

**SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE REKABET GÜCÜNÜN
BELİRLEYİCİLERİ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ**

Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ

**Doktora Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN
2014
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ

**SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE REKABET GÜCÜNÜN
BELİRLEYİCİLERİ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN**

ERZURUM -2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

04.08.2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN danışmanlığında, Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ tarafından hazırlanan bu çalışma 04 / 08 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ö. Selçuk EMSEN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Erol ÇAKMAK

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Ş. Mustafa ERSUNGUR

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 04 / 08 / 2014

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
TABLolar DİZİNİ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ PERSPEKTİFİNDE REKABET GÜCÜ

1.1. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİNİN GELİŞİMİ	7
1.2. KLASİK BÜYÜME TEORİLERİ ÖNCESİ REKABET GÜCÜ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ	9
1.3. KLASİK BÜYÜME TEORİLERİNDE REKABET GÜCÜ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ	11
1.4. MODERN BÜYÜME TEORİLERİ VE REKABET GÜCÜ	16
1.4.1. Keynesyen Büyüme Teorisi	18
1.4.2. Harrod Modeli	19
1.4.3. Domar Modeli	20
1.4.4. Harrod – Domar Büyüme Modeli	20
1.4.5. Neo-Klasik Büyüme Teorisi.....	21
1.4.6. Post-Keynesyen Büyüme Teorileri.....	25
1.4.7. İçsel Büyüme Modelleri	27
1.4.8. Joseph Schumpeter ve Yenilikçi Ekonomik Büyüme	32
1.5. DÖRDÜNCÜ DALGA: BÜYÜMENİN YAKLAŞIK VE TEMEL BELİRLEYİCİLERİNİ ARAŞTIRAN BÜYÜME MODELLERİ VE REKABET GÜCÜ	33
1.6. BEŞİNCİ DALGA: UZUN DÖNEM EKONOMİK BÜYÜMEYE TARİHSEL AÇIDAN BÜTÜN OLARAK BAKAN BÜYÜME MODELLERİ VE REKABET GÜCÜ	37

İKİNCİ BÖLÜM

REKABET GÜCÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. KÜRESELLEŞEN DÜNYA VE REKABET GÜCÜ	41
2.1.1. Tarihsel Açıdan Küreselleşme.....	44
2.1.1.1. Uluslararası Ticaretin Yoğunlaşması	46
2.1.1.2. Uluslararası Sermaye Hareketlerinin, Uluslararası Yatırımların Yoğunlaşması	47
2.1.1.3. İnsan Hareketlerinin Yoğunlaşması (Göç Olgusu).....	48
2.1.1.4. Ülkeler Arasında Mal ve Faktör Fiyatlarının Yakınsaması.....	48
2.1.2. Küreselleşme ve Rekabet Gücü İlişkisi	53
2.1.3. Küreselleşme ve KOF Endeksi.....	57
2.2. REKABET GÜCÜ TANIMLARI.....	59
2.2.1. Firma Düzeyinde Rekabet Gücü.....	61
2.2.2. Endüstriyel Rekabet Gücü	63
2.2.3. Ulusal Rekabet Gücü.....	65
2.2.4. Uluslararası Rekabet Gücü	66
2.3. REKABET GÜCÜNÜ AÇIKLAMADA TEORİK ÇERÇEVEDEKİ YAKLAŞIMLAR VE REKABETÇİ ÜSTÜNLÜĞÜN BELİRLEYİCİLERİ	69
2.4. REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ	73
2.4.1. Makro Ekonomik Göstergeler	81
2.4.1.1. Yatırım ve Tasarruflar.....	82
2.4.1.2. Enflasyon Düzeyi	83
2.4.1.3. Kur ve Faiz Politikası	84
2.4.2. Kamu Ekonomisinin Yapısı, Büyüklüğü, Kalite ve Etkinliği.....	86
2.4.3. Dış Ticaret Politikası, Dışa Açıklık Düzeyi ve Dış Ticaret Göstergeleri ...	87
2.4.4. Üretim Maliyetleri, Uluslararası Rekabet Gücünde Fiyat-Maliyet İlişkisi.....	88
2.4.5. Kalitenin Artırılması, Çevrenin Korunması, Kentsel Altyapının Geliştirilmesi, İş Ortamının ve Tarımsal Altyapının İyileştirilmesi	90
2.4.7. Vergi Düzenlemeleri ve Ekonomide Kayıtdışılığın Azaltılması	93
2.4.8. Finansal Sistemin Geliştirilmesi.....	95
2.4.9. Enerji, Ulaştırma ve Üretim Altyapısının Geliştirilmesi	97

2.4.10. Eğitim-Sağlık gibi Beşeri Sermaye Göstergelerinin İyileştirilmesi	99
2.4.11. Coğrafi Konum, Demografik ve Sosyo-Kültürel Yapı.....	101
2.4.12. Ar-Ge, Yenilik, Teknolojik Gelişme ve Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçişin Sağlanması	103
2.4.13. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ticari-Finansal Alanda Liberalizasyon.....	105
2.5. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ ÖLÇME METODLARI/ GÖSTERGELERİ	106
2.5.1. Reel Kur ve Uluslararası Rekabet Gücü	107
2.5.2. Küresel Rekabet Gücü Endeksi	108
2.5.3. Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi (IMD) Endeksi	112
2.5.4. UNIDO Sanayi Rekabetçi Performans (CIP) Endeksi	114
2.5.5. İmalat Sanayii Uluslararası Rekabet Gücü (MECI) Endeksi	114
2.5.6 Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ).....	114
2.5.6.1. H. Liesner'in Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı ..	115
2.5.6.2. B. Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı.	115
2.5.6.3. Vollrath'ın Açıklanmış Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı.....	116
2.5.6.4. Lafay'ın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı (LFI)	116
2.5.7. İhracat Benzerlik Endeksi	117
2.5.8. Görelî İhracat Performansı Endeksi	117
2.5.9. Ticaret Çakışması.....	118
2.5.10. Ticaret Entropi Endeksi	118
2.5.11. Uygunluk Katsayısı	119
2.5.12. Rekabet gücünün diğer göstergeleri	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME

ÜZERİNE ETKİLERİ; LİTERATÜR ÖZETİ VE EKONOMETRİK

UYGULMA

3.1 REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ .	122
3.1.1. Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatürü	122

3.1.1.1 Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Gelişmiş Ülkeler Üzerine Yapılan Çalışmalar	124
3.1.1.2. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Karma Ülkeli Çalışmalar	129
3.1.1.3. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	135
3.1.1.4. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar	140
3.2. REKABET GÜCÜ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ ORTA GELİRLİ ÜLKELER İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ VE MODEL SEÇİMİ	151
3.2.1. Veri Seti ve Modeller.....	151
3.2.2 Ekonomik Büyüme ve Rekabet Gücü İlişkisi Tanımsal Analizler.....	154
3.3. EKONOMETRİK TAHMİN YÖNTEMİ.....	157
3.3.1. Panel Veri Analizi Özellikleri.....	157
3.3.1.1. Sabit Etkiler Yöntemi (FEM)	159
3.3.1.2. Tesadüfi Etkili Modeller (REM)	160
3.3.2. Hausman İçsellik Testi.....	161
3.3.3. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri	161
3.3.3.1. Breusch and Pagan (1980) Lagrange Çarpan (LM).....	162
3.3.3.2. Pesaran vd. (2004) CD_{LM2} testi	162
3.3.4. Panel Birim Kök Testleri	163
3.3.5. Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi	165
3.3.6. Panel ARDL Analizi.....	166
3.4. REKABET GÜCÜ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİLERİ: EKONOMETRİK UYGULAMA	167
3.4.1. Model Seçimi.....	167
3.4.2. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri	168
3.4.3. Panel Birim Kök Testleri	169
3.4.4. Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi	169
3.4.5. Panel Veri Analizi.....	170
3.5. UYGULAMA SONUÇLARI.....	170
3.5.1. Model 1- Rekabet Gücü-Büyüme İlişkileri Panel ARDL Modeli	170

3.5.2. Model 2- Rekabet Gücü Altyapı Endeksi ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli	176
3.5.3. Model 3- Rekabet Gücü İşalemi Etkinliği Endeksi ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli.....	182
3.5.4. Model 4- Rekabet Gücü Kamu Etkinliği Endeksi ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli.....	188
3.5.5. Model 5- Ekonomik Endeks ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli	194
3.5.6. Model 6- IMD Genel Endeksi ve Alt Endeksleri Panel ARDL Modeli ...	200
SONUÇ	207
KAYNAKÇA	213
ÖZGEÇMİŞ	242

ÖZET**DOKTORA TEZİ****SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ VE
BÜYÜME İLİŞKİLERİ****Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ****Danışman : Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****2014, 242 Sayfa****Jüri: Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****Prof. Dr. Erol ÇAKMAK****Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK****Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK****Yrd. Doç. Dr. Şaban Mustafa ERSUNGUR**

Tarihin her devrinde önemini koruyan rekabet gücü ve ekonomik büyüme ilişkisi küreselleşmenin ve bilgi çağının yaşandığı günümüzde önemini artırmış ve sürekli bir yenilenme içine girmiştir. Sanayi devrimi öncesinde özellikle silah teknolojisinde önem arz eden rekabet gücü unsuru, sanayi devrimi ile birlikte artık değer oluşumu ve dış ticaret ile şekillermeye başlamıştır. Dolayısıyla bilgi ve iletişim teknolojisindeki hızlı değişimler sonucu ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi nüfuzları ve rekabet güçleri sürekli olarak değişim göstermeye başlamıştır. Bu hızlı değişim rekabet gücünü artıran toplumların kısa sürede refah düzeylerini yükseltirken, rekabet gücünü kaybedenler de aynı hızla refah kaybına uğrayabilmektedir.

Çalışmada Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmiş ülke olma yolunda ilerleyen orta gelirli ülkelerde bu durum daha da önemli bir hal almaktadır. Gelişme aşamasındaki toplumların genel sorunlarından olan gelir dağılımındaki bozukluk, siyasi ve sosyal karışıklıklar, kalkınma problemleri ve refah düzeyinin düşüklüğünün altında rekabet gücü eksikliği en önemli sorundur. Yapılan çalışmada seçili orta gelirli ülkelerde 1997-2012 dönemi rekabet gücü rakamları, literatür çalışmalarından elde edilen rekabet gücünün belirleyicileri, kişi başına gelir, işgücüne katılım ve sermaye birikimi değişkenleri yardımıyla ekonomik büyüme ve rekabet gücü ilişkisi ile rekabet gücü üzerinde etkili olan faktörler panel veri analizi ile incelenmiştir.

Elde edilen analiz sonuçlarına göre rekabet gücündeki artışlar ekonomik büyüme üzerinde etkilidir. Paneli oluşturan ülkelerde ekonomik performans ve altyapı değerlerinin düşüklüğü rekabet gücünü olumsuz etkilerken, işalemi ve kamu etkinliği endeksleri rekabet gücü üzerinde pozitif etkilidir. Bu sonuçlar uzun dönemli olarak orta gelirli ülkelerde rekabet gücünün artırılması, kamusal düzenlemeler ve işalemi etkinliğinin yanında, ekonomik performans ve altyapı üzerinde daha yoğun çalışılması gerektiğini göstermektedir. Orta gelirli ülkelerde bu alanlarda iyileşme sağlanmasının rekabet gücünü ve ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Rekabet Gücü, Küreselleşme

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****DETERMINANTS OF COMPETITIVENESS AND GROWTH RELATIONS IN
SELECTED COUNTRIES****Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ****Advisor : Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****2014, Page: 242****Jury : Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN****Prof. Dr. Erol ÇAKMAK****Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK****Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK****Assist. Prof. Dr. Şaban Mustafa ERSUNGUR**

The relationship between competition power and economic growth, has always been ver important. This relationships has been much more important with globalization and information age. The concept of competition power was especially important for arm technology before Industrial Revolution. The consept was reshaped in respect to surplus value and foreign trade relations. Therefore, as a result of rapid changes on information and communication technologies, economic, social and political influences and competition power of countries have started to increasingly change. This rapid change leads to an increase on the level of welfare for societies which increase their competition power, while a loss of welfare may occur when they lose their competition power.

This situation appears to be more important for middle income countries on their way to become a developed country including Turkey. Lack of competition power is the most crucial issue for developing societies under other general issues involving income distribution decomposition, political and social disturbances, development issues and low level of welfare. In this thesis, the relationship between economic growth and competition power and factors affecting competition power are examined using panel data analysis and by means of several variables such as the numbers of competition power for selected countries between 1997 and 2012, competition power indicators obtained by earlier literature studies, per capita income, labor force participation and capital stock.

The analysis results reveal that increases on competition power have an effect on economic growth. In addition, lack of economic performance and infrastructure for selected countries in the panel have a negative effect on their competition power, while public and business world efficiency have a positive effect on competition power. These results suggest that more attention should be paid for economic performance and infrastructure along with public regulations and business world efficiency to increase the competition power of middle income countries in the long-term. The study indicates that potential improvements on the corresponding areas for middle income countries will have positively effect competition power and economic growth.

Keywords: Economic Growth, Competition Power, Globalization

KISALTMALAR DİZİNİ

A1	: Kamu Harcamalarının GSYİH'ya Oranı
A2	: Ar-Ge Harcamalarının Göstergesi Olarak Alınan İleri Teknoloji Ürün İhracatının GSYİH'ya Oranı
A3	: Eğitim-sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı
AB	: Avrupa Birliği
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
AKÜ	: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış <i>Otoregresif</i>
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
B1	: Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim
B2	: Finansal Derinlik Ve Gelişmişlik (Borsada İşlem Gören Hisse Senetlerinin GSYİH'ya Oranı)
B3	: Girişimcilik Düzeyi
BIC	: Bayesian Bilgi Kriteri
BX	: İşalemi Etkinliği Endeksi
CX	: Kamu Etkinliği Endeksi
C1	: Bütçe Dengesi/GSYİH Oranı
C2	: Dış Borç/GSYİH'ya Oranı
C3	: Mülkiyet ve Güvenlik Hakları
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
D1	: Cari Denge/GSYİH Oranı
D2	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar/GSYİH'ya Oranı
D3	: Enflasyon Değişim Oranı
DYY	: Doğrudan yabancı yatırımları
DX	: Ekonomik Performans Endeksi
EKK	: En Küçük Kareler
ES	: İhracat Benzerlik Endeksi
EX	: IMD Rekabet Gücü Genel Endeks Değeri
GDP	: 2005 yılı sabit fiyatlarla kişi başı gelir (USD)
GFC	: Sabit Sermaye Birikiminin GSYİH'ya Oranı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Gw	: Gerekli Büyüme Hızı
Ga	: Fiili Büyüme Hızı
GATT	: Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması
GCI	: Küresel Rekabet Endeksi
GİP	: Görelî İhracat Performans Endeksi
Gn	: Doğal Büyüme Hızı
IBRD	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IMD	: Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İTHNÜFO	: İthalatın Nüfuz Etme Oranı
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmelerin
KOF	: Küreselleşme İndeksi
LAB	: İşgücüne Katılım Oranı
LFI	: Lafay'ın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı
M1/GSYİH	: Dolaşımdaki-Para+Vadesiz Mevduat/GSYİH
M2/GSYİH	: M1+Vadeli Mevduatlar/GSYİH
M2Y/GSYİH	: M2+döviz tevdiat hesapları/GSYİH
MGE	: Ortalama Grup Tahmincisi
NETİHR	: Net İhracat Oranı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PMGE	: Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi
RC	: Açıklanmış Rekabet Edebilirlik
RMA	: Karşılaştırmalı İthalat Avantajı
RTA	: Karşılaştırmalı Ticaret Avantajı
RXA	: Karşılaştırmalı İhracat Avantajı
TFV	: Toplam Faktör Verimliliği
TO	: Ticaret Çakışması
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü
UK	: Uygunluk Katsayısı
VAR	: Vektör Otoregresyon

vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
WB	: Dünya Bankası
WEF	: Dünya Ekonomi Forumu
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. GSYİH İçinde İhracatın Payı.....	49
Şekil 2.2. Ticaret ve Küresel Çıktı: 1870-1998	51
Şekil 2.3. Ulaştırma ve İletişim Maliyetleri, 1920-1950	53
Şekil 2.4. Porter’ın Elmas Modeli	74
Şekil 2.5. Tüm Ülke Ortalamalarına Göre WEF Endeksinde Türkiye’nin Durumu	111
Şekil 2.6. WEF Endeksinde Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Grup Ülkeleriyle Karşılaştırılması	111
Şekil 2.7. WEF Endeksinde Türkiye’nin AB-12 ve AB-15 Ülkelerinin Ortalamaları İle Karşılaştırılması	112

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Büyüme ve İşsizlik (Fransa Örneği)	15
Tablo 1.2. İktisadi Büyüme Teorilerinde Rekabet Gücü.....	39
Tablo 2.1. Mal İhracatının GSYİH'ya Oranı (1870-2005).....	50
Tablo 2.2. 19. ve 20. Yüzyıldaki Küreselleşme Dalgaları	52
Tablo 2.3. Ulaştırma Maliyetleri, 1830-1910	52
Tablo 2.4. 2009 Yılı KOF Küreselleşme İndeksi	58
Tablo 2.5. 2010 Yılı KOF Küreselleşme İndeksi	59
Tablo 2.6. Makroekonomik Açıdan Rekabet Gücüne Etki Eden Faktörler	78
Tablo 2.7. Mikroekonomik Açıdan Rekabet Gücüne Etki Eden Faktörler	80
Tablo 2.8. Makroekonomik Değişkenlerin Rekabet Gücü ve Büyüme Üzerindeki Etkileri.....	82
Tablo 2.9. Türkiye ve Bazı Ülkelerde Ulaşımın Sektörler Arası Dağılımı	98
Tablo 2.10. Türkiye'de Ulaştırma Sektörlerinin Payları	98
Tablo 2.11. WEF Endeksi Temel Sütunlar.....	108
Tablo 2.12. WEF Endeksleri ve Etkin Oldukları Ekonomiler	109
Tablo 2.13. WEF Endeksi Ağırlıklandırmalar ve Ülkelerin Gelişme Aşamaları.....	110
Tablo 2.14. IMD Endeksine Göre Uluslararası Rekabet Gücü Faktörleri	113
Tablo 3.1. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Gelişmiş Ülkeler Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	128
Tablo 3.2. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Karma Ülkeli Çalışmalar.....	133
Tablo 3.3. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri GOÜ Üzerine Yapılan Çalışmalar	139
Tablo 3.4. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	145
Tablo 3.5. Model-1 Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme	154
Tablo 3.6. Model-2 Altyapı Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler	154
Tablo 3.7. Model-3 İşilemi Etkinliği Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler.....	155
Tablo 3.8. Model-4 Kamu Etkinliği Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler.....	155
Tablo 3.9. Model-5 Ekonomik Performans Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler	156
Tablo 3.10. Model-6 IMD Genel Endeksi ve Alt Endekslerinin Analizi.....	156
Tablo 3.11. Sabit Etkili Model (Analiz-1)	171
Tablo 3.12. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-1).....	171
Tablo 3.13. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-1).....	172

Tablo 3.14. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)	172
Tablo 3.15. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark).....	173
Tablo 3.16. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-1)	174
Tablo 3.17. Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-1)	175
Tablo 3.18. Sabit Etkili Model (Analiz-2)	177
Tablo 3.19. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-2).....	177
Tablo 3.20. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-2).....	178
Tablo 3.21. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)	179
Tablo 3.22. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark).....	179
Tablo 3.23. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-2)	180
Tablo 3.24. Altyapı Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-2)	181
Tablo 3.25. Sabit Etkili Model (Analiz-3)	183
Tablo 3.26. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-3).....	183
Tablo 3.27. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-3).....	184
Tablo 3.28. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)	185
Tablo 3.29. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark).....	185
Tablo 3.30. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-3)	186
Tablo 3.31. İşalemi Etkinliği Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-3)	187
Tablo 3.32. Sabit Etkili Model (Analiz-4)	188
Tablo 3.33. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-4).....	189
Tablo 3.34. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-4).....	190
Tablo 3.35. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Analiz-4)	190
Tablo 3.36. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Analiz-4)	191
Tablo 3.37. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-4)	192
Tablo 3.38. Kamu Etkinliği Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-4)	193
Tablo 3.39. Sabit Etkili Model (Analiz-5)	194
Tablo 3.40. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-4).....	195
Tablo 3.41. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-4).....	196

Tablo 3.42. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)	196
Tablo 3.43. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark).....	197
Tablo 3.44. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-4)	198
Tablo 3.45. Ekonomik Performans Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-4)	199
Tablo 3.46. Sabit Etkili Model (Analiz-6)	200
Tablo 3.47. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-6).....	201
Tablo 3.48. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-6).....	202
Tablo 3.49. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Analiz-6)	202
Tablo 3.50. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Analiz-6)	203
Tablo 3.51. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-6)	204
Tablo 3.52. IMD Rekabet Gücü Temel Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-6)	205

GİRİŞ

Ekonomik büyüme toplumların her devirde en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Çünkü büyüyen bir ekonomi iç huzur, toplumsal barış ve refah artışını beraberinde getirmektedir. Bu açıdan çok büyük öneme sahip olan ekonomik büyüme olgusu tarihsel açıdan daima önemini korumuş ve rekabet olgusunu da beraberinde getirmiştir. İlk çağlarda ekonomik büyüme ve toplumsal refah artışı sağlama için su kenarları ve verimli ovaların denetimini silah gücü ile ele geçirmek şeklinde gerçekleşen rekabet anlayışı (Childe, 1992), daha sonra paranın icadı ve artan ticari faaliyetler sonucunda önemli ticaret yollarının denetimini elde tutma şeklinde evrim geçirmiştir. Rekabet sonucu elde edilen bu kazançlar ekonomik açıdan zenginliğin ve dolayısıyla refahın temel dayanağı olmuştur.

Modern anlamda ise Adam Smith'in Ulusların Zenginliği (1776) isimli eseri ile ekonomik büyüme ve gelişme bir iktisadi disiplin olan akademik açıdan değerlendirilmeye başlanmıştır. Klasik iktisatçıların önemli temsilcilerinden olan Smith, Ricardo, Malthus ve Marx, ekonomik büyüme için temel aynı olmakla birlikte farklı öneriler sunmuşlardır. Hepsine göre refahı artırmak için emek ve sermayenin artması en önemli ölçüttür. Klasiklere göre rekabet gücünü sağlayan unsur, sahip olunan kaynak donanımıdır. Bu çerçevede dış ticaretin serbestleşmesi sonucu ülkelerin iç piyasalarının rekabetçi olacağı, bunun ise işbölümü ve uzmanlaşmayı getireceği vurgulanmıştır. İşbölümü ve uzmanlaşma ise faktör verimliliklerini artırarak ekonomik büyüme performanslarını olumlu etkileyecektir. Klasiklerin anti-sentezi olan Keynesyen modele göre ise ülkelerin ekonomik büyümeleri ve rekabet gücü kazanmaları açısından toplam talebi yüksek tutmak en önemli etkidir. Toplam talebin yüksekliği kaynakların etkin kullanımını beraberinde getirerek ekonomiye dinamizm kazandırmakta ve ekonominin rekabet gücünün yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Keynesyen orjinli Harrod ve Domar'da ekonomik büyüme için önemli olan tasarruf düzeyi ve verimlilik artışlarına paralel olarak rekabet gücünün artacağı belirtilir. Tasarruf oranı ve sermayenin verimliliğinin artırılmasıyla firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünün artması sağlanacaktır. Neo-klasik iktisatçılar ise ekonomik büyüme ve rekabet gücünün kazanılması için teknolojik gelişmelere önem verirken, Schumpeter emek ve sermaye artışının bir noktaya kadar ekonomiyi sürekleyebileceğini; asıl önemli olanın yeni bir

ürün veya üretim teknolojisi meydana getirme olduğunu vurgulamıştır. Yeni büyüme teorisyenlerinden Romer, Lucas, Rebelo ve Barro ise Ar-Ge çalışmalarının, beşeri sermaye yatırımlarının, birikimli sermayenin ve kamu harcamalarının üretim kaynaklarının verimliliklerini artırarak firmalara ve ülkelere dış rekabette avantaj sağlayacağını ve ekonomik büyümeye yardımcı olacağını belirtmişlerdir.

İktisat teorisi kapsamında geliştirilen bu modeller incelendiğinde, ekonomik büyüme ve rekabet gücünün sağlanmasında farklı belirleyicilere yer verilmiştir. Her biri kendi içinde tutarlı olan bu teoriler günümüzde özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve kalkınma sorunlarına ne yazık ki çözüm olamamaktadır. Dolayısıyla günümüzde bu soruna çözüm olabilecek çok sayıda yeni teori geliştirilmeye devam etmektedir. Bu teorilerde temel nokta ülkelerin kendi ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel altyapılarına uygun rekabetçi politikalar geliştirmeleridir.

Diğer taraftan rekabet kavramının sıklıkla kullanılmasında ve ekonomik büyüme sürecindeki öneminin artmasında özellikle 1980'lerden sonra gelişen bilgi-iletişim teknolojilerine paralel olarak küreselleşme olgusunun yeri büyüktür. Popüler bir kavram olan ve İngilizce globalization sözcüğünden türetilen küreselleşme, sözlük manası olarak küreyi kapsamakla birlikte, ekonomi ile ilgili olarak dünyanın tek bir pazar konumuna gelmesi şeklinde algılanmaktadır. Hatta günümüzde değişimin her alandaki karşılığı olarak kullanılmaya başlamış ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanları da içine alan dünya ülkelerinin ekonomik bağımlılıklarının ötesinde, zaman ve mekânsal olarak bir dönüşümü ifade eder bir kavram olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte dünya genelinde bir rekabet olgusu oluşmuş ve ekonomik büyümeyi sağlamak için ülkeleri yoğun bir rekabetle karşı karşıya bırakmıştır. Sosyo-kültürel açıdan bakıldığında da küreselleşme sonucunda belli bir bölgede ortaya çıkan ve özellikle gençleri etkisine alan akımlar tüm dünyayı sararken, siyasal açıdan da tüm dünya birbirine bağlantılı hale gelmiş ve aralarında binlerce kilometre olan ülkelerdeki gelişmeler diğerlerini hem ekonomik hem de sosyal açıdan büyük ölçüde etkileye başlamıştır.

Küreselleşme olgusunun sınır tanımadığı, ülkelerin birbirlerine giderek yaklaştığı günümüzde rekabet gücü de önemini giderek artırmaktadır. Ülkeler ekonomik büyüme süreçlerini sağlamada ekonomik, politik ve sosyal avantajlarını daha

fazla kullanır hale gelmişlerdir. Bu çerçevede gelişmiş ülkeler mevcut konumlarını korumaya çalışırken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ise rekabet güçlerini artırmaya çalışarak küresel dünyada kendilerine bir yer edinmeye ve gelişmiş ülkelerle olan mesafeyi kapatmaya çalışmaktadırlar. Ekonomik büyüme kapsamında rekabet gücünün sağlanmasıyla ulaşılması hedeflenen, ülkede yaşayan bireylerin veyahut toplumsal gelirin ve refahın artırılarak belirli bir düzeye çıkarılması ve böylece vatandaşlara daha iyi bir yaşam standardı sunulmasıdır. Diğer taraftan rekabet gücü göstergelerinin farklılığı, kullanılan zaman aralığı ve ülke çeşitliliği ile kullanılan analiz yöntemleri, konunun daha fazla tartışılmasına ve politika önerilerinin artmasına olanak sağlamaktadır. Gelişmekte olan orta gelirli ülkelerin rekabet güçlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirlenmesi, hangi alanlarda rekabet güçlerinin yüksek, hangi alanlarda düşük olduğunun incelenmesi, gerekli iyileştirmelerin yapılması açısından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla rekabet gücünün ve belirleyicilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri son yıllarda giderek artan şekilde tartışılmakta ve çeşitli çalışmalara konu olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin de dâhil olduğu orta gelirli ülkeler üzerinde panel veri analizi yardımıyla rekabet gücü olgusunun belirleyicilerini tespit etmek ve ekonomik büyüme üzerinde rekabet gücünün etkisini ölçmektir. Zira orta gelirli ülkelerin rekabet gücü açısından gösterecekleri performansın yansımaları, ya gelişmiş ülkeler sınıfına sıçramak ya da orta gelir tuzağına düşerek yerinde saymak olmaktadır. Çalışmada IMF sınıflamasına göre orta gelirli ülkeler analize tabi tutulmuş ve uygun veri setinin olduğu ülkeler için 1997-2012 dönemi kapsama alınmıştır. Diğer bir ifadeyle çalışmada kullanılan orta gelirli ülkeler ve zaman aralığı belirlenirken, IMD (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü) tarafından yayınlanan küresel rekabet gücü endeksi baz alınmıştır. Çünkü söz konusu endeks hesaplamaları 1997 yılından itibaren başlamakta ve orta gelirli ülkelerin bir kısmını kapsamaktadır. Hazırlanan bu çalışma üç kısımdan oluşturulmuştur; çalışma teorik çerçeve, literatür araştırması ve uygulama bölümleri şeklinde planlanmıştır. Ekonomik büyüme ve rekabet gücü ilişkisinin ele alındığı ilk bölümde, büyüme teorileri ile ilgili kavramsal ve teorik bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler ışığında ekonomik büyümenin tanımı, kapsamı, büyüme teorilerinin tarihsel gelişimi ve rekabet gücünün bu teoriler içindeki yerine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise önce küreselleşme olgusu, tarihsel açıdan küreselleşme süreçlerine değinilmiş ve küreselleşmenin rekabet gücü ile olan ilişkisi incelenmiştir. Daha sonra rekabet gücü tanımlarına yer verilmiş ve rekabet gücünü açıklamada kullanılan teorik çerçevedeki yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Ardından rekabet gücünü etkileyen rekabet gücü üzerinde etkili olan değişkenler incelenmiştir. Son olarak da uluslararası rekabet gücünü ölçmede kullanılan göstergelere yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ekonomik büyüme ve rekabet gücü ilişkisi kapsamında literatürde yapılan çalışmalara ve ekonometrik analize yer verilmiştir. Bu kapsamda rekabet gücü ve büyüme ilişkileri; gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, karma ülkeli çalışmalar ve Türkiye üzerine yapılan çalışmalar olmak üzere ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise önce rekabet gücü ve ekonomik büyüme ilişkilerini değerlendirmek için uygun model seçimi yapılmış ve tanımsal analizlere yer verilmiştir. Daha sonra kısaca panel veri analizi özelliklerine değinilmiştir. Çalışmada son olarak yatay kesit bağımlılık testleri, birim kök testleri, Westerlund panel eş-bütünleşme testi ve panel veri ARDL analizi ile uygulama tamamlanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular detaylı bir şekilde tablolar yardımıyla açıklanmış ve teori ile karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise ekonomik büyüme ve rekabet gücü ilişkisi kapsamında çalışmadan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmiş ve politika önerisinde bulunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ PERSPEKTİFİNDE REKABET GÜCÜ

Ekonomik büyüme toplumun her anlamda gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik büyüme ve toplumsal gelişme arasındaki ilişkiler ise iktisatçılar açısından çok geniş bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme kavramının ne olduğunun belirlenmesi, ekonomik büyümenin belirleyicileri ve ekonomik büyüme için neler yapılması gerektiği önemli araştırma konularından olmuş ve bu alanda değişik görüşler ortaya atılmıştır. En basit tanımıyla ekonomik büyüme; ülkenin milli gelirinde bir önceki yıla göre meydana gelen artış oranı şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir deyişle büyüme, cari yılda gerçekleşen reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) miktarı ile önceki yılda gerçekleşen reel GSYİH arasında oluşan pozitif fark olarak açıklanabileceği gibi, ekonomik büyümeyi üretilen mal ve hizmet kapasitesindeki artış veya kişi başı reel (fiyat değişimleri giderilmiş) hasılda meydana gelen artış olarak da açıklamak mümkündür (Berber, 2006; 3-4).

GSYİH veya kişi başı gelir düzeyinde ki artışlar, üretim faktörlerin miktar veya üretkenlik artışının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim faktörlerinin verimlilik düzeyi ise aynı zamanda ülkenin rekabet gücünün de göstergesidir. Yüksek verimlilik veya rekabet gücünün yüksekliği yapılan yatırımlardan en yüksek faydayı sağlamada etkili olmakta ve ekonominin büyüme potansiyeline katkı sağlamaktadır. Toplumsal refah da ekonomideki verimlilikten etkilenmektedir. Çünkü verimlilik ülkedeki beşeri ve fiziki sermaye stokuna bağlıdır. Beşeri ve fiziki sermaye stoku yüksek olan ülkelerde kişi başı daha fazla ve yüksek verimlilikte mal ve hizmet üretilir. Bu durum ise kişi başına daha fazla sosyo-ekonomik yatırım yapılmasını yol açarak refahı olumlu yönde etkiler. Yüksek refah seviyesine sahip olan ülkelerde gerek fiziki, gerekse beşeri sermaye stoğunun verimliliği oldukça yüksektir ve bu durum ülkenin rekabet gücünün de yüksek olması şeklinde kendini göstermektedir. Bu nedenle rekabetçilik genel olarak verimlilikle ölçülür (Kibritçioğlu, 1998; 209-220).

Teorik modellerde ekonomik büyüme sürecinin başlangıcında sermaye birikimi daha öncelikli iken, özellikle son dönemde “bilgi alanı” büyüme konusunda daha fazla ilgi çekmektedir. Yapılan pek çok uygulamalı ve teorik araştırma da verimliliğe etki

eden unsurlar incelenmiş ve kurumsal yapı, ticaret ve yatırım düzeyi, coğrafi konum ve iş ortamı kalitesinin verimlilik düzeyi üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu etmenlerin ve etkilerinin verimlilik üzerindeki etkileri kabul edilmiş, ancak etki düzeyleri konusundaki tartışmalar hala sürmektedir. Şöyle ki, bir ülke üzerinde yüksek düzeyli etkili olan bir değişkenin diğer ülkede aynı derece etkili olmadığı görülmüştür (Rekabet Forumu, 2011; 15).

Bir ülkenin ekonomik büyüme performansı ülkelerin kendi iç dinamikleri ve içinde bulundukları dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle ekonomik büyümenin belirleyicilerine bakıldığında sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve nüfus artışı ekonomik büyümeyi belirleyen temel etkenlerdir ki bunlardan sermaye birikimi ekonomik büyümenin asli unsuru olarak kabul edilir. Ülkenin gelişmesi için gerekli olan sermaye birikimi ise yatırım ve tasarruflara bağlıdır. Tasarruflar ise gelir düzeyinin artırılması sonucu artar. Düşük gelir düşük tasarrufu, düşük tasarruf ise düşük yatırımları beraberinde getirir. Bu durumdan kurtulmak için sermaye birikiminin artırılması gereklidir. Bir diğer büyümeyi etkileyen faktör ise teknolojik gelişmedir. Teknoloji, üretim hacmini artıran veya maliyetlerini düşüren bilgi, organizasyon ve teknikler bütünü olarak kabul edilir. Gelişen teknoloji ile üretimde aynı miktar girdi ile daha fazla çıktı elde edilebilir. Böylece işgücünden ve sermayeden tasarruf sağlanır.

Ekonomik büyümeye katkı sağlayan işgücü artışı da önemli bir değişkendir. Nüfus artışını takip eden işgücü artışı, ekonomik büyümeye pozitif yönde katkı sağlayan bir uyarıcıdır. Ayrıca ülkenin üretim olanakları eğrisindeki dışarı kayma veya uzun dönem toplam arz eğrisindeki sağa doğru kaymasında ve üretim faktörlerinin verimliliklerinin artırılmasında; eğitim ve teknoloji politikaları ile fiziki sermaye stokunu artırıcı altyapı yatırımlarının etkili olduğu düşünülmektedir (Kibritçioğlu 1998, 207). Emek ve sermaye gibi üretim faktörlerine yeterince sahip olan gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin önündeki en büyük sorun bu kaynakların tam istihdam düzeyinde kullanılabilmesidir. Yani arz açısından herhangi bir sorun olmamasına karşılık piyasa eksikliklerinden veya talep yetersizliğinden kaynaklı sorunlar büyümeyi yavaşlatmaktadır. Sermaye ve teknoloji düzeyi yetersiz olan gelişmekte olan ülkelere ise ekonomik büyüme için gerekli olan bu üretim faktörlerinin sağlanması büyük önem taşır. Gelişmekte olan ülkelere emek açısından genel olarak bir sıkıntı bulunmamakla

birlikte sermaye ve teknoloji düzeyi eksikliği genel bir sorundur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından üretim faktörlerinin tam istihdamı, hangi malın ne şekilde üretileceği ve elde edilen gelirin nasıl bölüşüleceği büyük önem taşımaktadır. Tüm bunlar ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin küresel rekabet güçleri üzerinde etkili olmaktadır. Üretim faktörleri yüksek düzeyli olan ancak ekonomisi durgunluk içinde olan bir ülkede ekonomik büyüme yaşanmayacaktır. Üretim faktörleri yetersiz, çeşitli ekonomik ve sosyal sorunlarla boğuşan ancak üretilen mal ve hizmet hacmini önceki yıla göre artıran ülkelerde ise ekonomik büyüme yaşanacak ve durum toplumsal refah düzeyini olumlu etkileyecektir. Yani belli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmak refah devletine ulaşmak için yeterli değildir. Önemli olan mevcut ekonomik büyüklük içinde de büyümeyi sürdürülebilir ve istikrarlı bir şekilde koruyabilmektir. Büyüme oranı yüksekse, mal ve hizmet üretimi artarak daha yüksek bir yaşam standardını olanaklı kılar. Daha az işsizlik, daha fazla iş olanağı, genellikle yüksek büyüme oranıyla ortaya çıkar. Dolayısıyla büyüme bir hedef ve çoğu toplumların umududur (Dornbusch ve Fischer, 1998:13).

1.1. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİNİN GELİŞİMİ

Ekonomik büyüme tüm toplumların sorunu ve amacıdır. Çünkü gerekli ekonomik büyüme performansını sağlayamayan toplumlar çeşitli ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Amaç olarak da tüm toplumlar ekonomik büyümeyi sağlayarak gelişmek ve vatandaşlarına yüksek standartlı bir hayat sunmayı hedeflerler. Bu çerçevede ekonomik büyüme ve rekabet gücü ilişkileri incelendiğinde, rekabet gücünün her zaman ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir unsur olduğu karşımıza çıkmaktadır. Zamanın ilerlemesine paralel büyümeyi açıklamada kullanılan modeller gelişmiş ve detaylanmıştır. Bu çerçevede tarihsel süreç içerisinde ekonominin gelişmesi, ülkelerin büyümesi ve toplumsal standartların artırılması için çeşitli teoriler ortaya atılmıştır.

Merkantalistlere göre ülkelerin gelişip zenginleşmesi için birbirleri ile yaptıkları dış ticaretten kazanç elde etmeleri gerekmektedir. Ancak, dış ticarete ülkelere biri kazançlı çıkarken, diğeri zarar etmektedir. Bir ülke dış ticaret fazlası verirken, diğeri ülkenin dış ticaret açığı vermesi gerekmektedir. Bu durum sıfır toplamı bir oyun olarak

adlandırılmaktadır. Yani bir ülke ekonomik olarak büyüyüp kalkınırken, diğer ülke bu ticaretten zarar etmektedir. Burada dış rekabet gücü yüksek olan kazanç sağlarken, diğer ülke zarar etmektedir. Fizyokratlarda ise zenginliğin ve ekonomik büyümenin temelinde tarım kesimi yer alır. Ekonomideki tek verimli sektör tarım sektörüdür ve büyüme tarımsal ürün artışı ile açıklanır. Klasik iktisatçıların ilk temsilcisi olan Smith ise Merkantalistlerden farklı olarak ülkelerin mutlak olarak avantajlı oldukları ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaları halinde karşılıklı ticarete her iki ülkenin de kazançlı çıkacağını ve dış ticaretin her iki ülkenin de ekonomik büyümesine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Bu durum ise pozitif toplamı bir oyun olarak nitelendirilmiştir. Malthus ise uygun şartlarda nüfusun, gıda arzından daha hızlı bir şekilde artacağını belirterek kişi başına düşen çıktı miktarının azalacağını ve nüfusun belli bir süre sonra azalmasının kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü topraklar sınırlı olduğundan gıda arzı aritmetik olarak artarken, nüfus geometrik olarak artar. Bu durum ekonomik büyümenin de nüfus üzerindeki baskı nedeniyle sınırlı bir şekilde gerçekleşeceği vurgulanır. Klasik iktisatçılarda üretilen malın değeri kullanılan emek miktarı ile ölçüldüğünden, bir mal ne kadar az emek ile üretilirse rekabet gücünün de o kadar fazla olacağı ve ekonomik büyüme performansının o kadar artacağı ileri sürülür (Berber, 2006; 53-70).

Neo-klasiklerde ise uzun dönemli ekonomik büyümenin önemli ölçüde teknoloji ile alakalı olan verimlilik artışına dayandığı yer almaktadır. Keynes ise ekonomilerin canlanmasının ve sürekli büyümenin toplam talebi sürekli olarak canlı tutmaya bağlı olduğunu vurgulamıştır. Toplam talep artışının mal stoklarını eriteceğini, bu sayede yatırımları teşvik edeceğini, artan yatırımların ise büyümeyi hızlandıracağını ve böylece eksik istihdamdan tam istihdama doğru bir geçiş sürecinin başlayacağını ifade etmektedir. Keynes'in kısa dönemli analizini uzun döneme taşıyan Harrod-Domar modelinde ise yatırımların gelir ve talep üzerinde oluşturduğu etkilerin yanında, kapasite oluşturuvcu etkileri analizlere eklenerek ekonomide dengeli büyüme için gerekli olan şartlar belirtilir. Modelin en önemli katkılarından biri de bir dönemin sermaye birikiminin bir sonraki dönemin çıktısının kaynağı olmasındadır (Parasız, 1997). Son dönem büyüme formu olarak kabul edilen İçsel büyüme teorilerinde teknoloji içselleştirilir ve kamu politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine vurgu yapılır. Özellikle, Romer (1986,1990) Ar-Ge çalışmalarının, Lucas (1998) beşeri sermaye oluşumunun, Rebelo (1991) birikimli sermayenin ve Barro (1990) kamu

harcamaları sonucu artan getiri gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Söz konusu çalışmalar ekonomik büyümenin dinamiklerinin anlaşılması için kısa dönem değil, uzun dönemdeki gelişmeleri dikkate almaktadır. Daha sonra geliştirilen ekonomik büyüme modelleri ise, doğal kaynaklar, iklim, topoğrafya, ekolojik yapı unsurları ve coğrafya değişkeni üzerinde etkili olarak büyümeyi etkilemektedir. Aynı şekilde, kültürel ve kurumsal farkların neler olduğu ve bunların büyümeyi nasıl etkilediği de incelenmiştir. En son ise büyümede etkili olan faktörün sadece sınırlı dönemler için açıklayıcı olduğu, ancak tarihsel olarak büyüme evrelerini açıklayamadığı iddia edilmektedir. Dolayısıyla ekonomik yönden geride kalmış ülkelere nasıl bir yol takip etmeleri gerektiği konusunda yardımcı olabilmek için ekonomik büyümenin tarihsel aşamalarının ve bunun içerisinde rekabet gücüne bakış açılarının iyi analiz edilmesi gereklidir (Berber, 2006).

1.2. KLASİK BÜYÜME TEORİLERİ ÖNCESİ REKABET GÜCÜ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ

Klasik büyüme teorileri öncesinde Merkantalizm ve Fizyokrazi temel akımlardır. Bu akımlardan Merkantilizm 1450–1750 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Avrupa’da feodalizm yıkılmış ve güçlü ulus devletler ortaya çıkmıştır. Ekonomik açıdan sermaye birikimi ve piyasa ekonomisi şartlarının hazırlandığı, yani ticari kapitalizmin geliştiği dönemdir. Merkantalistler büyüme sürecinde hızlı yol alınabilmesi için “rekabet gücü” nün artırılmasına yönelik olarak devletin bazı tedbirler alması gerektiğini savunmuşlardır. Üretim faktörü olarak emek-yoğun teknolojilerin kullanılıyor olması sonucu emek arzının sürekli artması rekabet gücünü olumlu etkileyecektir; bu nedenle nüfus artışı devlet tarafından teşvik edilmelidir. Yabancı firmalarla rekabette işgücü ücretleri önemli bir maliyet unsuru olduğundan, işgücü ücretleri için bir tavan sınır tespit edilerek üretici firmaların maliyet artışları sonucu karşılaşacakları kayıplar önlenmelidir. Girişimci ve sanayiciler dış rekabet karşısında devlet tarafından destek, sübvansiyonlar ve diğer korumacı önlemlerle korunarak üretim artışları teşvik edilmelidir. Ülke içinde girdi olarak kullanılacak hammaddelerin ithalatı kolaylaştırılmalı ve mamul mal ihracatı desteklenmeli, mamul mal ithalatı ise zorlaştırılarak üretim süreci sonucu oluşturulan katma değer büyük bölümünün ülke içinde kalması sağlanmalıdır. Ayrıca sömürge ülkeleri edinilerek üretilen sanayi malları

için de kârlı pazarlar ve hammadde kaynağı oluşturulmalıdır. Bu önlemler ile firmaların rekabet gücü yüksek tutulmaya çalışılır. Merkantilistlere göre; hızlı nüfus artışı, düşük ücret politikası, ihracat artışı, düşük faiz oranı, para arzındaki artış ve sömürgecilik gibi ülkenin rekabet gücünü artırmaya yönelik unsurlar büyümeyi de olumlu yönde etkilemektedir (Berber, 2006: 53).

Merkantalizmin temel özelliği ülkenin altın ve gümüş stokunun artırılmasıdır. Thomas Mun (1571-1641) İngiliz hazinesini artırmanın ancak dış ticaret yoluyla olacağını belirterek “Zenginliğimizi ve servetimizi arttırmamızın yolu dış ticarettir” fikrini benimsemiştir. Dış ticarete uyulması gereken kuralı şu şekilde ifade etmiştir: *“Yabancılar yıllık olarak bizim onların mallarından tükettiğimiz değerden daha fazlasını satmak”* (Ünsal, 2005: 5-6). Avrupa’ya dünyanın dört bir yanından gelen altın ve gümüş Avrupa’da fiyatlar genel düzeyinin hızla yükselmesine ve belli bir noktadan sonra ülkelerin ihracat olanaklarının ve dış piyasalarda rekabet güçlerinin kaybolmasına sebep olarak sistemin çökmesine yol açmıştır. Merkantilizme karşı tepki olarak 1750’li yıllarda Fransa’da ortaya çıkan fizyokrasi, doğanın gücü anlamına gelmektedir. Fizyokrasi serbest rekabet mekanizmasından çok, tabii düzen düşüncesine dayanır. Fizyokratlara göre zenginliklerin kaynağı merkantilistlerin öne sürdüğü gibi para/altın değil, doğa yani tarımdır. Bu düşünce akımında, tarımın sanayiye, piyasanın da müdahaleci ekonomiye göre önceliği ve üstünlüğü vardır. Ayrıca fizyokratlara göre iktisadi büyüme merkantilistlerde olduğu gibi toplamsal gelir ile değil, kişi başı gelir ile ölçülmektedir. Fizyokratların üretim, gelir dağılımı ve tek vergi teorisi olmak üzere üç önemli teorisi mevcuttur. Üretim Teorisi; Fizyokratlara göre ekonomik büyümenin kaynağı tarımsal ürün artışıdır; dolayısıyla tek verimli faaliyet alanı tarımdır. Bu nedenle tarım sektöründe elde edilecek verimlilik artışları ekonomik büyümenin kaynağını oluşturmaktadır. Gelir Dağılımı Teorisine; göre toplum üç sınıftan oluşur. Bunlar; toprak sahipleri, toprağı kiralayıp işleten ve verimli sınıf olarak kabul edilen çiftçiler ile kısır sınıf olarak bilinen sanayiciler ve tüccarlardır. Quesanay’a göre, çiftçilerin üretimi neticesinde oluşan gelir, toprak sahipleri ve sanayiciler arasında dağılıma girdikten sonra tekrar çiftçilere geri döner. Tek Vergi Teorisi; Fizyokrasi düşüncesindeki net hasılayı sağlayan toprak olduğuna göre, sadece tarım sektörü vergilendirilmelidir. Diğer iki kısır sınıf hiçbir fazlalık yaratmadığı için vergilendirilmemelidir. Fizyokratlara göre büyümek için tek verimli sektör olan tarım

sektöründe üretim artışı sağlanmalı ve rekabet gücü açısından da önemli olan tarım sektöründeki üretimin artırılmasıdır (Berber, 2006: 55-56). Çünkü iktisadi fazlanın kökeni tarımsal üretim sonucu elde edilen kârdır. Yani ekonomik büyümenin sağlanması ticari faaliyetler yerine tarımsal üretim faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle tek verimli sektör olan tarım kesiminde verimliliklerin artırılmasının rekabet gücünü artıracığı ve büyümeye katkı sağlayacağı beklentisi hâkimdir.

1.3. KLASİK BÜYÜME TEORİLERİNDE REKABET GÜCÜ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ

Klasik iktisatçılar ekonomik sorunların çözümünde sundukları politik, ekonomik ve sosyal görüşlerine göre liberaller ve sosyalistler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan liberal görüşü savunanlar bireyin haklarını, çoğunluğun katıldığı demokrasiyi, inanç özgürlüğünü, eşitliği, barışı, adaleti, bireysel karar almayı, serbest ticareti, ifade özgürlüğünü, iletişim özgürlüğünü ve özel mülkiyet hakkını savunurlar. Sosyalistler de ise iktidar ve üretim araçlarının mülkiyeti halktadır. Ekonomik kaynakları azınlığı oluşturan zengin bir kesim yerine geniş halk kitleleri yararına işletilmesini savunurlar.

Liberal görüşlü iktisatçıların öncüleri A. Smith, D. Ricardo, T. Malthus, J.S. Mill ve W. N. Senior gibi iktisatçılardır. Bunlardan A. Smith, Milletlerin Zenginliği (1776) adlı eseri ile iktisadın ve liberal görüşlü iktisatçıların öncüsüdür. A. Smith, Merkantalsitlerin dış ticaret sonucunda ülkelerden birinin mutlaka zararlı çıkacağı görüşüne karşıdır. Milletleri Zenginliği adlı kitabı ile Merkantalistlerin bu görüşüne karşı kendi savlarını ileri sürerek karşı çıkmıştır. Smith doğal kanun, görünmez el mekanizması, bireycilik ve serbest ticarete inanmaktadır. Smith, ekonomik büyümenin iki temeli olduğu söylemiştir. Bunlardan ilki, üretimde işbölümü ve uzmanlaşmanın getirdiği verimlilik artışı ve ikincisi, tasarruf artışı ve sermaye birikiminin sağladığı ekonomik büyümedir (Skaggs, 1999:483-484). İşbölümü ve uzmanlaşmanın ekonomik büyüme için önemli olduğunu kitabında verdiği iğne ustası örneği ile anlatmaktadır. Buna göre bir iğne ustası bir günde makine dahi kullansa, ancak bir iğne yapabilir, asla yirmi iğne yapamaz. Ancak, bu işi branşlara ayırması durumunda her branşta çalışan usta kendi branşında uzmanlık kazanacak; daha önce işin ilgili safhasına harcadığı

sürenin üçte birinde işlemleri gerçekleştirecektir. Bu şekilde işin branşlara ayrılması ve her branştaki ustanın yaptığı işte uzmanlaşması sonucu çok büyük oranda bir verimlilik artışı sağlanacaktır. A. Smith ayrıca terzinin ihtiyaç duyduğu ayakkabıyı kendisinin yapmasını gereksiz olduğunu, bunu ayakkabıcıdan alması gerektiğini; ayakkabıcının ihtiyaç duyduğu elbiseyi terziden alması gerektiğini, köylünün ihtiyaç duyduğu zanaat ürünlerini zanaatkarlardan alması gerektiğini belirterek herkesin kendi işinde uzmanlaşmasının daha faydalı olacağını belirtmiştir. Bu durumun ülkeler için de geçerli olduğunu belirtmiş ve hangi ülke hangi malı daha ucuza üretiyorsa, o malı üretmeli; diğer ülkeler de o malı ucuza üreten ülkeden alarak kendi ucuza ürettiği malı satmalıdır şeklinde bir yorum getirmiştir. Bu durumda ülkenin rekabet gücünün yüksek olduğu ürünlerin dış ticaret yoluyla satılıp karşılığında ihtiyaç duyulan ürünlerin alınmasıyla ülkenin refahı daha hızlı artacaktır. Böylece rekabet gücü, dış ticaret ve yüksek düzeyli ekonomik büyüme sağlanacaktır. Smith birey ve ülkenin dinamizmi ve faydası için rekabetin mutlaka olması gerektiğini belirtmiştir (Cho ve Moon, 2000: 6). Smith'e göre etkin bir rekabet ortamından söz edebilmenin şartları şunlardır (Smith, 2008; Tokathoğlu, 1999; 10-11):

- Rakipler birbirinden etkilenmeyerek bağımsız hareket etmelidir,
- Çok sayıda mevcut rakip bulunmalısı gereklidir. Böylece olağan üstü kazançlar ortadan kalkacaktır,
- Ekonomik birimler piyasa hakkında net ve yeterli bilgiye sahip olmalı ve bu bilgiye uygun davranılacak ortam ve özgürlükler bulunmalıdır. Ayrıca tüm ekonomik faaliyetler serbest gerçekleştirilmelidir.

Klasik iktisatçılara göre rekabet ile ilgili düşünce tarzı incelendiğinde, bu düşüncenin son derece ideal olduğu söylenebilir. Çünkü bütün bireyler özgür bir ortamda birbirleriyle rekabet ederken, toplum için de en iyinin ortaya çıkması söz konusu olur (Katırcıoğlu, 2000: 5). Bu nedenle iktisadi kaynakların en uygun şekilde dağılımı sağlanarak, iktisadi yaşam tam bir denge içerisinde varlığını sürdürecektir. Klasik görüşte rekabet ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken ilginç bir nokta da, rekabetin fiyatı belirlediği varsayımıdır. Üreticilerin, daha çok ve daha ucuza kâr elde etme eğiliminde oldukları bir ortamda, alıcılar da en uygun fiyattan isteklerini karşılama arayışı içerisinde olacaklardır. Daha düşük fiyattan satma isteği talebi canlandıracak, bu sayede de pazar büyüyecektir. Üretimin ve böylece istihdamın artması ile birlikte yeni

bir dengenin oluşması söz konusu olacaktır. İşte bu süreç, adeta rekabeti ekonomiyi ateşleyen yeni bir güç konumuna getirmektedir (Büyükçoban, 2006: 8)

Adam Smith, kendi kendini düzenleyen bir sistemin temel kaynağı olan kişisel çıkarın, bir toplumda ancak hayati derecede önemli olan “rekabet” yardımıyla yardımseverliğe dönüşeceğini düşünmekte idi. Daha düşük seviyede olan serbest rekabet fiyatını, monopolcü güç, kurumlar ve ticaret şirketlerine sağlanan dışlayıcı ayrıcalıklara tercih ediyordu. Rekabet ona göre daha düşük fiyatlar ve başka mallar alabilecek daha fazla para demekti; bu da diğer taraftan daha fazla iş ve daha yüksek bir yaşam standardı anlamına gelmekteydi (Skousen, 2005: 22).

Klasik büyüme modelinin gelişmesinde en büyük paya sahip olan iktisatçılardan D. Ricardo karşılaştırmalı üstünlükler kuramı olmak üzere tüm teorilerinde tam rekabeti en başa almıştır. Dışsallıkların olmadığı ve tam rekabet varsayımı altında dünya ticaretinin serbestleşmesi ticaret eden ülkelerin iç piyasalarının gerçekten rekabetçi olmasını besleyecektir. Bu ise etkin bir ticaret ve uzmanlaşma ile gerçekleşecektir. Ulusal rekabet düzenlemelerinin uluslararası bir etkisi olarak tüm dünya kazançlı çıkabilecektir (Çakır, 2001: 99). T. Malthus’a gelince büyüme ve nüfus artışı konusunda yaptığı çalışmalarla ön plana çıkmıştır. Nüfus miktarı ve doğal kaynaklar arasında dengesizlik olduğunu (artan nüfus, sınırlı kaynak) ve efektif talebin tüketimi, tüketimin ise üretim düzeyi üzerinde etkili olduğunu savunmuş ve üretim düzeyi klasiklerden farklı olarak veri olarak kabul etmemiştir. J.S. Mill (1806-1873) ise kendinden önceki iktisatçıların görüşlerine eleştirel bir bakış sergileyerek T. Malthus’un nüfus kanunundaki döngünün kırılabilirliğini belirtmiş ve karşılıklı talep kanununu oluşturmuştur. Karşılıklı talep kanununa göre dış ticaret, teknolojik gelişme üzerinde destekleyicidir. J.S. Mill, teknolojik gelişmenin ihraç mallarında verimliliği artırarak ülkenin rekabet gücünü artırdığını belirtmiştir. Artan rekabet gücünün ise ihraç mallarının daha ucuza üretilmesini sağlayacağı ve dış ticaret kazançları ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturacağı vurgulanmıştır. W. N. Senior ise Politik Ekonomi Biliminin Çerçevesi (1836) adlı eseri ile ilk kez politik iktisadı tanımını yapmıştır. Politik iktisatta zenginliğin içeriği, üretim ve bölüşüme ilişkin temel ilkeler incelenmektedir. Senior malın faydasının, piyasa talebine göre belirlendiğini ve mübadele değerinin oluşumunda maliyet düzeyi ile birlikte oluştuğunu belirtmiştir.

Azalan verimler kanunu ve ücret teorisi konularında ilk çalışmaları yapan iktisatçı olarak klasik iktisatçılar arasında önemli bir yere sahiptir.

Ülkelerarası rekabet gücü, dış ticaret ve büyüme ilişkilerinin analizinde A.Marshall ve G. Haberler'in de önemli katkıları olmuştur. J.S. Mill tarafından geliştirilen karşılıklı talep kanununu daha ayrıntılı ele alan ve grafiklerle açıklama yoluna giden A. Marshall (1842-1924) tarafından geliştirilen teklif eğrileri kavramı ile ülkenin belli bir miktar veya hacimdeki ithal malı için önerdiği ihraç malı tutarına teklif (offer) olarak adlandırılır. A. Marshall arz ve talep etkilerine daha net bir açıklama getirmiştir. Teklif eğrileri ile uluslararası fiyat oranı, yani dış ticaret hadlerinin oluşumu daha net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Ülkenin rekabet gücünün yüksek olması durumunda teklif eğrisi karşı ülkenin iç fiyat oranına yakınlaşırken, rekabet gücünün düşük olması durumunda teklif eğrisi ülkenin kendi iç fiyat oranına yaklaşır. G. Haberler (1933) ise fırsat maliyeti kavramını geliştirerek, üretilen malların maliyetlerini ölçmede kullanılan emek-değer kavramını geliştirmiştir. Böylece bir malın üretimi için gerekli olan tüm unsurlar fırsat maliyeti kavramı içinde yer almıştır.

Klasik ekolde liberal görüşlü iktisatçıların yanında sosyalist görüşlü iktisatçılarda bulunmaktadır. Bunlardan en ünlüsü ise hiç şüphesiz Karl Marx'tır. Marx'a göre liberallerin bahsettiği gibi fiyat mekanizması yoluyla tam istihdamın sağlanması ve toplum refahının artırılması mümkün olamamaktadır. Çünkü devletin ekonomiye düzenleyici olarak müdahale etmediği durumlarda ücretlerin düşük düzeylerde kalması sosyal problemlerin çıkmasına yol açabilmektedir. K. Marx kapitalizmin dinamik bir sistem olarak hızlı bir teknik gelişme ve sermaye birikimi amacıyla hareket ettiğini belirtmiş ve bunun nedeninin kapitalistler arasındaki rekabet olduğunu vurgulamıştır. Sosyalist görüşlü klasik iktisatçılara göre rekabet gücünün kazanılması ve sürekli olarak elde tutulması kapitalist sistem için gerekli ve zorunludur. Rekabet gücünü elde etmek için minimum maliyetle üretim yapmak gerekir. Bu nedenle ücretleri baskılamak ve işçileri denetim altına almak için aralarında bir rekabet ortamı oluşturmak gereklidir. Bu durumda işçilerin kendi aralarında üretkenlik, işbölümü, makine ve doğal kaynakların kullanımındaki rekabet düzeyi çok sayıda işçinin işsiz kalmasına yol açar. İşsizlik olgusu da bir kısım işçilerin kendi aralarında oluşan bu acımasız rekabet ortamında oluşmaktadır (Engels, 1997: 136).

Marksist büyüme teorisinde kapitalizmden dinamik bir sistem olarak bahsedilmekte ve kapitalistlerin aralarında yaşanan acımasız rekabet beraberinde hızlı teknik gelişme ve sermaye birikimini getirmektedir. Kapitalistler emeğin verimliliğini artıracak makine ve teçhizat miktarını yükselttikleri zaman kâr düzeylerini artırıp ve sermaye birikimi sağlayabilirler. Bunu sağlayamazlarsa diğer rakipleri karşısında ayakta kalamazlar. Kapitalist sistemde önemli olan emek tasarrufu sağlayacak yenilikleri etkin ve hızlı bir şekilde uygulamak ve sermaye birikimini artırmaktan geçer.

Marx bu süreci şu sözlerle tasvir etmektedir: “*Biriktir, biriktir! İşte Musa ve kahinler! O halde yağ, yağ yani artı değer ve ya artı ürünün ne kadarı mümkünse o kadarını sermayeye dönüştür. Birikim için birikim, üretim için üretim*” (Marx, 1867: 652; Şentürk, 2007: 63). Marks, kapitalistlerin arasındaki rekabetin sonucu meydana gelen üretim tarzının değişik sosyal sınıflara da bulaşması sonucunda birey sömürsü ve özgürlüğünü olumsuz etkilediğinden, rekabet kavramı için olumsuz düşüncelere sahiptir.

Ekonomik büyümenin sonucu olarak işsizliğin azalacağı kapitalist sistem gereği geçerli değildir. Aşağıdaki tabloya bakıldığında Fransa için hazırlanan bu örnek, ekonomide büyüme sağlanmasında rağmen işsizliğin giderilemediğini göstermektedir. Bu ise işçilerin oluşturdukları sermaye birikimi sonucunda, işçileri nispi olarak fazlalık haline getirmiş ve işsizliğe sürüklemiştir (Akkaya ve Gürbüz, 2012: 185-187).

Tablo 1.1. Büyüme ve İşsizlik (Fransa Örneği)

İmalat Sanayi: Ortalama Yıllık Büyüme Oranı (%)		
	1983-2001	1990-2001
GSMH	2.6	2.4
İstihdam	- 1.5	- 1.5
Kişi başına verimlilik	4.1	3.9

Kaynak: INSEE, 2005: 114

Üretimde kullanılan araçların büyüklükleri ve etkileri artar, ancak bu durum az sayıda işçi çalıştırılmasına da yol açar. Çünkü işçi verimliliğinin artış oranı, işçi talebinden daha fazla yükseldiğinden bu durum ortaya çıkar. İşçilerin aşırı çalıştırılması, işsizlerin sayısını artırırken, diğer taraftan işsizlerin sayısının artması

rekabet yoluyla çalışan işçiler üzerindeki baskıyı artırmakta ve çalışan işçilerin aşırı çalışma ve kötü koşullara dayanmalarını zorunlu kılmaktadır. İşçilerin bir kısmının aşırı çalışması ve diğer kısmının işsiz kalması ve bu durumun tersinin geçerliliği kapitalistlerin zenginleşmesinde ve sermaye birikiminin artırılmasında bir araç haline getirmiştir (Marx, 1986: 653-654).

Marx'a göre sanayi kapitalistleri, ticaretle uğraşan kapitalistlerden ayrılır. Ticaretle uğraşan kapitalist piyasadan aldığı malı başka bir piyasaya, arz ve talep çerçevesinde aldığı fiyatın üstünde satmaya çalışır. Bu sayede kâr elde eder. Ancak, sanayi kapitalistleri malın üretim sürecindeki maliyet girdisi ile malın satış fiyatı arasındaki farklılıktan faydalanarak kâr elde eder. Söz konusu fark ise artı değer olarak adlandırılır. Artı değerın kaynağı ise işçilerin ürettiği artı emektir. Kapitalistlerin kazancının esas bölümü artı değerden oluşur. Marx ve Engels'e göre burjuvazi, daha önce görülmemiş devrimci bir rol oynar. Ancak, bu durum kapitalizmin üretim süreçlerinin krizlerle karşılaşmasını engelleyici bir güçte değildir. Teknolojideki devamlı gelişim, sürekli büyümeye dayalı ekonomik yapı ve kârın arttırılmasının gerekli olması kapitalizmin sürekli krizlerle karşılaşmasına yol açar. Böylece ekonomik büyüme, kriz ve yeniden büyüme bir döngü içinde devam eder. Bu süreç içinde kapitalist devamlı olarak zenginleşmeye çalışırken, işçiler ise giderek zayıflayacaktır.

1.4. MODERN BÜYÜME TEORİLERİ VE REKABET GÜCÜ

Modern iktisat teorilerinin odak noktasını oluşturan ülkelerin rekabet gücü, iktisadi büyüme ve kalkınma süreçlerinin en önemli faktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Modern büyüme teorilerinde Ramsey'in 1928'de yayınladığı çalışması önemli bir yer tutar. Hane halkının optimizasyon kararlarının büyüme üzerindeki etkisini incelediği çalışmasına başlangıçta uzak durulsa da 1960'lardan itibaren önem vermeye başlanmıştır (Ateş, 1998: 3). Harrod- Domar (1939) modelinde ise Keynes tarafından modele dâhil edilmeyen yatırımların kapasite etkisi analize dâhil edilmiştir. Keynesyen statik analizi dinamik bir çerçeve içinde inceleyen Harrod (1939), tam istihdamın ve dengeli büyüme sürecinin mümkün olamayacağı sonucuna ulaşmıştır. Domar (1946) ise Harrod tarafından geliştirilen Keynesyen dinamik analizi geliştirerek kapasite ve gelir etkisini birlikte içeren formülü modele dâhil etmiştir (Ateş, 1998: 3).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik büyümeyle ilgili olarak 1950'lerin sonunda ortaya çıkan Neo-Klasik büyüme teorileriyle, 1980'lerin sonunda ortaya çıkan İçsel büyüme teorileri savaş sonrası dönemde geliştirilen iki önemli teoridir (Ateş, 1998: 3). Neo-Klasik Büyüme Teorisinde Swan (1956) ve Solow'un (1956) çalışmalarının büyük yeri bulunur. Solow'un modelinde (1956), sermaye birikimi ve tasarrufun ekonomik büyüme ile olan ilişkisinde teknoloji, büyüme üzerinde dışsal olarak kabul edilmekte, büyüme üzerinde emek ve sermayenin etkili olduğu ileri sürülmektedir (Ateş, 1998: 3). 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında dışsal teknolojik gelişme ise teorisyenlerin ilgi alanını oluşturmuştur.

Arrow (1962) ise çalışmasında Solow modelinin aksine teknolojik değişimlerin içsel olarak açıklanabileceğini öne sürmüşlerdir. Arrow tarafından teknolojinin içselleştirilmesi Romer (1986) tarafından yapılan analizlere ilham kaynağı olmuştur. Romer (1986) yaparak öğrenme sürecinin, ekonomik büyümenin önemli kaynaklarından olduğunu belirtmiştir (Ateş, 1998: 3). Modern büyüme teorilerinde yapılan çalışmalarda 1970'li yıllarda fazla bir ilerleme olmadığını, 1980'li yıllarda ortaya çıkan İçsel Büyüme Teorilerinin ise büyüme sürecinde teknolojik yeniliklerin, beşeri sermayenin, yaparak öğrenme modellerinin, Ar-Ge faaliyetlerinin ve kamu yatırımlarının önemli olduğu vurgulanmıştır (Ateş, 1998: 3). Daha sonraki dönemde ise iktisatçılar ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak anılan eğitim, sermaye artışı, yenilik, ölçek ekonomisi gibi değişkenlerin aslında büyümenin kendisi olduğunu ve dolayısıyla önemli olan unsur yaklaşık büyüme değişkenlerini belirleyen temel değişkenleri bulmaktır.

1990'larda yapılan ampirik çalışmalarda, büyüme iktisatçıları, büyümenin belirleyicilerini, yaklaşık ve temel belirleyiciler diye ikiye ayırarak, ekonomik büyümeye etkilerini ölçmüşlerdir. Büyüme doğrudan etkileyen sermaye birikimi ve verimlilik unsurlarına büyümenin yaklaşık belirleyicileri, söz konusu belirleyicileri etkileyip büyümeyi belirleyen unsurlara ise büyümenin temel belirleyicileri olarak adlandırılmıştır. Ampirik çalışmalar ülkelerarası büyüme farkını belirleyen coğrafya, entegrasyon, kültür ve kurumsal yapı olmak üzere dört temel büyüme faktörü üzerinde yoğunlaşmışlardır. En son yapılan çalışmalarda ise ekonomik büyümenin dinamiklerinin anlaşılması için kısa dönem değil, uzun dönemdeki gelişmeleri dikkate almaktadır. Mevcut büyüme teorilerinin sadece sınırlı dönemler için açıklayıcı olduğu, ancak tarihsel olarak büyüme evrelerini açıklayamadığı iddia edilmektedir. Dolayısıyla

ekonomik yönden geride kalmış ülkelere nasıl bir yol takip etmeleri gerektiği konusunda yardımcı olmak için tarihsel gelişim sürecinin iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.4.1. Keynesyen Büyüme Teorisi

Keynesyen teoride; Keynes'in ilgilendiği temel konu toplam talepteki değişmelerin gelir seviyesi ve istihdam hacmi üzerindeki etkileridir. Keynes, ekonomilerin durgunluktan çıkabilmesinin toplam talebin arttırılmasına bağlı olduğunu, toplam talepteki artışın stokları eriteceğini, bu sayede yatırımları teşvik edeceğini, artan yatırımların ise büyümeyi hızlandıracağını ve böylece eksik istihdamdan tam istihdama doğru bir geçiş sürecinin başlayacağını ifade etmektedir. Keynes ekonomide temel sorun olarak işsizliği görmüş ve işsizliğin hızla azaltılmasına önem vermiştir. Ayrıca yatırım harcamalarının etkileri konusunda sadece talep yönlü etkilere değinmiş, üretim düzeyi ve arz kapasitesine olan etkileri üzerinde durmamıştır. Tasarrufun ve tüketim düzeyinin gelire bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Yatırım harcamalarının gelir düzeyini belirlediğini ve yatırım artışının gelir artışına yol açacağını belirtmiştir. Ancak yatırımların üretim kapasitesi üzerindeki etkisini modeline dahil etmemiştir (Hiç, 1994: 41). Keynesyen modelin öngörülleri dikkate alındığında, ülkelerin ekonomik büyümeleri ve rekabet gücü kazanmaları açısından toplam talebi yüksek tutmak en önemli etkindir. Toplam talebin yüksekliği kaynakların etkin kullanımını beraberinde getirerek ekonomiye dinamizm kazandırır ve ekonominin rekabet gücünün yükselmesine katkı sağlar.

Modelin formülasyonu şu şekildedir;

$$dY = \frac{1}{k} \times I$$

Burada dY = reel gelir artış hızı (büyüme), k = sermaye/hasıla katsayısı, I = GSMH'nın yatırım için ayrılan kısmıdır. Modelin örneklemesini şu şekilde yapılabilir; Yıllık %6 büyüme hızı hedefleyen bir ülkede sermaye/hasıla katsayısının 5 olması durumunda, GSMH'nın %30'unun tasarruf edilip yatırıma yönlendirilmesi gereklidir. Yurtiçi tasarruflar bundan daha düşük olursa örneğin %20 düzeyinde gerçekleşirse, aradaki %10'uik fark hedeflenen büyümenin gerçekleştirilmesi için dış kaynak

kullanılması gerektiğini gösterir. Modelde, yatırımların tasarruf hacmine eşit olması halinde ekonomik büyüme marjinal tasarruf eğilimi ve sermaye/hasıla katsayısına bağlı olarak gerçekleşecektir. Model basit olmasına karşılık, büyüme sürecini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

1.4.2. Harrod Modeli

Harrod modeline göre planlı tasarruflar ile gerçekleşen tasarruflar birbirine eşit, fiili yatırımlar ile fiili tasarruflar birbirine eşit, tasarruf seviyesi gelir düzeyinden bağımsızdır. Modelde üç tür büyüme hızı vardır; Gerekli büyüme hızı (G_w), Fiili büyüme hızı (G_a), Doğal büyüme hızı (G_n). Modelde fiili büyüme hızı en önemli büyüme göstergesidir. Artan gelir sürekli bir şekilde ve belli düzeyde tasarruf edilerek yatırıma dönüşmelidir. Geliri tasarrufa ve yatırımlara yönlendiren bu düzey arttıkça, ekonomik büyüme oranı da artış gösterecektir. Harrod'a göre ekonomi gerekli büyüme oranında bir büyüme gerçekleştirirse ($G_a = G_w$) yatırım ve tasarruf planları gerçekleşmiş olacaktır. Bu durumda herhangi bir yatırım eksikliği veya fazlası olmayacaktır. Bu durum ise dengeli büyümenin temel şartıdır. Gerekli büyüme oranı fiili büyüme oranından fazla veya eksik olursa istikrarsızlık uzun dönemde durgunluk oluşacaktır. Eğer $G_a > G_w$ olması halinde, ekonominin planlan düzeyin üstünde bir performans sergilediği ve gelirin arttığı görülmektedir. Artan gelirin ise tüketim, tasarruf ve yatırım üzerindeki uyarıcı etkileri sonucu ekonomiyi devamlı büyüyen bir döngüye sokmaktadır. $G_a < G_w$ durumunda ekonomik performans hedeflenen düzeyin gerisindedir ve tasarrufların tamamı yatırıma aktarılamadığı için sürekli daralan bir sürece girilir.

İstikrarlı büyümede önemli olan sermayenin tam kapasite ve emeğin tam istihdam düzeyinde kullanımının sağlanmasıdır. Ekonomide dinamik denge koşulu olan istikrarlı büyüme için üç tür büyüme hızı da birbirine eşit olmalıdır. Bu gerçekleşmez ise ekonomi denge durumundan uzaklaşır. Harrod bu durumu “kararsızlık ilkesi” ve “bıçak sırtında denge” olarak da açıklamaktadır (Şentürk, 2007: 68). Harrod modelinde bahsedilen sermayenin ve emeğin kapasitenin tam kullanımı rekabet gücü açısından da büyük önem taşımaktadır. Kaynakların en etkin şekilde kullanımı olan bu durum

gerçekleştğinde, atıl kaynak kalmadığından rekabet gücü açısından ülke büyük avantaj sağlamaktadır.

1.4.3. Domar Modeli

Domar büyüme teorisinde yatırım harcamalarının çarpan etkisiyle milli gelir düzeyi üzerindeki etkisine ve çıktı üretimiyle ekonomide üretim kapasitesi üzerindeki artırıcı etkisine değinmiştir. Modele göre tasarruf düzeyi milli gelir tarafından belirlenirken, milli gelirdeki artış ise yatırım düzeyi ve üretim kapasitesi tarafından belirlenir. Üretim kapasitesi tam kullanılırsa dengeli büyüme gerçekleşecektir. Üretim ve talep birbirine eşit olduğunda dengeli büyüme sağlanır (Özgüven, 1988: 94). Domar modelinin Harrod modelinden farkı dengeli büyümeyi sağlama amacıdır. Domar modelinde tam istihdam düzeyinde sürekli büyümenin nasıl gerçekleşeceği açıklamaktadır. Ekonomik büyüme teorisine olan katkısı yatırımların ikili etkisinin varlığıdır (Şentürk, 2007: 68).

Rekabet gücü Domar modelinde üretim hacmi, talep ve yatırımlara bağlanmıştır. Yatırım düzeyinin yüksek olması, ekonomik çıktı üretiminin artmasını sağlarken, söz konusu çıktıyı tüketebilecek bir talep olması ise ekonomik büyümeyi sağlayacaktır. Firmaların ve ülkenin dengeli bir şekilde yatırım, üretim ve talep unsurları gözetmesi rekabet gücü ve ekonomik büyüme açısından büyük önem taşımaktadır.

1.4.4. Harrod – Domar Büyüme Modeli

Domar büyüme modeli, 1946 yılında yayınlanmasından hemen sonra Harrod modeli ile ilişkilendirilmiştir. Her iki iktisatçının da gelişmiş ekonomilerde ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli faktör olarak yatırımları görmüşlerdir. Keynesgil makro ekonomik modeli dinamize edip uzun dönemli büyümeyi inceleyecek hale getiren R. F. Harrod (1900-1978) ve E. D. Domar (1914-1997), Keynes tarafından geliştirilen gelir teorisini dinamikleştirmişlerdir. Harrod ve Domar gelişmiş bir ekonomide büyüme sürecinde planlanmış yatırımların, planlanmış tasarrufa devamlı olarak eşitlemeyi temel problem olarak kabul etmişlerdir. Harrod ve Domar tasarrufun önemini sürekli vurgulamışlar ve analizlerde değişmeyen ortalama ve marjinal tasarruf eğilimlerine, cari ve planlanmış tasarrufun her zaman eşit olduğu şeklinde kabul etmişlerdir (Peterson,

1994: 526). Ayrıca Harrod-Domar modeli, yatırımlardaki talep ve gelir etkisinin yanında, kapasite oluşturuıcı etkiyi de analizlerine dahil etmişler ve ekonomide dengeli büyüme için gerekli şartları ortaya koymuşlardır. Modelin en önemli katkılarından biri de bir dönemin sermaye birikiminin bir sonraki dönemin çıktısının kaynağı olmasındadır (Şentürk, 2007: 65).

Harrod-Domar yaklaşımında büyüme oranı $b=s.k$ cinsinden ifade edilmektedir. Burada b , GSMH büyüme hızını; s , tasarruf oranını; k da sermaye-hasıla oranını göstermektedir. Dolayısıyla büyüme oranını artırmak için ya tasarruf oranı ya da sermayenin verimliliği artırılmalıdır (Kıraçlar, 2005: 44-45). Bu modelde de ekonomik büyüme için önemli unsurlar olan tasarruf düzeyi ve verimlilik, rekabet gücü açısından da son derece önemlidir. Gerek tasarruf oranının artırılarak yatırımların ve üretim düzeyinin artırılması, gerekse sermayenin verimliliğinin artırılarak çıktı düzeyinin artırılması firma ve ulusal düzeyde rekabet günce önemli katkılar sağlamaktadır.

1.4.5. Neo-Klasik Büyüme Teorisi

Klasik iktisadi düşünceden sonra, L. Walras ve A. Marshall'ın öncülük ettiği Neo-klasik görüş, klasik ve liberal iktisadi düşünceyi sürdüren bir yapıda ortaya çıkmıştır. Klasik iktisatçıların sürekli olarak üzerinde durdukları üretim, verimlilik ve teknoloji düzeyi etkileşimi modern iktisatta da yerini ve önemini korumaya devam etmektedir. Ekonomik büyüme ve gelişmede beşeri sermaye yatırımlarının önemi bilinmesine karşılık, ekonomik büyüme sürecine olan etkisi teorik çerçevede uzun süre yer bulamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında bulunan gelir farklılığının giderek açılması büyüme teorilerinin bu farklılığın nedenlerini ve farkın giderek açılmasının sebeplerini araştırmaya yöneltmiştir. Neo-klasik model tasarruf, nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin büyüme üzerinde ve birbirleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu kapsamda Solow (1956) tarafından başlanılan ve sonra Neo-klasik büyüme teorisi olarak literatüre geçen yaklaşımda nüfusun artış hızı ve teknolojik gelişmeler büyüme üzerinde etkili olan dışsal değişkenler olarak kabul edilmiştir. Neo-klasik büyüme modeli Solow ve Swan (1956)'ın çalışmaları ile Ramsey (1928) ile Cass ve Koopmans (1965)'in çalışmalarından oluşmaktadır. Her iki model de temel olarak aynı olmakla birlikte iki

görüşü birbirinden ayıran temel unsur, tasarrufların Solow-Swan modelinde dışsal bir sabit olarak ele alınmasına karşılık, Ramsey, Cass ve Koopmans'ın modelinde tasarruflar içsel olarak belirlenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Neo-klasik modelin temel varsayımları şu şekilde sıralanabilir (Kibritçioğlu, 1998: 209-214);

- Ölçeğe göre sabit getirinin varlığı,
- Sermayenin marjinal verimliliğinde azalma,
- Üretimi gerçekleşen tek bir malın varlığı,
- Üretim faktörleri arasında ikame mümkün,
- İşgücü sabit hızla büyümekte,
- Devletin ekonomideki rolü sınırlı düzeydedir.

Bu varsayımlar altında, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu yardımı ile durağan durumda büyüme oranının sıfır olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yani kamu politikalarının uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde zayıf etkiler oluşturduğu ileri sürülmektedir. Modelde kişi başı sermaye dengeli büyüme göstermekte ve kişi başı üretim veya tüketim ile aynı oranda artmaktadır. Dengeye ulaşıldığında, kişi başı gelirin ve tüketimin artış oranı teknolojik gelişme hızına eşit olmaktadır. Yani model içinde dışsal teknoloji değişkeni, kişi başı gelir artışını sağlayan tek faktördür ve dengedeki büyüme hızı tasarruf eğiliminden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. Neo-klasik modele göre teknolojik gelişmenin devam etmesi halinde, ekonomik büyümenin gerçekleşeceği kabul edilmektedir. Modele göre, nüfus dışsal bir şekilde ve sabit hızla büyüdüğünden kişi başı reel hasılanın temel belirleyicisi konumundadır (Kibritçioğlu, 1998: 214). Neo-klasik modelde nüfus artışı ile teknolojik değişme dışsal kabul edildiğinden, modelde kamunun büyüme sürecini destekleyecek politika uygulamalarında belirli bir rolü bulunmamaktadır (Shaw, 1992: 611).

Neo-klasikler kuramsal olarak devlete ekonomik hayat içinde sınırlı bir rol verirler. Devletin ekonomik hayattaki sınırlı rolü ise kamu politika uygulamalarının büyüme üzerinde etkisini yok saymaktadır. Ancak, Neo-klasiklerin bu varsayımları ile beraber teknolojinin dışsal ve sabit olduğu kabulünün gerçeği yansıtmadığı görülmüştür. Neo-klasiklere göre teorideki temel görüşlerden biri tasarruf düzeyi yüksek olan ülke, düşük tasarruflu ülkeye göre durağan hale geldiğinde zengin ve sermaye yoğun olacaktır. Tasarruf oranında meydana gelen artış durağan durumdaki

büyümeye etki etmez. Modelin azalan verimlere tabi olması nedeniyle durağan duruma ulaşıldığında, ekonomik büyüme üzerinde model içinde belirlenen ve dışsal olan teknolojik değişimler ve nüfus artışları etkili olmaktadır. Neo-klasik teorenin bir diğer temel görüşü ise uzun dönemde kişi başı milli gelir düzeylerinde ülkelerin birbirine yaklaşması ve gelişmişlik farklılıklarının ortadan kalkmasıdır. Bu durum “yakınsama hipotezi” (convergence hypothesis) olarak adlandırılır. Yakınsama hipotezine göre sermaye gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru kayar. Çünkü sermayenin getirisi gelişmekte olan ülkelere daha yüksektir. Modelde sermaye artışının işgücü artışından hızlı olduğu bir ekonomide teknolojinin dışsal ve sabit olması durumunda, faiz hadleri düşer ve gelişmekte olan ülkeler (fakir ülkeler) gelişmiş ülkelere (zengin ülkeler) daha hızlı büyür ve onları yakalar. Yani gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkeye yapılan aynı miktar yatırım, ülkelerin faktör donanımlarındaki farklılık nedeniyle gelişmekte olan ülkede hasılayı ve büyümeyi daha fazla arttırarak söz konusu ülkelerin birbirine yaklaşmasına yol açar (Kar ve Ağır, 2003).

Üretim fonksiyonunda, Y , ekonomideki toplam üretimi; K , ekonominin sahip olduğu toplam fiziki sermaye stokunu; L , ekonomideki işgücünü göstermektedir. Üretim fonksiyonu olarak $Y = f(K, L)$ olarak tanımlanır. Solow modeli, teknoloji sabit olmak üzere Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda şu şekilde ifade edilir;

$$Y = f(K, L) = AK^\alpha L^{1-\alpha}$$

Fonksiyonda Y çıktı düzeyi, K sermaye miktarı, L emek miktarı ve A teknoloji düzeyini gösterir. Modelde A 'nın değeri 0 ile 1 arasındadır. Solow büyüme modelinde, üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getirilidir. Eğer sermaye ve emek miktarı iki kat artarsa, çıktı düzeyi de iki kat artacaktır. Solow üretim fonksiyonunda durağan duruma ulaşıldığında ise ekonomik büyüme nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler tarafından belirlenir.

$$y = Y/L = AK^\alpha L^{1-\alpha}/L = AK^\alpha L^{-\alpha} = AK^\alpha$$

$$MP_L = A(1-\alpha)k^\alpha$$

$$MP_K = A\alpha k^{\alpha-1}$$

$$Y = AK^\alpha L^{1-\alpha} = LAK^\alpha L^{-\alpha} = LAK^\alpha$$

$$K(MP_K)/Y = (KA\alpha k^{\alpha-1})/LAK^\alpha = A(A)^{-1}\alpha(k)(k)^{-\alpha}(k)^{-1} = \alpha$$

$$L(MP_L)/Y=[LA(1-\alpha)k^{-\alpha}]/LAK^{\alpha}=1-\alpha$$

$\alpha < 1$ = ölçeğe göre azalan getiri durumunu

$\alpha > 1$ = ölçeğe göre artan getiri durumunu

$\alpha = 1$ = ölçeğe göre sabit getiri durumunu gösterir.

Ekonomide kaynakların etkin şekilde kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi günümüz rekabetçi koşullarında büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Neo-klasik modelin temel üretim fonksiyonu olan Cobb-Douglas üretim fonksiyonu bu konuda bize oldukça büyük fayda sağlamaktadır. Ölçeğe göre artan, azalan ve sabit getiriler durumlarının geçerli olduğu modele göre, üretimde genel olarak sabit getiriler söz konusudur. Bu nedenle ekonomik büyüme ve rekabet gücünde sağlanacak artışlar büyük oranda teknolojik gelişmelere bağlı olmaktadır. Yani teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ülkenin hem ekonomik büyümesini hem de rekabet gücünü olumlu bir şekilde etkileyecektir. Neo-klasik teoride klasiklerce savunulan serbest piyasa rekabeti görüşü tam rekabet modeli haline gelmiştir.

Tam rekabet piyasasında firmalar aşırı kârlar elde etmez, ancak maliyetin bir unsuru olarak normal kâr elde ederler. Tam rekabet varsayımlarında sapma durumlarında, yani modelin varsayımlarının geçersiz olduğu durumlarda, aksak ve eksik rekabet koşulları geçerlidir. Tam rekabet piyasasında fiyat veri olarak alındığından, fiyat rekabeti olmadığı gibi kalite rekabeti de yoktur (Sabır, 2002: 8).

Neo-klasik modelde uzun dönemde ekonomik büyüme; teknolojik gelişme sonucu verimlilik artışlarıyla gerçekleşmektedir. Burada verimlilik göstergesi olarak sanayi üretimi üzerinde durulmaktadır. Sanayide üretiminin verimliliği arttırılarak büyüme ve gelişme sağlanmasında neo-liberal ve yapısalcı olmak üzere iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Neo-liberal yaklaşımda devletin ekonomik üretim süreci içinde mümkün olduğunca az etkisi bulunur, üretim faktörleri özel sektör tarafından işletilir. Bu durum siyasi baskı ve bürokratik engellerden uzaklaşmayı sağlayarak kaynakların etkin dağılımına ve etkin fiyat belirlemeye olanak sağlar. Ayrıca kâr güdüsü ile rekabetçi olan özel müteşebbislerin teknolojik gelişmeye ağırlık vermelerine bunun da verimli üretimi artıracağı belirtilmiştir. Tüm bunların temelinde piyasa mekanizması çerçevesinde gerçekleşen arz ve talep sonucu üretim düzeyi, kâr ve fiyat oluşumların da etkinlik

sağlayacağı düşüncesi bulunur. Devletin ise altyapı, güvenlik, eğitim gibi üretim sürecini dolaylı destekleyici alanlarda faaliyette bulunmasının daha uygun olduğu belirtilmiştir. Böyle bir durum beraberinde her ülkeyi karşılaştırmalı üstünlük sağladığı alanlarda üretime yönlendirerek küresel çapta etkinliği sağlayacaktır.

Yapısalcılar ise piyasaların her zaman rekabetçi bir yapı sergilemediğini bu tür aksaklıkların ise devlet müdahalesi ile çözülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca ulusal açıdan stratejik önem taşıyan ve üretim süreci belli bir emek ve zaman gerektiren alanlarda devlet desteği verilmelidir. Piyasaların kendiliğinden birbiri ile etkileşim içinde ilişkileri düzgün yürütmeleri her zaman mümkün olmamaktadır. Bu yüzden devletin tamamlayıcı veya rekabet öngören yatırım kararları üzerinde denetim ve eşgüdüm sağlaması gereklidir.

1.4.6. Post-Keynesyen Büyüme Teorileri

Post-Keynesyen iktisatçılar, Keynes'in genel teoride ele aldığı konuları genişletmek ve Keynes tarafından ifade edilmemiş iktisadi büyüme kuramını geliştirmek temel amaçları olmuştur. M. Kalecki, N. Kaldor, S. Weintraub, P. Davidson, J. Rabinson, H. Minsky ve G. L. Shackle en önemli temsilcilerindendir. Post-Keynesyen iktisatçılara göre belirsizlik ve zaman sorunu ön plana çıkarken, monetaristlerin ve rasyonel beklentilerin görüşlerini ret ederler; devlet etkin ve ekonomi ise istikrarsızdır. Fiyat düzeyi dışsaldır ve talep karşısında duyarlılığı azdır. Fiyatlar piyasa yerine, üreticiler tarafından belirlenir (mark-up fiyatlama yapılıır, yani maliyetlerin üzerine belli bir kâr marjı konulması), para arzı içseldir ve faiz oranı karşısında duyarlıdır. Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı konusundaki temel belirleyici yatırımlardır. Yatırımlardaki değişmelerin ortaya çıkardığı gelir etkisi, nispi fiyatlardaki değişmeden kaynaklanan ikame etkisinden daha önemlidir. Post-Keynesyenlere göre yatırımların kaynağı tasarruflar değil kârlardır. Tasarruflar genelde gayrimenkul alımına gider. Firmalar, yatırımlarını finanse etmek için kârlarını artırmaya ve mümkünse kâr payı dağıtımını yapmamaya çalışırlar.

Post-Keynesyenler, analizlerde belirsizlik unsurunun dikkate alınmasını eleştirirler. Belirsizlik durumu, beklentiler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Beklentiler, belirsizlik koşullarında dalgalanma gösterir, dolayısıyla gelir ve istihdamda

da dalgalanma olur. Post-Keynesyenlere göre enflasyon her zaman mal talebindeki artıştan kaynaklanmadığı için, para ve maliye politikası uygulamalarıyla önlenemez. Bunlara göre enflasyonun sebebi gelir bölüşümündeki mücadelelerdir. Örneğin; oligopolcü firmaların ve güçlü sendikaların olduğu bir ekonomide meydana gelen dışsal bir şok fiyatları artırır. Fiyatların yükselmesi, ücret artışı baskısı yapar ve ücretleri artırır. Ücret artışı, kârları azaltacağı için oligopolist firmalar ürünlerinin fiyatlarını artırırlar ve enflasyonist süreç yaşanır. Yani bunlara göre, enflasyonun nedeni ücretlerdeki artıştır. Enflasyonu önlemek için gelirler politikası, ücret ve fiyat kontrollerini önerirler. Sendikalar ve ÇUŞ'ler (Çok Uluslu Şirketler) fiyat oluşumunda etkili olduklarından ücret ve fiyat düzeylerinin piyasa içinde değil, bu kurumlarca yönlendirilen fiyatlar olduğu ileri sürülmüştür.

Post-keynesyen iktisatçılardan olan Kaldor'a göre kâr payı oranı, yatırım/hasıla oranının fonksiyonudur. Kaldor modelinin temel özelliği, dengeli büyümeyi sağlamak için tasarruf oranını esnek kabul eder. Neo-klasik modelin tersine bu modelde sermaye-hasıla oranı sabit kabul edilmektedir. Kaldor, Neo-klasik modellerde tasarrufların, yatırımları; Post-keynesyen modellerde yatırımların, tasarrufları belirlediğini ifade etmiştir. Oysa tasarruf ve yatırımlar sistemdeki parametreler tarafından eşanlı olarak belirlenmektedir (Kıraçlar, 2005: 63-67). Post-keynesyen yaklaşımda, dış ticaret açığının azaltılmasında gelir veya istihdam düzeyindeki yapılacak kesintilerin ülke rekabet gücünü zayıflatacağı görüşü vurgulanmıştır (Blecker, 1998: 495-498). Post-keynesyenlere göre büyüme ve rekabet gücünün artırılmasında etkin olan yatırımların artırılmasıdır. Firmaların kârlılıklarını ve dolayısıyla rekabet güçlerini yatırım düzeyi olumlu bir şekilde etkilerken, ücret artışları hem kârları azaltır hem de fiyat artışlarını beraberinde getirerek rekabet gücünde önemli düşüşlere yol açar. Bu yeni yaklaşım ile rekabet, kâr amacı ile kurulan firmaların kâr etme becerisi olanların ayakta kalabileceği, diğerlerini ise piyasalardan çekilmek zorunda olacakları bir yaşam savaşı olarak ele alır. Post-keynesyenler rekabeti dinamik bir süreç olarak almakla birlikte, klasikler gibi sadece fiyatı değil, aynı zaman fiyatın yanında üretim, yatırım ve kurumsal boyutları ile ele almışlardır. Post-keynesyen düşüncede kurumsal yapı ile mali kesim ifade edilmektedir. Mali kesim, kaynakların durumunu ve koşullarını belirleyerek rekabetin önemli bir unsuru olan firmalara kaynak sağlama ve piyasaya girişte önemli unsur konumundadır (Kocatepe, 2007: 102).

1.4.7. İçsel Büyüme Modelleri

Sermaye birikimi gerek ekonomik kalkınmada, gerekse ekonomik büyümenin açıklanmasından önemli bir yere sahiptir. Sermaye birikiminin toplum tarafından üretilmiş kaynakların tümünün tüketilmeyip bir kısmının yatırım (sermaye) malı alımında kullanılmasıdır. Bu nedenle sermaye kavramında genellikle fiziki sermaye akla gelir. Hâlbuki iktisadi kalkınma süreci içinde fiziki sermaye ile birlikte beşeri sermaye de önemli bir yer tutmaktadır. Üretim süreci içinde bireyin sahip olduğu bilgi, öğreti, algı, beceri ve tecrübe birer beşeri sermaye unsuru olarak kabul edilir (Tansel ve Güngör, 1997: 532). Klasik büyüme modellerinin ekonomideki büyüme süreçlerini açıklamada beşeri sermaye unsurunu göz ardı etmeleri ve yetersiz kalmaları ve ihtiyaca karşılık verememeleri sonucunda içsel büyüme modelleri geliştirilmiştir. Fiziksel ve beşeri sermaye yatırımları gibi etmenlerin uzun dönemli büyüme etkisi yarattıklarını savunan içsel büyüme modelleri 1980’li yılların ortalarından itibaren önem kazanmıştır. İçsel büyüme teorilerinin gelişiminde en önemli unsur, Neo-klasik büyüme teorisindeki sonuçların uygulamadaki gelişmelerle örtüşmemesidir. Literatürde içsel büyüme modellerinin temelleri Romer (1986) ve Lucas’ın (1988) çalışmaları ile başlamaktadır (Grossman ve Helpman, 1994: 45; Şentürk, 2007: 76).

İçsel Büyüme Teorileri, Neo-klasik Büyüme Teorisi’nden farklı olarak iktisadi büyümede ekonomiyi dışarıdan etkileyen dışsal etkilerden ziyade, iktisat içi unsurları genişletip bunlara ağırlık vermiştir. Azalan verimleri kabul eden Neo-klasik üretim fonksiyonunu kabul etmez ve artan verimlere dayalı üretim fonksiyonunu kabul eder. İçsel büyüme teorileri çerçevesinde yakınsama hipotezi reddedilmektedir. Neo-klasik modeldeki gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) yakınsama hipotezi ile gelişmiş ülkeleri (GÜ) yakalayacağını kabul etmez ve GOÜ’lerin gerekli tedbirleri almamaları durumunda, GÜ’ler ile aralarındaki farkın daha da artacağını ifade eder. Optimal büyümeye ulaşmak için devlet müdahalelerini bir zorunluluk olarak görür. Neo-klasik büyüme modellerindeki sermayenin azalan getirisi yerine, içsel büyüme modellerinde fiziki ve beşeri sermayenin artan getirili olabileceği ve bu getirinin uzun dönemli büyümeye katkı sağlayacağı vurgulanır. İçsel büyüme teorileri teknolojiyi içselleştirir ve kamunun uyguladığı politikaların ekonomik büyüme sürecinde önemli bir yeri olduğu vurgulanır.

Özellikle Romer (1986, 1990) Ar-Ge çalışmalarını, Lucas (1988) beşeri sermayeyi, Rebelo (1991) birikimli sermayeyi ve Barro (1990) kamu harcamalarını artan getiriyi sağlamada katkı sağlayacaklarını vurgulamışlardır. Romer'in artan getiriler ve uzun dönem büyüme adlı çalışması, Neo-klasik modele alternatif bir büyüme teorisi olarak kabul edilir. Romer'in modeli teknolojik gelişmenin içselleştirilmesini ve yatırımların bir yan ürünü olarak teknolojik bilginin arttığını kabul eder. Artan teknolojik bilgi ise sonraki üretim sürecinde bedava girdi olarak kullanılır. Bu durum, taşmalar (spill-over) sonucunda tüm sektörlerle yayılır. Böylece Neo-klasik modele göre yatırımların maliyetleri daha düşük olmakta ve getiriler artmaktadır. Romer'in çalışmasında tüketiciler bilgiyi kullanmada birbirlerine rakip olmadığı, teknolojik gelişmeler sonucu oluşan bilginin ekonomik birimler arasında ne ölçüde kullanıldığı, teknolojik dışsallıkların varlığında bilgi üretiminde özel sektörün olmayacağı bu nedenle piyasa işleyişinin bozulacağı, teknolojik gelişmeler ile fiziki ve beşeri sermaye yatırımlarının arasında bir ilişki olduğuna dikkat çekilmektedir. Romer'e göre bir ekonomide uzun dönem büyüme oranının belirlenmesinde araştırmacıların ve yaratıcı fikirlerin sayısı önemlidir. Romer sanayideki mülkiyet hakları ile ilgili olarak, büyümenin bilgi üretiminde süreklilik ile mümkün olacağına vurgu yapar. Bu nedenle dışa kapalı ekonominin geçerli olduğu modelde bilgi yerli kaynaklar tarafından üretilir ve yereldir. Romer'e göre dış ticarete serbestleşme ve beşeri sermayesi yüksek ülkelerle ekonomik bütünleşmenin olması büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Romer'in içsel büyüme modelinde ekonomik büyümede teknolojik gelişme önemli bir etken olmakla birlikte, firmalara ve ülkeye rekabet gücü kazandırmada pozitif katkılar sağlar. Üretim sürecini destekleyici ve artırıcı teknoloji yenilikler aynı zamanda üretim maliyetlerini de düşürerek firmaların veya ülkelerin rakipleri karşısında büyük bir avantaj sağlamalarına yol açmaktadır.

İçsel büyüme modellerindeki ikinci önemli etken beşeri sermayedir. Beşeri sermaye modelinin öncülüğünü "yaparak öğrenme modeli" ile Arrow yaparken, Lucas (1988), Rebelo (1991), Mankiw vd. (1992) gibi ekonomistler beşeri sermayeyi, fiziksel sermayenin dışında farklı ve ekonomik büyüme üzerinde etkin bir üretim faktörü olarak kabul etmiştir. Lucas'a göre, ülkeler arasındaki ekonomik büyümenin farklı olmasının temel nedeni, beşeri sermaye birikimindeki farktan kaynaklanır. Yaparak öğrenme (learning by doing) ile artan beşeri sermaye, ölçeğin artan verimine yol açarak

ekonomik büyümeye önemli katkılar yapar. Model beşeri sermayeyi büyümeyi sağlayan itici güç olarak kabul eder. Başlangıçta beşeri ve fiziki sermaye birikimi düşük olan ülkelerin ekonomik büyümesi, yüksek olan ülkelere göre sürekli düşük kalır. Çünkü beşeri sermaye birikimi ve dışsalılıkların yüksek olduğu zengin ülkelerde beşeri sermayenin getirisi daha fazladır. Lucas, içsel büyüme modellerinde fiziki sermayenin ve bunun ekonomideki rolünü Neo-klasik üretim fonksiyonuyla modellemiş ve kurduğu modelde rasyonel beklentileri dâhil etmiş; tek sektörlü ekonomide teknolojik ilerlemeler ve beşeri sermaye unsurunu yatırımlar kapsamında içselleştirmiştir (Lucas, 1988: 7). Kapalı ekonomi varsayımının geçerli olduğu modelde tek sektörlü bir yapıda beşeri sermaye, işgücünün ve fiziki sermayenin verimliliğini arttırmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. Analizde ayrıca sermaye mallarının ticareti ve işgücünde serbest dolaşım modele dâhil edilmektedir. Sermaye mallarındaki ticaret, işgücünün serbest dolaşımını sağlanmadan yapıldığında, ülkelerin fiziki ve beşeri sermaye oranı değişmez. Bu durumda zengin ve fakir ülkeler arasında herhangi bir ticari veya mali ilişki ortaya çıkmaz. İşgücünün serbest dolaşımına paralel olarak sermaye mallarındaki ticaret geliştiğinde ise beşeri sermaye ekonomide oluşturduğu dağılma etkisine göre değişiklik arz edecektir. Bu durumda serbest dolaşım sonucu işgücü fakir ülkelere refah düzeyi yüksek ülkelere doğru hareket edecektir.

Yeni buluşlara dayalı büyüme modelleri konusundaki bir diğer önemli katkı, büyüme olgusunu dış ticaret ve ticaret politikaları ile ilişkilendiren Grossman ve Helpman'ın (1989, 1990) çalışmalarıdır. Grossman ve Helpman çalışmalarında çok ülkeye yer verilen, dinamik genel denge modeli içinde geleneksel ürün, modern sanayi ürünü bilgiye dayalı (Ar-Ge) sanayi ürünü üreten üç temel üretim fonksiyonu oluşturmuşlardır (Grossman ve Helpman, 1989: 1262). Modelde dış ticaret sonucu Ar-Ge sektörünün desteklediği üretim sürecinin ülke ekonomisine karşılaştırmalı üstünlük kazandırdığı ve büyüme üzerinde hızlandırıcı etkide bulunduğu görülmüştür. Söz konusu durum ülkeye büyük bir rekabet gücü avantajını da beraberinde getirecektir. Çünkü AR-Ge'ye dayalı olarak geliştirilen bir büyüme olası rakipler karşısında her zaman bir adım önde olma sonucunu doğuracaktır. Özellikle yeni geliştirilmeye başlanan bilgi teknolojilerinin taklit süresinin uzunluğu Ar-Ge'ye önem veren firmaların ve ülkelerin uzun süre rekabet güçlerini koruyacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ar-Ge için sınırlı kaynak ayırabilen az gelişmiş ekonomiler dış ticaretin

serbestleştirilmesi sonucunda teknoloji transfer edebilecek ve gelişme için gerekli bilgiye ulaşabileceklerdir. Ancak, teknoloji transferindeki gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru olan akım kendiliğinden gerçekleşmez; çok uluslu şirketler bu konuda aracı konumdadır. ÇUŞ'ın teknoloji transferindeki rolleri ve gelişmekte olan ülkeler tarafından verilen teşvikleri nasıl değerlendirdikleri önemlidir. Gelişmiş ülkelerde ise Ar-Ge sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkelerde, tüketim malı harcamalarını teşvik eden politikalar sonucunda bilgi üreten sektörlerde bir gerileme oluşur ve uzun dönem büyüme hızı olumsuz yönde etkilenir (Grossman ve Helpman, 1990: 814). Bu kapsamda imalat sanayi için korumacılık öngören bir dış ticaret politikası sonucunda Ar-Ge sektörleri vasıflı işgücünü kaybeder ve imalat sanayinde vasıflı işgücü artar; bu ise yeni buluşların geliştirilmesini kısıtlar. Kısaca özetlenirse dış ticaret politikasında aktif korumacılığı benimseyen ülkelerde kaynakların Ar-Ge sektöründen imalat sanayine, korumacı olmayan ülkelerde ise ters yönde kayması gerçekleşecek ve ülkeler uzun dönemde rekabet gücü kazanarak büyümeyi olumlu yönde etkileyecek gelişmeler sınırlandırılmış olacaktır.

İçsel büyüme teorisyenlerinden Barro (1990), kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisine yoğunlaşmıştır. Analizde özel kesim, ekonomi genelinde ve kendi iç kaynaklarının üretkenliğini arttıracak kamu mal ve hizmetlerini üretmede yetersiz kalacaktır. Özel sektörün temel amacı olan kâr maksimizasyonu çerçevesinde değerlendirildiğinde, yapılacak her ilave kamusal yatırım, üretim sürecindeki yatırımların kârlılığını ve diğer firmalara karşı olan rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Barro, ölçeğe göre sabit getiri sağlayan bir üretim fonksiyonu kullanarak oluşturduğu modelde, kamu kesimini de dâhil ederek kamusal harcamalar, tasarruf düzeyi ve ekonomik büyümeyi birlikte incelemiştir. Hükümetler tarafından Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesi ile eğitim, sağlık ve diğer altyapı yatırımları gibi doğrudan sağlanan kamu hizmetleri özel sektörün verimliliğini olumlu etkileyecektir. Çünkü bu kamusal yatırımlar hem özel sektör yatırımlarını destekleyici olması bakımından hem de beşeri sermayenin kalitesini iyileştirme yönüyle üretim sürecine destek sağlayacaktır. Bu durum ise firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünü olumlu etkileyerek ekonomik büyüme sürecini hızlandırıcı katkı sağlayacaktır. Hükümetlerin uygulayacağı politikalara göre büyüme performansı değişebilmektedir. Kamu harcamaları ve kamusal düzenlemeler ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu kadar siyasilerin iktidarlarını

korumalarında da bir araç olarak kullanılabilir. Bu çerçevede hane halkının faydasını maksimize etmeyi amaçlayan ve kâr amacı gütmeyen bir hükümetin büyüme ve refah üzerinde olumlu etki yapması beklenirken, seçim endişesi ile faydası düşük harcamalar yapan ve kendi fayda fonksiyonunu gözeten bir hükümet ise büyüme ve refah üzerinde olumsuz etki bırakır (Barro, 1990: 110). Yapılan analizlerde sabit fiyatlarla kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ile piyasalardaki aksaklıkların büyüme üzerinde olumsuz, siyasi istikrarın ise olumlu etki yarattığı gözlenmiştir. Kamu harcamalarının büyümeyi olumsuz yönde etkilemesinin, artan kamu harcamalarının finansmanı için gerekli olan vergilendirmenin özel tasarruflarda azalmaya yol açmasına bağlanmaktadır.

King ve Rebelo (1990) ise vergi düzenlemelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında ülkeler arasında büyüme oranlarındaki farklılığı baz alarak, iki sektörlü ve beşeri sermaye oluşumuna dayalı içsel büyüme modeli geliştirmişlerdir. Modelde hükümet politikalarının fiziki ve beşeri sermaye oluşumunu destekleyeceği belirtilerek, uluslararası sermaye piyasalarına erişim imkanı bulunan açık ekonomilerde, vergi politikalarının etkisinin daha yoğun olduğu belirtilmiştir. Devletin vergi oranlarında yaptığı küçük değişikliklerin büyüme üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler oluşturabileceği belirtilmiştir (King ve Rebelo, 1990: 146; Ercan, 2002: 135). İçsel büyüme modelinde gelir vergisi oranındaki % 10'luk bir artışın refah üzerindeki etkisi, neo-klasik modelden 40 kat fazladır (King ve Rebelo, 1990: 146). Barro vd. (1992) çalışmasında, zengin ve fakir ekonomilerin birbirine yaklaşabileceklerini, ancak bu etkinin umulandan küçük olduğunu belirtmiştir. Dışa açık ekonomiler küresel piyasalarda rekabet halinde olduklarından, teknolojik değişimlere daha açıktır ve üretim süreçleri daha geniş pazarlara ve karşılaştırmalı üstünlük modeline göre ayarlanmıştır. Bu durum ise dışa açık ekonomilerin kapalı ekonomilere nazaran zengin ülkelere daha fazla yaklaşmasına yol açar.

1.4.8. Joseph Schumpeter ve Yenilikçi Ekonomik Büyüme

Schumpeter yenilikçi iktisadın en önemli temsilcilerinde biridir. Burada büyüme maddi (emek ve toprak) ve maddi olmayan (sosyal organizasyon ve teknik) iki faktör tarafından belirlenmektedir. Üretim artışı, büyük ölçüde teknik gelişme ve sosyal organizasyona bağlıdır. Gerek toplumsal gelişim, gerekse ekonomik dalgalanmalar, müteşebbislere ve teknik ilerlemeye bağlı olarak değişmektedir. Schumpeter'e göre yenilikler, teknik açıdan yeni kaynakların keşfi olarak tanımlamaktadır. Yani hasıla üzerinde pozitif etki sağlayan değişimler yenilik olarak kabul edilmektedir. Schumpeter kapitalizmin bir değişim içinde olduğunu ve sistem içinde durağanlığın mümkün olmadığını belirtir ve rekabeti iktisadi teorideki yerini yaratıcı yıkım olarak tanımlamıştır. Tüketim mallarının yapılan yenilik, üretimde yeni yöntemlerin kullanılması ve endüstriyel organizasyonlarda yapılan yenilik iktisadi yapıda değişime neden olan en temel unsurlardır (Kocatepe, 2007: 102).

Schumpeter'e göre beş tür yenilik bulunmaktadır;

- (i) Yeni bir malın piyasaya sürülmesi ya da piyasada bulunan malın kalitesindeki artış,
- (ii) Yeni üretim tekniği, icadı ve kullanımı,
- (iii) Yeni bir piyasa oluşumu,
- (iv) Yeni hammadde ve yarı mamul kaynakların üretimi,
- (v) Endüstrideki yeni organizasyon oluşumu (Schumpeter, 1978: 66; Özsağır, 2008: 5).

Yukarıdaki yeniliklerin tamamı ülke ve firma rekabet güçlerine olumlu katkı yapacak ve diğer ülkeler karşısında avantaj sağlayacaktır. Çünkü bu yenilikler firma düzeyinden başlayarak üretim maliyetlerinde azalmaya ve verimlilik artışlarına yol açarak firmaların rekabet güçlerinin artmasına olanak sağlamaktadır. Firmaların artan rekabet gücü ise ulusal düzeyde rekabet gücünün ve büyümenin artmasına katkı sağlamaktadır.

1.5. DÖRDÜNCÜ DALGA: BÜYÜMENİN YAKLAŞIK VE TEMEL BELİRLEYİCİLERİNİ ARAŞTIRAN BÜYÜME MODELLERİ VE REKABET GÜCÜ

Ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak anılan eğitim, sermaye artışı, yenilik, ölçek ekonomisi gibi değişkenlerin aslında büyümenin kendisi olduğu söylenmişti. Dolayısıyla önemli olan yaklaşık büyüme değişkenlerini belirleyen temel değişkenleri bulmaktır. 1990’larda yapılan ampirik çalışmalarda, büyüme iktisatçıları, büyümenin belirleyicilerini, yaklaşık ve temel belirleyiciler diye ikiye ayırarak, ekonomik büyümeye etkilerini ölçmüşlerdir. Büyümeyi doğrudan etkileyen sermaye birikimi ve verimlilik unsurlarına büyümenin yaklaşık belirleyicileri ve bu belirleyicileri etkileyip büyümeyi belirleyen unsurlara ise büyümenin temel belirleyicileri olarak tanımlanır. Ampirik çalışmalar ülkelerarası büyüme farkını belirleyen coğrafya, entegrasyon, kültür ve kurumsal yapı olmak üzere dört temel büyüme faktörü üzerinde yoğunlaşmıştır (Ünsal, 2005: 287). Söz konusu temel belirleyicileri şekillendiren unsurların etkisi araştırıldığında, doğal kaynaklar, iklim, topoğrafya, ekolojik yapı unsurları coğrafya değişkeni üzerinde etkili olarak büyümeyi etkilemektedir. Aynı şekilde, kültürel ve kurumsal farkların neler olduğu ve bunların büyümeyi nasıl etkilediği incelenmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre bir ülkedeki coğrafi yapı, iklim ve doğal kaynaklar ekonomik büyüme üzerinde belirleyici rol oynar. Bu anlamda coğrafya doğrudan doğruya ekonomik büyümeyi etkilediği gibi, ekonomik politikalar ve toplumsal kurumların şekillenmesine katkıda bulunarak da dolaylı olarak büyümeyi etkiler. Coğrafi konum ve iklim, ulaşım maliyeti, hastalıklar, tarımsal üretim gibi unsurlar ekonomik büyüme dinamiklerini etkiler. IMF tarafından yapılan çalışmalarda CIF/FOB oranı uluslararası ticarete büyük önem taşımaktadır. CIF oranı mal bedeli, sigorta ve navlunu kapsarken, F.O.B sadece malın bedeli ve gemi güvertesine kadar nakliyesini kapsar. Bir bölgenin coğrafi olarak üretim merkezlerine yakınlığı bu oranının düşmesine, uzak olması ise yükselmesine yol açmaktadır. 1995 yılı c.i.f/f.o.b oranı ABD için 3.6 iken, Batı Avrupa’da 4.9, Doğu Asya için 9.8, Latin Amerika için 10.6 ve Sahara altı Afrika ülkeleri için 19.6’dır. Yani üretim merkezinden çıkan malın Sahara altı bir Afrika ülkesine ulaştırılmasındaki deniz nakliye ve sigorta bedeli malın üretim bedelinin 19 katını aşmaktadır. Bu durum ise coğrafi konumun üretim maliyetleri ve ekonomik büyüme performansı üzerindeki etkisini anlamda önemli bir örnektir (Gallup

vd., 1998: 10-28). Tropikal bölgeler daha düşük ekonomik büyüme yaşarken, denize kıyısı olan bölgeler ise daha yüksek ekonomik büyüme sergiler. Çünkü deniz kıyısında hem ulaşım maliyetleri düşük hem de dış ticaret yapmak daha olasıdır. Sahile yakın yerleşim yerlerinde nüfus artışı ekonomik büyümeyi beraberinde getirirken, karasal yerlerde nüfus artışı büyümeye olumsuz etkide bulunmaktadır. Sachs (2000), Afrika gibi sıcak bölgelerde bulaşıcı hastalıkların yükü altında ezilen ekonomilerin büyüme gösteremediklerini iddia eder. Ayres ve Warr (2005), ABD ekonomisinin 1900’lerden günümüze değin olan ekonomik büyümesinde doğal kaynakların etkisini araştırmıştır. Uzun dönemde ekonomik büyümeyi belirleyen enerji kaynaklarının hammadde olarak ortaya çıkarılması değil, sermaye ve işgücüyle beraber üretimde girdi olarak kullanılmasına bağlı tutmuştur. Söz konusu çalışma, Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna üretimde kullanılan enerjiyi input olarak dahil edince, Solow artığının kaybolduğunu gösterir. Yani kullanılan enerji miktarının ekonomik büyümenin itici gücü olduğu sonucuna ulaşır.

Bazı iktisatçılar ise, doğal kaynakları zengin olan ülkelerin, diğer ülkelere oranla daha düşük ekonomik büyüme hızına sahip olduğunu iddia etmektedir. Bu paradoksal durumu açıklamak için iktisat yazınında birçok teori geliştirilmiştir (Sachs ve Warner, 1995: 2-4). “Hollanda hastalığı (Dutch disease)” diye bilinen teoriye göre, doğal kaynakları zengin olan ülkelerde, emek ve sermaye gibi üretim faktörleri ticari ürünlerden doğal kaynaklara dayalı ürünlere kayar. Oysa dünyada imalat mallarına olan talep, doğal ürünlere olan talepten daha fazladır. Dolayısıyla imalat mallarının fiyatları doğal mallara göre daha yüksek olur. Bu da doğal ürünlere yoğunlaşan ülkelerin dünya ticaretinden zararlı çıkmasına yol açar. Aynı zamanda, doğal kaynakları bol olan ülkelerde ücret dışı gelirler (sosyal yardımlar, düşük vergi oranları ve kâr payı kazançları) nedeniyle beşeri sermayeye daha az yatırım yapma ihtiyacı hisseder (Gylfason ve Zoega, 2002: 8). Eskiden doğal kaynaklar ekonomik büyümenin en önemli belirleyicisi olmasına rağmen, bilgi toplumunda, beşeri sermaye ekonomik büyümenin lokomotif olmuştur. Dolayısıyla doğal kaynakları bol olduğu için avantajlı durumda olan ülkeler, beşeri sermayeye yeteri kadar yatırım yapmayınca düşük ekonomik performans göstermişlerdir. Oysa yirminci yüzyılın ilk yarısında itibaren asıl sermayenin insanda olduğu anlaşıncaya, büyük ekonomik büyüme yaşanmaya

başlanmıştır. Ekonomik büyümenin ülkeler arasında farklılık göstermesinin bir başka gerekçesi de kültürel farklılıklarla ilintilidir.

Kültürel değerlerin ekonomik büyüme ile ilgisi Max Weber'in meşhur Protestan Etiği ve Kapitalizmin Ruhu isimli çalışmasına kadar geri gider. Weber, söz konusu eserinde, kapitalist sistemin Avrupa'da ortaya çıkmasını Protestan Etik'teki farka bağlamıştır. Yaygın büyüme modellerinin ülkeler arasındaki gelişmişlik farkını tam açıklayamaması, son yıllarda iktisatçıları, kültürel farkın etkisini araştırmaya yöneltmiştir. David Landes (1999) gibi bazı iktisat tarihçileri kültürel değerleri ekonomik gelişmeye zemin sağlayan en önemli değişken olarak tarif etmektedirler. Kültürel değerler aynı zamanda sosyal sermayenin parçası olarak da görülmektedir. "Sosyal sermaye (social capital)" bir toplumdaki güven, norm, ilişkiler ağı gibi etkin bir şekilde toplumsal işleyişi sağlayan değerler bütünüdür. Sosyal sermayenin, yasal ve bürokratik düzenlemelerin, kamulaştırma riski, kurumsal etkinliğin ve mülkiyet haklarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçen birçok ampirik çalışmada (Mauro (1995), Knack ve Keefer (1997), La Porta, Lopez-De-Silanes, Sheleifer ve Vishny (1998), Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2002), Esfahani ve Ramirez (2003), Aghion, Howitt ve Mayer-Foulkes (2005), Rodrik (2000) söz konusu değişkenlerdeki iyileşme ve ilerlemenin ekonomik büyümeyi anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmüştür. 1981 yılından beri her sene 29 ülkede uygulanan dünya değerler anketinin verilerini kullanarak yapılan çalışmada güven ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğunu bulmuşlardır (Knack ve Keefer, 1997: 1256). Bir toplumdaki kurumlar da ekonomik büyümenin temel bir belirleyicisidir. North (1990: 3) ise kurumları "bir toplumdaki oyunun kuralları veya daha formel deyişle insan eseri olup insani etkileşimi şekillendiren bütün araçlar" olarak tarif etmektedir.

Rodrik (2000) ekonomik büyümeye etki eden temel kurumlar arasında, mülkiyet haklarını ve düzenleyici kuralları belirleyen kurumlar, makroekonomik dengeleri sağlamaya çalışan kurumlar, sosyal güvenlik kurumları ve uyuşmazlıkları gidermeye yönelik kurumları saymaktadır. Kurumlar, hem kişilere gerekli güvenceyi vererek piyasa sistemi içinde etkin çalışmalarını sağlar hem de kaynakların etkin dağılımını temin ederek ekonomik büyümeyi artırır. Başka bir deyişle, ekonomik ve sosyal kurumlar, beşeri ve fiziki sermaye yatırımlarını ve teknoloji üretimini şekillendirir. Bu anlamda bir ülkenin diğerine göre ekonomik olarak geri kalmasının en önemli nedeni

ekonomik kurumlarının kötü olmasıdır (Acemoğlu vd., 2004: 29-32). Acemoğlu'na göre politik kurumlar, politik gücü şekillendirirken, servet dağılımı da politik gücü şekillendirmektedir. Aynı süreçte politik gücü eline geçiren de politik kurumları şekillendirmeye çalışmaktadır. Bu döngüsel etkileşim ekonomik performansı ve kaynakların dağılımını şekillendirmektedir. Avrupa ülkelerinin son beş asırda kolonileştirdiği ülkelerin uzun dönemli ekonomik büyüme dinamiklerini inceleyen bir çalışma (Acemoğlu vd., 2002: 1236) kurumsal yapıdaki değişimin temel belirleyici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kolonicilikten önce 1500'li yıllarda zengin olan bölgelerin (Moğol, Osmanlı ve Çin imparatorluklarının) kolonolicilikten sonraki 500 senede fakirleştiklerini, daha önce fakir olan bölgelerin ise zenginleştiklerini ortaya çıkarır. Başka bir deyişle, Avrupa'nın müdahalesi büyüme trendini tersine çevirmiştir. Söz konusu çalışmaya göre, Avrupalılar zengin ve nüfus yoğunluğu fazla olan bölgelerde sıkı kurumsal yapı oluşturup yerel halkı maden yataklarında çalışmaya zorlarken, nüfus yoğunluğunun az olduğu yerlerde özel mülkiyet haklarını koruyan kurumsal yapı geliştirip, yerel halkı ticarete teşvik etmiştir. Kurumsal yapıdaki bu değişim, zengin bölgelerin fakirleşmesine, fakir bölgelerin ise zenginleşmesine kaynaklık etmiştir (Aydın, 2008: 32-40).

Acemoğlu vd. (2003) yaptığı başka bir çalışma ise, yüksek enflasyon, yüksek bütçe açıkları, yanlış döviz kuru politikaları gibi uygulamaların ekonomik büyüme performansı üzerinde etkili olduğunu ortaya koyar. Dünya ekonomisiyle entegre olmuş, etkin para ve maliye politikaları uygulayan, piyasada değiş-tokuşu sağlayan, her türlü sözleşmelerin uygulanmasını sağlayan ve özel mülkiyet haklarını koruyan bir ülkenin yüksek ekonomik büyüme yaşaması daha olasıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde ekonomik büyüme ve rekabet gücü üzerinde etkili olan sermaye birikimi ve verimlilik artışları büyümenin belirleyicilerinden olan coğrafi unsurlar, iklim, ulaşım imkanlarının bolluğu, doğal kaynak çeşitliliği, denize olan uzaklık ve bunun gibi pek çok değişkenden etkilenmektedir. Söz konusu büyüme belirleyicilerinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi sonucunda ülkelerin büyüme performansları ve rekabet güçleri de farklılaşmaktadır. Bazı ülkelerde büyümenin temel belirleyicileri ekonomik büyüme ve rekabet gücünü doğrudan etkileyen sermaye birikimi ve verimlilik üzerinde olumlu etki oluştururken, bazı ülkelerde sermaye birikimi ve verimliliğin, ekonomik büyüme ve rekabet gücü üzerindeki olumlu etkisi sınırlı olabilmekte veya ülkenin içinde bulunduğu şartlardan ötürü aynı değişkenlerden olumsuz bir şekilde etkilenebilmektedir. Bu

nedenle büyümenin yaklaşık ve temel belirleyicilerini araştıran büyüme modellerinde bütün ülkeler için fiziki ve beşeri şartlar aynı sonucu vermemektedir. Bazı ülkeler içinde bulundukları fiziki, sosyal, kültürel ve ekonomik şartları daha iyi değerlendirerek rekabet güçlerini ve büyüme performanslarını artırırken, bazı ülkeler içinde bulundukları şartlar nedeniyle rekabet güçleri ve büyüme performansları zayıf olabilmektedir.

1.6. BEŞİNCİ DALGA: UZUN DÖNEM EKONOMİK BÜYÜMEYE TARİHSEL AÇIDAN BÜTÜN OLARAK BAKAN BÜYÜME MODELLERİ VE REKABET GÜCÜ

Ekonomik büyümeyi uzun dönemli tarihsel boyutuyla inceleyen ve birleşik büyüme teorisi veya kapsamlı büyüme teorisi adıyla alınan pek çok çalışma yayımlanmıştır (Galor ve Moav, 2002; Galor ve Weil, 2000; Hansen ve Prescott, 2002; Lagerlof, 2003; Tamura, 2002). Bu çalışmalarda ekonomik büyüme dinamiklerinin anlaşılması için kısa dönem değil, uzun dönemdeki gelişmeler dikkate alınmaktadır. Mevcut büyüme teorilerinin sadece sınırlı dönemler için açıklayıcı olduğu, ancak tarihsel olarak büyüme evrelerini açıklayamadığı iddia edilmektedir. Dolayısıyla ekonomik yönden geride kalmış ülkelere nasıl bir yol takip etmeleri gerektiği konusunda yardımcı olamamaktadır.

İnsanlık tarihine bir bütün olarak bakıldığında, İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimine kadar dünya ekonomisinde ciddi bir büyüme yaşanmadığı dikkat çeker. Sanayi Devrimi öncesiyle ilgili var olan çok sınırlı veriler, ekonomik büyümenin yok denecek kadar az olduğunu gösteriyor. Malthusyen tuzak diye iktisat yazınında tanımlanan Sanayi Devrimi öncesi dönemde nüfus ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü ilişki vardır (Galor, 2010: 1-2). İkisinin birlikte büyümesi mümkün değildir. Söz konusu dönemde bazı ülkeler az da olsa bir büyüme yaşarken, birçoğunda ekonomik büyüme olduğunu gösteren bulgu yoktur. Sanayi Devrimiyle, nüfus büyümesi ve ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişki değişmeye başlar. Nüfus artışıyla birlikte ekonomik büyüme yaşanmaya başlamıştır. Britanya ekonomisinde 1760-1913 dönemi büyüme oranları günümüze göre oldukça düşüktü. Britanya 1760-1780 dönemi boyunca yıllık %0.6 GSYİH büyümesi, %1.3 sanayi üretimi artışı gerçekleştirmişti. Toplam faktör verimliliği ise hiç artmamıştır. Bu oranlar 1873-1913 dönemine gelindiğinde

sırasıyla %1.8, %2.1 ve %0.4 olmuştur. Oranlarda zaman içinde artış yaşanmış ancak artış düşük düzeyli gerçekleşmiştir. Nüfus ise 1760-1780 döneminde %0.8, 1873-1913 döneminde ise %0.9, ara dönemlerde ise %1.0, %1.4 ve %1.2'ye yükselmiştir (Crafts, 1996: 197-198).

Dünyadaki ekonomik büyüme süreci incelendiğinde, 1500 ile 1820 yılları arasında kişi başına gelir, sadece %18 büyüme gösterdiği halde 1820'den günümüze ise %750 oranında bir artış sergilemiştir. Ancak, son iki asırda yaşanan ekonomik büyüme dönemselsel olarak büyük dalgalanmalar göstermiştir. Örneğin, 1820-1870 yılları arasında %0.53 olan yıllık büyüme oranı, 1870-1913 yılları arasında %1.3'e yükselmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşanan ekonomik bunalım söz konusu büyüme oranını %0.91 seviyesine indirmesine rağmen, 1950-1973 yılları arasında tarihte görülmemiş bir büyüme oranı olan %2.93 seviyesine ulaşılır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ise, dünyadaki kişi başına gelir seviyesindeki artış %1.33 oranında gerçekleşmiştir (Venture, 2005: 1421). Devrevi büyüme rakamlarına dikkat çeken Venture, uluslararası ticaret ve ekonomik büyüme dinamiklerini içine alan bütüncül bir model geliştirmeden ekonomik büyümeyi doğru bir şekilde anlamının mümkün olmadığını iddia etmektedir (Venture, 2005: 1490-1491).

Hansen ve Prescott (2002) gibi büyüme iktisatçıları, hem sanayi devrimi öncesi hem de sonrasındaki ekonomik büyümeyi açıklayacak kapsamlı bir büyüme modeli geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak, Malthusyen ekonomik durgunluğun olduğu asırlar ile son birkaç asırdaki ekonomik büyüme evrelerinin hepsini kapsayacak kapsamlı bir teori geliştirmek pek kolay değildir. Özellikle ekonomik büyümenin dinamiklerini bütünüyle kapsayan bir model geliştirip, dönemler itibarıyla değişkenlerdeki farkı ortaya çıkarmak asıl önemli noktayı oluşturmaktadır. Birleşik büyüme teorisi, dışsal etmenlerle binlerce asırlık ekonomik durgunluğun aşılp, sanayi devrimine yol açtığı görüşünü kabul etmez. Aksine, bütün zamanlar için geçerli olan bir modelde yer alan bazı temel dinamiklerin değişmesiyle sıçramanın yaşandığını iddia eder (Galor ve Weil, 1999: 150-154). Birleşik büyüme teorisine göre, ekonomik durgunluktan ekonomik büyümeye geçiş, Malthusyen modeldeki nüfus ve teknoloji arasındaki etkileşimin doğal bir neticesidir. Nüfus artış hızının yavaşlaması sonucu artan beşeri sermaye ve teknoloji yatırımlar, kişi başı gelirin artmasına ve Malthusyen büyüme tuzağından kurtulmaya yardımcı olur. Teknolojik gelişime paralel olarak aileler üzerindeki ekonomik kısıt

kısmen kalkmış ve çocuklarının eğitimi için daha çok kaynak aktarmaya başlamışlardır. Teknolojideki artış ise beşeri sermayeye olan talebi artırmıştır. Bu da bireylerin beşeri sermayeye yatırım yapmasına ve artan üretkenlikle yüksek büyümeye zemin hazırlamasına yol açmıştır.

Başarılı bir büyüme teorisi, sadece son dönemlerdeki ekonomik büyümeyi açıklamak yerine bütün dönemleri açıklamada etkilidir. Büyüme teorisine olan güven teorinin geçerliliğinin açıklama gücünün yüksekliği ile birlikte artar. Ayrıca ekonomik açıdan birkaç asır geride kalmış ülkelere de yol gösterici olur. Böylece ülkelerarası ve dönemler arası ekonomik büyüme hızlarındaki farkın gerekçelerini açıklar ve az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkeleri yakalama da yardımcı olur (Aydın, 2008: 40-42).

Tablo 1.2. İktisadi Büyüme Teorilerinde Rekabet Gücü

İktisadi Büyüme Modeli	Modele Katkı Veren Önemli İktisatçılar	Modeldeki Büyüme-Rekabet Gücü İlişkisi
Klasik Büyüme Teorileri Öncesi Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri	Petty, Colbert, Mun ve Quesanay	Merkantilistler hızlı nüfus artışı, düşük ücret politikası, ihracat artışı, düşük faiz oranı, para arzındaki artış ve sömürgeciliğin ülkenin rekabet gücünü ve büyümeyi olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Fizyokratlara göre ise ekonomik büyümenin sağlanması için tek verimli sektör olan tarım kesiminde verimliliklerin artırılması gereklidir. Tarımsal üretimin artırılması ise rekabet gücünü artıracak ve büyümeye katkı sağlayacaktır.
Klasik Büyüme Teorileri	Smith, Ricardo, Malthus, Mill, Senior, Haberler ve Marx	Liberal görüşlü klasiklere göre dış ticaretinin serbestleşmesi sonucu ülkelerin iç piyasalarının gerçekten rekabetçi olacağı, bu durumun ise beraberinde işbölümü ve uzmanlaşmayı getireceği vurgulanmıştır. Ayrıca dış ticaretin teknolojik gelişmeyi desteklediği ve teknolojik gelişmenin ihraç mallarında verimliliği artırarak ülkenin rekabet gücünü artırdığını belirtmiştir. Sosyalist görüşe göre ise teknik gelişme ve sermaye birikiminin nedeni kapitalistler arasındaki rekabettir. Rekabet gücünün kazanılması ve sürekli olarak elde tutulması kapitalist sistem için gerekli ve zorunludur. Rekabet gücünü elde etmek için minimum maliyetle üretim yapmak gerekir. Bu ise ücretleri baskılayan ve işçileri denetim altına almayı gerektiren sömürü ve özgürlüğü olumsuz etkileyen bir durumdur.
Keynesyen Büyüme Teorisi	Keynes	Keynesyen modele göre ülkelerin ekonomik büyümeleri ve rekabet gücü kazanmaları açısından toplam talebi yüksek tutmak en önemli etkidir. Toplam talebin yüksekliği kaynakların etkin kullanımını beraberinde getirerek ekonomiye dinamizm kazandırır ve ekonominin rekabet gücünün yükselmesine katkı sağlar.

Tablo 1.2. (Devam)

Harrod Modeli	Harrod	Ekonominin istikrarlı büyümesinde emek ve sermayenin tam istihdam düzeyinde kullanımı sağlandığında kaynaklar en etkin şekilde kullanılacak ve atıl kaynak kalmadığından rekabet gücü açısından ülke büyük avantaj sağlayacaktır.
Domar Modeli	Domar	Rekabet gücü Domar modelinde üretim hacmi, talep ve yatırımlara bağlanmıştır. Firmaların ve ülkenin dengeli bir şekilde yatırım, üretim ve talep unsurları gözetmesi rekabet gücü ve ekonomik büyüme açısından büyük önem taşımaktadır.
Harrod – Domar Büyüme Modeli	Harrod ve Domar	Ekonomik büyüme için önemli olan tasarruf düzeyi ve verimlilik, rekabet gücü açısından da son derece önemlidir. Tasarruf oranı ve sermayenin verimliliğinin artırılarak çıktı düzeyini artırmak firma ve ulusal düzeyde rekabet güncü önemli katkılar sağlamaktadır.
Neo-Klasik Büyüme Teorisi	Solow, Swan Walras, Ramsey, Cass, Koopmans ve Marshall	Ekonomik büyüme ve rekabet gücünde sağlanacak artışların büyük oranda teknolojik gelişmelerden kaynaklandığı vurgulanır. Teknolojik gelişmeler ülkenin hem ekonomik büyümesini hem de rekabet gücünü olumlu bir şekilde etkileyecektir.
Post-Keynesyen Büyüme Teorileri	Kalecki, Kaldor, Weintraub, Davidson, Rabinson, Minsky ve Shackle	Ekonomik büyüme için gerekli olan yatırımların artırılması için firmaların kârlarının yükseltilmesi gerektiğini vurgular. Artan kârlar ise geri besleme mekanizması ile firmaların dış rekabet güçlerini ve yatırımlarını artırır. Rekabet gücünün belirlenmesinde fiyat, üretim hacmi, yatırım düzeyi ve kurumsal yapı önem taşımaktadır.
İçsel Büyüme Modelleri	Romer, Lucas, Rebelo ve Barro, King, Arrow, Grossman ve Helpman	Ar-Ge çalışmalarının, beşeri sermaye yatırımlarının, birikimli sermayenin ve kamu harcamalarının üretim kaynaklarının verimliliklerini artırarak firmalara ve ülkelere dış rekabette avantaj sağlayacakları belirtilmektedir.
Yeniliçi Ekonomik Büyüme	Schumpeter	Yeni bir üretim tekniğinin geliştirilmesi, yeni bir piyasa oluşumu, yeni hammadde ve yarı mamul kaynakların üretimi, yeni bir malın üretimi gibi yeniliklerin tamamı ülke ve firma rekabet güçlerine olumlu katkı yapacak ve diğer ülkeler karşısında avantaj sağlayacaktır.
Büyümenin Yaklaşık ve Temel Belirleyicilerini Araştıran Büyüme Modelleri	Gallup, Sachs, Mellinger, Rodrik, Acemoğlu, Johnson ve Robinson	Coğrafi unsurlar, iklim, ulaşım imkanlarının bolluğu, doğal kaynak çeşitliliği, kurumsal yapı ve kültür ülkelerin rekabet güçleri ve ekonomik büyüme performansları üzerinde etkili olmaktadır.
Uzun Dönem Ekonomik Büyüme Tarihsel Boyutuyla Bütüncül Olarak İrdeleyen Modeller	Galor, Moav, Weil, Hansen, Prescott, Lagerlof ve Tamura	Nüfus artış hızının azalmasını takip eden süreçte gelişen teknoloji ve artan beşeri sermaye birikimi toplumsal düzeyde rekabetçiliği destekler.

İKİNCİ BÖLÜM

REKABET GÜCÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. KÜRESELLEŞEN DÜNYA VE REKABET GÜCÜ

İçinde bulunduğumuz dönemin en popüler olgusu olan küreselleşme, 1980’den sonra yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Küreselleşme veya globalleşme kavramı İngilizce “globalization” sözcüğünden türetilmiştir. Burada global küresel olmayı, küreyi kapsar olma anlamında kullanılır. Küreselleşme kavramı olarak ise genellikle ekonomi ile ilgili olarak dünyanın tek bir pazar konumuna gelmesi olarak algılanır. Ancak, ilerleyen zaman ve gelişen ilişkiler ağı bu kavramın sadece ekonomik değil, sosyal, kültürel ve siyasal alanları da kapsamış ve dünya ülkelerinin ekonomik bağımlılıklarının ötesinde, zaman ve mekânsal olarak bir dönüşümü ifade eden bir kavram olmuştur. Özellikle kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, küreselleşme, ticari ve finansal serbestleşme, dünya genelinde bazı bölgelerde yüksek refah artışı; buna karşılık bazı bölgelerde yüksek oranlı refah düşüşleri ve sermayenin hızlı hareket etmesi içinde bulunulan dönemin ekonomik özellikleri arasında yer almaktadır. Siyasal açıdan çok kutupluluk sonucu artan istikrarsızlık; teknolojik açıdan gelişmiş ürün ve hizmetlerde artış, yenilikçi ürünlerde ve süreçlerdeki gelişim ile bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişim; sosyo-kültürel düzeyde kentleşmedeki artış ve insanların bireyselleşmesi; ekolojik bakımdan küresel iklim değişiklikleri, çevresel kirlenme, kuraklık problemleri; demografik yapıda hızlı nüfus artışı ve değişen nüfus yapısı; organizasyon bakımından artan küresel rekabet, yeni açılan pazarlar, bilinçli müşteriler, yenilikler, düşük maliyetle hammadde elde etme mücadelesi dünya düzeninde oluşan temel değişikliklerdendir.

Stiglitz’e göre küreselleşme, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin daha fazla bütünleşmesi için olumlu yönde kullanılacak bir güç olduğunu vurgulamıştır. Bu durumu şu cümlesiyle özetlemektedir; *"Küreselleşme, yani serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin daha fazla bütünleşmesi, iyi yönde kullanılacak bir güç olabilir; ve dünyadaki herkesi özellikle fakirleri zenginleştirecek potansiyele sahiptir"* (Stiglitz, 2002: 9). Bhagwati ise küreselleşmeyi, ulusal ekonomilerin uluslararası ekonomiler ile dış ticaret, yabancı

doğrudan yatırımlar, kısa vadeli sermaye akımları, uluslararası işgücü hareketleri ve teknoloji akışı aracılığıyla entegrasyonu olarak tanımlamış ve küreselleşmenin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarında faydalı olacağını belirterek küreselleşmeyi desteklemiştir (Bhagwati, 2004: 3). Bauman ise, küreselleşme kavramını olumlu ve olumsuz taraflarını birlikte kullanarak ifade etmiştir. Buna göre küreselleşme süreci ayrıcalıkların ve sınırlamaların, zenginliğin ve yoksulluğun, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlüğün ve kısıtlamanın yeniden dağılımı sürecinde ortaya çıkmaktadır (Bauman, 1999: 81). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) küreselleşme tanımı ise üç temelden oluşmaktadır; (Bağçe, 1999: 9):

- 1) Çok uluslu şirketlerin dünya geneli faaliyetlerini artırmaları
- 2) Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerleme
- 3) Küreselleşmeyi destekleyici yönde kamu politikaları

Gerek bilgi ve iletişim teknolojisindeki hızlı değişimler, gerekse dünya piyasalarında serbestleşme eğilimlerinin artmasına paralel olarak küreselleşme olgusu 1980'lerden itibaren hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Özellikle çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) dünya genelinde üretim, pazarlama ve satış ağlarının yaygınlaşması bu dönemde daha etkili olmuştur. ÇUŞ'ların artan etkinliği beraberinde küresel çapta rekabeti de getirmiştir. Ülkeler ulusal firmalarının küresel çapta rekabet güçlerinin artması konusunda önemli roller oynamaya başlamışlardır. Uluslararası Para Fonu (IMF) tanımlamasında da küreselleşme olgusu, dünya geneline yayılmış firmaların mal ve hizmet ticaretinin miktar ve çeşitliliği ile uluslararası sermaye hareketlerindeki artmasıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha hızlı ve geniş bir alana yayılmasıyla birlikte ülkelerin karşılıklı olarak ekonomik bağımlılıklarının güçlenmesi şeklinde ifade edilmektedir (IMF, 1997: 45; Bedir, 2009: 1). Giderek artan küreselleşme olgusu ve teknolojik gelişmeler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından artan dünya ticaretinden pay alabilmek için yoğun bir rekabeti beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede gelişmiş ülkeler mevcut rekabetçi yapılarını korumaya çalışırken, gelişmekte olan ülkelere rekabet güçlerini artırarak mevcut ticaretten daha fazla pay almaya çalışmaktadırlar. Çünkü sadece kendi iç piyasalarına mal satmak yerine, ülkeler dış pazarlara da mal satarak daha büyük çaplı üretimin avantajlarından yararlanmak istemektedirler. Böylece istikrarlı ve sürekli büyüyen bir ekonomiye sahip olunarak toplumsal refahın artması sağlanacaktır.

Küreselleşme etkileri açısından ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere üç boyutta incelenebilir;

Ekonomik küreselleşme; yerel ekonomilerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesi sonucunda tüm iktisadi faaliyetlerde küresel sermayenin etkisiyle kararlar alınmasıdır (Yeldan, 2001: 14). Kapitalist örgüt mantığı ile uluslararası ticaretin faydalarını öne çıkararak batı sermayesinin ulaştığı zenginliğe dikkat çekmektedir. Bu süreçte ekonomik bütünleşme olgusu da beraberinde gelmektedir. Çünkü çok uluslu sermaye için neo-liberal politikaları uygulayan, mal ve faktör hareketleri üzerinde herhangi bir sınırlamanın bulunmadığı, rekabetin önünde kısıtlayıcı engellerin olmadığı üretim, finansal ve ticari küreselleşmenin önemi büyüktür (Bayraktutan, 2003: 146-147). Liberal görüş yanlılarına göre küreselleşme sonucu kamunun piyasalara müdahalesinin kalkması, bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması, mali serbestleşme, düşük faiz ve artan küresel yatırımlar ile sonucu yüksek büyüme oranları, artan verimlilik ve düşük işsizlik oranlarının geleceği iddia edilmiştir. Sermaye ve teknoloji düzeyi yüksek zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasında yaşanacak hareketlilik bu ülkeler arasında eşitsizliği ortadan kaldıracak ve ekonomik küreselleşme amacına ulaşacaktır (Karaçor, 2003: 381).

Siyasal anlamda küreselleşme; devlet-toplum-birey arasında yeniden düzenlenen ilişkiler, ulus devletin yerine ulus üstü kurumların oluşturulması, demokratik hak ve özgürlüklerin arttığı sivil toplum oluşturulması hedeflenmektedir.

Kültürel anlamdaki küreselleşme; farklı kültürlerden gelen insanların bir arada sorunsuz yaşaması, toplumsal sorunların çözümünde tartışma ve çözüm arayışlarında ortak akıl ve çok yönlülüğü esas almaktadır. Ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan küreselleşme ülkeleri, coğrafyayı ve toplumları aşan bir öge olmaktan çıkarak bu farklılıkları birleştiren bir öge olmuştur (Sezen, 1999: 60).

Genel olarak değerlendirildiğinde, küreselleşme olgusu ile tüketim alışkanlıkları değişmekte ve kaynakların üretim ve tüketim hızı yükselmekte, üretim ve pazarlama ölçekleri büyümekte ancak süreç kısalmaktadır. Ekonomik faaliyetler ulusal düzeyden uluslararası düzeye yükselmekte, bilgi ve iletişim teknolojileri ile daha etkin üretim yapma olanağı ortaya çıkmaktadır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra oluşan tek kutuplu dünyada değişim sonucu dinamik ve kendini yenileyen piyasaların ortaya çıkması, artan rekabet sonucu yeni bir şeyler ortaya koymaya ve bilinmeyen bulmak

için araştırma geliştirme faaliyetlerindeki yoğunlaşma, beşeri sermayenin kendini sürekli yenilemesi küreselleşmenin en önemli sonuçlarından. Bütün bunlar ise toplumları ekonomik, siyasi ve kültürel yönden etkilemekte ve değiştirmektedir. Değişim farklı eğilimler içermekle birlikte aynı doğrultuda olmaktadır. Toplumsal ve bireysel bazda ekonomik, siyasi ve kültürel hedefler standartlaşmakta, insan bir makine haline dönüşmektedir. Bireysel açıdan bundan 100 sene öncesiyle kıyaslanamayacak ölçüde refaha ulaşılmaktadır; ancak insanın tekdüzeliğe yönelmesi, maddi çıkar ve menfaatin insanı insan yapan değerlerin yerini alması, küreselleşmenin topluma ve bireye karşı olan en büyük sorunu olarak görülmektedir.

2.1.1. Tarihsel Açıdan Küreselleşme

Günümüzde küreselleşmenin çok yoğun olduğu ve çok hızlı geliştiği söylenmektedir. Halbuki, iktisat tarihi benzer eğilimlerin daha önce de yaşandığından bahsetmektedir. 19. yüzyılın sonu ile ve 20. yüzyılın başında (1873-1914) yani I. Dünya Savaşı öncesi dönemde bugün ki küreselleşmeyi tanımlayan kriterlere uygun ve 1. dalga küreselleşme olarak adlandırılan bir süreç yaşanmıştır. Bundan sonra ise gerek I. Dünya Savaşı'nın, Ekonomik Buhranın, II. Dünya Savaşı'nın ve Soğuk Savaşı'n getirdiği olumsuzlardan ötürü gecikmeli bir şekilde dünya ekonomisinde 1980'lerde başlayıp daha sonra da hızlanarak bugüne kadar devam eden 2. dalga küreselleşme sürecini yaşamaya başlamıştır (Berksoy, 2005: 1). Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupa'da meydana gelen değişimler dünyanın geri kalanı üzerinde de önemli sonuçlar doğurmuştur. Küreselleşme sürecinin 1870'lerde başlamasında ulaşım yollarında önceki yıllarda yapılan düzenlemeler sonucunda meydana gelen gelişimin büyük önemi vardır. Ayrıca büyük gemilerle ulaşım teknolojisinde ciddi bir değişim yaşanmıştır. 1869'da Süveyş kanalının açılmasıyla Asya'dan Avrupa'ya yolun kısalmasına olanak sağlamıştır. Yeni ticaret yolları ve teknolojiyle ulaşım süresinin kısalması sonucu daha önce dört ayda geçilen okyanus, 20. yüzyıl başında 40 günde geçilebilir hale gelmiştir. Sonuçta, 1850-1910 arasında ulaşım maliyetleri %80 oranında düşmüştür. İletişim teknolojilerinde de biraz sıkıntılı olmakla beraber bir ilerlemenin varlığı dikkat çeker. Okyanusun altına haberleşme kablolarının döşenmesi, iletişim standartlarını yükseltmiştir. Bugünkü küreselleşme süreci ile ilk dönem arasındaki önemli farklardan uyarıcı katkısı açısından birinci küreselleşme döneminin etkisi daha büyüktür. İlk

küreselleşme dalgasında sınırların geçilebileceği gösterilmiş sonraki küreselleşme süreçleri açılan bu yolun genişletilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. İkinci dönemde uçağın kullanılması ulaşımın hızını biraz daha artmıştır. Maliyet de düşmüş ancak yeterli kadar yüksek bir düşüş gerçekleşmemiştir. Bu dönem ki en önemli ilerleme iletişim alanında teknolojik gelişmeye bağlı olarak meydana gelen baş döndürücü değişimdir. Mikro elektroniğin sanayide kullanılmaya başlamasıyla birlikte haberleşme hızlı ve yaygın bir hale gelmiştir (Berksoy, 2005: 3-4). Avrupa ile Amerika arasındaki taşımacılık %50 oranında ucuzlarken, hava taşımacılığında maliyetler % 80 azalmış, iletişim ücretleri %99 oranında düşmüştür. Uluslararası finansal piyasaların küresel nitelik kazanması bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan sürekli devam eden bu gelişmeler sayesinde olmuştur. Teknoloji alanındaki gelişmeler sonucu ticarete boyut değiştirmiş ve elektronik ticaret ile ülkeler arasında hiçbir masraf olmaksızın ticaret yapılır hale gelmiştir.

1980’li yıllarda başında teknolojiadaki hızlı gelişmeler sonucu ikinci küreselleşme dalgası kendini belli etmeye başlamıştır. Özellikle Avrupa’yı etkisi altına alan komünizm tehdidi, Avrupa’nın sömürge imparatorluklarına dönmesini engellemiştir. Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa’da komünizmin yayılması sonrasında kapitalizm de etki alanını genişletmeye çalışmıştır. Bu kapsamda imzalanan Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Bretton Woods konferansı ile kurulan IMF (Uluslararası Para Fonu- uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının (IBRD-Avrupa’nın yeniden inşasına destek amaçlı, sonra Dünya Bankası (WB) adını alacak) kurulmasıdır (Thurow, 1997: 98). Bu anlaşmalar ile dünya ticareti serbestleştirilmek ve komünizm tehdidine karşı bir önlem alınmak istenmiştir. 1980’li yıllara gelinceye kadar dünyanın iki kutuplu yapısı küreselleşme adına fazla bir ilerlemenin gerçekleşmesine olanak tanımamıştır. 1980’lerden itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, ticari alanda ve üretim alanında yaşanan teknolojiadaki gelişmeler sonucu , ülkeler arasında rekabet artmış ve bu durum ülkeleri birbirine yakınlaştırmıştır. Bazı ülkeler oluşturdukları ekonomik ve siyasi entegrasyon uygulamaları ile mal ve faktör piyasalarını birleştirerek daha etkin bir yapıya ulaşımlardır. Bu dönemde dünyadaki tüm ülkelerin ticari, mali ve ulusal iktisat politikaları birbirine bağı bir hal almıştır. ABD’lerinin uygulayacağı iç piyasaya yönelik bir kamu politikası dünyadaki tüm ülke ekonomilerini etkiler hale gelmiştir.

Firma ve kişiler arası daha yakın ekonomik ilişkiler kurulmaya başlanmış, firmalar tüketicilerin zevk ve tercihlerine, pazarlama tekniklerine ve sosyal sorumluluk projelerine daha fazla önem verir hale gelmişlerdir. Devletin ekonomideki rolü değişerek piyasa ekonomisinin gereklerine uygun hareket etmek ve ülke ekonomisini uluslararası rekabete hazırlama görevini üstlenmiştir (Kılıçbay, 1997: 137-138). Küreselleşme ile ilgili çalışmaların çoğu, dört noktaya dikkat çekmektedirler. Bunlardan ilki, uluslararası ticaretin yoğunlaşması ve GSMH'ya oranla çok yüksek düzeylere çıkmasıdır. İkincisi, uluslararası sermaye hareketleri ve yatırımların artışıdır. Üçüncüsü, kişilerin dolaşımlarının yoğunlaşması ve bunun bir başka boyutu olan göç olgusudur. Dördüncüsü malların ve üretim faktörlerinin serbestçe hareket etmesi sonucunda ülkeler arasında mal ve faktör fiyatlarının yakınsamasıdır. Küreselleşmeden de teorik olarak esas beklenen budur. Yukarıda değindiğimiz küreselleşmenin temel noktaları biraz daha açacak olunursa, bunlar dört ana başlıkta toplanabilir: uluslararası ticaretin yoğunlaşması, sermaye hareketlerinin yoğunlaşması, insan hareketliliğinin yoğunlaşması, mal ve faktör fiyatlarında yakınsama.

2.1.1.1. Uluslararası Ticaretin Yoğunlaşması

İngiltere'de sanayi devrimi beraberinde iki sonuç getirmiştir. Bunlardan ilki İngiltere'de tarım üzerindeki koruyuculuğun kaldırılması ve ticaretin serbestleştirilmesidir. İngiltere açısından yakın Kıta Avrupa'sı ve sömürgeleriyle serbest ticaret yapmak her açıdan kârlı bir ticari faaliyet olmuştur. Hammadde ticaretinin serbestleşmesi sonucu düşük maliyetlerle üretim ve ihracat yapma ikanı doğmuştur. Ticaretin serbestleşmesi fikri önce Avrupa'ya ve oradan da Amerika'ya yayılıp benimsenmiştir. Britanya'nın ticaretinin milli gelirine oranı 1870'te %41, 1910'da %44', 1990'larda ise %60'lara çıkmıştır. Fransa'da ise 1870'te %33, 1910'da % 35'ken 1990'larda %40'ın üstüne çıkmış; Almanya'da %37 iken 30 sene içinde %40'a, Japonya'da %10 iken 30 sene sonra %30'a çıkmıştır. Günümüzde de ülkelerin toplam ticaretlerinin GSMH'larına oranları %40-60 arasında değişmektedir. Ticarete ilk ivme 1870'lerde başlamış ve ülkeler bu dönemde ticaretin milli gelir içindeki payını %30-40 aralığına çıkarmışlardır. Günümüzde de ekonomik küreselleşmede önemli olan uluslararası ticaretin artışıdır (Berksoy, 2005: 1).

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) verilerine göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, 2005 yılında gelişmiş ülkelerin dış ticaret açıklığı 1870 yılına göre oldukça artmıştır. Belçika’da dış ticaret açıklık oranı bu dönemde %9’dan %112,6’ya yükselmiş, Hollanda’da %17,4’ten %77,7’ye ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelere Meksika, Hindistan ve Brezilya’da ise dış ticaret açıklıkları 1929-2005 dönemi kıyaslanınca azalmıştır. Bu durum söz konusu gelişmekte olan ülkelerin üretim yapılarındaki değişim ve sömürge durumunda oldukları dönemde gelişmiş sömürgeci ülke için yalnız hammadde ve ara mal üreten konumlarından sıyrılmalariyla açıklanabilir.

Günümüzde ticaret daha yoğun olmakla birlikte farklılıklar içerir. Özellikle birinci küreselleşmede dalgasında uluslararası ticaret endüstriler arası olarak gerçekleşirken, günümüzde endüstri-içi ticaret şeklinde kendini göstermektedir. Birinci küreselleşme dalgasında kuzey ülkeleri sermaye-yoğun ve sanayi ürünü niteliği fazla ürünleri üretirken, güney ülkeleri emek-yoğun ve tarımsal nitelikli mal üretimleri yoğun ve bu ürünlerin karşılıklı ticaretini yapan ülkelere oluşmaktaydı. Günümüzde ise tüm ülkeler sanayi ürünü üretiminde kendini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda uluslararası uzmanlaşmanın ölçüsü de değişmiş ve endüstriler arası uzmanlaşmadan, ürünler üzerine uzmanlaşmaya kayış yaşanmaktadır.

2.1.1.2. Uluslararası Sermaye Hareketlerinin, Uluslararası Yatırımların Yoğunlaşması

Küreselleşmenin birinci döneminde sermaye uzun dönemli ve yatırım amaçlı olarak hareket etmekte iken; günümüzde sermaye hareketlerinin çoğu spekülative amaçlı ve kısa süreli olarak gerçekleşmektedir. Birinci küreselleşme dalgasındaki hareketler dış yatırım, olarak adlandırılan ve kapasite artırıcı kamu hizmetlerinin finansmanı için kullanılan sermaye, ikinci dönem olan günümüzde bu durum geri plana düşmüştür. Bu durum günümüzde uluslararası sermaye hareketlerinin küçük bir parçasını oluşturmaktadır. Sermaye hareketleri artık doğrudan yatırımlar yerine dolaylı yatırımlar şeklinde gerçekleşmekte ve finansal araçlara yatırım olarak değerlendirilmektedir.

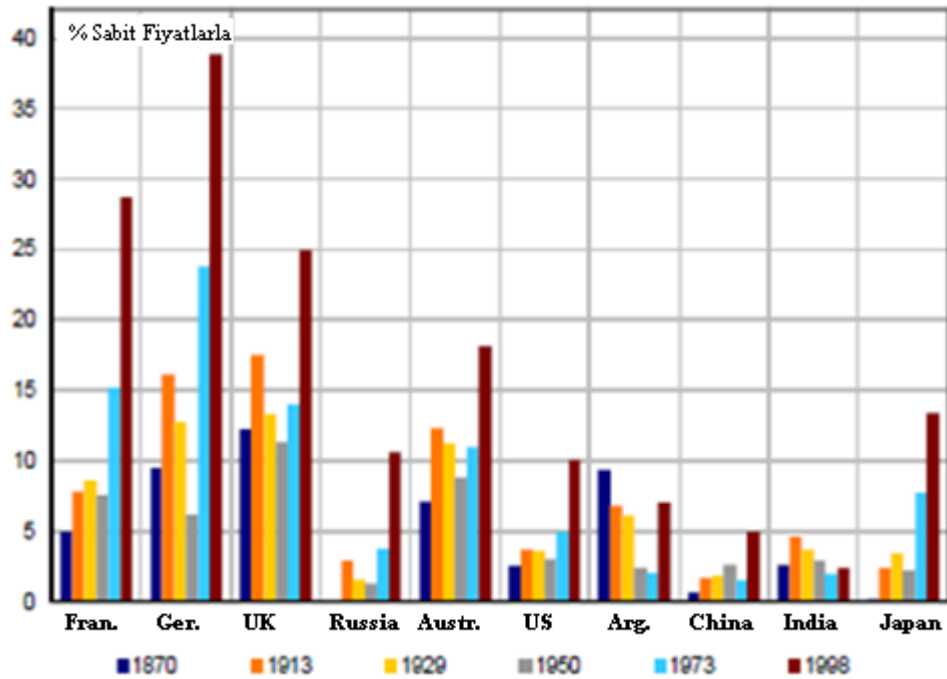
2.1.1.3. İnsan Hareketlerinin Yoğunlaşması (Göç Olgusu)

İlk küreselleşme dalgasının önemli göstergelerinden biride, yoğun bir göç yaşanmasıdır. Birinci küreselleşme döneminde yaşanan bu göç olgusu görece zengin kuzey ülkelerinin kendi arasında iken, bugün yaşanan göç olgusu güney ülkelerden kuzey ülkelere doğrudur. Birinci küreselleşme dalgasında göç alan ülkeler yeni zengin ülkeler, göç verenler ise Avrupa ülkeleridir. 1800'lerde Britanya'da nüfusun % 3'ü, İtalya'da %1,6'sı, İspanya'da %1,5'i, İsveç'te %3'ü, Portekiz'de %3,5'i göç etmiştir. ABD ise bu dönemde kendi nüfusunun %5,7'si, Kanada %2'si, Avustralya %11'i, Arjantin %4,5'i, Brezilya %2'si, Yeni Zelanda %53'ü kadar göç almıştır (Berksoy, 2005: 1). Birinci ve ikinci küreselleşme dalgasında göç eden insanların temel düşüncesi benzer şekilde daha iyi yaşam standartlarına ulaşmaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde oransal olarak ilk küreselleşme dalgasına göre az olmakla birlikte göç eden nüfus ilk küreselleşme dalgasından sayısal olarak daha fazladır.

2.1.1.4. Ülkeler Arasında Mal ve Faktör Fiyatlarının Yakınsaması

Gerek birinci, gerekse ikinci küreselleşme dalgalarının oluşumunda temel etkenler sanayileşmiş ülkelerin ürettikleri fazla ürünü satma istekleridir. Bunu gerçekleştirmede taşımacılık alanında meydana gelen değişimler de etkili olmuştur. Taşımacılık alanında meydana gelen bu değişimler özellikle artan sanayi ürününün dışarı satılmasının getirdiği bir zorunluluk ve rekabet ortamında meydana gelmiştir. Özellikle artan rekabet firmaların üretimde olduğu gibi taşımacılık alanında da daha etkin olmalarına, yeni nakliye araçları geliştirmelerine yol açmıştır. Özellikle denizasıırı sömürgeler ile olan ticarete daha büyük tonajlı ve hızlı gemi imalatı ticaretin artmasında büyük kolaylıklar sağlamıştır. Gelişen taşımacılık ile iletişim teknolojileri, artan ticari kolaylıklar ve rekabet mal ve faktör fiyatlarında yakınsamayı beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sonucunda bir ülkede arzında sıkıntı duyulan bir mal veya hizmet gelişen taşımacılık ve iletişim teknolojileri sayesinde kısa sürede karşılanabilir hale gelmiştir. Benzer şekilde emeğin aldığı ücretin yüksek olduğu bölgelere olan yoğun göçler emek fiyatlarını dengeleyici olurken, sermaye sıkıntısı çeken bölgelerdeki yüksek kâr olanakları sermayedarların bu bölgelerden kısa sürede haberdar olmalarına ve yüksek kâr elde etmek için bu bölgelere akın etmelerine yol açmıştır. Birinci küreselleşme dalgasında

lkeler arasında mal, emek ve sermaye fiyatlarında ki farklılıkların giderilmesi küreselleşme ile oldukça kısalmıştır. Ancak günümüzle kıyaslanamayacak düzeydedir. Özellikle mal ve sermaye üzerindeki sınırlamaların büyük ölçüde kalkması ekonomik veya siyasi bir sorun olmaması durumunda tüm ülkelerde birbirine yaklamıtır. Aşağıdaki tablolarda küreselleşme süreçleri içinde mal ticaretindeki artışlar, faktör hareketleri ve taşımacılık alanında meydana gelen değişimler tablolar halinde verilerek yukarıda değinilen konular özetlenmeye çalışılacaktır.

Kaynak: R. Findlay ve K.H. O'Rourke (2003)

Şekil 2.1. GSYİH İçinde İhracatın Payı

GSYİH içinde ihracatın payının gösterildiği yukarıdaki grafikte İngiltere'nin, Almanya'nın ve Arjantin'in küreselleşmenin ilk safhasında önemli oyuncularını olduğu görülmektedir. Bu üç ülkenin ihracatlarının GSYİH'larına olan oranı diğer ülkelerle kıyaslanamayacak kadar yüksektir. 1990'ların sonuna gelindiğinde ise Almanya, Fransa ve İngiltere'nin ihracatlarının GSYİH'larına oranı diğer ülkelere kıyasla en fazladır. Ancak, aşağıdaki tablodan görülebilecek bir başka nokta ise hemen hemen tüm ülkeler 1870'lere kıyasla ihracatlarının GSYİH'larına oranlarını ykseltmilerdir.

Tablo 2.1. Mal İhracatının GSYİH'ya Oranı (1870-2005)

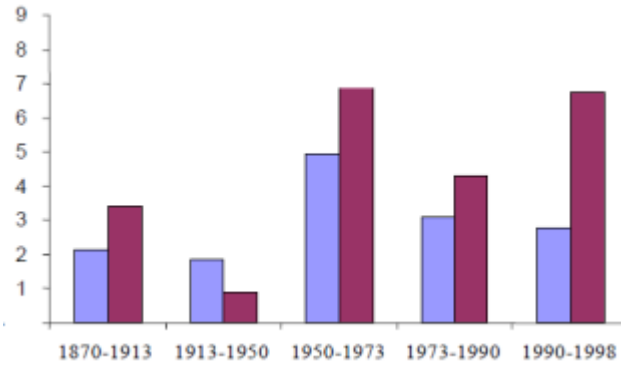
	1870	1913	1929	1950	1973	1998	2000	2005
Kanada	11.3	11.6	22.4	12.3	19.3	39.0	42.4	39.7
ABD	2.5	3.7	5.9	3.0	4.9	10.1	10.6	10.2
Brezilya	12.2	9.8	6.9	3.9	2.5	5.4	5.5	8.9
Meksika	3.9	9.1	14.3	3.0	1.9	10.7	12.3	12.3
Avusturya	5.5	8.6	7.4	5.2	16.3	45.5	52.7	64.8
Belçika	9.0	22.6	24.3	17.3	52.1	88.5	97.0	112.6
Danimarka	8.3	12.8	23.2	12.1	23.7	41.9	45.5	49.4
Finlandiya	15.5	25.0	40.4	18.7	30.2	51.6	54.6	51.9
Fransa	4.9	7.8	11.5	7.6	15.2	28.7	29.9	27.6
Almanya	9.5	16.1	14.8	5.0	20.6	38.9	42.1	51.1
İtalya	4.3	4.8	5.9	3.5	12.5	26.1	28.7	28.8
Hollanda	17.4	17.3	29.7	12.2	40.7	61.2	62.9	77.7
Norveç	9.0	14.0	23.3	12.9	26.2	55.4	56.7	55.6
İsveç	10.3	15.3	23.9	15.6	31.4	62.5	63.3	64.5
İsviçre	18.9	34.8	35.0	15.3	33.2	51.8	56.0	59.3
İngiltere	12.2	17.5	14.2	11.3	14.0	25.0	23.1	19.3
Avustralya	7.1	12.3	13.2	8.8	11.0	18.1	19.8	18.6
Çin	0.7	1.7	2.6	2.6	1.6	4.9	5.9	10.7
Hindistan	2.6	4.6	4.0	2.5	2.0	2.4	2.9	3.7
Japonya	0.2	2.4	6.1	2.2	7.7	13.4	14.6	15.7
Dünya	4.6	7.9	9.0	5.5	10.5	17.2	18.5	20.5

Not: 1913-1929 ve 1929-1950 dönemlerinde ulusal sınırların değişiklik göstermesi bazı ülkelerde verilerin tutarlılığını etkilemektedir (Avusturya, Fransa, Almanya, İngiltere, Çin, Hindistan ve Japonya)

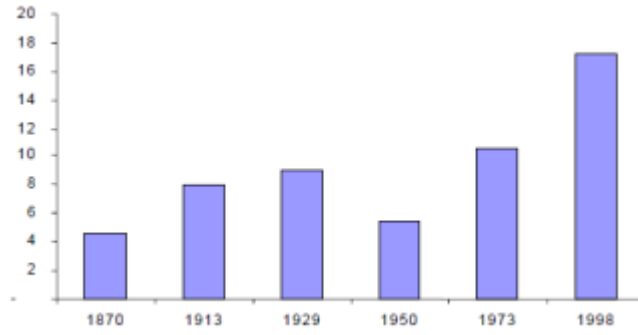
Kaynak: Maddison (2001), WTO-World Trade Report (2007)

Tablodan da görülebileceği gibi gerek birinci, gerekse ikinci küreselleşme dalgalarında hemen hemen bütün ülkelerde mal ihracatının GSYİH'ya oranlarında yükselme eğilimi görülmektedir. Özellikle ikinci küreselleşme dalgasında oranların çok yüksek düzeylere ulaştığı dikkat çekmektedir. Ayrıca tablodan özellikle 1929 Büyük Buhranından sonraki dönemde gerek ekonomik krizin etkisi, gerekse II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar nedeniyle ihracatın GSYİH'ya olan oranında büyük düşüşler görülmüştür.

Dünya Mal Üretimi ve İhracatındaki Büyüme

İhracatın Dünya GSYİH'sına Oranı

Kaynak: Angus Maddison, The World Economy, A Millennial Perspective, Paris, OECD, 2001.

Şekil 2.2. Ticaret ve Küresel Çıktı: 1870-1998

Yukarıdaki grafikten de görülebileceği gibi gerek birinci küreselleşme sürecinde (1873-1913), gerekse ikinci küreselleşme sürecinde (1980-) ihracat GSYİH'dan daha hızlı büyümüş ve ihracatın GSYİH içindeki payı artmıştır.

Tablo 2.2. 19. ve 20. Yüzyıldaki Küreselleşme Dalgaları

Dünya	1830	1850	1880	1910
Nüfus artış oranı	0.8 ^a	1.7	1.9	1.6
GSYİH büyümesi (reel-%)	2.1 ^a	3.8	5.1	2.9
Kişi başı gelir artışı (%)	1.3 ^a	2.0	3.1	1.2
Dış ticaret büyümesi (%)	3.8	6.2	8.2	5.0
Göç (net - milyon kişi)				
ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda (Birikimli)	17.9 ^a	50.1	12.7	37.4
ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda (Yıllık)	0.42 ^a	0.90	0.55	1.17
Sanayileşmiş ülkeler (Japonya hariç-Birikimli)				64.3
Küresel Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dışa Yapılan-Stok, Yıl			1982	2006
DYY/GSYİH (Dünya-%)			5.2	25.3

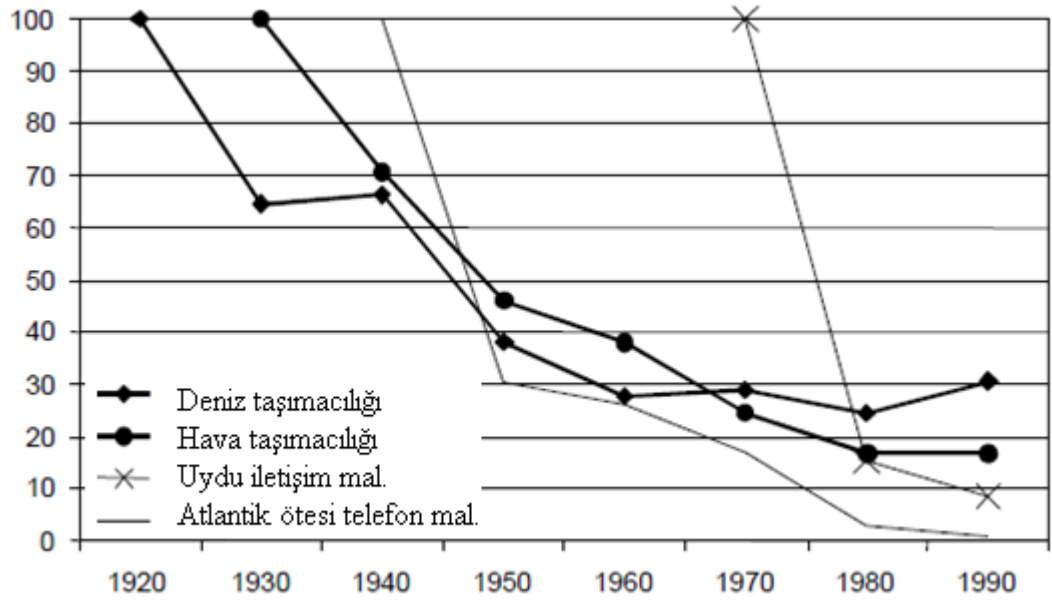
^a1870-1913 dönemi**Kaynak:** Maddison (2001), UNCTAD (2007), WTO (2007)

Birinci küreselleşme sürecinde (1873-1913), nüfus artışı %0.8, reel GSYİH büyümesi %2.1, reel dış ticaret büyümesi %3.8 olmuştur. Bu dönemde ayrıca yıllık olarak ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya 420 bin kişi göç etmiştir. 1980'lerde başladığı ifade edilen ikinci küreselleşme dalgasında ise nüfus artışı %1.6, reel GSYİH büyümesi %2.9, reel dış ticaret büyümesi %5 olmuştur. Bu dönemde ayrıca yıllık olarak ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya 1.17 milyon kişi göç etmiştir.

Tablo 2.3. Ulaştırma Maliyetleri, 1830-1910

Ulaştırma maliyetlerinin üretim maliyetine oranı (%)	1830	1850	1880	1910
Buğday	79	76	41	27.5
Demir Çubuk	92	71	33	19
Demirden İmal Edilen Ürünler	27	21	10	6
Pamu İpliği	11	8.5	3.5	2.5
Tekstil Ürünü (Pamuk)	9.5	8	4.5	2

Not:800 km'lik deniz taşımacılığı maliyeti baz alınmıştır**Kaynak:** Bairoch (1989: 56-7)

Kaynak: Dünya Bankası (1995)

Şekil 2.3. Ulaştırma ve İletişim Maliyetleri, 1920-1990

Yukarıda görülen tabloda ve şekilde hammadde ve imalat sanayi ürünleri ile iletişim maliyetlerindeki düşüşler görülmektedir. Taşımacılık ve iletişim maliyetlerindeki düşüşler küresel anlamda mal ticaretini kolaylaştırıcı olmuştur.

Sonuç olarak ikinci küreselleşme dalgasının boyutları ve nitelikleri birinciden önemli derecede farklıdır. Bugün dünyada küreselleşme hareketleri derin, yaygın ve yerleşik olarak gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, son 10-15 yıl içinde, küreselleşen dünyada ortaya çıkan eşitsizlikler kimi ülkeleri her iki yönde dünyadan ayırmış ve refah devletinin sunduğu sosyal güvenlik olgusunu yıpratmıştır. Birey yalnızlaşmış ve sosyal dayanışma alanları daralmıştır (Berksoy, 2005: 7).

2.1.2. Küreselleşme ve Rekabet Gücü İlişkisi

Küreselleşme olgusu, üretim faktörlerinin, malların ve hizmetlerin dünyanın her tarafına büyük farklılıklar olmaksızın ulaşması olarak ifade edilebilir. Küreselleşme sonucunda mal ve faktör piyasalarının birbirlerine bağlanmışlardır. Bu durumda ülkeler ve firmalar da birbirleriyle yüksek düzeyli etkileşim halindedirler. Küreselleşme ve rekabet gücü birbiriyle ilişkilidir. Çünkü ihracatçı bir Türk şirketi dünyada meydana

gelen gelişmelerden etkilenmektedir. Zira üretilen ürünün maliyeti dış piyasalarda rekabet gücünün bir göstergesidir. Üretim maliyeti ne kadar düşük olursa, dış rekabet gücünde o kadar fazla olur. Çünkü diğer ülkelere benzer bir ürünü daha düşük fiyatla satmak, ürüne olan talebi artıracaktır. Dış piyasalarda rekabet gücünün belirleyicisi olan üretim maliyetleri dışında bir diğer faktörde dış pazarların bilinirliğidir. Yani ihracat yapılan pazar ne kadar iyi bilinirse o kadar yüksek düzeyde rekabet gücüne sahip olunur. Küreselleşme sonucunda artan bilgi, iletişim ve taşımacılık teknolojileri dünyayı küçük bir köy haline getirmiştir. Bununla birlikte bilinmedik ve boş pek çok pazar bulunduğu da bir gerçektir. Küreselleşme öncesi dönemlerde dünyanın pek çok yeri çok az biliniyordu ve bu bölgelerle ticaret bazı firma ve ülkelerin tekelindeydi. Söz konusu ülke ve firmalar ürettikleri malın kalitesi ve fiyatı ne olursa olsun bu bölgelerle ticaret yapabilmekteydiler. Ancak, dünyadaki ekonomik ve siyasi gelişmeler sonucunda mevcut durum büyük oranda değiştirmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinin sömürgesi olan pek çok Afrika ülkesinde Avrupalı şirketler artık Rus, Çin, Türk ve Arap şirketleriyle rekabet etmektedirler ve rakiplerinden daha yüksek kalitede veya düşük fiyatta mal satmaları durumunda mevcut piyasa paylarını koruyabilmektedirler. Çünkü küreselleşme olgusu beraberinde sosyo-ekonomik araçlarla insanların ve toplumların bilinç düzeyi yükseltmektedir. Artan bilinç düzeyi ise önceden aldığı ürününün daha iyisinin daha uygun fiyata satıldığını görmesine ve bu ürüne yönelmesine yol açmakta ve mevcut piyasadaki firmaları kendilerini yenilemeye ve geliştirmeye itmektedir. Genel olarak bu döngü sonucunda piyasada satış yapmayı başaran firmaların rekabet gücünün artmasına yol açmaktadır. Piyasada kalan firma rakiplerine göre en düşük maliyetli ve en yüksek verimli firma olmak zorundadır. Küreselleşen dünyada uluslararası düzeyde rekabet edebilmek; gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Politika yapıcılar için genel olarak en önemli konular, ekonomiyi rekabet edebilir koşullara getirebilmek ve küresel risklerle sağduyulu ve akılcı bir yaklaşımla başa çıkabilmektir. Ayrıca küreselleşmenin artması mevcut piyasaya daha fazla rakip gelmesi olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla piyasadaki konumu korumak isteyen firma mutlaka rakiplerinden bir adım önde olmalıdır. Bu ise ancak rekabet gücünün yüksek olması ile mümkündür. Yani küreselleşme düzeyi artıkça piyasada kalan firmanın rekabet gücünün yükseldiğini göstermektedir.

Günümüz dünyasında tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin hepsi dünyadaki rakipleri karşısında geçmişe göre kendi yurtiçi piyasalarında dahi büyük bir rekabetle karşı karşıyadırlar. Bu nedenle tüm sektörlerin gelecekte var olabilmeleri iç ve dış piyasalardaki rakipleri karşısında rekabet güçlerinin üstün olmasına bağlıdır. Fiyat ve fiyat dışı unsurlarla küresel piyasada rakipleri karşısında rekabet edebilen firmalar gelişirken, rekabet edemeyenler piyasadan çekilmek zorunda kalmaktadır. Bu bakımdan uluslararası rekabet gücünün etkileyen unsurlar, rekabet gücü belirleyicileri ve rekabet gücü göstergeleri gerek akademik, gerekse ülkelerin ekonomi yönetimleri tarafından daha sıklıkla ve dikkatle ele alınır olmuştur. Yaklaşık olarak son 20 yılda uluslararası rekabet gücünün nasıl değiştiği; sektörel, ulusal ve uluslararası bazda yapılan akademik çalışmalar ile araştırılmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda ülkelerin ve sektörlerin uluslararası rekabet güçlerini geliştirmek için neler yapmaları gerektiği konusunda çeşitli öneri ve raporlar yayınlanmaktadır. Konunun önemi nedeniyle günümüzde gerek ülkelerin, gerekse firmaların büyüme tartışmalarının merkezinde Rekabet Gücü olgusu yer almaktadır. Rekabet gücündeki artış ancak uluslararası alanda rakiplerle mücadele eden işletmelerin yenilik oluşturmalarına, maliyetlerini düşürmelerine, dünya fiyatlarında ve standartlarında mal üretip satmaları için gerekli iş ve çalışma ortamlarını düzenlemelerine bağlıdır.

Uluslararası rekabet gücü konusunda, belirleyicileri hakkında, ölçüm teknikleri üzerinde uzlaşılmış bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bazı araştırmacılar doğal kaynak sahipliğinin veya düşük maliyette üretim yapmanın avantajını ifade ederken, bazıları ise yüksek düzeyli kümelenme oluşumlarını, teknik gelişmeyi veya yüksek büyüme gibi makroekonomik göstergeleri öne çıkarmaktadır. Genel olarak ise, rekabet gücü artışının sağlanması ile ülke vatandaşlarının yaşam standartlarının uzun süreli olarak artırılabilmesi ifade edilir (Bedir, 2009: 3).

Uluslararası ticaret de genel olarak yoğun rekabet ortamında gerçekleşmekte ve ölçek ekonomilerinden maliyet avantajı oluşturulması için büyük oranda faydalanılmaktadır. Ayrıca ürün geliştirme ve inovasyonun önemi artmakta ve tüketici tercihlerinde teknoloji büyük öncelik almaktadır. Bu çerçevede uluslararası dış ticaretin önemli bir bölümü gerek maliyet, gerekse teknoloji avantajını elinde bulunduran ÇUŞ'ların farklı ülkelerdeki üretim ve pazarlama birimlerinin ithalat ve ihracatından oluşmaktadır. ÇUŞ'lar üretimlerini, satış, pazarlama ve Ar-Ge faaliyetlerini tüm

dünyaya yayarak maliyetlerini minimize etme ve çok sayıda pazara hakim olma çabası içindedirler. Söz konusu şirketlerin güçlü sermaye yapılarının yanı sıra iletişim ve ulaştırma teknolojisindeki hızlı gelişmelerin de etkisiyle küresel rekabette çok büyük etkinlikle varlıklarını sürdürmektedirler. Porter'a göre şirketler üzerindeki küresel rekabet baskısı her geçen gün artmaktadır (1990a: 33). Bu çerçevede, giderek küreselleşen dünyada, dış ticaret ülke GSMH'lerinde daha fazla ağırlık kazanmaktadır. Ayrıca uluslararası dış ticarete bir takım farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıkların bir kısmını şöyle özetlenebilir (Krugman, 1995: 332-336);

- 1) Dış ticarete endüstri-içi ticaretin payının artması,
- 2) Üretim faaliyetlerinin farklı ülkelere yayılması sonucu katma değerün ülkeler arası paylaşılması,
- 3) Süper dış ticaretçi ülkelerin oluşması (dış ticaret/GSMH oranları Singapur'da %174, Malezya'da %78, Belçika'da %70'e ulaşmıştır) ve
- 4) Düşük ücretli imalat sanayi ürünü ihracatçısı ülkelerin ortaya çıkışı.

Mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin artan serbestleşmesi ile ulaştırma ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler sonucunda ulusal ve uluslararası düzeyde sürekli olarak artan bir rekabet ortamı oluşmaktadır. Üretimin uluslararası çerçevede yapılması sonucunda üretimde kullanılan hammaddeler, ara malları, sermaye, teknoloji ve işgücü en düşük maliyetle diğer ülkelerden temin edilebilmektedir (Bedir, 2009: 9). Küresel rekabet beraberinde ülkeye özgü faktörlerin öneminde artırmaktadır. Bu ise ulusal ekonominin değerler, kültür, kurumsal yapı ve tarihi birikiminde bulunan farklılıkları ölçüsünde rekabet gücüne katkı sağlamaktadır (Porter, 1990: 19).

Küresel düzeyde rekabet etmek için gerekli olan avantajlar büyük ölçüde yurt içinde oluşturulmaktadır. Dış ticarete yönelik engellerin bulunduğu bir dünyada rekabet gücüne etki eden nitelikli işgücü, inovasyon yeteneği ve teknoloji düzeyinin geliştirilmesinde ulusal yapı büyük önem taşımaktadır (Porter, 1990: 24). Firmaların ülke koşullarına bağlı olarak elde ettikleri üstünlük ve uyguladıkları stratejik kararlar sonucunda gerek kendileri için, gerekse ülkeleri için küresel düzeyde rekabet gücü kazanmaktadır. Uluslararası başarıda ulusal koşullar ile şirketlerin rekabet stratejilerini etkin şekilde kullanmalarına bağlıdır. Firmalar uyguladıkları küresel stratejilerle, yurtiçinde sağladıkları üstünlüğü küresel düzeyde sürdürmekte ve ulusal

rekabet gücüne katkı sağlamaktadırlar. Ülkeler ve hükümetler için yurtiçi firmaların uluslararası düzeyde rekabet gücü elde etmeleri, üretimde uzmanlaşmada, istihdam ve dış ticaret dengesinin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası rekabet firmalar için büyük önem taşır ve bu rekabette firmalar ürettikleri ürünün fiyatı ve kalitesiyle birbirleriyle yarışır. Ülkeler ise mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin küreselleştiği günümüzde yatırım ortamını iyileştirerek yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla pay almak için birbirleriyle rekabet ederler. Krugman'a (1994) göre firmalar arası rekabetin belirlenmesi daha kolaydır. Çünkü mevcut koşulların gerektirdiği performansı (piyasa talebi, maliyet minimizasyonu, stok yönetimi) gösteremeyen firmaların piyasadan çekileceğini belirterek firmalar arası rekabetçiliğin kârlılık, piyasa değeri, satış hacmi gibi ölçülerle değerlendirilebileceği belirtmişti. Ülke düzeyinde bu durum değerlendirildiğinde, rekabetçi olmayan ülkelerin dünya sahnesinden çekilmesi söz konusu olmadığından ülkelerin rekabet güçlerinin ölçümü daha zor olmaktadır. Bu nedenle ülkelerin rekabet güçleri mevcut makroekonomik göstergelere bakılarak değerlendirilebilir. Uluslararası rekabet gücü konusunda az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler işgücü ve hammadde avantajlarını kullanırken, gelişmiş ülkeler teknoloji ve Ar-Ge avantajlarını kullanarak ürettikleri ürün ve hizmetler ile dünya piyasalarında rekabet etmektedirler. ABD de dahil olmak üzere endüstriyel ülkelerde işgücü gelişmekte olan piyasalara göre daha ucuz hale gelmiştir. Bu durum basit işlerde kullanılan işgücü ve eğitimli işgücünün tamamını kapsayacak bir hal almıştır. Rekabetçi küresel işgücü gelişime ve maliyetleri düşürmek için etkin olmaya da isteklidir. Gelişmiş ülkelerdeki işçiler dışarıdan vasıflı işçi alımına itiraz etmelerine karşılık, şirketler uluslararası arenada rekabetçilikleri korumak ve maliyetlerini düşürmek için daha fazla dış kaynak kullanımı yoluna gitmektedirler. Hükümetlerin dışarıdan gelen işçilere bir sınırlama getirmesi ise uluslararası rekabet güçlerini tehlikeye atacağından firmaları üretimleri yurtdışına kaydırmaya zorlayacaktır.

2.1.3. Küreselleşme ve KOF Endeksi

Küreselleşmenin statik kazançları olan üretimde ve ticarete uzmanlaşmanın yanı sıra dinamik yararları olan üretimi dünyaya yayarak sermaye ve teknolojiye yurtiçinde ve dışında daha fazla yararlanma imkanı oluşturacaktır. Dünya genelinde

küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarının incelendiği Küreselleşme İndeksi (Index of Globalization- KOF) indeksinde ekonomik küreselleşme ticaret ve finansal akımlarla ölçülürken, sosyal küreselleşme ülke vatandaşlarının diğer ülke vatandaşları ile olan bilgi ve kültürel ilişkiler ile politik küreselleşme ülkenin uluslararası organizasyonlara katılımı ile ölçülmektedir.

Tablo 2.4. 2009 Yılı KOF Küreselleşme İndeksi

Sıra.	Ülke	Global İnd.	Ülke	Eko. Global	Ülke	Sosyal Global	Ülke	Politik Global
1	Belçika	92.76	Singapur	97.39	G. Kıbrıs	91.76	İtalya	98.43
2	İrlanda	91.95	Lüksemburg	94.63	İrlanda	91.43	Fransa	98.21
3	Hollanda	90.94	İrlanda	93.27	Singapur	91.04	Belçika	97.91
4	Avusturya	90.55	Malta	92.23	Avusturya	90.28	Avusturya	97.31
5	Singapur	89.18	Belçika	92.15	Belçika	89.75	İspanya	96.68
6	İsveç	88.23	Hollanda	91.91	İsviçre	89.43	İngiltere	96.43
7	Danimarka	88.11	Macaristan	90.50	Kanada	88.72	İsveç	95.86
8	Macaristan	87.38	İsveç	88.98	Hollanda	87.87	Polonya	95.17
9	Portekiz	86.73	Bahreyn	88.96	Danimarka	86.19	Portekiz	94.36
10	İsviçre	86.64	BAE	88.74	Fransa	85.65	Kanada	94.16
-	Türkiye (41)	69.99	Türkiye (89)	59.26	Türkiye (52)	64.16	Türkiye (16)	93.21

Kaynak: KOF Globalization Index, 2012

Yukarıdaki Tablo 2.1’de de görülebileceği gibi Türkiye 2009 yılı KOF küreselleşme endeksinde değerlendirmeye tabi tutulan 208 ülke arasında genel sıralamada 41., ekonomik küreselleşmede 89., sosyal küreselleşmede 52. ve politik küreselleşmede 16. sıradadır.

Tablo 2.5. 2010 Yılı KOF Küreselleşme İndeksi

Sıra.	Ülke	Global İnd.	Ülke	Eko. Global	Ülke	Sosyal Global	Ülke	Politik Global
1	Belçika	92.30	Singapur	97.64	G. Kıbrıs	91.81	İtalya	98.21
2	İrlanda	91.79	Lüksemburg	94.75	Singapur	90.99	Fransa	97.98
3	Hollanda	91.33	İrlanda	93.95	İrlanda	90.79	Belçika	97.19
4	Avusturya	89.48	Malta	92.40	Avusturya	89.84	İspanya	96.68
5	Singapur	88.89	Hollanda	92.18	Belçika	89.79	Avusturya	96.54
6	Danimarka	88.12	Belçika	91.33	İsviçre	88.81	İngiltere	95.93
7	İsveç	87.63	Macaristan	89.62	Hollanda	88.80	İsveç	94.87
8	Portekiz	87.07	Estonya	89.57	Kanada	88.59	Brezilya	94.73
9	Macaristan	86.85	Bahreyn	88.91	Danimarka	85.82	Portekiz	94.37
10	İsviçre	86.28	İsveç	88.72	Fransa	85.78	Mısır	94.16
-	Türkiye (43)	69.02	Türkiye (96)	56.08	Türkiye (52)	64.62	Türkiye (16)	93.24

Kaynak: KOF Globalization Index, 2013

Yukarıdaki Tablo 2.2'de görülebileceği gibi Türkiye 2010 yılı KOF küreselleşme endeksinde değerlendirmeye tabi tutulan 207 ülke arasında genel sıralamada 43., ekonomik küreselleşmede 96., sosyal küreselleşmede 52. ve politik küreselleşmede 16. sıradadır. Bu değerler Türkiye'nin özellikle ekonomik ve sosyal açıdan küreselleşmede oldukça geri kaldığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Türkiye'nin siyasal küreselleşmede bulunduğu yüksek sıra ise özellikle jeo-politik ve tarihsel konumu gereği dünyanın siyasi gelişmelerine olan duyarlılığının bir sonucu olarak yorumlanabilir.

2.2. REKABET GÜCÜ TANIMLARI

Küreselleşmenin artmasıyla birlikte birbirine iyice yaklaşan toplumlar, kendi refahlarını artırmak için ekonomik büyümelerini artırma ve işsizlik seviyelerini düşürmek zorundadırlar. Ancak, bu şekilde refah toplumuna ulaşabilirler. Bu açıdan üretilen malların gerek iç, gerekse dış piyasada satılması çok önemli bir konu haline gelmektedir. Üretilen ürünlerin iç ve dış piyasalarda alıcı bulması da rekabet gücünün artırılabilmesine ve rakiplere karşı üstünlük sağlanmasına bağlıdır. Uluslararası piyasada yabancı rakipler karşısında mücadele eden işletmelerin başarılı olması ancak

yenilik geliştirebilmelerine, uluslararası fiyat ve standartlarda mal üretip satmalarına bağlıdır. Bu yolla, verimlilik ile reel milli gelirde artış sağlanacak ve sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirilebilecektir. Küreselleşen dünyada uluslararası düzeyde rekabet edebilmek; gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Politika yapıcılar için genel olarak en önemli konular, ekonomiyi rekabet edebilir koşullara getirebilmek ve küresel risklerle sağduyulu ve akılcı bir yaklaşımla başa çıkabilmektir (Rekabet Forumu, 2011). Rekabet kavramının bir uzantısı olan ve uygulamada daha çok önem kazanan kavram rekabet gücüdür. Bu kavramı genelde karıştırılmakla birlikte iki ayrım yapılmakta; birinci olarak, mikro anlamda işletme ve endüstriler; ikinci olarak, makro anlamda ise ülkeler düşünülmelidir. Global anlamda pozitif bir yaklaşımla ifade edilecek olursa, rekabet gücü ülkelerin yüksek ve artan bir hayat standardını sürdürürken, uluslararası piyasalara mal üretme ve satma kabiliyeti olarak ifade edilebilir. Zamanla değişime uğrayan bu kavramı firma düzeyine indirerek tekrar ifade edilirse, rekabet gücü belli bir firmanın rekabet edilebilirliği, diğer firmaların üretim maliyeti ve dolayısıyla emek maliyeti ya da işgücü verimliliği tarafından nihai olarak belirlenen bir faktör olarak ifade edilebilir. Günümüzde rekabet gücü kavramı, ulusal ekonominin bütünü için de kullanılmaktadır (Duman, 1992: 9-10).

Rekabet gücünden bahsederken bunun dinamik bir kavram olduğunu belirtmek gerekir. Üretim teknolojilerindeki değişimin izlenmesi ve rakip firmalarla eş zamanlı uygulanmalıdır. Rekabet gücünün elde edilmesi ve sürdürülmesi için uygun ekonomik ve siyasi ortamın yaratılması gerekir. Rekabet gücünün arttırılması ise üretim ve ticaretin arttırılmasına, eş zamanlı olarak kârlılık artışıyla yatırımların gelişmesine ve bunun sonucunda da istihdamın artmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede öncelikle uluslararası literatürde firma düzeyinde, endüstri düzeyinde, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet gücü tanımlarını vererek konu açıklanmaya çalışılacaktır. Ulusal veya uluslararası rekabet gücü kavramları çoğu kez aynı anlamda kullanılmakta ve her iki kavram da firma veya endüstri düzeyinden ayrı olarak, daha geniş kapsamda bir ülkenin rekabet gücünü ifade etmektedir (Atik, 2005: 21).

2.2.1. Firma Düzeyinde Rekabet Gücü

Firma düzeyinde rekabet gücü tanımlarına bakıldığında, Avrupa Birliği (AB) komisyonuna göre bir firmanın küresel piyasalardaki mevcut durumunu koruması veya konumunu daha da güçlendirmesidir (Commission of the European Communities, 2006a: 2). Porter (1990: 173) ise uluslararası firmaların rekabet gücü göstergesi olarak rekabetçi üstünlük oluşturmak için mevcut kapasitelerini etkin bir şekilde kullanan ve yenilikçi uygulamalarla bu üstünlüğü sürdürülebilir bir şekilde devam ettiren firmalar olarak tanımlamakta ve firma düzeyinde uluslararası rekabet gücü göstergesi olarak firmanın ilgili piyasadaki payı veya verimliliğini kabul etmektedir. Kibritçioğlu (1996: 4) ise ulusal firmanın yurtiçi veya yurtdışı piyasalarda rekabet gücüne sahip olmasını rakipleri karşısında ürün fiyatı, ürün kalitesi, teslim süresinde etkinlik ve satış sonrası servis sunumu gibi unsurlara bağlı olduğunu vurgulamıştır. Belirtilen bu özelliklere sahip olan firmalar rakipleri karşısında rekabet gücüne sahip olacaklar ve piyasada üstünlük sağlayacaklardır.

Firma düzeyinde rekabet gücü konusunda bir diğer tanımlama ise üretici firmaların, rakip firmalara göre ürettiği mal ve hizmetlerin fiyat ve fiyat dışı unsurlarının daha fazla tüketiciyi çekme becerisine bağlıdır. Ayrıca tam rekabetin geçerli olduğu bir piyasada, ürünün piyasa fiyatının üzerinde bir ortalama maliyete sahip olması, firmanın rekabet gücünden yoksun olduğunu göstermektedir. Böyle durumdaki bir firma ürettiği ürünü ortalama maliyetlerin üzerinde bir fiyata satsa bile, rakiplerine göre daha yüksek bir ortalama maliyete sahip olduğundan, homojen ürünlerin üretildiği piyasada kâr elde edemeyecek ve yüksek düzeyli rekabet nedeniyle kapanmak durumunda kalabilecektir (Dulupçu, 2001: 75).

Firma açısından rekabet gücü kazanımında kârlılık, verimlilik ve maliyet düşüklüğü önemlidir. Pazarlama sürecinde, karşılaştırmalı üstünlüklere bakılarak hangi üründe maliyet avantajı bulunuyorsa o ürünlerde uzmanlaşılması ve ihracat yapılması gereklidir. Karşılaştırmalı üstünlük sonucu rekabet gücü kazanılması ve bunun ihracatla sonuçlanması üretim maliyetleri ve düşük fiyatın yanı sıra dış piyasalarda talep göreceği yeni ürünlerin geliştirilmesi, tasarımı, tanıtımı ve dağıtımı konularında destek verilmelidir” (Van den Berg, 2013: 129). Pazarlama ile ilgili olarak karşılaştırmalı üstünlük yerine, müşteri odaklı olarak kaliteli mal ve hizmet sunabilmekle ilgili

rekabetçi üstünlük kavramı üzerinde durulmaktadır. Malın değeri fiyatın yanı sıra kalite, güven, prestij, kullanım kolaylığı vb. pek çok özelliğe bağlı olarak değişmektedir. Van den Berg değer kavramını (V), bu özellikleri dikkate alarak şöyle açıklar; :

$$V = B/P$$

Bu eşitlikte V; ürünün değeri, B; ürünün faydası ve P ise ürünün fiyatıdır. B terimi ile gösterilen ürünün faydaları, ürün özellikleri olup, tüketici zevk ve alışkanlıkları ile yapılan pazarlama faaliyetlerinden etkilenmektedir. Bu açıdan malın değeri, fiyatı düşerse veya faydası artarsa yükselir. Karşılaştırmalı üstünlüklerde ise önemli olan fiyat iken pazarlamada fayda önemlidir. Malın değeri belirlenirken, müşterilerin, malın fiyatı ile faydasını diğer firmaların mallarına göre daha fazla olduğu yönünde ikna edilmesine bağlıdır. Van den Berg'e göre satış promosyonları ve reklamlar ve piyasa araştırması olarak tanımlanan pazarlama, bir ürünü müşteri tarafından algılanan değerini artıran faaliyetler bütünüdür (Kibritçioğlu, 1996; Aiginger, 1998).

Firmanın etkin bir şekilde yönetilememesi veya etkin olamayacağı bir ölçekte faaliyet göstermesi verimliliğini azaltıp, rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Bu tip bir endüstride rakiplerine kıyasla marjinal maliyetlerini asgari düzeye indiren bir firmanın kârlılığı, dolayısıyla pazar payı ve rekabet gücü artış gösterecektir (Aktan ve Vural, 2004: 11-12; Başkılıç, 2006: 22).

Firma düzeyinde rekabet gücünün belirlenmesinde etkili olan faktörleri şu şekilde özetlenebilir; **Üretim Maliyetleri:** Rekabet gücünün belirlenmesinde önemli faktörlerdendir. İşletmenin üretim maliyetlerini azaltması fiyat belirlemede eline güçlendirmekte ve pazarda avantajlı konuma taşımaktadır. **Kalite ve Standartlara Uygunluk:** Müşterinin ihtiyaç ve beklentilerine göre kendini sürekli yenileyen ve kaliteli mal ve hizmet sunan işletmeler rakipleri karşısında bir adım önde olacaklardır. Uluslararası kalite standartlarında mal ve hizmet üreten işletmeler yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda rekabet avantajına sahip olurlar. **Nitelikli İşgücü:** 1980'lerden itibaren işçilik ücretlerinin rekabet gücü üzerindeki etkisi azalmıştır (Dunnig, 1992: 55). Üretim maliyetleri içinde sermayenin ve bilgi yoğun işgücünün önemi artmaktadır. **Üretim Teknolojisi ve Ar-Ge Faaliyetleri:** Etkin üretim teknolojisi kullanan firmalar yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda rekabet avantajı sağlamaktadırlar. Ayrıca bu firmaların sürekli olarak Ar-Ge faaliyetleri ile mevcut konumlarını korumaya çalışmaları rekabet güçlerini

korumada en önemli faktördür. **Pazar Payı:** Firmanın iç ve dış piyasada sahip olduğu Pazar payı üretim ölçeğini ve üretim maliyetlerini doğrudan etkilediğinden rekabet gücü açısından büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan piyasaya yeni girecek firmaların bu maliyet avantajını aşmaları için yüksek kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde pazara giriş yaparak pazarda belli bir pay alıp kalıcı olabilirler. Piyasa payı yüksek olan firmalarda benzer şekilde mevcut konumlarını korumak için kalite, üretim maliyetleri ve pazarlama faaliyetlerinde rekabetçi olmaları gerekmektedir (Kısacık, 2005; 41).

2.2.2. Endüstriyel Rekabet Gücü

Endüstri, basit bir tanımlama ile bir mal veya hizmetin üretiminde birbirleriyle rekabet eden firmalar topluluğudur. Bir diğer tanımlamayla endüstri ürünleri üretip hizmeti sunan ve endüstri içindeki birimler arasında direkt rekabetin olduğu bir gruptur (Porter 1990a: 33). Bryan (1994) tarafından yapılan tanımlamaya göre endüstri düzeyinde rekabet gücü, bir endüstrinin rakiplerinden daha yüksek düzeyde bir verimliliğe ulaşarak etkili bir üretim sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Markusen (1992) ise endüstriyel rekabet gücünü; herhangi bir endüstrinin yüksek düzeyli verimlilik ile rakiplerini geride bırakması, bu verimlilik düzeyini sürdürmesi ve rakiplerinden daha düşük maliyette üretme ve satma yeteneği olarak tanımlar. Özellikle endüstri düzeyindeki rekabet gücü kavramında verimlilik ve verimliliğin sürdürülmesinin önemli bir yere sahip olması dikkat çekmektedir (Düzgün, 2007: 424). Bir endüstrinin rekabet düzeyi, kendi faaliyet alanında, bölgesinde veya uluslararası alanda güçlü ve verimli firmalara sahip olmasıdır. Bu açıdan endüstri düzeyinde rekabet gücü endüstrinin bünyesinde barındırdığı büyük firmaların rekabet gücü olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu açıdan endüstrinin rakiplerinden daha fazla gerçekleştirdiği verimlilik artışı, teknolojik gelişim ve yenilikler sonucu elde edilen düşük maliyetli üretim sonucu uluslararası piyasaların taleplerine uygun ürün ve hizmetleri üretip satma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Başkılıç, 2006: 23).

Porter'a göre (1990) bir ülkenin belli bir endüstride uluslararası başarı elde etmesi için ulusal firma rekabetini şekillendiren, rekabetçi üstünlükler oluşumunu sağlayan ve bu başarının sürdürülebilirliği için gelişmeyi şu dört genel hususa bağlamaktadır;

-Faktör koşulları: Endüstriyel rekabet için gerekli beşeri ve fiziki kaynaklar, bilgi düzeyi ve altyapı büyük önem taşımaktadır (Porter, 1990: 76-77). Rekabetçi üstünlükler açısından faktör türleri temel ve gelişmiş faktörler olarak ayrılmaktadır. Doğal kaynaklar, iklim, çevre koşulları ve niteliksiz ile sermaye temel faktörleri oluştururken, iletişim altyapısının gelişmişliği, piyasa açısından önemli mesleklerde eğitilmiş işgücü arzı ile uzmanlık alanlarına göre ayrılmış üniversiteler ile araştırma merkezleri gelişmiş faktörleri oluşturur. Rekabetçi üstünlüklerin sağlanmasında gelişmiş faktör sahipliği büyük önem taşır. Çünkü bunlar farklı ürünler ve tescil edilmiş üretim teknolojileri üretiminde önemlidir. Farklı ürün ve teknolojiler ise rekabetçi üstünlüğün kazanılmasında büyük önem taşır.

-Talep koşulları: Bir endüstride üretilen ürün veya hizmetler için talebin olmasıdır. Bir ülkede, belirli grup ürünlere yüksek düzeyli talep olması yada ilgili endüstri ürünlerine olan talebin payının yüksekliği bu firmaların rekabetçi üstünlüklere sahip olduğunun göstergesidir. Yeni ve gelişmiş ürün talep eden bilinçli tüketici, endüstrileri taleplerini karşılaması için ve yenilikçi ve yüksek standartlı ürün üretimine teşvik eder (Porter 1990: 89). Ayrıca sahip olunun geniş bir yurtiçi piyasa ölçek ekonomileri ve yaparak öğrenme sonucunda yeni teknolojilerin geliştirilmesini ve verimlilik artışlarını sağlayarak rekabetçi üstünlükler kazanılmasına yol açar.

-İlgili veya destekleyici endüstriler: Rekabet gücü yüksek lojistik ve destek firmalarının varlığı diğer sanayi kollarında faaliyet gösteren firmalara rekabet gücü açısından katkı sağlar. Çünkü rekabet gücü yüksek destek firmaları, ana endüstride üretim maliyetlerini büyük ölçüde düşürür. Ana endüstri ile bağlantılı bulunan alt endüstrilerin rekabet gücünün yüksekliği de düşük girdi maliyeti ve zaman avantajı sağlayarak üretim maliyetlerini düşürür ve rekabet gücünü artırır (Porter 1990: 101-103).

-Firma stratejisi, yapısı ve yerel rekabet ortamı: Porter'a göre her endüstri veya firmaya uyan için standart bir yönetim modeli bulunmaz. Bu nedenle endüstri veya firma, içinde bulunduğu koşullara göre farklı yönetim biçimine sahiptir. Yerel rekabet karşısında firma kendini yenileyerek rekabet gücünü korumaya veya artırmaya çalışır. Çünkü piyasadaki rakipler fiyatları düşürme, kalite ve hizmet artışı, yeni ürün ve üretim teknikleri geliştirme gibi faaliyetlerle rakiplerini zorlarlar. Bu rekabet sonucunda fiyat

düşüşü ve kalite artışı beraberinde gelir. Ayrıca coğrafi kümelenme sonucunda birbirleri ile temas halinde olan aynı endüstri içindeki firmalar bilgi akışı ve etkileşim sonucu daha rekabetçi olurlar. Yurtiçi piyasadaki bu zorlu şartlarda ayakta kalabilen firmalar ise uluslararası piyasada da rekabet edecek donanımı kazanmış olurlar (Porter, 1990: 84-86.)

Porter'a göre bir ülkenin yukarıda açıklanan ve ulusal elmas olarak ifade edilen ulusal üstünlüklerinin en yüksek olduğu alanlarda yatırım yapılması halinde başarı şansı da yüksek olacaktır. Güçlü tedarikçi ve alt endüstrilerin varlığı yurtiçi bir endüstre inovasyon ve iyileştirme süreçlerini daha etkin sürdürmelerinde büyük destek olmaktadır. Firmalar bu sayede bilgi, fikir ve metodlara daha çabuk ulaşabilmekte, araştırma ve geliştirme birikimlerinden faydalanarak sorunları daha etkili olarak çözümleyebilmektedirler. Bu ise tedarikçi ve alt endüstrilerle ana endüstri arasında sıkı ilişki ve işbirlikleri yoluyla rekabetçi üstünlüğün oluşmasını sağlamaktadır. Yurtiçi rekabet yapısının güçlenmesiyle birlikte yeni firmaların oluşumu, organizasyon biçimleri, hedef ve stratejileri gelişmektedir. Endüstrinin rekabetçi üstünlüğünün kaynağının sürekliliği ve tutarlılığı ise ulusal rekabet gücünü koruyacaktır. Porter'a göre her endüstri için standart bir yönetim modeli bulunmadığı için tüm firmaların içinde bulundukları koşullara göre yönetim biçimi oluşturmaları gerektiğini ifade etmiştir (Porter, 1990: 108, Bedir, 2009: 23-26).

2.2.3. Ulusal Rekabet Gücü

Bir ülkenin refahı rekabet gücüne bağlıdır. Rekabet gücünün temelinde ise mal ve hizmet üretimindeki verimliliği bulunmaktadır. Verimliliğin artırılması için etkili ve istikrarlı makroekonomik politikalar ile yasal kurumlar gereklidir. Ayrıca mikroekonomik açıdan, firmaların çok yönlü operasyonlarında, stratejilerinde ve şirketlerin kıyasıya rekabet ettiği mikro iş çevrelerinin kalitesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan mikroekonomik kuruluşların rekabet güçlerini anlamak ulusal ekonomi politikasının da temelidir.

Ulusal rekabet gücünün tanımı ve temel özellikleri konusunda farklı görüşler olmakla birlikte dış ticaret, makro iktisat ve işletme iktisadı teorileri daha fazla kullanılmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde ulusal rekabet gücü konusunda Dünya

Ekonomi Forumu (WEF) bir ülkenin verimlilik düzeyi üzerinde etkili olan faktörler, politikalar ve kurumların rekabet gücünün belirleyicisi olduğunu ifade etmiştir. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (IMD) ise rekabet gücünün ekonomik, iş-alemi, kamu kesimi ve ülkenin altyapısıyla ilgili olduğunu bu değişkenlerdeki iyileşmelerin toplam rekabet gücü üzerinde de olumlu etkisi olacağı açıklanmıştır. Markusen ise ulusal rekabet gücü olarak serbest ticaret altında dış ticareti dengede tutup, ticari partnerlerine eşit veya daha yüksek milli gelir büyümesi olduğunu ifade etmiştir (Aktan: Markusen, 1992: 7).

Porter ise ulusal rekabet gücünün belirleyicisi olarak verimlilik artışlarını, Ketels (2006) uluslararası piyasalara ürün satabilme ve dış ticaret dengesinin fazla vermesi olarak açıklar. ülkenin ticaret dengesine bağlar. Aiginger'e (2006) göre rekabet gücü ulusal refahı artırabilmektir. Bu açıdan verimlilik, Ar-Ge faaliyetleri ve buna bağlı teknoloji düzeyi yüksek mallar üretimi ve ihracatı, dış ticaret fazlası, konusunda uzman ve yetişmiş iş gücü bu refah artışını sağlamada büyük önem taşımaktadır. Kogut (1993) ülke genelinde ağı sahip olan örgütsel oluşumların ülkenin rekabet gücü ve teknolojik altyapısını önemli ölçüde etkilediğini belirtir. Örgütsel oluşumların yüksek düzeyli olduğu çevrede, teknolojinin ve bilginin yayılımının yüksek düzeyli olduğu ve bunun da gelişim ve değişimi desteklediği belirtilmiştir. Kogut göre rekabet gücündeki değişimin ancak teknolojik ve örgütsel değişikliklerle açıklanabileceğini belirtmiştir. Uluslararası rekabet gücünün yüksekliği ülkeler arasındaki yönetim yapısının ve örgütsel düzeylerinin yüksekliğine göre artacaktır. Ülkelerin aralarında bulunan yapısal farklılıkları ve kendilerine özgü nitelikleri sonucu, rekabet gücünü arttıran faktörlerin yurtiçi ve yurtdışında yayılması zaman alacaktır. Ülke rekabet gücünün arttırılmasında devletin sınırlı bir rolü olmalıdır. Ulusal rekabet gücünün boyutunu etkileyen faktörler; dış ticaretin yapısı, doğrudan yabancı sermaye miktarı ve bu sermayenin geldiği sektörlerdir (Çivi vd., 2008: 5).

2.2.4. Uluslararası Rekabet Gücü

Uluslararası rekabet gücünün tanımında, ölçümünde ve belirleyicileri hakkında genel kabuller yoktur. Uluslararası rekabet gücü için temel olarak iki bakış açısı bulunur. Bunlardan ilki mikro (firma ve endüstri düzeyinde) ve ikincisi de makro (ülke

düzeyinde) bakış açısıdır. Mikro düzeyli yaklaşım ülkedeki firmalar arasındaki rekabet ve bu rekabetin ulusal ve uluslararası alanda oluşturduğu etkilerini incelerken, makro yaklaşım ülkenin uluslararası rekabet düzeyini inceler. Bu duruma rekabet gücü kavramına farklı anlamlar yüklenilmesi yol açmaktadır. Doğal kaynaklar zenginliğinin veya düşük maliyetle üretim yapmanın avantajı bazı araştırmacılar tarafından rekabet gücünün belirlenmesinde önemli unsur iken, bazıları uygun iş ortamının, kümelenme yapılarının, teknolojik gelişmişliğin veya yüksek büyüme gibi makroekonomik performansın rekabet gücünü belirlemede daha etkin olduğunu savunur. Genelde ise ülkedeki yaşam standartlarının uzun vadeli olarak artırılması rekabet gücündeki artışın göstergesi olarak kabul edilir. Bu yaklaşım, rekabet gücünün verimlilikten kaynaklandığını iddia etmesi nedeniyle daha az girdi kullanarak daha fazla çıktı üretilen rekabet gücünü olumlu etkilediğini savunmaktadırlar. Verimliliği etkileyen çok sayıda faktör bulunması, rekabet gücü kavramına karmaşık ve derin bir içerik kazandırmakta; bu ise konunun daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu hususlar da dikkate alındığında, rekabet gücünün göstergesi olarak kabul edilen verimliliğin; enflasyon oranı, kamu borçluluk düzeyi, döviz kurları ve faiz oranları gibi makroekonomik değişkenlerden, insan kaynağından, demografik yapıdan, eğitimden, toplumsal girişimcilik düzeyinden, yenilikçilikten, ülkenin uluslararası ticaret düzeyinden, ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından, dışa açıklıktan, yerli tasarruflar ve yurtiçi yatırımlardan, işgücü piyasasının organizasyonundan, kurumsal yapıdan ve altyapı yatırımları gibi faktörlerden etkilendiği belirtilmektedir (Rekabet Forumu, 2006).

Landau'ya (1992) göre rekabet gücü, gelecekteki neslin yaşam düzeyini ve ülkenin büyüme potansiyelini düşürmeden, tam istihdam düzeyine veya tam istihdama yakın bir istihdam düzeyine ulaşarak, ülkede yüksek bir hayat standardı ve makul bir büyüme oranının elde edilmesi şeklinde tanımlamaktadır (Landau, 1992: 5-6). AB komisyonu tanımlamasında ise rekabet gücü üzerinde verimlilik artışının önemi büyüktür. Yüksek ve sürdürülebilir verimlilik artışı sağlayan ekonomiler uluslararası rekabet gücüne sahip olurlar ve yaşam standardında artış gerçekleşir (Commission of the European Communities, 2003: 5).

Avrupa Birliği Komisyonunun 2006 yılı Avrupa Rekabet Gücü Raporuna göre verimlilik düzeyinde gerçekleşen değişimler rekabet gücünün uzun dönemli göstergesi olarak büyük önem taşımaktadır. Komisyonun raporunda uluslararası rekabet gücünün, ülke veya bölgelerin yaşam standartlarına bağlı olarak değiştiği ve artan refah düzeyi ve azalan gayri iradi işsizliğin rekabet gücünü artıracığı belirtilmiştir (Commission of the European Communities, 2006: 2).

OECD tanımlamasına göre ise ülkede serbest piyasa koşullarında mal ve hizmetler üretilebiliyorsa ve gerçekleşen üretim sonucu halkın refah düzeyinde bir iyileşme varsa ülke uluslararası rekabet gücünü sahiptir (Töre, 1995: 39). OECD'nin diğer bir tanımında da uluslararası rekabet gücü firma, endüstri, bölge, ülke ve ekonomik birliklerin sürdürülebilir şekilde faktör gelirlerini ve istihdam düzeylerini yükseltmesidir (OECD, 1996: 13).

Porter'a göre, bir ülkenin uluslararası rekabet gücünün ölçümü, ülkenin kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması ile alakalıdır. Ülkeler yüksek verimlilik ile faaliyette bulunmak için sermayeye yüksek getiri ve işgücüne yüksek ücreti ödeyebilecek büyük miktarda yatırım çekmeleri gereklidir. Bu durumun sürdürülebilir kılınması ise ülkelerin rekabet güçlerini artıracaktır (Snowdon ve Stonehouse, 2006: 165). Fagerberg ise ödemeler dengesinin sağlandığı, ekonomik büyüme ve istihdam artışı gibi temel makro hedeflerin gerçekleşmesini uluslararası rekabet gücü olarak ifade etmiştir (Fagerberg, 1988: 355). WEF ve IMD'ye göre ise ulusal rekabet gücünü artıran tüm değişkenlerin uluslararası rekabet gücünü de olumlu şekilde etkileyeceğini ifade etmektedir (Bedir, 2009: 15).

Yukarıda rekabet gücünün tanımı konusundaki yaklaşımların bir kısmı açıklanmıştır. Genel olarak rekabet gücünün temelini üretim kaynakların verimliliğinden kaynaklandığı ve bu verimlilik ile uluslararası piyasalara uygun mal ve hizmetler üretebilme, ekonomik büyüme, istihdam artışı, halkın reel gelir düzeyinin artırılması ve vatandaşların daha yüksek refaha sahip olmalarının sağlanmasıdır. Ancak, yukarıda değinilen bu tanımlamalara karşın rekabet kavramına bazı eleştiriler yapılmaktadır. Bunlardan Krugman (1994) tarafından yapılan eleştiri, rekabet gücü için ancak firma düzeyinde bir tanımlama yapılabileceği ve bunun ise verimlilikle özdeş olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yalnız rekabet gücünü artırmaya yönelik yapılan

müdahalelerin ekonominin geneli üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabileceğini vurgulamıştır.

2.3. REKABET GÜCÜNÜ AÇIKLAMADA TEORİK ÇERÇEVEDEKİ YAKLAŞIMLAR VE REKABETÇİ ÜSTÜNLÜĞÜN BELİRLEYİCİLERİ

Gerek mikro düzeyde, gerekse makro düzeyde büyük önem taşıyan rekabet gücü oluşumu firmaların ve ülkelerin uluslararası arenada ayakta kalmalarında büyük önem taşır. Rekabet gücü düşük olan firmaların veya endüstrilerin dünya piyasalarında varlıklarını sürdürmeleri uzun dönemde olanak dışıdır (Kibritçioğlu, 1996; 1998). Rekabet gücü kavramı incelendiğinde, bunun kavramsal olarak mutlak ve karşılaştırmalı üstünlükler kavramlarından daha geniş kapsamlı olduğu görülür. Çünkü rekabet gücünü etkileyen sadece üretim maliyetleri değil, bunun yanı sıra sosyal, siyasal ve ekonomik pek çok faktörde etki etmektedir.

Kibritçioğlu'na (1996) göre uluslararası rekabet gücü kavramı, karşılaştırmalı üstünlükler kavramına göre daha geniş kapsamlıdır. Çünkü uluslararası rekabet gücü kavramında fiyat dışı unsurlar da büyük önem taşır. Rekabet gücü, karşılaştırmalı üstünlükler ile karşılaştırıldığında uluslararası dış ticaretin ölçümünde AKÜ (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler) endeksiyle yetinilmesinin büyük hatalar doğuracağı belirtilmiştir. Kibritçioğlu'na göre, endüstri-içi ticaretin arttığı günümüzde, AKÜ endeksleriyle yapılan ölçümler, uluslararası rekabet gücünü karşılaştırmalı üstünlüklerle aynı olduğu şeklinde yanıltıcı bir sonuç oluşturmaktadır. Uluslararası rekabet gücü ise daha kompleks bir kavram olup *“belirleyici mi, sonuç mu, yoksa gerçekten bir gösterge mi olduğu tartışmalı olan tek bir göstergeye indirgenemeyecek kadar karmaşık ve dinamik yönü bulunan bir kavramdır”* (Kibritçioğlu, 1996: 13).

Küresel rekabet gücüne teorik yaklaşımlar da küresel rekabet gücünü farklı açılardan ele almaktadırlar. Bu yaklaşımlar;

- i) WEF ve IMD yaklaşımı,
- ii) Ortodoks yaklaşım,
- iii) Porter'cı yaklaşım,
- iv) Dunning yaklaşımı,
- v) Şebeke yaklaşımı,

- vi) Dokuz faktör modeli,
- vii) Çevreci yaklaşım,
- viii) 3-P yaklaşımı,
- ix) Bilgi temelli yaklaşım,
- x) Krugman yaklaşımıdır.

i) WEF ve IMD Yaklaşımı

WEF ve IMD'ye göre küresel firmaların uluslararası alanda kendilerine özgü stratejileri ile rekabet edebilme becerisi, pozitif dış ticaret dengesi ve düşük birim emek maliyeti, küresel rekabet gücünü açıklayan üç temel yaklaşımdır. Doğu Blok'unun yıkılması, ÇUŞ yapılarının yaygınlaşması ve sermaye hareketlerinde meydana gelen değişimler küreselleşme sürecinde yeni ufuklar açarak, küresel rekabet gücünü hızlandırmıştır (Başkılıç, 2006: 17; Dulupçu, 2001: 100-101).

ii) Ortodoks Yaklaşım

Ortodoks yaklaşım ile küresel rekabet gücünü analiz ederken, ulusal ekonomilerin yurtiçi özellikleri, ulusal endüstrilerin performansları ve uluslararası rekabetçi denge üzerindeki etkilerini incelemektedir. Farklı ulusal yapıların ve uygulanan ekonomi politikalarının ülkelerin rekabet güçleri üzerindeki etkisini konu almakta, bu tip ulusal yapıların incelenmesi ise uluslararası rekabette göreceli üstünlüklerin belirlenmesine yönelik olmaktadır (Başkılıç, 2006: 17; Dulupçu, 2001: 103-104).

iii) Porter'cı Yaklaşım

Porter'cı yaklaşımda, firmaların rekabetçi stratejilerle rekabetçi üstünlüğü kazanmalarında firmaların bulundukları ülkelerin sahip olduğu temel çevresel niteliklerin asli rol oynadığı belirtilmektedir. Bu yaklaşıma göre firmayı misafir eden ekonominin dinamik yapısı endüstriyi yenileme ve güncellemeye iterek rekabetçi üstünlüğün oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Piyasa yapısındaki ulusal özellikler doğrudan değil, ama firmaların içinde bulunduğu endüstriyi etkileyerek destek vermektedirler (Başkılıç, 2006: 18; Dulupçu, 2001: 103-106).

iv) Dunning Yaklaşımı

Dunning yaklaşımında ÇUŞ'ların küresel rekabette önemli rol oynadığını belirtmektedir. Dunning'e göre, ÇUŞ'lar yatırım yaptıkları ev sahibi ülke ekonomilerine çeşitli açılardan katkıda bulunmaktadır. Bu katkılardan en önemlisi getirdikleri teknolojik yenilikler ile verimlilik artışına bağlı olarak üretimi ve kârlılığını artırmalarıdır. Diğer yandan istihdam artışı sağlamaları beraberinde refah artışı getirmektedir. Gelişmekte olan birçok ülkenin, gelişimini sınırlayan sermaye yetersizliği doğrudan yabancı yatırımlar ile çözüme ulaşmaktadır (Başkılıç, 2006: 19; Dulupçu 107-108).

v) Şebeke Yaklaşımı

Şebeke yaklaşımında piyasada yer alan firmalar üretim faaliyetlerinde, diğer firmalardan kaynak temin ederek, onların çıktılarını girdi şeklinde kullanmaktadırlar. Etkin ve güvenilir kaynak temini, yaratılan bilginin firmalar arası paylaşımı ve teknolojik yeniliklerin takibi uluslararası rekabette başarı sağlanması için gereklilik haline gelmektedir. Hızla gelişip değişen küresel piyasalarda, tedarikçilerle iletişim ve etkileşimin yanı sıra rakip firmalarla bile işbirliği gerekmektedir. Rakipleri sıkı takip, etkili kontrol mekanizmaları, değişime hızla uyum sağlayabilme yeteneği beraberinde rekabet gücü artırımını getirmektedir (Başkılıç, 2006: 19).

vi) Dokuz Faktör Modeli

Ulusal rekabet gücü konusunda Cho (1998) tarafından geliştirilen Dokuz Faktör Modelinde rekabet gücü fiziksel faktörler ve insan faktörü ile dışsal olan şans faktöründen oluşmaktadır. Fiziksel faktörler iş çevresi, ilgili ve destek endüstriler, iç talep ile doğal kaynaklardan oluşurken, ikinci önemli faktör olan insan faktörü çalışanlar, politikacı ve bürokratlar, profesyoneller ile riski üstlenen girişimciler yer alır. Şans faktörü ile dışsal olarak modeli etkilemektedir. Modele göre bu üç faktörün bileşimi olarak rekabet gücü düzeyi belirlenmektedir (Dong-Sung, 1998: 11-13; Çivi vd., 2008: 9).

vii) Çevreci Yaklaşım

Çevreci Yaklaşım'da ise küreselleşme beraberinde küresel sorunları da getirmektedir. Küresel sorunların en önemlilerinden biri de uluslararası firmaların

üretimleri sonucu çevreye verdikleri zararlardır. Küresel çapta üretim ile çeşitli endüstrilerin atıkları, hava kirliliği, ozon tabakasının delinmesi, doğal kaynakların yok olması ile çevre ve küreselleşme ilişkisi tartışılmaya başlanmıştır. Küreselleşme sürecinde çevre kirliliği artmakta, bunun yanında çevre bilinci uyanarak çevreye ve doğal kaynaklara verilen önem de artmaktadır. Çevreci yaklaşıma göre çevreyi koruyucu önlemler alan endüstriler ile bu endüstrilerin bulunduğu ülkeler küresel rekabette ön plana geçeceklerdir. Gelişmekte olan birçok ülke, küresel yarışta ön plana geçmek için yapısal uyum programlarını uygulamak zorunda kalacaklardır (Başkılıç, 2006: 21).

viii) 3-P Yaklaşımı

3-P modelinde potansiyel, performans ve proses rekabet gücünü belirleyen en önemli kavramlardır ve bunlar arasında bir denge kurulması büyük önem taşır. Bu yaklaşıma göre potansiyel kategorisinde kontrol edilebilme niteliklerinden dolayı, reel işgücü maliyeti, verimlilik, fiyat ve Ar-Ge faktörleri yer alır. Performans kategorisinde ise ihracatta pazar payı, ihracat artışı, bağımlılığı ve kârlılığı bulunur. Potansiyele bağlı olarak ortaya çıkan performans, gözlemlenebilir bir kriter olduğundan, küresel rekabet gücü ölçülebilir bir kimliğe bu modelde kavuşturulmaktadır (Başkılıç, 2006: 20; Dulupçu, 2001: 113-114).

ix) Bilgi Temelli Yaklaşım

Robert Reich'in geliştirdiği bilgi temelli yaklaşıma göre, bilgi iktisadi kalkınmanın ve devamında rekabet gücü kazanımında temel üretim faktörüdür. Bilgi, firma çalışanları ve üzerinde somutlaşarak rekabet gücü kazanımına katkıda bulunmaktadır. (Başkılıç, 2006: 18; Dulupçu, 2001: 106-107).

x) Krugman Yaklaşımı

Küresel rekabet gücü belirlenirken, Krugman'a göre firmalar arası rekabetin daha uluslararası rekabetten daha ön planda olduğunu belirtmiştir. Krugman, ülkelerin başarı sıralaması oluşturulurken, verimlilik performanslarının önemli olduğunu ve bunun kıyas edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Krugman'a göre bir firma kötü performansından dolayı kapanabilir ancak ülkeler için böyle bir durum söz konusu değildir. Firmalar arası rekabette güçlü firmalar uyguladıkları fiyat ve pazarlama politikaları ile küçük ve

zayıf firmalar üzerinde etkili olabilirken, uluslararası arenada bir ülke diğer ülkeleri olumsuz bir şekilde etkilenme gücüne sahip değildir (Başkılıç, 2006: 20; Dulupçu, 2001: 113-114).

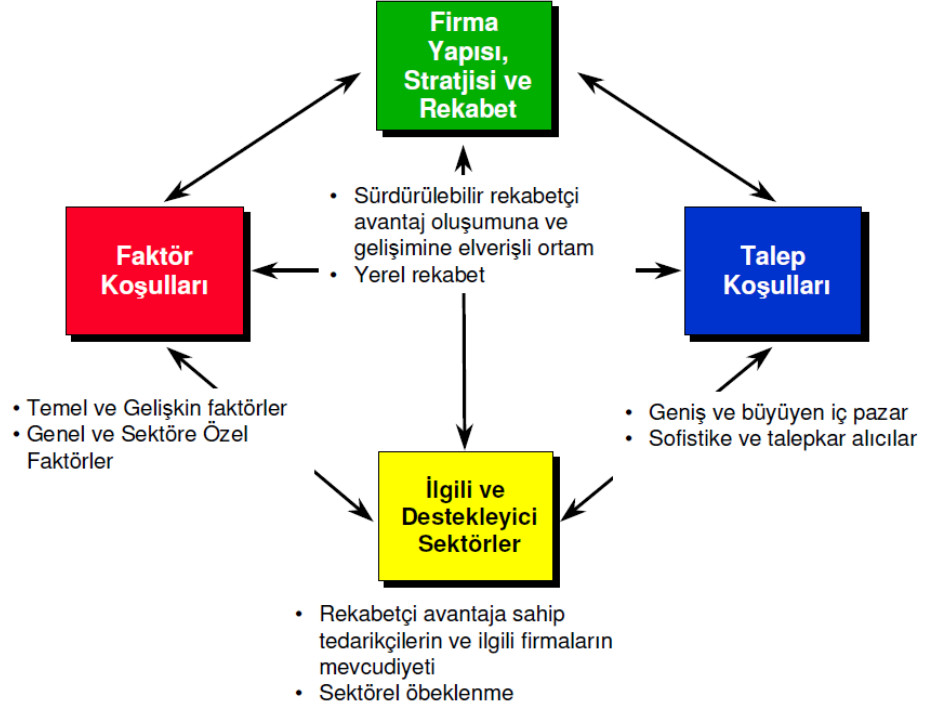
2.4. REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ

Rekabet gücü, kıt kaynakları etkin şekilde kullanarak refah düzeyini artırmaktır. Var olma savaşı olarak da ifade edilen rekabet, düşünce yapısı olarak stratejik ve bilinçli kararlar ile uygulamaları gerektirir. Tüm canlılar gibi insan da varlığını rekabetçi bir ortam içinde sürdürmek mecburiyetindedir. İnsanda var olan düşünce tarzı ve taktikler varlığını sürdürmede en büyük destekçileridir. Uluslararası iktisat disiplininde klasik iktisatçıların ortaya koyduğu karşılaştırmalı üstünlükler, ülkeler için dış ticarete ve uluslararası ilişkilerde geçerli olmamıştır. Çünkü genellikle ekonomik kurallardan önce politika tercihleri ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası yapılan ekonomik ilişkilerle yurtiçi ekonomik ilişkiler içinde bulunulan şartlar ve özellikler açısından büyük farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle küresel ekonomik değişimler rasyonel bir şekilde ekonominin gerekliliklerin göre değil, ülkelerin politik ve stratejik önceliklerine göre gerçekleşmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan teknolojik gelişmeler, ülkeler arasındaki birleşmeler ve üretim süreçlerindeki değişim uluslararası rekabet kavramını ortaya çıkarmıştır.

Firma düzeyinde rekabet gücü ise firmaların sahip oldukları vizyon, dinamik yapı, üretim kapasitesi, Ar-Ge çalışmaları ve teknoloji düzeylerine bağlı olarak yenilik oluşturma ve diğer firmalardan farklılaşmaları sonucu ortaya çıkar. Uluslararası rekabet gücü ise ülkenin sahip olduğu kurumsal yapılara, üretim yapısına, teknolojik düzeyine, yenilik üretme kapasitesine ve beşeri sermaye düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Bu değişkenlerin etkisi ile, iç tüketim veya ihracat için ülkede üretilen malların diğer ülke malları ile kalite ve fiyat bakımından yarışabilecek düzeyde olması rekabet gücünün düzeyini göstermektedir.

Rekabet gücünün kazanılması ve artırılması, üretim ve verimlilik artışı, yaşam kalitesinde iyileşme ve istihdam artışı için gereklidir. Rekabet gücünün sağlanması sonucu birbirini destekler şekilde üretim ve ihracatın gelişmesi kârlılık artışı sağlamakta bu ise yeni yatırımlar üzerinde etki ederek refah artışına yol açmaktadır.

PORTER MODELİ

Kaynak: Öz “Porter Modeli Uluslararası Rekabet” Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu

Şekil 2.4. Porter’ın Elmas Modeli

Porter’ın “Elmas” modeli karşılıklı olarak birbirini etkileyen (güç kazandıran) bir sistemdir; bir belirleyicideki iyileşme diğerlerinde de iyileşmeyi tetikleyebilmektedir. Bir belirleyicinin etki düzeyi, diğerlerindeki gelişmeye bağlıdır. Talep koşullarının elverişli olmasına karşılık, ilgili endüstrideki rekabet durumu firmaların bu koşullara yanıt vermesini engelleyecek şekilde ise firmalar arası rekabete yol açmayacaktır (Porter, 1990: 72). Ekonomik gelişme süreci, firmalar için yüksek başarı ve verimlik sağlayarak elmasın iyileştirilmesine bağlıdır (Snowdon ve Stonehouse, 2006: 166). Porter’a göre ulusal rekabet gücü üzerine etkili olan bu dört özellikle birlikte devlet ve şans faktörleri de rekabet gücü üzerinde dışsal olarak etkilidir. Porter devlet ve şans faktörlerinin ulusal rekabet düzeyi üzerinde tamamlayıcı olup süreklilik arz etmediğini vurgulamıştır. Kendiliğinden gelişen doğal afetler, politik gelişmeler, ekonomik krizler, savaşlar ve teknolojik değişimler gibi girdi maliyetleri üzerinde artış yaratan etkenler şans faktörü olarak nitelendirilebilir. Devlet faktörü olarak dinamizm sahibi firmalara

direkt olarak değil de rekabetçi bir ortam oluşturarak destek sağlayan kamu politikaları ifade edilmektedir. Devlet faktörü elması oluşturan dört temel faktör üzerinde de sağlamlaştırıcı bir etkide bulunmaktadır. Porter'a göre ulusal rekabet gücünün artmasında devlet, sadece teorik eğitim değil uygulamalı olarak da eğitime destek vermeli ve teoride öğretilenlerin gerçek hayata geçirilmesinde destek olmalıdır. Bu kapsamda sanayi-üniversite işbirliği ile yapılacak Ar-Ge projelerinin desteklenmesi ve eğitim süresinde verilen stajyerlik uygulaması ciddi bir şekilde takip edilip desteklenmelidir.

Porter'a göre uluslararası rekabetçiliğin gelişiminde kümelenmelerin (cluster) önemli olduğu görülmektedir. Küme oluşumları, aynı alanda birbiriyle ilişkili firma ve kurumların fiziki olarak belli bir bölgede yoğunlaşmasıdır. Porter'a göre iş ortamının iyileştirilmesi için kümelenmelerin büyük fayda sağladığı uluslararası rekabet gücünü olumlu etkilediği belirtilmiştir (Porter, 1998: 78; Snowdon ve Stonehouse, 2006: 168).

Kumral ve diğ. (2001: 2)'e göre ise kümelenme oluşumları, ortak özelliklere sahip veya tamamlayıcı nitelikte birbiriyle ilişkili olan firma, tedarikçi, veya kurumların belli bir coğrafi alanda faaliyet göstermeleridir. Rekabetçi üstünlükler açısından gelişme ve bu durumun sürdürülmesi firmanın iç yapısından kaynaklı olmakla birlikte kümelenme oluşumları ile firma dışı ortamın katkılarından da faydalanma imkânı oluşmaktadır. Bu şekilde oluşan bir imalat sanayi kümesinde nihai mal ve hizmet üreticileri, yan sanayi ve altyapı firmaları ve finans kuruluşları, kamu ve özel destek birimleri bulunabilir.

Ekonomideki yerli veya yabancı bütün firmalar ülkenin rekabet gücünün belirlenmesinde önemlidir ve bu firmaların rekabetçi düzeyleri ekonominin de rekabetçi olmasında büyük önem taşır. Uluslararası rekabet gücünün kazanılmasında ülkedeki makroekonomik düzey önemli olmakla birlikte ülkedeki firmaların kurumsal yapıları ve iş ortamı etkinliği gibi mikroekonomik hususlar çok önemlidir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak bu faktörlerin ülke için önem derecesi de değişmektedir. Mikro ve makro düzeyli faktörlerin yanında uluslararası rekabet gücünün kazanılmasında dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmelerde büyük önem taşır. Kibritçioğlu (1996)'na göre, firma düzeyinde uluslararası rekabet gücünün belirleyicileri; ülkenin ihracatını teşvik eden ve ithalatı azaltan firma üretim maliyetleri, ürünlerin fiyatları ve kalitesi, firmanın-sektörün ve ülkenin imajı ve pazarlama, satış ağı ve satış sonrası

servis gibi fiyat dışı rekabet unsurlarından oluşur. Rekabet gücünün temeli mikroekonomik seviyeden başlamaktadır. Yani firma düzeyinde etkin üretim teknolojisi kullanarak ulusal ve uluslararası düzeyde rekabetçi mal ve hizmet üretme ile ulusal veya uluslararası rekabet gücü kazanılır (Porter ve Sakakibara, 2004: 31; Snowdon ve Stonehouse, 2006: 169).

Uluslararası rekabet gücü konusunda büyük önemi olan ürün kalitesi konusunda sektörel olarak farklı bakış açıları bulunduğundan, kalitenin tanımı ve ölçümü konusunda bir uzlaşa bulunmamaktadır. Bunda kalite kavramının kompleks yapısı ve her amacı karşılayacak tanımlama güçlüğü etkili olmaktadır (Bedir, 2009: 39-40).

Aiginger (2001: 4) kaliteli ürünleri, tüketici açısından değerli bulunan bir veya daha fazla özelliğe sahip mallar şeklinde ifade etmiştir. Satın alma arzusu üzerinde etkili olan bu özellikler boyut, dayanıklılık, kapasite gibi fiziksel veya güvenilirlik, tasarım, prestij gibi hissedilebilir özelliklerdir. Bu konuda Hallak (2006: 239-241), kalite unsurunun uluslararası dış ticarete önemli bir yeri olduğunu vurgulamış ve talep yönü açısından, gelişmiş ülkelerin özellikle kaliteli ürün üreten ülkelere ithalat yaptıklarını göstermektedir. Rodrik (2006: 23-25) de, Çin'deki yüksek düzeyli ihracatın ve iktisadi büyümesinin arkasında ihracat yapısında ve üretim süreçlerindeki organizasyon ve kalitenin kendi gelişmişlik düzeyindeki ülkelere kıyasla yüksek olmasının etkili olduğunu belirtmektedir. Çin'in bundan sonraki dönemde başarısının devamının da ihracatın kalitesine bağlı olacağını vurgulamaktadır.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler sonucunda, uluslararası rekabet gücü üzerinde etkili olan değişkenler; sabit sermaye birikimi, reel faiz oranı, reel döviz kuru, tasarruf oranı, finans piyasalarının gelişmişliği ve istikrarı, yoğun piyasa rekabeti, girdi maliyetleri, kamu dengesi ve dış borç düzeyi, dış ticaret açığı, doğrudan yabancı sermaye hareketleri, enflasyon düzeyi, işsizlik oranı, beşeri sermaye harcamaları, mesleki eğitim düzeyi ve eğitimin kalitesi, ulaşım ve enerji altyapısının etkinliği, demografik yapı, Ar-Ge ve yenilik oluşturma kapasitesi, girişimcilik düzeyi, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı, kültürel yapı ve değerler sistemi, nitelikli işgücü düzeyi, fikri mülkiyet haklarının korunması, üniversite-sanayi işbirliği, ileri teknoloji ihracatı, kapasite kullanım oranı, marka üretimi, lojistik altyapısının niteliği, kümelenme oluşumları, üretim süreçlerinin etkinliği, dağıtım ve satış kanallarının verimliliği,

coğrafi konum, teknik ve idari mevzuat, bürokrasi vb, hukuk sisteminin etkinliği, yolsuzluk algısı ve ülkenin güvenlik düzeyi gibi birbirleriyle benzer veya etkileşim halinde bulunan pek çok kriterin varlığından söz edilebilir.

Bu çerçevede rekabet gücünün belirleyicileri konusunda makroekonomik düzeyde rekabet gücünü etkileyen değişkenlerden kamu kurumları, politikaları ve kamu yatırımları tarafından yürütülen ve ekonominin tamamını etkileyen bir oluşumdur. Sosyal altyapı ve politik kurumlar ekonominin verimli bir şekilde çalışmasında etkilidir. Birçok çalışmada kurumlar ve refah arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Acemoğlu vd. (2001), Hall ve Jones, (1999: 83-116). Kurumların kalitesi konusunda özellikle La Porta vd. (1998) hukukun üstünlüğünü, De Soto (2000) mülkiyet haklarının varlığını, Kaufmann vd. (2008: 1-103) kamu yönetiminin kalitesini, Mauro (1995: 681-712); Shleifer ve Vishny, (1991: 599-617) ise bürokratik yozlaşmayı kamunun işleyişi konusunda kullanmışlardır. Eğitim, sağlık ve kamu güvenliği sosyal altyapı kapsamında ekonomik verimlilik üzerinde etkili olan diğer değişkenlerdendir (Sachs, 2005). Fischer, (1993: 485-512) ise para ve maliye konularının özellikle kamu borçlarının makroekonomik rekabet gücü üzerinde etkili olduğu belirtmiştir. Para ve maliye politikalarının etkinliği ve kalitesi Acemoğlu vd. (2003: 49-123) yapmış oldukları çalışmada kurumların kalitesi ile açıklanmıştır. Goodfriend (2007: 47-68) düşük düzeyli bir enflasyon oranının rekabet gücüne katkı sağlayacağını ve bunu yakalamak için geniş katımlı bir politik konsensüsün gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Bununla birlikte orta düzeyli bir enflasyonun uzun dönem verimlilikleri sınırlandırmayacağına da temas edilmiştir (Levine ve Renelt, 1992: 942-963; Temple, 2000: 395-426; Barro, 2002). Benzer şekilde orta düzeyli kamu borçlarının sürdürülebilir olduğu, ancak yüksek düzeyli kamu borçlarının (GSYİH'nın %90'ı) büyümeyi ve rekabet gücünü düşüreceğini belirtmişlerdir (Reinhart ve Rogoff, 2010: 1-26). Ticaret ve yatırım yoluyla uluslararası rekabete açılmak ulusun yerel verimliliğini artırır. Daha fazla verimli yerel endüstrinin oluşmasına katkı sağlar, ileri düzeyli bilgi ve teknolojiye ulaşımı kolaylaştırır. Yerel şirketleri daha fazla rekabet baskısı altına sokar. Çok sayıda çalışmada dışa açıklığın artmasının ülke refahı üzerinde pozitif yönlü etkiler oluşturduğu tespit edilmiştir (Alcalá ve Ciccone, 2004: 613-646; Baldwin, 2003: 1-36; Dollar ve Kraay, 2003: 133-162; Frankel ve Romer, 1999: 379-399; Sachs ve Warner, 1995: 1-118). Zenginlikler konusunda da şu ifade kullanılabilir; her ulus farklı doğal

zenginliklere sahiptir. Ülke refahı bu doğal zenginliklerden doğrudan etkilenir. Doğal kaynakların ekonomik değeri ülkenin politika tercihlerinin sonucuna göre belirlenir. Rekabetçi bir toplumun sahip olduğu doğal zenginliklerin değerini ise iyi bir yönetim ve iş çevresi yükseltir. Yanlış politika tercihleri ve kurumlardaki bozukluklar rekabet gücünü aşındırsa da doğal kaynaklar toplam çıktı üzerinde pozitif yönde etkilidir (Arezki ve Van der Ploeg, 2007: 1-33; Gylfason vd. 1999: 204-225; Papyrakis ve Gerlagh, 2004: 181-193; Sachs ve Warner, 2001: 827-838; WEF Global Competitiveness Report 2008: 45). Ülkenin coğrafi konumu, geniş kıyı şeridinin bulunması ve büyük pazarlara yakınlık gibi kolay ticaret yapma konusunda fayda sağlar (Gallup vd. 1998: 1-81; Boulhol vd., 2008: 1-56).

Tablo 2.6. Makroekonomik Açıdan Rekabet Gücüne Etki Eden Faktörler

Acemoğlu vd. (2001), Hall ve Jones, (1999)	Kurumsal etkinlik
La Porta vd. (1998)	Hukukun üstünlüğü
De Soto (2000)	Mülkiyet haklarının varlığı
Kaufmann vd. (2008)	Kamu yönetiminin kalitesi
Mauro (1995), Shleifer ve Vishny, (1991)	Bürokratik yozlaşma
Sachs (2005)	Eğitim, sağlık, kamu güvenliği, sosyal altyapı kapsamında ekonomik verimlilik
Fischer, (1993)	Para ve maliye politikalarının; özellikle kamu borçları
Acemoğlu vd. (2003)	Para ve maliye politikalarının etkinliği ve kalitesi kurumların kalitesine bağlanmıştır
Goodfriend (2007)	Düşük düzeyli bir enflasyon
(Reinhart ve Rogoff (2010)	Yüksek düzeyli kamu borçlarının (GSYİH'nın %90'ı) rekabet gücünü ve büyümeyi düşüreceği
Alcalá ve Ciccone (2004), Baldwin (2003), Dollar ve Kraay (2003), Frankel ve Romer (1999), Sachs ve Warner (1995)	Ticaret ve yatırım yoluyla uluslararası rekabete açılma, dışa açıklığın artması ulusal rekabet gücüne ve ülke refahına pozitif yönlü katkı sağlamaktadır
Arezki ve Van der Ploeg (2007), Gylfason vd. (1999), Papyrakis ve Gerlagh (2004), Sachs ve Warner (2001)	Doğal kaynaklar rekabet gücüne ve toplam çıktı üzerinde genel olarak pozitif yönde etki yapar
Gallup vd. (1998), Boulhol vd. (2008)	Ülkenin coğrafi konumu, geniş kıyı şeridinin bulunması ve büyük pazarlara yakınlık rekabet gücüne ve büyümeye katkı sağlar

Mikroekonomik açıdan rekabet gücü; mikro ekonomik faktörler, şirket verimliliği ve işgücü hareketliliği üzerinde doğrudan etkilidir. Kamu yatırımları, teşvikler ve dışa açıklık yüksek verimliliğin belirleyicisi durumundadır. Fiziksel altyapı da verimlilik üzerinde etkisinin oranı tartışılmakla birlikte önemli bir rol oynar (Calderon ve Serven, 2004: 1-43; Garcia-Mila vd. 1996: 177-180; Gramlich, 1994: 1176-1196; Aschauer, 1989: 117-200; WEF Global Competitiveness Report 2008: 49). Sermayeye ulaşmada etkinlik verimlilik düzeylerini uzun dönemli olarak yükseltmek isteyen şirketlerin gerekli yatırımları yapmasında etkilidir (Ang, 2008: 536-576; Aghion vd. 2005: 173-222; King ve Levine, 1993: 513-542; Rajan ve Zingales, 1998: 559-586; WEF Global Competitiveness Report 2008: 49). Kurumların ve politikaların geniş kapsamlı olarak yenilikçiliği desteklemesi (Furman vd. 2002:

899-933; Fagerberg vd. 2007: 1595-1620) kadar işgücünün eğitimi, yüksek eğitim-öğretim, yönetici eğitimi ve ekonomik araştırmalar refah açıdan pozitif katkı sağlamaktadır (Barro, 2002: 9-24; Krueger ve Lindahl, 2001: 1101-36; Gennaioli vd. 2011). Şirket verimliliği yerel piyasadaki rekabet gücü ile doğru orantılıdır. Rekabetin yüksek olduğu yerel pazarlarda yüksek performans elde edilmektedir (Porter ve Sakakibara, 2004: 27-50). Piyasaya yeni firmaların girmesi, zayıf firmaların çekilmesine yol açarak rekabet gücünü olumlu etkileyen değişikliklerdir. Şirketlerin sahiplikleri (özel, kamu, holding) şirket etkinliği ve rekabetin sağlıklı olması açısından büyük önem taşımaktadır (Megginson ve Netter, 2001: 321-389). İşgücü piyasasını düzenleyen politikalar işgücünün hareketliliği kadar önemlidir ve şirketlerin verimliliğinin temel belirleyicileri arasında sayılır (OECD, 1994; Nickell ve Layard, 1999: 3029-3084; Busso, Gregory ve Kline, 2013: 1-70).

Tablo 2.7. Mikroekonomik Açıdan Rekabet Gücüne Etki Eden Faktörler

Calderon ve Serven (2004), Garcia-Mila vd. (1996), Gramlich (1994), Aschauer (1989)	Kamu yatırımları, teşvikler ve fiziksel altyapı şirketlerin verimlilikleri önemli bir rol oynar ve rekabet gücüne etki eder
Ang (2008), Aghion vd. (2005), King ve Levine (1993), Rajan ve Zingales (1998)	Sermayeye ulaşmada etkinlik, verimlilik düzeylerini uzun dönemli olarak yükseltmek isteyen şirketlerin yatırım kararlarında etkilidir
Furman vd. (2002), Fagerberg vd. (2007)	Kurumsal yapı olarak yenilikçiliği destekleyici olunması
Barro (2002), Krueger ve Lindahl (2001), Gennaioli vd. (2011)	İşgücünün eğitimi, yönetici eğitimi ve ekonomik araştırmalar şirketlere rekabet gücü sağlama ve büyüme konularında pozitif katkı sağlar
Porter ve Sakakibara (2004)	Rekabetin yüksek olduğu yerel pazarlar şirket performanslarını artırmaktadır
Megginson ve Netter (2001)	Şirketlerin sahiplikleri (özel, kamu, holding) şirket etkinliği ve rekabetin sağlıklı olmasında etkidir
Nickell ve Layard (1999), Busso, Gregory ve Kline (2010)	İşgücü piyasasını düzenleyen politikalar şirketlerin verimlilikleri ve rekabet güçlerinin temel belirleyicilerindendir

Uluslararası rekabet gücünü etkileyen faktörlerin çeşitliliği göz önüne alındığında, rekabet gücünü artırmak için çok yönlü olarak politika ve uygulamaların devamlı bir şekilde geliştirilmesi gerekli olmaktadır. Bu kapsamda “*Rekabet gücünün geliştirilmesi, bir sürat koşusu olmayıp maraton yarışı gibidir*” (Porter, 2004: 32). Rekabet gücünün belirleyicileri olarak kullanılan değişkenler çok fazla olmakla birlikte literatürde yaygın olarak kullanılan ve yukarıda sayılanlar toplulaştırarak şu şekilde sıralayabilmek mümkündür;

(i) Makroekonomik Göstergeler (Yatırım ve Tasarruflar, Enflasyon Düzeyi, Kur ve Faiz Politikası)

(ii) Kamu Ekonomisinin Yapısı, büyüklüğü, kalite ve etkinliği

(iii) Dış Ticaret Politikası, Dışa Açıklık Düzeyi ve Dış Ticaret Göstergeleri

(iv) Üretim Maliyetleri, Uluslararası Rekabet Gücünde Fiyat-Maliyet İlişkisi

(v) Kalitenin Artırılması, Çevrenin Korunması, Kentsel Altyapının Geliştirilmesi, İş Ortamının ve Tarımsal Altyapının İyileştirilmesi

(vi) Verimlilik

(vii) Ekonomide Kayıtdışılığın Azaltılması

(viii) Finansal Sistemin Geliştirilmesi

(ix) Enerji, Ulaştırma ve Üretim Altyapısının Geliştirilmesi

(x) Eğitim-Sağlık gibi Beşeri Sermaye Göstergelerinin İyileştirilmesi

(xi) Coğrafi Konum, Demografik ve Sosyo-Kültürel Yapı

(xii) AR-GE, Yenilik ve Teknolojik Gelişme

(xiii) Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ticari-Finansal Alanda Liberalizasyon

2.4.1. Makro Ekonomik Göstergeler

Ekonomide rekabet gücünün yükseltilmesi ve büyümenin devamlılığı için için makroekonomik istikrarın önemi büyüktür. Kişi başına düşen GSYİH'daki istikrarlı artış, işsizlik oranının düşük seviyede olması, hane halkının harcanabilir gelir düzeyi ve sosyal yardımlar bir bölgedeki ekonomik aktiviteyi göstermesi açısından belirleyicidir (Kotan 2002; 4). Makroekonomik ortamın iyileşmesi gerek yerli, gerekse yabancı yatırımcıların yatırım kararları ve ulusal rekabet gücünün artırımında etkili olmaktadır. Maliye ve para politikalarının uyumlu ve birbirlerini destekler şekilde uygulanması makroekonomik istikrar açısından önemlidir. Bu çerçevede kamu borç stokunun milli gelire oranının düşürülmesi, verginin tabana yayılması ve kayıt dışı ekonominin azaltılması vergi gelirlerinin artmasına yol açacak ve kamu harcamalarında etkinlik sağlanacaktır. Makroekonomik istikrarın sürekliliği için ekonominin etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşması gereklidir. Bunun için de yapısal reformların sürdürülmesi, enflasyon düzeyinin istikrarlı ve kalıcı bir seviyeye indirilmesi, faiz oranlarının yatırım yapılabilecek seviyeye düşmesi, sağlam kaynaklarla finanse edilen bir cari işlemler dengesinin sağlanması, ihracatta katma değeri yüksek ürünlere ağırlık verilmesi ve ihracat artışının sürekli kılınması makro ekonomik hedeflerden bir kısmıdır.

Tablo 2.8. Makroekonomik Değişkenlerin Rekabet Gücü ve Büyüme Üzerindeki Etkileri

Büyüme			Rekabet Gücü	
Makroekonomik İstikrar				
Düşük Bütçe Açığı	Düşük Enflasyon	Düşük Faiz Oranları	Düşük Kamu Borcu	Yüksek Tasarruf ve Yatırım

Tablo.2.8’den de görülebileceği gibi düşük bütçe açığı, enflasyon, faiz oranları, kamu borcu ve yüksek tasarruf-yatırım oranları makroekonomik istikrarı sağlar, bu ise ülkenin rekabet gücünün artmasına ve büyüme performansının iyileşmesine yol açar. Bütçe açığının düşmesi, kamunun faiz ödemeleri yerine cari ve yatırım harcamalar için daha fazla kaynak ayırmasına olanak sağlar. Yapılan altyapı ve üst yapı yatırımları ise gerek kamu, gerekse özel sektör yatırımlarının verimliliğini artırarak ulusal rekabet gücüne katkı sağlar. Enflasyon oranının kalıcı olarak belli bir düzeyin altına indirilmesi de gerek ülke içi, gerekse ülke dışındaki yatırımcılar için ülkeyi yatırım yapılacak pozisyona getirir. Çünkü enflasyon seviyesinin oynaklığı ve yüksekliği yatırımcılarda belirsizlik olgusu oluşturduğundan yatırım düzeyinin düşmesine yol açar. Faiz oranlarının düşmesi de yatırımcıların kâr oranlarının yükselmesine ve üretim maliyetlerinin düşmesine yol açar. Bu ise ulusal rekabet gücünü olumlu yönde etkiler. Toplumsal açıdan yüksek tasarruf ve yatırım düzeyi yakalamamız durumunda ise daha fazla üretime dönük yatırım yapılır, işsizlik azalır, yüksek teknolojili kullanılarak daha verimli ve kalite düzeyi yüksek ürünler üretilebilir. Bunlar ise ülkenin dış piyasalardaki rekabet gücünü artırıcı etki meydana getirmektedir.

2.4.1.1. Yatırım ve Tasarruflar

Ekonomik büyüme üzerinde etkili olan yatırımlar tasarruf oranının bir fonksiyonudur. Neo-klasiklere göre yatırımlar büyüme üzerinde durağan durumda iken etkinken, içsel büyüme teorilerinde sabit sermaye birikimindeki artış fiziki sermaye, beşeri sermaye ve teknolojik gelişmeler üzerinde etkili olmakta ve büyümeyi etkilemektedir (Yentürk, 2003: 2). Keynes’in mutlak gelir hipotezine göre, bireylerin gelirleri arttıkça bu gelirin daha fazlası tasarruf edilecek ve bu tasarruflarda yatırıma dönüştüğünde ekonomik büyümeyi destekleyecektir. Tasarruf düzeyi, yatırımlar ve

büyüme arasında bu ilişkide yüksek tasarruf ve büyüme rekabet gücünü artıracak teknolojileri kullanımı noktasında büyük fayda sağlamaktadır. Yapılan yüksek teknolojiye yatırımlar üretim maliyetlerini düşürerek verimlilik düzeyini artıracaktır. Verimlilik artışı ise beraberinde ülkenin diğer ülkeler karşısında rekabet gücünde artışa yol açarak bir adım öne geçmesini sağlamaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde üretimdeki gelişim ile ekonomik gelişim arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. Makroekonomik ortam yatırımların düzeyini ve kalitesini belirlemektedir. Endüstriyel ülkelerde, rekabet gücünün artırılmasında verimlilik artışının yanı sıra sermaye-emek oranı ve tasarruf düzeyinin artması önemlidir (Haque vd., 1995; 53). Tasarruf ve yeni sermaye yatırımı, emek başına yeni sermaye yatırımı ve beşeri produktiviteyi arttırmaktadır (Parasız, 1997; 5). Diğer taraftan bir ülkede yatırımların belirleyicileri olan tasarruflar uygun mevduat hizmetlerinin sunulduğu bir bankacılık sisteminin varlığına bağlıdır. Finans piyasalarının derinliği ve etkin işleyişi, tasarrufların hane halklarından toplanıp, yatırımcılara nakledilmesinde önemli olan unsurlardır (Dornbush ve Fischer, 1998; 285).

2.4.1.2. Enflasyon Düzeyi

Enflasyonun makroekonomik değişkenler üzerindeki etkileri oldukça yüksektir. Çünkü geleceğe ilişkin fiyat değişimleri yatırımcıların ve tüketicilerin kararları üzerinde büyük etki oluşturmaktadır. Bu nedenle konu ile ilgili olarak akademik literatürde de çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalarda genel olarak enflasyonun faktör verimliliğini olumsuz etkilediği görülmüştür. Yüksek enflasyon oranları rekabet gücünü zayıflatmakta, ödemeler dengesinde bozukluklar ortaya çıkarmakta, ekonomik gelişimi durdurmaktadır. Kamu harcamalarının yüksekliği ve bütçe açıkları da enflasyonu artıran önemli değişkenlerdir (Haque vd. 1995; 56; Başkılıç, 2006; 33).

Enflasyon konusundaki belirsizlik, yatırımcıları riskten korunmak için reel faiz oranlarını yükseltecek olan daha fazla getiri talep etmelerine yol açar. Yüksek enflasyon uzun dönemde fiyatların ve gelirlerin ne yönde seyredeceği konusunda büyük bir bilinmezlik ve belirsizlik getirdiği ölçüde istikrarsızlığı arttırarak; ekonomik aktörlerin uzun vadeli hesap ve sözleşme olanaklarını sınırlamakta, böylece küçümsemeyecek

miktarda kaynak kaybına yol açarak büyümenin ekonominin potansiyelinin altında cereyan etmesine neden olmaktadır. Yüksek enflasyon sonucu artan faizler milli gelir ve refah kaybını da beraberinde getirmektedir. Yüksek faizler sonucu yatırım finansmanı artmakta ve firmaların rekabet güçleri zayıflamaktadır. Bu ise ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Uygulamalı çalışmalar enflasyonun uzun dönemli büyümeyi %2-3 düzeyinde azalttığını göstermektedir. Ülkenin enflasyon düzeyi sürekli olarak %10'un üzerinde olursa, büyümenin gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır (Serdengeçti, 2003; 68; Başkılıç, 2006; 33).

Yüksek enflasyon sonucu geleceğe ilişkin artan belirsizlik kredi piyasası üzerinde negatif bir etki oluşturur. Artan belirsizliği faiz oranları artırması sonucu kullanılan kredi miktarının düşmesi sonucu tüketici ve üreticiler uzun vadeli refah kaybına uğrar. Yüksek enflasyon sonucu geleceğe ilişkin endişe ve belirsizlik sosyal ve siyasi ilişkileri de olumsuz etkileyerek çıkarıcı ve ahlaki olmayan davranışların artmasına yol açar. Yüksek enflasyon sonucu ekonomik büyüme de yaşana dalgalanmalar işgücü piyasalarının da verimli çalışmasını engeller, ülkenin dış rekabet gücünün zayıflamasına yol açar ve dış ticaret dengesini bozar. Ülkeye ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde etkili olan uzun vadeli yabancı sermaye girişini azaltır, ekonomideki kırılganlığı artırır. Enflasyonun düşmesiyle sağlanacak istikrar ortamı ile ancak uzun vadeli yabancı sermaye ülkeye gelecek ve üretim alanında yatırım yapacaktır. Bu ise uluslararası rekabet gücü artışına katkı sağlayacaktır.

2.4.1.3. Kur ve Faiz Politikası

Döviz kuru rekabet gücü ve ekonomik büyümeyi farklı şekillerde etkilemektedir. Esnek kur rejiminde döviz talebi artışına bağlı yerli paranın değer kaybı ithalat-ihracat dengesine ev sahibi ülke lehine bozacağından, geçici de olsa bir rekabet gücü artışı ve ekonomik büyüme sağlayacaktır (Taban, 2004, s.135). Diğer taraftan, sabit kur rejiminde enflasyonun yüksek seyretmesi yerli parayı değerlendireceğinden tam tersi durum oluşacak ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki bırakacaktır. Döviz kuru ekonomik büyümeyi yatırımlar üzerindeki etkisi ile de etkilemektedir. Sabit kurda istikrarlı ve risksiz bir politika ile yatırımlar teşvik edilir ekonomik büyüme bundan olumlu etkilenmektedir. Ancak, dışsal şoklara kalındığından küresel veya ulusal bir

olumsuzluk ekonomik yapıyı sarsabilmektedir. Esnek kur rejiminde ise dışsal şoklara karşı düzeltme kendiliğinden gerçekleştiğinden ekonomik büyüme olumlu etkilenmektedir (Öcal, 2013; 126-127). Türkiye ekonomisi açısından yatırımların önemli belirleyicisi olarak döviz kuru rejimi gösterilmektedir (Koç ve Değer, 2010: 79). Dış ticaret aracılığıyla da döviz kuru ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Esnek kur uygulanan ülkelerde dış kaynak sağlamak oldukça zorlaştığından büyüme için ihracatın kullanılması zorunlu olmaktadır (İnan, 2002: 3-5). Yine de, Akinbobola ve Oyetayo (2010)'ya göre döviz kuru arz yönlü etkisi ile üretimi artırarak büyümeye etki edebilmektedir. Açık bir ekonomide cari işlemler dengesi açıkları büyük oranda ithalat harcamalarının ihracatın altında kalmasından kaynaklanmaktadır. Cari açıklar ödemeler dengesinde açıklara neden olarak ülkenin rekabet gücünü olumsuz etkileyeceğinden ülkeler ödemeler dengesi açıklarını kapatmak üzere çeşitli politikalara başvururlar. Politika önlemleri arasında döviz kuru değişikliği ve devalüasyon yer almaktadır (Dornbush ve Fischer, 1998: 610).

Diğer taraftan ticarete konu olan ve olmayan malların görelî fiyatı olarak tanımlanan uluslararası rekabet ölçümünde kullanılan araçlardan olan reel döviz kuru reel döviz kurunun artışı sonucu rekabet gücü zayıflamaktadır (Kotan, 2002; 2). Devalüasyon dövizin ulusal para fiyatındaki yükselmedir. İki ülkedeki nominal fiyatlar veriyken, devalüasyon yapan ülkede ithal mallarının görelî fiyatlarını yükseltmekte ve devalüasyon yapan ülkeden ihraç edilen malların görelî fiyatlarını azaltmaktadır. Bir devalüasyon ülkenin kendi mallarının fiyatlarını yabancı malların fiyatına göre düşürdüğü zaman, ülke reel devalüasyon gerçekleştirmiş olmaktadır (Dornbush ve Fisher, 1998; 614-615).

Döviz kurlarının istikrarı rekabet gücü ve büyüme için önemli olduğu gibi faiz oranlarının rekabet gücü ve ekonomik büyüme açısından düşük tutulması da bir başka önemli etkidir. Bu konuda devlete büyük rol düşmektedir. Faiz dışı bütçe fazlası oluşturulması sonucu ülkenin uluslararası alanda güvenilirlik ve kredibilitesi sağlanacak, bunun sonucunda ise ülke riski azalacaktır. Ülke riski azaldığında reel faiz oranları düşecek ve tüketim-yatırım harcamalarında bir genişleme olacaktır. Bu açıdan faiz dışı fazla verilmesi iç ve dış borçların sürdürülebilirliği ve yatırım düzeyinin yükseltilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4.2. Kamu Ekonomisinin Yapısı, Büyüklüğü, Kalite ve Etkinliği

Liberal ekonomi için rekabet kavramının ayrı bir yeri vardır. Liberal ekonomik felsefeye göre rekabet, hem ülke ekonomilerinde hem de küreselleşme ile birlikte dünyanın tek bir pazar haline gelmesiyle kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını ve toplumsal refahın artmasını sağlamaktadır. Ekonomik sistem toplumun tatminini sağlamak ve yükseltmek üzere oluşturulmuştur. Ancak, piyasa ekonomisindeki başarısızlıklar ve aksaklıklar nedeniyle, oyunun kurallarının belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Dolayısıyla bu kuralların tarafsız olan ve ilgili faaliyet alanında uzmanlaşmış kurumlar tarafından oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve kamunun ekonomi içindeki payının son derece fazla olduğu ülkelerde, özerkliği olmayan düzenleyici kurumların denetleme ve düzenleme görevlerini yerine getirebilmeleri nerdeyse imkânsız hale gelmektedir. Günümüzde devlete biçilen bu yeni rol, toplumsal yaşamı düzenlemenin yani sıra iktisadi alanda bir tür hakemlik yapmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni rol gereğince regülasyon işlevi son derece önemli bir hale gelmektedir. Burada regülasyon ile devletin toplumsal hayattaki rolünden bahsedilmektedir. Devlet artık özel sektörün hizmet verdiği alanlarda bir rakip olarak üretim, dağıtım ve pazarlama faaliyetlerinde bulunmayacak bunun yerine piyasa mekanizmasına bağlı olarak mevcut özel sektör kurumları üzerinde denetim görevinde bulunacaktır.

Kamu açıklarının ve enflasyonun hızla düşürülerek sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması özel sektörün üretim, verimlilik, rekabet gücü ve ihracatını artırmaya yönelik yatırım teşvik ve politikaları uygulamalıdır. Ayrıca sosyal devlet ilkesi kapsamında eğitim ve sağlık yatırımlarına, bölgesel farklılıkların giderilmesine ve geleneksel kamu hizmetlerini aksatmamalıdır. Yapılacak altyapı tesisleri ile ekonomik ve sosyal gelişmenin önünde engel teşkil eden sorunlar ortadan kaldırılarak özel sektör yatırımlarının önü açılacak ve verimlilikleri artırılabilecektir.

Ayrıca kamu hizmetlerinde kurumlar arası yetki ve sorumlulukların belirlenmesi, sorumlulukları etkili bir biçimde yerine getiren nitelik ve sayıda personel sağlanması, etkin, bütünleşik ve güvenli bir e-devlet yapısı ve temel kamu hizmetlerinin sunumunun elektronik ortama taşınması sonucunda kamu kesimindeki verimliliğin artırılması sağlanacaktır. Kamusal etkinliğe ve gelişime dayalı, katılımcı, saydam, hesap verebilir

ve sonuç odaklı stratejik yönetim anlayışı içinde kamu idarelerinde politika oluşturma, maliyetlendirme, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerinin kalitesi artacak ve bunun sonucunda ulusal rekabet gücünde bir artış sağlanacaktır.

Kamudaki bürokratik yapının en aza indirilmesi sonucu işlem maliyetleri düşmesi, Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ), yeni girişimcilerin, esnaf ve sanatkârların rekabet güçlerinin geliştirilmesine yönelik destek mekanizmaları çeşitlendirilmesi, ihracatı artıran ayrıca girişimciliği geliştiren kümelenme oluşumları desteklenmesiyle rekabet gücünün ve ekonomik büyümenin artması beklenir.

2.4.3. Dış Ticaret Politikası, Dış Açıklık Düzeyi ve Dış Ticaret Göstergeleri

Dış ticaret ülkede üretilen mal, hizmet, sermaye ve fikri mülkiyet haklarının başka ülkelerde veya bölgelerde satılması, dağıtılması yoluyla tüketicilere veya aracılara kazanç getirici faaliyetlerin denir. Kısaca ithalat ve ihracat faaliyetlerinin tümüdür (Gültekin ve Savcı, 2008: 1). Dış ticarete ülkeler karşılaştırmalı üstünlüklerine, teknoloji düzeyine, sahip oldukları doğal kaynaklara ve kaliteli insan gücü potansiyeliyle orantılı olarak dış ticarete kazançlı çıkmaları söz konusudur. Bununla birlikte dış ticaret ülkenin üretim yapısıyla uyumsuz ve eksik yönetimle yapılırsa ekonomik büyüme yerine ekonomik daralma ile karşılaşılabilir. Yenidünya düzeninde bir ülke ürettiği ürünleri dış piyasalara satabilirse kendi varlığı dünyaya kabul ettirmiş ve belli düzeyde rekabet gücüne sahip olmuştur. Dünyada iç piyasa dış piyasa ayrımının ortadan kalktığı bir dönemde ekonomik başarı için piyasanın ihtiyacı olan ürünleri uygun fiyat ve kalitede üretilip, diğer ülke pazarlarında bu ürünleri satmadan geçmektedir. Günümüz küresel dünyasının bir parçası olmanın temeli piyasanın istekleri doğrultusunda mal üretebilme ve bunu ihtiyacı olanlara satabilmekten geçer. Dünya ticaretini serbestleştirme amacıyla kurulan GATT, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ve 1995'te GATT'ın yerine kurulan WTO ile kota ve tarife düzeyleri düşürülerek dünya ticaretinin artırılması hedeflenmiştir. Bu kuruluş ve anlaşmalar ile ülkelerin dış ticaretleri üzerinde sınır koyan gümrük vergileri ve kotalar ile tüm görünmez engellerin kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu engellerin kaldırılması ile dış ticaret serbestleşecek ve ülkeler rekabet gücü açısından birçok kazanım elde edecektir. Bu kazanımları şu şekilde sıralanabilir;

- Dışa açılma ile birlikte daha büyük pazarlara yönelik üretim yapılacak ve ölçek ekonomileriyle üretim maliyetlerinde büyük avantaj sağlanacaktır.

- Uluslararası piyasalarda rekabet sürekli olarak üretim maliyetlerini düşük tutuma çabasını beraberinde getirecektir. Rekabet gücünü yüksek tutma ve üretim maliyetlerini düşürme ise ancak Ar-Ge çalışmaları ve yeni teknolojiler geliştirilerek sağlanacağından bu alanlarda ilerlemeler ekonomik büyümeye de katkı sağlayacaktır

- Rekabet sonucu kaynaklar optimum şekilde kullanılacak, işbölümü ve uzmanlaşma sonucu verimlilik ve rekabet gücü artacaktır (Kurt ve Berber, 2008; 58).

Ekonomik olarak gelişmek ve ülkenin standartlarını koruyarak çağın şartlarına ayak uydurmak için ülkeler dış ticarete rekabet avantajına/üstünlüğüne sahip olmak zorunluluğundadır. Ülkemiz açısından dış açık sorununun uzun dönemde çözümü için rekabet gücünün artırılması tek çaredir. Çünkü rekabet gücü yükseltilmeden sadece devalüasyon ile dış açığın giderilmesi ancak geçici bir çözüm olacaktır. Bu çözüm ise kısa süreli ve enflasyon, işsizlik ve makro değişkenleri olumsuz etkilemektedir.

2.4.4. Üretim Maliyetleri, Uluslararası Rekabet Gücünde Fiyat-Maliyet İlişkisi

Rekabet gücünü belirleyen önemli faktörlerden olan üretim maliyetlerinin azaltılması tüm ekonomiler için büyük önem taşır. Üretim maliyeti içinde girdi, işçilik, enerji, sermaye ve vergisel maliyetler yer almaktadır. İşgücünün uluslararası rekabet gücü üzerindeki etkisi, işgücü maliyetinin toplamından oluşmaktadır. Üretim maliyetleri içinde işgücü maliyeti çalışanlara ödenen net ücret ile ücret dışı ödemelerden oluşmaktadır. Sosyal güvenlik katkı payları, bordro da kesilen vergiler, kişisel gelir vergisi ve fon kesintileri ücret dışı maliyetleri oluşturmaktadır. Ücret dışı ödemelerin net ücretten daha hızlı gelişmesi, istihdam tabanı daraltmakta, kayıt dışılığı teşvik etmektedir. Firmalar daha düşük vasıflı ve ücretli işgücüne yönelmekte ve böylece bu sektörlerin verimliliği ve rekabet gücü azalmaktadır.

Üretim maliyetlerinden bir diğeri ise yatırımların gerçekleştirilmesinde kullanılan sermaye maliyetidir. Bu bir firmanın yatırım karşılığı olarak ortaklarına, bankalara ve diğer mali kuruluşlara ödemek zorunda olduğu fiyattır. Uzun ve kısa vadeli faiz oranları, sermaye üzerinden alınan vergisel yükler ve üretken olmayan alternatif yatırımlar (faiz, repo, devlet tahvili vb.) getirilerini sermaye maliyetinin belirleyenleri

arasında sayılabilir. Sermaye maliyetinin temel unsuru olan faiz yatırımcılar için önemli bir göstergedir. Nominal faiz oranları ile reel faiz oranları arasındaki fark yatırımcılara yapacakları yatırımın getirisi ile götürüsü arasında bir denge kurmada önemli bir göstergedir. Reel faiz oranlarının yüksek olduğu ülkelerde finansman maliyetleri yükselmektedir. Finansman maliyetlerinin yükselmesi ise ülkenin uluslararası rekabet gücünün fiyat-maliyet ilişkisi bakımından zayıflamasına ve ülkede tasarrufların üretken olmayan yatırım alanlarına kaymasına neden olmaktadır.

Üretim maliyetini etkileyen bir diğer konu ise vergidir. Vergi maliyetinin az olduğu ülke, üretim ve yatırım maliyeti açısından avantaj elde ederek daha çok sermaye ve yatırımı ülkelere çekmekte ve böylece uluslararası rekabet gücünü geliştirme fırsatı yakalamaktadır. Yatırımı teşvik eden bu vergisel düzenlemeler yabancı sermaye açısından kazanç sağladığı gibi, ülke içindeki yatırımcının da üretken yatırımlara kaymasını sağlamaktadır. Bu durum ülkede sermaye verimliliğini ve istihdamın gelişimini sağlamaktadır. Sermaye verimliliğinin artması ve artan yatırımlarla işsizliğin azaltılması ülkenin uluslararası rekabet gücünün doğrudan artmasını sağlayan iki unsurdur.

Enerji maliyetleri de üretim maliyetini doğrudan etkileyen bir unsurdur ve uluslararası rekabet gücünü belirlemede etkilidir. Bir ülkenin diğer ülkelere göre, enerji maliyetinin düşük ya da kabul edilebilir seviyelerde olması, o ülkenin uluslararası rekabet gücünün fiyat-maliyet avantajı açısından artmasını sağlamaktadır.

Rekabet zafiyeti ihracat artışının ithalat artışının gerisinde kalmasının temel nedenidir. Türkiye'nin ihracatının ağırlıklı olarak orta teknoloji içeren mallardan oluştuğundan, ihracatı gerek iç talebe, gerek üretim maliyetlerine fazlasıyla duyarlıdır. Dayanıklı tüketim mallarına yönelik iç talep ile fiyatlar arttığında, firmalar ihracatlarının bir bölümünü iç piyasaya yöneltebilmektedirler. Orta teknoloji ağırlıklı ihracat geliştirmekte olan ülkelerin fiyat rekabetine de fazlasıyla açıktır. Daha düşük ücret maliyetlerine ve düşük değerli yerli paraya sahip çok sayıda ülke bu tür malları dünya pazarına sunmaktadır. Bu bakımdan ileri teknoloji gerektiren malların üretimine geçilmesi üretim maliyetleri konusundaki rekabeti azaltacak, böylece Türkiye sahip olduğu jeo-politik ve jeo-stratejik konumu itibarıyla daha fazla değer kazanmasına olanak sağlayacaktır.

2.4.5. Kalitenin Artırılması, Çevrenin Korunması, Kentsel Altyapının Geliştirilmesi, İş Ortamının ve Tarımsal Altyapının İyileştirilmesi

a. Kalitenin Artırılması ve İş Ortamının İyileştirilmesi

Uluslararası rekabete açık olan ve bu rekabette avantajlı olmak isteyen ülkelerin hukuki, ekonomik, siyasal ve kurumsal açıdan yeterli düzeyde olması ve rekabet ortamını oluşturmaları gereklidir. Özellikle mal ve hizmet üreten firmaların piyasada iş yapabilme ve çalışabilmelerine imkân tanıyan uygulamalar, firmaların yatırımlarını artıracaklardır. Kamu ise hem gelir hem de gider politikalarıyla bu yapıya katkıda bulunmalıdır. Özellikle gelişmiş ülkelerde etkin bir rekabet ortamının tesis edildiği gelişmekte olan ülkelere ise kayıt dışının fazlalığından olmasından dolayı haksız rekabetlerin olduğu bilinmektedir. Bu durum gelişmiş ülkelere rekabet avantaj sağlamaktadır. Üretim ve üretim sonrası hizmetlerde (mal teslimi, garanti, yedek parça, teknik servis vb.) müşteri memnuniyetinin en iyi şekilde sağlanabilme yeteneği olan kalite, uluslararası rekabet gücünün belirlenmesinde önemli bir unsurdur. Marka olabilmek ve pazar payını genişletebilmek için yüksek kalite, uluslararası rekabet gücünün artırılması yolunda gerekli olmaktadır. Kalite-maliyet ilişkisi içerisinde değerlendirildiğinde, kalite geliştirme çabaları firmalara başlangıçta ek maliyet yükü getirmektedir. Ancak, bu çabaların sonucunda gerçekleşen kazanımlar ve azalan aksaklıklar maliyetleri düşürmektedir. Uluslararası kalite standartlarında mal ve hizmet üreten, değişen müşteri ihtiyaçlarına en kısa sürede cevap veren firmalar rakiplerine karşı rekabet güçlerini artıracak ve hem iç pazarda hem de dış pazarda büyümelerini sürdürecektir. Sonuç olarak, artan kalite maliyetleri indirmekte ve verimliliği arttırmaktadır. Maliyetlerin azalması ve verimlilik artışı doğrudan rekabet gücü bakımından itici bir güç teşkil etmektedir (Düzgün, 2007: 423-426).

Kalite standartlarının artırılmasının yanında özendirici vergi politikası, finansal ihtiyaçların karşılanmasında kolaylık, ürün piyasasının etkin olması, gelişmiş alt ve üst yapının varlığı firmaların verimliliklerinin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede yapılacak olan işletmelerin kazanç ve işlemleri ile istihdam üzerindeki vergilere ilişkin düzenlemeler rekabet gücünü olumsuz etkilemeyecek şekilde düzenlenmeli, başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelerde kurumsal yönetişimin geliştirilmesi desteklenmelidir. KOBİ'lere çeşitli finansal kolaylıklar sağlanmalı ve eğitim

programları çalışanların etkinliğini artırılmalıdır. Ayrıca haksız rekabet önlenmeli, fikri ve sınai mülkiyet hakları korunmalı, işgücünün eğitim seviyesi yükseltilmelidir. Kalite ve verimlilik artışı sağlayan Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmeli, enerji, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine destek sağlanmalıdır. Uygun yatırım alanları oluşturulması ve yatırımcıların bilinçlenmesi de üretimin verimliliğini artırarak rekabet gücüne katkı sağlayacaktır.

Rodrik (2000) ülkelerin ekonomik performanslarındaki artışı teşvik edecek, mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerin işlerliğinin sağlanması gibi kurumsal özelliklerin olması gerektiğini vurgulamış ve uzun dönemli sürdürülebilir büyüme sağlanabilmesi için diğer bazı kurumlarda gereklidir. Bunlardan ilki piyasa düzenleyici kurumlardır. Eğer piyasa katılımcılarının tercihleri anti rekabetçi oluşumlar ya da hileler nedeniyle başarısızlığa uğrarsa, yani piyasa işleyişinde etkinlik sağlanamazsa, kurumların regüle edici özelliği bireysel tercihlerin etkin sonuçlara ulaşmasını sağlayabilir. Kural yaratma, bunlara uyulup uyulmadığını kontrol edilmesi, ihlal ediliyorsa buna yaptırım uygulanması bu kurumların özelliklerindendir. Bankacılık ve düzenleme üst kurulu gibi denetleme kuruluşları gibi kurumlar bunlara örnek gösterilebilir.

b. Çevrenin Korunması ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi

Üretimde verimliliğin ve rekabet gücünün artırılmasında içinde bulunan çevreyle birlikte hareket etmek önemlidir. Çevrenin korunmasına yönelik alınan önlemler üretim sürecinin başında maliyet artırıcı unsur olarak görülse de uzun vadede rekabet gücünü artırıcı ve büyüme sürecini destekleyici özelliği bulunmaktadır. Başta AB olmak üzere uluslararası standartlara uyumun gereği olarak çevreyle dost altyapı düzenlemeleri iş ve yaşam kalitesini artırıcı ve rekabet gücünü destekleyici oldukları gibi içinde bulunan çevredeki insanlara faydalı olmaktadır. Tüketici tercihleri yapılırken satın alınan malın veya hizmetin çevreyle dost olması giderek artan şekilde aranan bir özellik olmaktadır. Bu durum ise verimlilik düzeyi yüksek, çevreye dost üretim süreç ve teknolojilerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekli hale getirmiştir. Bu kapsamda yapılacak yatırımlar kısa vadede diğer rakipler karşısında dezavantajlı görünse de uzun vadede kesinlikle kazanan taraf olacaktır.

c. Tarımsal Altyapının İyileştirilmesi

Ülkelerin sanayi ve teknoloji alanındaki gelişimleri tarım sektörü ile desteklenmediği durumda elde edilen başarı her zaman dışarı bağımlı kalmaktadır. Çünkü ülkedeki nüfusun beslenmesi ve hayatını belli standartta sürdürmesi toplumların en temel gereksinimlerinden biridir. Günümüzün gelişmiş ülkelerinin neredeyse tamamı tarımsal açıdan kendine yeterli ve üst düzey tarımsal üretim yöntemleri kullanarak mevcut ekonomik ve sosyal gelişmelerini desteklemektedirler. Tarımsal altyapının iyileştirilmesinde en önemli hususlardan biri tarımsal yapının etkinleştirilmesidir. Tarımsal alanların satış veya miras yolu ile küçülerek parçalanması, tarımsal üretimi ve ekonomik verimliliği olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle tarımda ölçek ekonomisine bir türlü geçilememektedir. Türkiye'de tarım arazilerinin parçalanarak küçülmesi sonucu ortalama işletme büyüklüğü 5,9 hektara düşmüştür. İngiltere'de ise bu oran 53,8 hektar, Fransa'da 52,1, Almanya'da ise 45,7 hektardır. Böyle bir yapı içerisinde verimli bir ekonomik faaliyette bulunmak ve verimli bir tarımsal üretim yapmak neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle yapılacak yeni düzenlemelerle, hem bu kaybı önlemesi hem de tarımda ölçek ekonomisine geçişin hızlandırılması gerekmektedir. Toprağın korunması ve arazi kullanımına getirilecek sınırlamalar ile tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesinin önüne geçilmesiyle tarımda verimliliğin artırılması sağlanacaktır.

Tarımsal altyapının geliştirilmesi bağlamında gıda güvencesi ve güvenliğinin sağlanması, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir tarımsal yapı oluşturulması, verimliliğin istikrarlı bir biçimde artırılması, üretici gelir düzeyinin artırılması ile orman, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi tarımsal etkinliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4.6 Verimlilik

Verimlilik ve rekabet gücü toplumların refah düzeylerinin artırılmasında temel iki unsurdur. Bir ülkenin kalkınması, gelişmesi ve dış piyasalarda rekabet edebilmesi ekonomik unsurlarının verimliliklerine bağlıdır. İşçi ve firma düzeyi ile başlayan verimlilik, sektör ve ülke düzeyine kadar birbiriyle bağlantılı bir olgudur. Rekabetçi üstünlük teorisine göre rekabet gücü ancak verimlilik artışıyla sağlanabilir. Porter'a göre verimlilik artışı sonucu elde edilen kazanımlar toplumsal yaşam standartlarının

arttırılmasında kullanıldığı takdirde rekabet gücündeki kazanımlar daha uzun vadeli olabilecektir (Porter, 1990: 6).

büyük önem taşıyan örgütlenme, üretim sistemleri ve yönetim kültürü alanlarında yeni düzenlemeler yapılması, uygun araç-gereç kullanımı ile çalışanların verimliliğinin artırılması hem rekabet gücünü artıracak hem de yüksek yaşam standardına ulaşılmasını sağlayacaktır. Küreselleşen dünyada, ulusal rekabet gücünü artırmak için verimlilik artışı sağlayacak yöntem ve tekniklerin yanı sıra makroekonomik düzenlemelerinde (döviz kurları, faiz oranları ve vergi sistemi vb.) içinde bulunan dönem ve koşullara uygun yapılması büyük önem taşımaktadır (Çivi, 2001: 34-35).

2.4.7. Vergi Düzenlemeleri ve Ekonomide Kayıtdışılığın Azaltılması

Küreselleşme sonucu ulus devletin maliye politikasının etkinliği azalmaya başlamıştır. ekonomideki belirsizliklerin artması ve yapısal değişikliklerin maliye politikası üzerindeki etkileri etkinlik ve telafi hipotezleri ile açıklanmıştır. Etkinlik hipotezine göre, ulus devletler küreselleşme sonucu daha fazla mal üretebilmek ve yurtiçine daha fazla üretim faktörü çekmek için mücadeleye girerler bu ise ulus devlet yapısını zayıflatıcı özellikler içermektedir. Telafi hipotezinde ise küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklar karşısında devletlerin vatandaşların refahı koruma güdüsüyle etkinliklerinin arttığını ifade etmektedir (Bretschger ve Hettich, 2002: 697-698).

Küreselleşme sonucu ülkeye daha yoğun şekilde giren yabancı yatırımlar iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkisi olan bir faktör olduğundan tüm ülkeler için cezbedicidir. Kapalı ekonomilerin özelliklerinden olan ve büyümeyi azaltıcı sermaye ve işgücünden alınan yüksek oranlı vergiler, yeni yatırımlara engel olmakta ve üretim faktörlerinin verimliliklerini düşürmektedir. Bu durum yabancı sermayenin ülkeye girişi önünde büyük bir engeldir. Çünkü yabancı sermayenin birinci amacı girdiği ülkede kârını maksimize etmektir. Özellikle 1980'li yıllarda başlayan finansal piyasalar ve sermaye akımları üzerindeki vergi ve diğer teşvik edici düzenlemeler sonucu yabancı yatırımlar artmıştır. Günümüzde ülkeler vergi düzenlemelerini yabancı yatırımı çekmede ve rekabet gücünü artırmada bir araç olarak kullanmaktadırlar. Ancak uygulanan vergi politikasında getiri ve götürülerin iyi hesaplanmaması durumunda dışa açılan ülke ekonomileri büyük kayıplara uğrayabilmektedirler (Edwards ve Rugy, 2002: 2).

Vergi düzenlemeleri bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimlerden de etkilenmekte ve ülkeleri etkilemektedir. Teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerle birlikte, ulaşım ve iletişim maliyetleri azalan ülkelerde, firma ve şahıslar birçok vergisel kolaylık elde etmişlerdir. Gerek üretim gerekse hizmet sektörleri ile bu sektörlerde çalışanlar açısından vergi avantajı sağlayacakları ülkelere yerleşmekte ve buradan faaliyetlerini yönetmektedirler (Aktan ve Vural, 2004: 79). Bu durum ana ülke veya yeterli vergisel düzenleme yapmayan ülkelerin vergi gelirleriyle birlikte milli gelirlerini de olumsuz etkilemektedir. Küresel açıdan ülkeler bu olumsuz durumdan kurtulmak için vergi düzenlemelerini değişen şartlara göre ayarlamak ve gelişmeleri takip etmek zorunda kalmaktadırlar.

Ülkeler rekabet güçlerini artırmak, yabancı sermaye çekmek, refah düzeyini artırmak ve ekonomik performanslarını iyileştirmek için vergisel düzenlemelerde bulunmaktadır. Yapılan vergi düzenlemeleri diğer ülkeler üzerinde olumlu etkili yapıyorsa yararlı, olumsuz etkisi oluyorsa zararlı vergi rekabeti oluşturduğu söylenebilir (Arıkan ve Akdeniz, 2004: 291). Bu açıdan Aktan ve Vural (2004: 69) vergi rekabeti kavramını, *“firma düzeyinde ve ulusal düzeyde rekabet gücünü artırmak isteyen kamu idaresinin mükelleflerin vergi yüklerini azaltmak veya düşük tutmak suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri (özellikle kalifiye işgücü ve sermaye) için kendi ülkesini cazip hale getirme çabası”* olarak ifade etmişlerdir.

Rekabetçi ortam sonucu genel olarak vergi oranlarının azaltılması, devleti daha etkin kamu harcamaları yapmaya yöneltmiştir. Bu kapsamda vergi reformunu tamamlayamayan ülkelerde, vergi rekabeti sonucu vergi tabanının aşınacağı ve uzun vadeli daha kötü sonuçların ortaya çıkması beklenmektedir (Edwards ve Rugy, 2002: 50).

Kayıt dışı ekonomi, kurumsal ve kayıtlı bir şekilde çalışan işletmeleri dengesiz vergi yükü nedeniyle olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu durumda firmalar arası rekabet bozulmakta, haksız rekabet oluşmaktadır. Kayıtlı çalışan işletmelerin yüksek maliyetlere katlanması sonucunda üretimde ve ticarete saptırıcı etkiler meydana gelerek kaynakların etkin dağılımı bozulmaktadır (Kazıcı, 1993: 27).

Devlet kontrolü dışındaki kayıt dışı firmalar vergi kaçırdıklarından düşük maliyetli üretim yapabilmekte ve vergisini ödeyen kayıtlı firma karşısında haksız bir

rekabet gücü kazanmaktadır. Bu durum ise kayıtlı firmaların piyasadan çekilmesine ya da kayıt dışına çıkmasına yol açmaktadır (Dinçer, 2007: 62-64). Bu haksız rekabet oluşumu ise ülke açısından vergi kayıplarından öte uluslararası rekabet edebilecek ve uzun vadede ekonomik büyümeye katkı sağlayacak firmaların oluşumunu da olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Kayıt altındaki işletmelerde işgücüne yapılan zorunlu sigorta, vergi, fon, tazminat ve çeşitli yasal kesintiler rekabet dezavantajı oluşturmaktadır. Bu durum ise firma ve ulusal düzeyde aşağıdaki sorunlara neden olabilmektedir;

- İşyerlerinde işçi sayısının azalmasına,
- Sermaye kıtlığına,
- Yeni yatırımları engellemesi,
- Pazar kaybına,
- Enflasyon artışına,
- Kamunun vergi kaybına,
- İşçi-işveren anlaşmazlıklarına,
- İşyerlerinin sendikasız ve sigortasız işçi çalıştırmaya teşvik etmektedir (Aydın, 2000: 65)

Ekonomide kayıt dışılığı azaltılmak için güçlü bir toplumsal ve siyasi iradeye sahip olunması gereklidir. Bu kapsamda kamu idaresi iş ve çalışma hayatı üzerindeki mali yükleri azaltmalı, mevzuat sadeleştirilmeli, etkin bir denetim ve ceza sistemi yürürlüğe girmeli, kamu idaresinin teknik altyapısı güçlendirilmeli ve kayıt dışı üretimin zararları konusunda toplumsal bilinç sağlanmalıdır.

2.4.8. Finansal Sistemin Geliştirilmesi

Rekabet gücü yüksek, sahip olduğu kaynakları etkin bir şekilde yöneten, kaynak toplama ve dağıtmada yeterli düzeyde enstrümana sahip, mali derinliği olan, uluslararası standartlarda faaliyet gösteren ve denetlenen aracılık maliyetleri asgari düzeyde olan bir mali sektör kendi gelişimi ve ülkedeki reel sektörün gelişimi için büyük önem taşımaktadır. Finansal sistemin gelişmesiyle birlikte finansal piyasalar ve reel sektör bağlantı artacak, özellikle KOBİ'ler, finansman ihtiyaçlarını karşılamak için finans piyasalarına daha kolay ulaşabilecektir. Risk yönetimi tüm finansal kurumlarda

uygulanacak ve finansal sistemde farklı kuruluş ve enstrümanlar arasında rekabeti bozucu unsurlar ortadan kalkacaktır. Finansal serbestleşme ile finans piyasaları rekabetçi bir ortamda çalışmaya başlayacaktır. Bu durum ürün çeşitliliği, hizmet kalitesi ve teknolojik gelişmeyi beraberinde getirecektir. Finansal serbestleşme sonucu risklerin ve belirsizliklerin azalması ile birlikte zorunlu karşılık oranları da düşecek ve bu durum kaynak kullanma maliyetini azaltarak finans sektörünün ve reel sektörün daha etkin iletişim kurmasına imkân sağlayacaktır (Berkman, 2011: 263).

Finansal serbestleşme sermaye ve para piyasaları olmak üzere iki piyasada gerçekleşmektedir. Bunlardan sermaye piyasaları için uygulanan liberalizasyon politikalarında, sermaye giriş çıkış serbestisi, tasarrufların etkin dağılımı ve yabancı yatırımcılara yönelik sınırlamaların kaldırılmasına yer verilir (Galindo vd., 2002: 1). Para piyasalarında liberalleştirilme ise kamunun bankacılık sistemi üzerindeki denetiminin azaldığı, bankalar arası rekabetin arttığı, faiz oranları ve hizmet bedellerinin serbest bir şekilde belirlendiği, bankacılık faaliyetlerinin çeşitlendirilerek bankacılık altyapısının iyileştirildiği, finansal piyasaların şeffaf ve bilgi akışına dayalıdır.

Finansal gelişmişlik ve derinlik göstergeleri olarak dar ve geniş anlamda para arzının nominal GSYİH'ya oranı (Dolaşımdaki Para + Vadesiz Mevduat-M1/GSYİH, M1+Vadeli Mevduat-M2/GSYİH, M2+DTH (Döviz Tevdiat Hesapları), M2Y/GSYİH), özel sektör kredilerinin/GSYİH, borsada işlem gören şirketlerin piyasa değerinin/GSYİH, dolaşımdaki para miktarının/GSYİH) göstergeleri kullanılmaktadır. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, finansal liberalizasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan dört temel görüş mevcuttur: bunlardan ilki, ekonomik büyüme finansal liberalizasyona öncülük etmektedir. Yani talep-yönlü bir ilişki içinde ekonomik büyümeyle birlikte artan fon ihtiyacı finansal sistemin gelişmesine yol açmaktadır. İkinci görüşe göre finansal liberalizasyonun sonucu ekonomik büyümenin gerçekleştiğidir. Arz-yönlü bir ilişki olan görüşe göre finansal sistemin gelişmesiyle birlikte tasarrufların yatırımlara dönüşümü için gerekli altyapı sağlanmış ve etkin hale getirilmiş olmaktadır. Böylece finansal sistemin desteğiyle ekonomik büyüme sağlanır. Üçüncü görüş ise her iki etkenin yani finansal liberalizasyon ve ekonomik büyümenin karşılıklı etkileşimde bulunduklarıdır. Son görüş ise, finansal liberalizasyon ve ekonomik büyüme arasında önemli bir ilişki

bulunmadığını ileri sürmekte ve bu iki etkenin birbirinden bağımsız olarak geliştiğini savunmaktadır (Berkman, 2011: 261).

2.4.9. Enerji, Ulaştırma ve Üretim Altyapısının Geliştirilmesi

Ülkelerin zenginlik yaratma stratejilerini etkili bir şekilde uygulayabilmeleri için gelişmiş bir altyapıya gereksinimleri vardır. Toplumun refahını ve sanayinin rekabet gücünü artırmak için ülkeler altyapı yatırımlarını arttırmaları gerekmektedir. Bir ülkenin firmalar veya işgücü tarafından tercih edilmesinde, altyapı belirleyici bir unsur olmaktadır. Ulaşım, iletişim, enerji gibi temel faktörlerin yanı sıra teknik ve bilimsel altyapı, çevre ve sağlık koşulları da altyapı kriterleri kapsamında yer almaktadır. Enerji ve ulaştırma yatırımlarının üretim sürecindeki öneminden hareketle enerjinin sürekli, güvenli ve asgari maliyetle sunumu, mal ve hizmet üretimine yönelik altyapın kalitesinin iyileştirilmesi ve altyapı hizmetlerinin üretim maliyeti içindeki payının düşürülmesi rekabet gücüne büyük katkı sağlayacaktır. Üretim altyapısının geliştirilmesi ise ülkelerin şehirleşme, sanayileşme, ihracat artışı ile rekabet güçlerinin gelişimini olumlu etkiler ve sürdürülebilir ekonomik gelişmeye katkı sağlamaktadır.

Ulaşım ve telekomünikasyon sistemlerindeki gelişmeler sonucunda bilgi ve teknoloji yayılımı, mal ve hizmet sunumundaki artış insanların daha yüksek yaşam standartlarına erişmesini sağlamıştır. Ulaştırmadaki yeniliklerin, operasyon süresini ve maliyetleri azaltma, işgücü ve firma verimliliğini artırarak firma düzeyinde, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet gücünün artmasına kolaylık sağlamaktadır. Ulaştırma ve telekomünikasyon altyapısındaki harcamalar yanında üretim maliyetlerini düşürmesi, sanayi üretiminde artış ve yayılmaya olanak sağlar, bölgesel üretkenliği artırması ve bölgelerarası ticaret maliyetini azaltarak ülkenin rekabet gücünü artırmaktadır. Karayolu ve demiryolu sistemleriyle ilgili bakım, geliştirme ve düzenlenme faaliyetleri bölgelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları malların üretimi üzerinde uzmanlaşmaya gitmelerinde kolaylık sağlamaktadır (Kuştepe ve Akgüngör, 2010: 23-24). Ekonomik büyüme performansları yüksek olan ve küresel piyasalarda büyük bir ağırlığı olan rekabetçi ülkeler ulaştırma alanında mevcut kaynaklarını dengeli, yerli kaynaklara öncelik veren ve yüksek getiri sağlayacak şekilde dağıtmaktadırlar.

Tablo 2.9. Türkiye ve Bazı Ülkelerde Ulaşımın Sektörler Arası Dağılımı

Milyar Ton-Km	2008	2007	2008	2007	2008	2009
	AB-27	ABD	Japonya	Çin	Rusya	Türkiye
Karayolu	1877,7	1922,9	346,4	1135,5	216,3	181,4
Demiryolu	442,7	2656,6	22,3	2379,7	2116,2	10,1
İç Ulaşım Su Yolu	145,3	472,3	-	1559,9	64	-
Boru Hattı	124,1	814,2	-	186,6	2464	-
Deniz Yolu	1498	333	187,5	4868,6	85	-

Kaynak: Avrupa Komisyonu Enerji ve Ulaştırma Genel Direktörlüğü:

http://ec.europa.eu/transport/publications/statistics/doc/pb_2010_31_general.xls

Yukarıda tablo incelendiğinde AB ve dünya genelinde yük taşımacılığı sektörler itibariyle ele alınmıştır. Buna göre ABD, Çin ve Rusya'nın demiryolları etkin bir şekilde kullanılmaktadır. AB-27 ülkelerinde demiryolu ağı kullanımı yüksek düzeyli olmakla birlikte ağırlık karayolundadır. Özellikle Çin ve AB-27 ülkelerinde deniz yolu taşımacılığı da toplam taşımacılıktan büyük pay almaktadır. Türkiye'de ise yük taşımacılığında karayolları ağırlıklıdır. Türkiye jeopolitik konumu itibariyle ulaştırma alanında büyük avantaja sahip konumdadır. Bu açıdan ulaştırma sektörünü ekonomik kalkınma ve rekabet gücü kazanmada kullanılması çok büyük fayda sağlayacaktır. Türkiye'deki mal ve hizmet üretimi açısından da bu durum büyük avantaj sağlamaktadır. Bu çerçevede, gerek demiryolu gerekse denizyolu ulaşımına yeterli destek verildiği takdirde uluslararası rekabet gücü açısından önemli kazanımlar sağlanması kuvvetle muhtemeldir.

Tablo 2.10. Türkiye'de Ulaştırma Sektörlerinin Payları

Taşıma Payları Ton-Km (Yurtiçi Yük)	Mevcut Durum (%)	2023 Sonu Hedefi (%)
Karayolu	80,63	60
Demiryolu	4,76	15
Havayolu	0,44	1
Denizyolu	2,66	10
Boru Hatları	11,51	14
Taşıma Payları Yolcu-Km (Yurtiçi Yolcu)	Mevcut Durum (%)	2023 Sonu Hedefi (%)
Karayolu	89,59	72
Demiryolu	2,22	10
Havayolu	7,82	14
Denizyolu	0,37	4

Kaynak: Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi, Hedef 2023

Türkiye'nin ulaştırma hizmetinde mevcut durum ve 2023 hedefleri yukarıdaki tabloda görülebileceği gibi büyük değişim göstermesi beklenmektedir. Bu açıdan

karayolunun toplam yük ve yolcu trafiğindeki payı azalırken, demir ve deniz yollarının paylarının büyük ölçüde artırılması hedeflenmiştir. Bu ise ulaşım türlerinin dengeli olması yönünde atılan büyük bir adımdır. Ayrıca üretim maliyetleri de demiryolu ve deniz yolu gibi daha ucuz ulaştırma seçenekleri sayesinde düşecek ve rekabet gücüne olumlu katkı sağlayacaktır.

Şehirlerin yerleşim ve ulaştırma planları hazırlanırken, kentte yaşayanların zorlanmayacağı, kent yapısına uygun, farklı türde ulaşım araçları ile sunulan, ekonomik, güvenli bir ulaşım altyapısının hazırlanması sonucu, ulusal zenginliğe büyük katkı sağlayacak ve ulaştırmada geçen zaman ve para kaybının önüne geçilecektir. Altyapı gereksinimlerini sağlayamayan ülkelerde, halkın geri kalmışlıktan ve yoksulluktan kendilerini kurtaramadıkları görülmektedir. Ürünlere, kaynaklara ve pazarlara ulaşma göz önüne alındığında, ekonomik gelişme açısından ulaştırma sisteminin zenginliği önemli rol oynamaktadır. Gelişmiş ulaştırma sistemine sahip olmayan ülkeler, ekonomik gelişmenin gerisinde kalmaktadırlar. Örneğin, Zimbabwe ekonomisinde tarım sektörü ihraç edilebilecek ürün seviyelerini aşmış olmasına rağmen demiryollarının artan stok karşısında yetersiz kalması nedeniyle ihraç edilebilecek 1,5 milyon ton mısırın sadece üçte biri limanlara ulaştırılabilmektedir. İletişim altyapıları ekonomi içinde sağlıklı bilgilere erişilebilmesi için kritik bir altyapı niteliği taşıyan bilgi otoyollarının kurulması için gerekliiyken, enerji üretim sürecinin devamlılığı için vazgeçilmez bir unsurdur. Uluslararası rekabet gücü açısından değerlendirildiğinde, ülkenin ulaşım altyapısının ve enerji arzının yüksek düzeyli oluşu gerek toplumsal refah açısından, gerekse küresel piyasalarda rekabet etmede büyük önem taşımaktadır.

2.4.10. Eğitim-Sağlık gibi Beşeri Sermaye Göstergelerinin İyileştirilmesi

OECD'nin beşeri sermayeyi kişisel ve sosyal gelişimi sağlayan, ekonomik refahı arttıran, bilgi ve beceri gibi işgücü tarafından sahip olunan yetenekler olarak ifade etmiştir. Bu noktada sağlık ve eğitim beşeri sermayenin temelini oluşturmaktadır. Beşeri sermaye ise bir ülkenin gelişmişlik, kişi başına gelir düzeyi ve uluslararası rekabet gücünü etkileyen verimlilik göstergeleri üzerinde büyük öneme sahiptir. Sağlık ve eğitim alanında meydana gelen ilerlemeler, beşeri sermaye stokunun artmasına yol açacak; bu da iktisadi büyüme ve gelişme ile verimlilik performansını pozitif yönde

etkileyecektir. Beşeri sermaye yatırımları genel olarak üretim sürecine olumlu katkı vermenin yanında bireyin yaşam kalitesini de artırmasına yardımcı olur.

Bu kapsamda eğitim işgücüne nitelik kazandırma büyük önem taşır. Beşeri sermayenin büyüme üzerindeki etkisini inceleyen pek çok çalışmada eğitim ile beşeri sermaye aynı anlamda kullanılmaktadır (Atik, 2006: 20). Lucas, beşeri sermaye düzeyi yüksek olan ülkelerde daha yüksek düzeyli bir ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Eğitim sonucu bireyler bilgi düzeylerini arttırdıklarından işlerine ve yeni teknolojilere daha kolay uyum sağlarlar. Bu ise üretim sürecinde üretim maliyetlerini azaltan ve rekabet gücünü artıran bir olgudur (Atik, 2006: 47). Ülkenin eğitim düzeyi üzerinde etkili olan temel kriterler eğitim-öğretimdeki öğrenci sayısı, alınan eğitimin süresi, eğitim konusunda yapılan harcamalar ve fiziki derslik durumu ile toplam okur-yazarlık düzeyidir (Karagül, 2003: 79-90). Söz konusu göstergelerin yüksekliği ilgili ülkede beşeri sermayenin eğitim ayağının yüksek olduğunun bir kanıtıdır. Beşeri sermayenin yüksekliği ise mikro ve makro bazda ülkeye rekabet gücü sağlamada büyük fayda sağlamaktadır.

Bir diğer beşeri sermaye unsuru olan sağlık alanında yapılan harcamaların rekabet gücüne ve ekonomik büyümeye olan katkısı Mushkin (1962), Becker (1964) ve Grossman (1999) tarafından yapılan çalışmalarda değinilmiştir. Söz konusu yazarlar sağlık konusunda yapılan harcamaları da kişinin bedeni ve ruhi sağlığının bilgi ve beceri düzeyi üzerinde etkili olması dolayısıyla beşeri sermaye kapsamına almışlardır. Bireyin herhangi bir ekonomik faaliyette bulunabilmesi ancak sağlıklı olmasına bağlıdır. Sağlık düzeyi yüksek olan nüfus, beşeri sermaye düzeyini de olumlu etkiler. Çünkü sağlıklı bireylerde işgücü kaybına yol açacak hastalık vb. olumsuzlukların oranı düşüktür (Atik, 2006: 21). Bu kapsamda Schultz, sağlık tesislerini beşeri sermaye yatırımı olarak kabul etmekte ve sağlık yatırımlarındaki artışın insanın çalışma düzeyini koruması nedeniyle verimliliği üzerinde etkili olduğu belirtmiştir (Atik, 2006: 56). Mushkin ise, sağlık harcamaları bireyin çalışma gücünü uzun dönemli koruduğundan elde edilen faydanın getirisi de artmaktadır. Ülkenin kalkınmışlığı noktasında bir gösterge olarak kabul edilen sağlık göstergeleri; kişi başına doktor, hemşire ve yapılan sağlık harcaması, doğum-ölüm oranı, bebek ölüm hızı, doğuşta beklenen ortalama yaşam süresi, sağlık harcamalarının GSYİH içerisindeki payıdır (Atik, 2006: 22). Genel olarak eğitim ve sağlık harcamalarının ekonomik büyüme ve rekabet gücü üzerindeki

etkisini araştıran çalışmalarda söz konusu beşeri sermaye unsurlarının işgücünün verimliliği üzerinde olumlu katkı yaptığına ve pozitif olarak etkilediğine dikkat çekmektedirler.

2.4.11. Coğrafi Konum, Demografik ve Sosyo-Kültürel Yapı

Uluslararası rekabet gücü bakımından bir ülkenin demografik ve sosyo-kültürel yapısı çok önemlidir. Dinamik ve genç bir nüfusa sahip bir ülke gerek, üretim noktasında gerekse talep noktasında dinamik bir pazardır. Ülke içerisindeki sosyo-kültürel yapının çeşitliliği de farklılıkları artırarak rekabet gücüne katkıda bulunur. Bir ülkenin coğrafi konumu ve jeo-politik önemi o ülkenin hem ekonomik hem de politik açıdan öneminin belirlenmesinde oldukça etkilidir. Bir ülke coğrafi ve jeopolitik açıdan önemli bir konumda ise ekonomik açıdan uluslararası yatırımları çekici bir hal alır. Bu ise ülkenin rekabet gücünün artmasına katkı sağlar. Politik açıdan da jeopolitik konumu kilit olan ülkelerde siyasi istikrar tüm dünya ülkeleri için önemlidir.

Firmaların ürün ve hizmetlerini yurtiçi ve yurtdışı piyasalara sunarken kuşkusuz coğrafi konumun bu süreç üzerinde önemli etkileri olmaktadır. Ürün ve hizmetlerin yurtiçi ve dış pazarlara sunulduğu yer açısından olaya bakıldığında taşıma maliyetlerinde farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Ancak, coğrafi konum aynı zamanda bazı avantajları da beraberinde getirebilir. Örneğin, göreceli olarak ucuz taşımacılık maliyetlerini mümkün kılan deniz (konteyner) taşımacılığı imkanına sahip olan firmalar bu avantajdan faydalanmak isterken, ülke sınırlarına yakın bölgelerde ürün ve hizmet sunan firmalar da sınır ticareti yoluyla kara sınırları üzerinden sağlanan taşımacılık faaliyetlerinden daha iyi faydalanma imkanına sahip olabilirler. İhracata yönelik taşımacılık hizmetlerinin uzak mesafeli veya okyanus ötesi noktalara gerçekleştirilmesi gerektiği durumlarda limanlara ve kargo hizmetlerine olanak sağlayan havaalanlarına kolay ulaşım önemli bir avantaj sağlamaktadır. Taşıma maliyetlerinin firmaların rekabet gücünü olumsuz yönde etkilememesi ve lojistik hizmetlerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda denize doğrudan açılımı olmayan ve sınır ticaretinden de faydalanamayan bölgelerde yapılacak teşvik ve lojistik yatırımlarla rekabet gücünün artırılması ve bu bölgedeki üretimin artmasına katkı yapılabilecektir.

Rekabet gücüne katkı sağlayan bir başka unsur ise ülkenin demografik ve sosyo-kültürel yapısıdır. Demografik özellikler ülkenin gelişmişliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Eğitim düzeyi yüksek işgücü içinde bulunduğumuz bilgi çağında ülke ekonomilerinin kalkınmasında büyük önem taşır. Nitelikli eğitime sahip insan bilgi üretiminde büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan toplumun kalkınmasında eğitim büyük önem taşır. Ancak eğitilmiş işgücü ile oluşturulacak yeniliklerle rekabet gücü avantajı sağlanır ve ülkenin dünya ekonomisindeki yeri belirlenir. Rekabet gücü artışında da nitelikli işgücünün önemi büyüktür. İyi eğitim almış işgücü, kaliteyi ve verimliliği artırmaya olanak sağlar. Sosyo-kültürel ortam ise rekabet gücünün sürekliliği açısından büyük önem taşır. Çünkü rekabet gücü bir sefer kazanılıp bırakılan bir olgu değildir. Sürekli değişen dünyada toplumsal yapının bu değişime ayak uydurması büyük önem taşımaktadır. Özellikle toplum tarafından desteklenen girişimler uzun ömürlü olmaktadır. Bugün dünyadaki gelişmiş toplumların tamamı değişimi ve gelişmeyi özümsemişlerdir. Kendilerinden başlamak üzere, firma, endüstri ve ulus düzeyinde sürekli bir yenilenme olgusu içerisindeyler. Bu düşünce ise rekabetçi olmanın ve korumanın anahtarıdır.

Bu çerçevede Türkiye örnek verilecek olunursa Türkiye coğrafi konumu itibarıyla ve Avrupa, Asya, Türk Cumhuriyetleri, Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi önemli pazarlara yakınlığı açısından vazgeçilmez bir noktada bulunmaktadır. Ortalama 4 saatlik uçuş mesafesi ile 56 ülkeye ulaşma imkânı veren bir konuma sahip olması, sıcak ve soğuk ülkeler arasındaki geçiş yolları üzerinde bulunması, üç tarafının denizlerle çevrili olması özellikle ticari anlamda avantajlar sağlamaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumunun yanında başlı başına çok önemli bir pazar olması uluslararası firmaların yatırım kararlarında Türkiye'yi oldukça cazip bir hale getirmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Arap ülkeleri ve İsrail de dahil olmak üzere Ortadoğu ülkeleriyle olan kültürel ve tarihsel bağları etkin iş bağlantılarının yapılmasına olanak sağlamaktadır. Türkiye'nin çevre pazarlara yerel kalifiye işgücü ile erişim kolaylığı Türkiye'yi farklı açılardan bölgesel üs konumuna getirmektedir. Bu açıdan Türkiye hali hazırda pek çok uluslararası şirket için yönetsel üs, lojistik üs, yatırım üssü, üretim üssü ya da ihracat üssü konumdadır. Türkiye demografik açıdan belki istenilen düzeyde olmasa da bölge ülkeleri içinde demografik açıdan ve sosyo kültürel açıdan belli bir konumda olması özellikle rekabet gücüne katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin kalifiye işgücü ve giderek

artan bilgi toplumu yapısı gerek yurtiçinden, gerekse yurtdışından büyük yatırımların yapılmasını olanaklı hale getirmektedir. Bu durum ise sahip olduğu coğrafi konumunun getirdiği avantajları pekiştirerek rekabet gücüne katkı sağlamaktadır.

2.4.12. Ar-Ge, Yenilik, Teknolojik Gelişme ve Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçişin Sağlanması

Yeni bir ürün veya üretim sürecinin oluşturulması veya mevcut bir üründe veya üretim sürecinde yapılan iyileştirme (Yılmaz, 2003: 2). Yeni üretim süreci ile ifade edilen girdi düzeyi aynı iken daha fazla ürün elde etmek veya aynı çıktıyı daha az girdi ile üretmektir. Bu kapsamda yeni üretim süreçleri veya yeni ürünler için alınan patentler bu açıdan büyük önem taşır. Patent ile üretim sürecinde kullanılan teknolojik açıdan yenilik içeren icatlar tescil edilip koruma altına alınır. Patent sayısı yapılan Ar-Ge harcamalarının bir sonucu olarak ne kadar faydalı çalışma yapıldığını göstermektedir. Yapılan her yenilik, uluslararası piyasada bulunan mal ve hizmetlere talebi canlı tutmada büyük önem taşır. Tüketici talebine göre ürünlerinde gerekli iyileştirme ve geliştirmeyi yapamayan firmalar Pazar paylarını kaybederek piyasadaki çekilmek zorunda kalabilir. Bu ise ekonomik açıdan firma ve ülke için büyük bir kayıptır. Bu kapsamda yenilikler, rekabet gücüne sahip olmak ve bunu sürdürme açısından büyük önem taşır.

Yeniliklerin uluslararası rekabet gücü üzerinde üç temel etkisi bulunmaktadır; (Çoban ve Çoban, 2006).

- Üretim süreci üzerinde etkili olan yenilikler, üretim maliyetlerini uluslararası rekabet gücünü artırmaktadır,
- Ürün üzerinde yapılan küçük ölçekli yenilikler, ürün kalitesini artırmakta ise ürüne olan talebi yükseltmektedir,
- Ürün üzerinde yapılan büyük ölçekli yenilikler ise uluslararası piyasada taklidinin hemen yapılması zor olduğundan firmanın malına kısa dönem için aşırı yüksek bir talep ve monopolcü güç kazandırabilmektedir.

Rekabet gücü üzerinde etkili olan faktörlerde zaman içinde çeşitli değişimler meydana gelmektedir. Bunlardan kaliteli ve düşük maliyetli üretim 20. yüzyılda rekabet gücü üzerinde önemli etki sahibi iken, günümüzde kaliteli ve düşük maliyetli üretim bir

standart kabul edilmekte önemli olan yenilik düzeyi yüksek olan firmaların tüketici talebini önceden öngörerek rakip firmalardan önce piyasaya bu mal veya hizmeti sunmalarıdır (Atik, 2005: 11).

Yeniliğin oluşturulmasında büyük önem taşıyan teknolojik ilerlemeye firmalar büyük önem verilmekte ve teknolojik değişme ile birlikte farklılık yaratabilen firmalar, rekabet sürecinde yer alabileceklerdir (Uysal, 2000: 7). Bilim ve teknolojik alanında gösterilen yüksek performans yaşam standartlarının yükselmesi, verimlilik artışı, temiz ve ucuz enerji kaynaklarına yönelim, ekonomik büyümede süreklilik ve ihracat sektörlerinde rekabet gücü artışı olarak ortaya çıkmaktadır (Bal vd., 2001: 2-8). Solow'a göre teknolojik gelişme emek başına çıktının sürekli olarak artmasına olanak sağlar. Üretilen ürün ve hizmetlerin miktar, kalite, çeşitliliğinin artması ve iş hayatında karşılaşılan fiziki ve teknik bazı engellerin azalması teknolojik değişimin bir sonucudur. Yeni ürün ve üretim süreçleri ile tercih olanaklarını arttıran teknolojik ilerleme beşeri ve ekonomik gelişimi arttırmaktadır (Haque vd., 1995: 11).

Uluslararası piyasadaki teknoloji şirketleri ile bağları kuvvetli olan firmaların yeni teknolojilere kolay uyum sağlamaları bunları diğer firmalara göre daha rekabetçi yapmaktadır. Teknoloji düzeyi ileri olan firmalar daha geride olanlara göre hızlı gelişmekte ve rekabet güçleri daha fazla olmaktadır (Kumar ve Chadee, 2002: 8). Bir firma ve/ya ülkenin teknolojik açıdan ileri olduğunun göstergesi olarak üretimi veya ihracatı içinde teknoloji yoğun ürün payının yüksekliği, Ar-Ge harcamalarının toplam gelire oranı, patent ve nitelikli Ar-Ge elemanı sayısı rekabet gücünün göstergesi olarak kabul edilmektedir (Eroğlu ve Özdamar, 2006: 87).

Firma düzeyinden başlayarak ülkelerin Ar-Ge'ye, teknolojiye ve yeniliklere yaptıkları yatırımların bir sonucu olarak üretilen malların kalitesi ve katma değerinin artması beklenir. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi, bilgi ve teknoloji yoğun ürünlerin dünya ticaretindeki payının yükselmesi, emek yoğun ürünlerin fiyatlarındaki düşüş sonucu rekabet gücü kazanmak için üretim sürecinde katma değeri yüksek sektörler seçilmeli ve bu alanlarda uzmanlaşmaya çalışılmalıdır.

Küreselleşen dünya ekonomilerinde yaşanan yapısal değişimin arkasındaki temel etmen; yüksek teknolojinin hızla önlenemez yükselişi ve giderek artan rekabettir. Rekabet teknolojik gelişmeyi doğurur. Bununla birlikte yeni teknolojiler, yeni fırsatlar

ve artan talebe bağılı olarak da yeni ürünler üretilir. Sonuçta da teknolojik gelişme bir anlamda ekonomik değişim ve dönüşümü ekonomilere dayatır. Bu yeni rekabet şartlarına ayak uydurabilmek için gerekli olan teknolojik donanımına sahip olmak firmalar için tarifsiz bir rekabet avantajı sağlar (Kurtulmuş, 2001: 141; Kocatepe, 2007:119).

Ülke rekabet gücünü artırmak ve refah toplumuna ulaşmak için ileri teknolojiye dayalı, verimliliği ve katma değer yüksek ürün üretmek büyük önem taşımaktadır. Böyle bir yapı sağlanabilirse ucuz işgücü, hammadde ve pazar korkusu olmaksızın ihracat yapılarak ekonomik büyüme süreci desteklenebilir.

2.4.13. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ticari-Finansal Alanda Liberalizasyon

Bretton-Woods sisteminin çöküşünün ardından 1970'lerin sonunda farklı para birimlerinin konvertibiliteye geçmesi sermayenin uluslararası dolaşım imkanını artırmıştır. Gelişmiş ülkelerde artan rekabet sonucu mal ve hizmet üreten firmalar, bankaların ve finans kuruluşlarının kâr marjları daralmış bu nedenle gelişmiş ülkelerdeki düşük risk-düşük getiri tatmin ediciliğini kaybetmeye başlamıştır. Finansal kuruluşlar kâr marjlarını artırmak için yüksek risk-yüksek getiri imkânları sunan gelişmek olan ülkelere doğru ekonomik varlıklarını kaydırmaya başlamışlardır. Bunlardan doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) bir firmanın, yabancı bir ülkede yeni bir fabrika kurması veya mevcut bir şirkete ortak olması şeklinde gerçekleşmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar şeklinde gerçekleşen bu sermaye hareketleri sonucu yabancı ülkede kurulan firmanın mülkiyeti ve denetim kurucu şirkette bulunmaktadır. Kurucu şirket gelişmiş ülke kökenli olduğundan kendi ülkesinden sermaye, nitelikli işgücü, teknoloji, teknik bilgiler, yönetim bilgileri gibi belli üretim faktörlerini geliştirmekte olan ülkeye taşır. Yaptığı faaliyetler sonucu hem geliştirmekte olan ülkede üretim sürecini desteklemiş, hem de kendisi büyük kâr elde etmiş olur. Doğrudan yabancı yatırımlar genellikle birden fazla ülkede faaliyet gösteren çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır (Oksay, 1998: 1). DYY sonucu bölgenin rekabet gücü, sermaye stoku ve üretim kapasitesi artmaktadır. Geliştirmekte olan ülkede yapılan bu yatırımlar belli bir süre sonra taşmalar şeklinde diğer firmalar arasında da yayılır ve genel olarak tüm yerel firmalar DYY şeklinde gelen bu yatırımdan faydalanmış olur.

Artan rekabet ise diğer firmaların verimliliklerinin ve ürün kalitelerinin yükselerek ülkenin rekabet gücünün artmasına yol açar (Aydemir, 2002: 29; Başkılıç, 2006: 39-40)

Piyasalarının liberalleşmesi, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve uluslararası yatırımların önündeki engellerin kaldırılması, ekonomik etkinliğin artırılması ve dolayısıyla yaşam standardının yükseltilmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Dış ticaretin serbestleşmesiyle ülkede rekabet gücü önem kazanır. Dünya ülkeleriyle karşılıklı olarak serbest hale gelen ticarete eğer kendi malınızı diğer ülkelere satamazsanız üretim hacminiz düşecek ve ekonomik büyümeye değil, ekonomik gerileme ile karşılaşılacaktır. Eatwell (1996: 9)'a göre finansal serbestlik sonucunda ulusal tasarruflar küresel boyutta hareket ederek en verimli yatırım alanlarına yönelecek, finansal sistem artan rekabet sonucu kredi maliyetlerini düşecek, finansal enstürman sayısındaki artış risk yönetimini kolaylaştıracaktır. Ayrıca hükümetler daha istikrarlı politikalar izleyecek ve uzun dönemli yatırımlar ile yüksek büyüme sağlanacaktır.

Ticari serbestleşme ile kamu müdahaleleri azalacak, devlet küçülecek, dış ticaret önündeki engeller kalkacak, ihracata dayalı büyüme sonucu ürün, yenilikler, teknoloji ve fikirler uluslararası yaygınlaşacaktır (Seyrek, 2002:171). Rajan ve Zingales (2003), dış ticaretin serbestleştirilmesiyle rekabetçi bir ortam oluşacağından mevcut firmalar üretim, yatırım ve pazarlama stratejilerini tekrar gözden geçirerek kâr maksimizasyonu içinde daha dikkatli hareket edeceklerdir. Bu ise kaynakların daha etkin kullanımını ve ekonomik büyüme sürecini destekleyici bir sonuç ortaya çıkaracaktır (Demetriades, 2008: 13).

2.5. ULUSLARARASI REKABET GÜCÜ ÖLÇME METODLARI/ GÖSTERGELERİ

Uluslararası rekabet gücünün ölçümünde çok çeşitli göstergeler ve endekslerden faydalanılmaktadır. Bu kapsamda literatürde kullanılan yöntem ve göstergeler belli bir metodoloji, ülke grubu ve kapsamlı bir veri seti ile oluşturulmuştur. Dünya Ekonomik Forumu (WEF), Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi (IMD) ve Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) tarafından geliştirilen rekabet gücü endeksleri ile Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin

geliştirdiği hesaplama teknikleri kullanılan en yaygın ölçütlerdendir. Çalışmada kullanılan uluslararası rekabet gücü göstergelerine aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

2.5.1. Reel Kur ve Uluslararası Rekabet Gücü

Ticarete konu olan ve olmayan malların görelî fiyatlarının oranına reel kur denir. Ticarete konu olan malların fiyatlarının yükselmesi durumunda reel kurda yükselecektir. Bu ise ülkenin uluslararası rekabet gücünü düşürecektir. Hangi malın ticarete konu olduğu ve hangisinin olmadığını ayırmak zor olduğundan reel döviz kuru hesaplanırken, nominal döviz kuru, yurtiçi ve yurtdışı fiyatlarla deflate edilerek hesaplanır (Kotan, 2002: 2). Tüketici fiyat endeksi kullanılarak hesaplanan reel efektif döviz kuru uygulamasında malların homojen olmaması, fiyat kontrolleri ve bazı malların rekabet dışı olması sonucu endeks değeri değişebilmektedir. Bu ise endeks etkinliğini azaltmaktadır. Reel döviz kuru yükseldiğinde ulusal para değeri kaybeder bu ise ihraç mallarını ucuzlatır ve rekabet gücünün artmasına yol açar. Tüketici fiyat indeksine dayalı reel efektif döviz kuru şu şekildedir (Bedir, 2009: 70);

$$E_a = \prod_{b \neq a} \left[\frac{P_a R_a}{P_b R_b} \right]^{W_{ab}}$$

a ve b ticarete bulunan iki ülke

W_{ab} =a ülkesine göre b ülkesinin rekabet gücü

P_a =a ülkesindeki fiyat düzeyi

P_b =b ülkesindeki fiyat düzeyi

R_a = a ülkesinde nominal döviz kuru (\$)

R_b = b ülkesinde nominal döviz kuru (\$)

IMF hesaplamalarında, rekabet gücü yapıları detaylı olarak hesaplanmaktadır. Bu kapsamda tarım, sanayi ve hizmetler gibi tüm için alanlarda ağırlık yapılarını içerecek şekilde hesaplamalar yapılmaktadır.

2.5.2. Küresel Rekabet Gücü Endeksi

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) rekabet gücünü, sadece üretilen mal ve hizmetlerin dünya piyasalarındaki yaygınlığı ile değil ilgili ülkede sürdürülebilir büyümeye destek olacak kurumlar, politikalar ve üretim faktörlerini içine alacak şekilde tanımlamaktadır. WEF, Küresel Rekabet Endeksi (GCI) ile rekabet gücünün sayısal ölçümünü gerçekleştirmektedir. Uluslararası rekabet gücü ölçümünde, GCI ana endeks değeri altında üç alt endeks bulunmaktadır. Bunlar Temel Gereklilikler endeksi; kurumsal yapı, altyapı, makroekonomik istikrar ile sağlık ve temel eğitim sütunlarından oluşur. Verimlilik artırıcı değişkenler yüksek öğrenim düzeyi, piyasa etkinliği, finansal piyasalarının gelişmişliği, teknoloji düzeyi altyapı ve pazar sütunlarından oluşmaktadır. İnovasyon ve çeşitlilik faktörleri; iş dünyasının gelişmişlik düzeyi ve inovasyon'a ait verilerden oluşur. WEF araştırmalarında uluslararası sayısal veriler ve yönetici görüşü anketlerinden yararlanmaktadır. Yargı bağımsızlığı, yolsuzluk düzeyi, kamu müdahalelerinin ekonomi üzerindeki etkisi gibi öznel veriler şirket yöneticileriyle yapılan anketlerden elde edilir. Küresel rekabet gücü endeksine etki eden ve 3 ana grup ve 12 yardımcı sütundan oluşan WEF endeksi şu şekilde gösterilebilir;

Tablo 2.11. WEF Endeksi Temel Sütunlar

- Kurumsal yapı	- İşgücü piyasası etkinlik düzeyi
- Altyapı düzeyi	- Finansal piyasa etkinlik düzeyi
- Makroekonomik görünüm	- Teknolojik durum
- Sağlık ve ilköğretim seviyesi	- Piyasa boyutu
- Yükseköğretim ve mesleki eğitim düzeyi	- İş alemi sofistikeliği
- Mal piyasası etkinlik düzeyi	- İnovasyon

Endeksteiki sütunlardan birinde veya birkaçında iyi olmak rekabet gücünün yükseltmede yeterli olmayabilir. Çünkü tüm endekslerde görülecek bir iyileşme ancak rekabet gücü ana endeksinde de ilerlemeyi sağlar. Ayrıca endekslerin birbiriyle olan bağlantıları da bu noktada önemlidir. İşgücü piyasasında etkinliğin, kurumsal yapının iyileştirilmesinin ve piyasaların düzeninin sağlanması halinde makroekonomik görünümde de iyileşme olacağı belirtilir. Benzer şekilde yükseköğrenim ve mesleki

eğitimdeki iyileşme teknolojik durum ve işgücü piyasalarını da olumlu etkilemektedir. Tüm bunlar endekslerin birbiri üzerindeki etkisi göstermekte ve birkaç alanda sağlanacak iyileşmenin tüm endeks değerini artırmada yeterli olmayacağını göstermektedir.

Tablo 2.12. WEF Endeksleri ve Etkin Oldukları Ekonomiler

Temel Gereker • Kurumlar • Altyapı • Makroekonomik istikrar • Sağlık ve ilköğretim	Faktör etken ekonomiler için temel belirleyicidir
Etkinlik Artırıcı • Yüksek eğitim ve mesleki eğitim • Mal piyasası etkinliği, • İşgücü piyasası etkinliği, • Finansal piyasa etkinliği, • Teknolojik durum, • Piyasa boyutu	Etkinlik etken ekonomiler için temel belirleyicidir
İnovasyon ve Sofistike Faktörler • İş alemi sofistikeliği • İnovasyon	İnovasyon etken ekonomiler için temel belirleyicidir

Kaynak: The Global Competitiveness Report 2012–2013, p.8

Uluslararası rekabet gücünün belirleyicisi olan on iki gelişme eksenini üç alt endeks halinde organize edilmiştir. Temel gerekler endeksinde ekonomik gelişmenin ilk aşamasında olan ülkeler için, etkinlik etken aşamadaki ülkeler belli bir ekonomik düzeye ulaşmış ancak yeni teknoloji üretimi gerçekleştiremeyen geçiş ülkeleridir. İnovasyon ve işalemi sofistikeliğini içeren inovasyon etken aşamada bulunan ülkeler ise yenilik üreten öncü konumundaki ülkelerdir. Altındaki tablodan da görülebileceği gibi ülkelerin bulundukları aşamalar ve bu aşamanın gereklilikleri gösterilmiştir. Bu tablo incelendiğinde ülkenin hangi grupta olduğu ve rekabet gücü oluşumunda kullanılacak ağırlıklandırma dereceleri görülebilir (Bedir, 2009: 61).

Tablo 2.13. WEF Endeksi Ağırlıklandırmalar ve Ülkelerin Gelişme Aşamaları

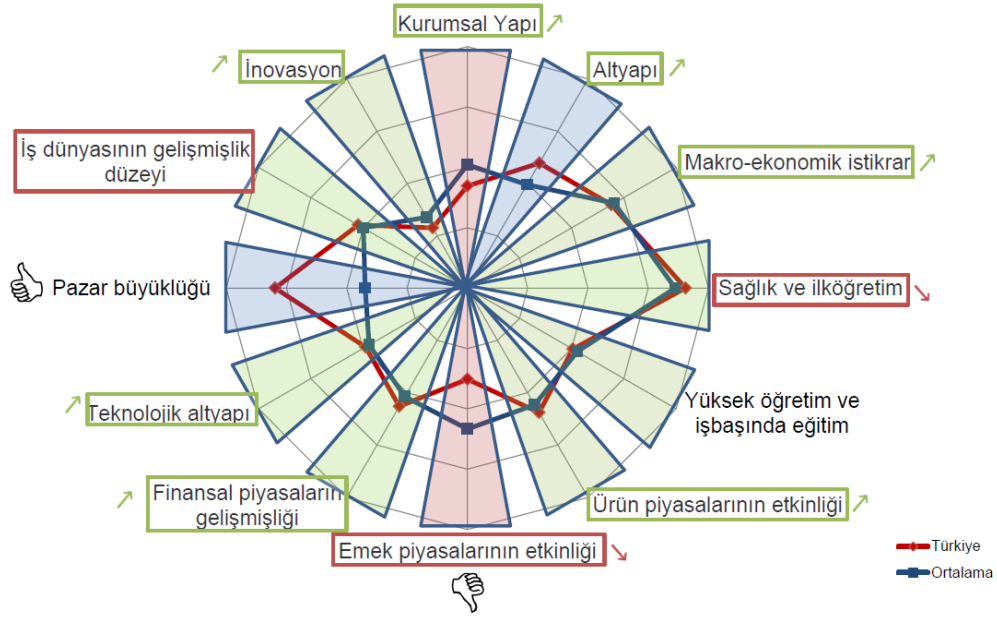
	1. Aşama: Faktör etken	1.aşamadan 2.aşamaya geçiş	2. Aşama: Etkinlik etken	2.aşamadan 3.aşamaya geçiş	3. Aşama: İnovasyon etken
Kişi başına GSYİH (\$)	< 2.000	2.000 – 2.999	3.000 – 8.999	9.000– 17.000	> 17.000
Temel gerekler alt endeksi	% 60	% 40-60	% 40	% 20-40	% 20
Etkinlik artırıcı alt endeksi	% 35	% 35-50	% 50	% 50	% 50
İnovasyon ve sofistike faktörler alt endeksi	% 5	% 5-10	% 10	% 10-30	% 30

Kaynak: The Global Competitiveness Report 2012–2013, p.9

Yukarıdaki tablo 2.13’de ülkelerin kişi başına düşen gelirine bağlı olarak rekabet gücü endeksindeki konumları ile bu konumlarındaki endekslerin etkisi ile bir aşamadan diğerine geçişte gerekli olan gelir düzeyi gösterilmektedir. Bu sayede her ülke için sahip olunan düzeyden bir üst düzeye geçişte hangi alanda gelişmenin gerekli olduğunun tespiti yapılabilmektedir.

Türkiye’nin Durumu 2011-2012 dönemi

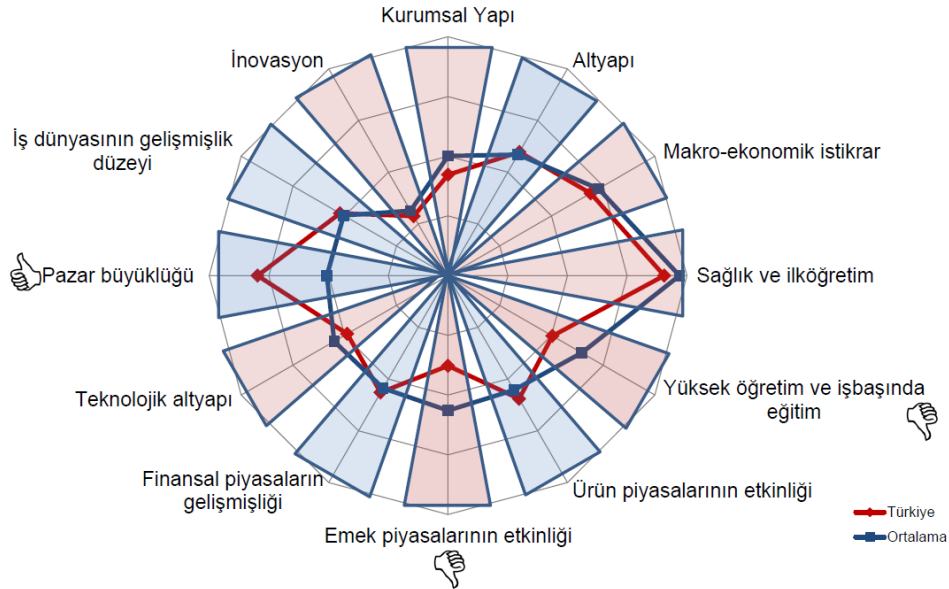
Türkiye WEF tarafından 2011-2012 raporunda değerlendirmeye alınan 142 ekonomiye göre durumu incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin içinde bulunduğu verimlilik odaklı ülkelere, inovasyon odaklı ülkelere geçiş aşamasındaki ülkelere” göre kıyaslaması ile AB ülkeleri karşısındaki durumu incelenmiş ve bileşenler temelinde değerlendirilmiştir (Ülengin vd., 2011).

Kaynak: Ülengin vd. Rekabet Kongresi 2011

Şekil 2.5. Tüm Ülke Ortalamalarına Göre WEF Endeksinde Türkiye'nin Durumu

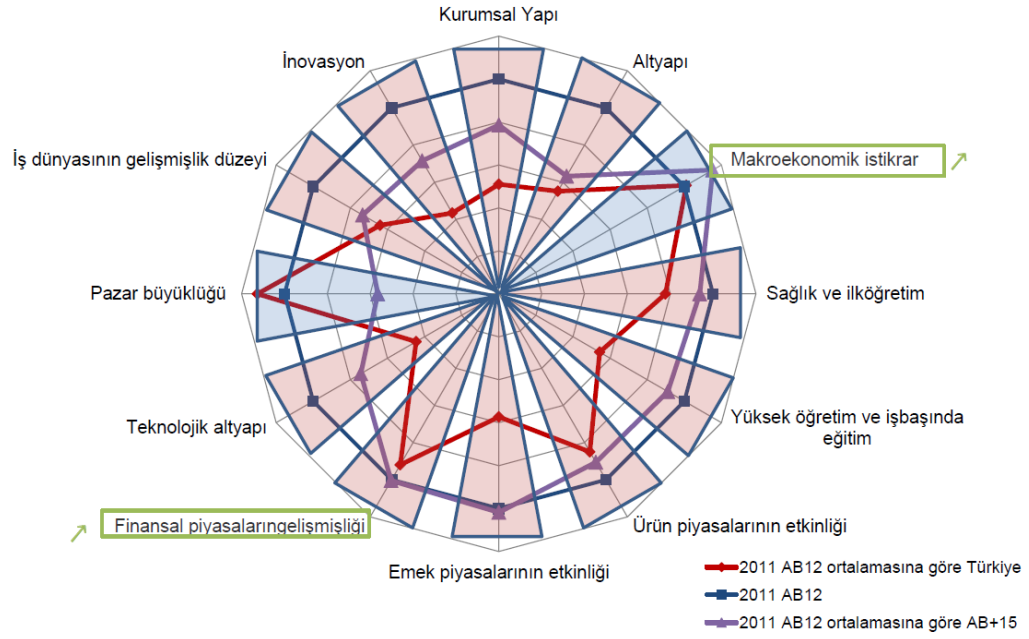
Tüm ülke ortalamalarına göre değerlendirildiğinde emek piyasalarında etkinlik, sağlık ve ilköğretim ile iş dünyasının gelişmişlik göstergelerinde ortalamanın altın kalmaktadır. Pazar büyüklüğü ve altyapı konularında ise ortalama üstü bir performans göstermektedir.

Kaynak: Ülengin vd. Rekabet Kongresi 2011.

Şekil 2.6. WEF Endeksinde Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Grup Ülkeleriyle Karşılaştırılması

Türkiye'nin içinde bulunduğu grup ülke ortalamalarına göre değerlendirildiğinde, emek piyasalarında etkinlik, kurumsal yapı, yükseköğretim ve işbaşında eğitim, sağlık ve ilköğretim ile teknolojik altyapı konularında ortalamanın altın kalmaktadır. Pazar büyüklüğü ve ürün piyasalarının etkinliği konularında ise ortalama üstü bir performans göstermektedir.

Kaynak: Ülengin vd. Rekabet Kongresi 2011.

Şekil 2.7. WEF Endeksinde Türkiye'nin AB-12 ve AB-15 Ülkelerinin Ortalamaları İle Karşılaştırılması

Türkiye AB-12 ve AB-15 ülkeleri ile mevcut durumu karşılaştırıldığında ise pazar büyüklüğü, makroekonomik istikrar ve finansal piyasaların gelişmişlikleri dışındaki alanlarda oldukça geride bulunmaktadır.

2.5.3. Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi (IMD) Endeksi

IMD (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü), Dünya Rekabet Gücü Yıllığı ile araştırma konusu olan ülkeler farklı kaynaklardan toplanan istatistiki veri ve anket sonuçlarına göre oluşturulan rekabet gücü endeksine göre sıralanmaktadır. Bu kapsamda yayınlanan 2014 yılına göre 338 kritere dayalı olarak 60 ülke için rekabet gücü

hesaplanmıştır. Endeks hesaplanırken ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile dünya geneli faaliyet gösteren 55 kuruluştan bilgi ve veri toplanmaktadır. Toplanan veriler 2/3 istatistik, 1/3 yönetici görüşleri şeklindedir. IMD endeksi uluslararası rekabet gücünü sadece ekonomik görünümle açıklamaz, ülke ve firma düzeyinde politik, sosyal ve kültürel değişimlerin rekabet gücü üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Ülkeler ve firmalar uluslararası rekabet gücünü artırmada ekonomik performans, kamu etkinliği, iş alemleri etkinliği ve altyapı düzeylerini de geliştirmelidir (Bedir, 2009: 64).

Tablo 2.14. IMD Endeksine Göre Uluslararası Rekabet Gücü Faktörleri

Ana Faktörler	Alt Faktörler
Ekonomik performans Ülke ekonomisinin makroekonomik görünümü	• Yurtiçi Ekonomi • Uluslararası ticaret, • Uluslararası yatırım • İstihdam • Fiyatlar “
Kamu etkinliği Kamu politikalarının, uluslararası rekabet gücüne etkisi	• Kamu finansmanı • Maliye politikası • Kurumsal çerçeve • İşlemine ilişkin mevzuat • Sosyal çerçeve
İşalemleri etkinliği İşletmelerin yenilikçi, kârlı ve sorumlu bir yapıda faaliyette bulunmalarının etkileri	• Verimlilik ve etkinlik • İş gücü piyasası • Finans • Yönetim uygulamaları • Tutum ve değerler
Altyapı Temel, teknolojik, bilimsel ve beşeri kaynakların ekonomik ve sosyal ihtiyaçları karşılama boyutu	• Temel altyapı • Teknolojik altyapı • Bilimsel altyapı • Sağlık ve çevre • Eğitim

Kaynak: Rosset-McCauley (2008), “Methodolgy and Principles of Analysis”. IMD 2011, s.480.

2.5.4. UNIDO Sanayi Rekabetçi Performans (CIP) Endeksi

UNIDO Sınai Kalkınma Raporu (2002-2003) çerçevesinde geliştirilen rekabetçi endüstriyel performans endeksi, ülkelerin imalat sanayi ürünlerini rekabetçi bir yapı içinde a ürettiğinin kabul etmektedir (UNIDO, 2002: 42). Buna göre eşit ağırlığa sahip dört değişken yardımıyla ülkelerin uluslararası rekabet gücü ölçülmektedir. Bu değişkenler;

- İmalat sanayii katma değeri
- İmalat sanayi ihracatı,
- Orta ve ileri düzey teknolojik faaliyetlerin imalat sanayi katma değeri içindeki oranı,
- Orta ve ileri düzey teknoloji ihracatının imalat sanayi ihracatına oranı

Yukarıda verilen ilk iki gösterge endüstriyel kapasiteyi gösterirken, diğerleri teknolojik düzey ve endüstriyel güncellik hakkında bilgi vermektedir (UNIDO, 2002: 2). Sanayi rekabetçi performans endeksini oluşturan bu dört istatistiksel verinin ortalamalarının alınmasıyla endeks değeri elde edilir (Kumral ve Değer, 2012: 284).

2.5.5. İmalat Sanayii Uluslararası Rekabet Gücü (MECI) Endeksi

UNIDO rekabetçi endüstriyel performans endeksiyle benzer özellikler taşıyan İmalat Sanayii Uluslararası Rekabet Gücü endeksi aşağıdaki göstergelerden oluşturulmuştur.

- Son yıl kişi başı imalat sanayi ihracatı
- Ortalama imalat sanayi ihracatı büyümesi (10 yıllık ortalama)
- Son yıl yapılan teknoloji yoğun ihracatın yüzdesi

Bu göstergeler sırası ile % 30, % 30 ve % 40 olarak ağırlıklandırılır ve endeks değeri hesaplanır (Wignaraja ve Joiner, 2004, Bedir, 2009: 94).

2.5.6 Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ)

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantage, RCA) yaklaşımı, rekabet gücünü belirlemede en sık kullanılan yöntemlerden biridir.

2.5.6.1. H. Liesner'in Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı

AKÜ yaklaşımını ilk olarak ortaya atan Liesner, yaptığı çalışmada, İngiltere'nin Avrupa Ortak Pazarı karşısında rekabet üstünlüğüne sahip olduğu sektörleri belirlemek amacıyla, İngiltere'nin Batı Avrupa'ya ihraç ettiği 60 çeşit ürünün 1956 ve 1960 yılları arasındaki rekabet gücünü araştırmıştır (Liesner, 1958: 302-316). Çalışma AKÜ₁ olarak adlandırılacak, Liesner tarafından geliştirilen formül ise şu şekildedir;

$$AKÜ_1 = (X_{ij} / X_{ej}) / (X_{nj} / X_{ej}) = (X_{ij} / X_{nj})$$

Formül incelendiğinde i rekabet gücü ölçülen ülke, e gösterge kabul edilen ülke, n rekabet edilen ülkedir. Ayrıca x ihracat miktarını, j rekabet gücünün araştırıldığı malı göstermektedir. Liesner'in geliştirdiği bu formülle ülkenin hangi mallarda rekabet gücüne sahip olduğu, hangi mallarda kıyaslanan ülke ya da ülkelere göre göreceli olarak daha zayıf olduğu tespit edilebilmektedir.

2.5.6.2. B. Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı

Balassa, Liesner'in metodunu uyarlayarak, bugün kullanıldığı şekilde AKÜ yaklaşımını geliştirmiştir. 1965'te gelişmiş ülkeler için rekabet gücü ölçümü yapmıştır. Liesner AKÜ endeksini ilk bulan kişi olmasına rağmen, Balassa'nın geliştirmiş olduğu endeks daha sık kullanılmaktadır (Hinloopen ve Marrewijk, 2004). Balassa'nın geliştirdiği ve çalışmada AKÜ₂ olarak adlandırılacak ölçüt aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır.

$$AKÜ_2 = (X_{ij} / X_{nj}) / (X_{it} / X_{nt})$$

Formülde x ihracat, j rekabet gücü ölçülen ihraç malını veya sektörü, t dış ticaretin toplamı veya mal grubunun toplamını göstermektedir. Ayrıca i rekabet gücü ölçülen ülkeyi, n rekabet gücünün karşılaştırıldığı ülkeyi göstermektedir. n bir ülke grubu olarak da alınabilir. Belli bir mal veya mal grubu için hesaplanan AKÜ değerinin birden büyük ise, o mal ya da mal grubu karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir, AKÜ değeri birden küçükse o mal ya da mal grubunda karşılaştırmalı üstünlük bulunmamaktadır.

2.5.6.3. Vollrath'ın Açıklanmış Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı

Vollrath geliştirdiği “Açıklanmış Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı” ile 1991 yılında yaptığı çalışmada tarımsal ürünlerdeki uluslararası rekabetçi eğilimleri açıklamaya çalışmıştır. Vollrath üç farklı küresel ticaret yoğunluğu ölçümü geliştirmiştir. Bunlar, “karşılaştırmalı ticaret avantajı (Relative Trade Advantage-RTA), karşılaştırmalı ihracat avantajı (Relative Exports Advantage-RXA), karşılaştırmalı ithalat avantajı (Relative Import Advantage-RMA) ve açıklanmış rekabet edebilirliktir (Revealed Competitiveness-RC) (Ferto ve Hubbard, 2003: 5).

$$\mathbf{RXA} = (X_{ij} / X_{nj}) / (X_{it} / X_{nt})$$

$$\mathbf{RMA} = (M_{ij} / M_{nj}) / (M_{it} / M_{nt})$$

Yukarıdaki formülde, i rekabet gücü araştırılan ülkeyi, j rekabet gücü ölçülen malı, t toplam mal miktarı, n ise rekabet gücü için karşılaştırılan ülke veya ülke grubunu göstermektedir (Yazmacıoğlu, 2006: 52-54).

$$\text{Relative Trade Advantage, RTA} = \text{RXA} - \text{RMA}$$

$$\text{Relative Exports Advantage} = (\text{RXA})$$

$$\text{Relative Import Advantage} = (\text{RMA})$$

$$\text{Revealed Competitiveness} = \text{RC} = \text{RXA} - \text{RMA}$$

2.5.6.4. Lafay'ın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı (LFI)

Gerard Lafay, 1992 yılında geliştirdiği AKÜ ölçümünde endüstri içi ticaret ve GSMH değerlerini hesaplamalarında göz önüne alarak Balassa'nın AKÜ ölçümündeki eksiklikleri gidermeye çalışmıştır. Balassa endeksinden farklı olarak bu endekste ihracat ve ithalat değerleri hesaplamaya katılmıştır (Yazmacıoğlu, 2006; 55).

$$LFI = \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \times \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)}$$

Burada x_j^i ve m_j^i i ülkesinin j ürünü cinsinden ihracat ve ithalatını gösterir. N ise ticarete konu olan malların tümünü ifade etmektedir. LFI değeri pozitif ise ülke ilgili malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip, LFI değeri negatifse ülkenin ilgili üründe rekabet gücü düşüktür.

2.5.7. İhracat Benzerlik Endeksi

1979 yılında Finger ve Kreinin tarafından geliştirilen ihracat benzerlik endeksinde (İBE); ülkenin seçilen ürünlerdeki ihracat oranı rakip ülke ya da ülke gruplarında o ürünlerdeki ihracat oranı ile karşılaştırılmaktadır. İhracat benzerlik endeksi şu şekilde formüle edilmektedir.

$$Si(ab,c)= \text{Minimum} [Xi(ac), Xi (bc)]$$

Buna göre a ve b ülkeleri c ülkesi ile olan ihracat farklılıkları ölçülmektedir. Endeks değeri 0-1 arasında değişir. Bir değerine yaklaşılması iki ülkenin ihracat yapılarının benzerliği, sıfır değerine yaklaşılması iki ülkenin ihracat yapılarının farklılaştığını göstermektedir (Yazmacıoğlu, 2006: 56). Söz konusu endeks yardımıyla ülkelerin farklı mal gruplarında uzmanlaştıkları sonucuna ulaşılabilir.

2.5.8. Görelî İhracat Performansı Endeksi

Herhangi bir üründe bir ülkenin dünya piyasalarındaki ihracat payının, toplam ihracatının dünya piyasalarındaki payına oranı olarak tanımlanır. Görelî ihracat performans (GİP) endeksi;

$$CEP = (X_{ij} / X_{iw}) / (\sum X_{ij} / \sum X_{iw})$$

Burada i rekabet gücü ölçülen ürünü, j rekabet gücü ölçülen ülkeyi, w ise j ülkesi ile karşılaştırılan ülkeyi göstermektedir. Görelî ihracat performans endeks değeri birin üzerinde bir değer alırsa ilgili malda ihracat payının yüksekliğini, birin altında değer alırsa ilgili malda karşılaştırılan ülkelere göre ihracat payının düşük olduğunu göstermektedir (Yılmaz, 2003: 10)

2.5.9. Ticaret Çakışması

Monopolcü rekabet sisteminde; imalat sektöründe ticaret iki şekilde yapılabilmektedir. Bunlar endüstri-içi ticaret ve endüstriler-arası ticaret olarak adlandırılmaktadır. Endüstri-içi ticaret girdi ve çıktı olarak birbirleri yakın ikame malların eşanlı ithalatı ve ihracatı olarak ifade edilebilir (Tharakan, 1985). Ticaret çakışması endeksi şu şekilde formüle edilmektedir.

$$TO = 2 \sum_{i=1}^n \min(X_i, M_i) / \sum_{i=1}^n \min(X_i + M_i)$$

Ticaret çakışması değeri 0 ile 1 arasında değişmekte ve değer bire yaklaştıkça endüstri içi uzmanlaşmayı, sıfıra yaklaştıkça endüstriler arası uzmanlaşmanın olduğunu göstermektedir.

2.5.10. Ticaret Entropi Endeksi

Uluslararası ticaret akısındaki yoğunlaşma ve dağılımları analiz etmekte kullanılan ticaret entropi endeksinde ülkelerin hem ihracat hem de ithalat oranları kullanılmaktadır. İhracat ve ithalat oranları ayrı ayrı hesaplanmaktadır. İthalat entropi endeksinde şu formül kullanılmaktadır.

$$I_{mi} = \sum a_{ij} \ln(1/a_{ij})$$

İhracat entropi endeksinde şu formül kullanılmaktadır.

$$I_{xi} = \sum b_{ij} \ln(1/b_{ij})$$

Formüllerde “ a_{ij} ” j ülkesinin i ülkesinden ithalatını, “ b_{ij} ” ise j ülkesinin i ülkesine ihracatını göstermektedir. “ a_{ij} ” ve “ b_{ij} ” 0-1 arasında bir değer alamaktadır. “ I_{mi} ” endeksi; $\ln(1/a_{ij})$ ile a_{ij} değerinin eşit olması sonucu en yüksek değeri alır. $\ln(1/a_{ij})$ ile a_{ij} değerinin birbirinden farkı ne kadar fazla olursa, endeks değeri o kadar düşük olur. Bu durum I_{xi} endeksi içinde de aynı şekilde geçerlidir. Endeksin değerinin yüksekliği, ülkenin ihracat (ithalat)’ının dağılımı gösterir (Yazmacıoğlu, 2006: 59)

2.5.11. Uygunluk Katsayısı

Uluslararası rekabet gücü ölçümlerinde kullanılan bir diğer yöntem de uygunluk katsayısı (UK) yöntemidir. Bu yöntem şu şekilde formüle edilmektedir.

$$CC = \frac{\sum_{i=1}^n x_i m_i}{\sqrt{\sum_{i=1}^n X_i X_i \sum_{i=1}^n M_i M_i}}$$

Formülde X_i i ülkesiden karşılaştırma yapılan ülkeye ihracatı, M_i ise i ülkesinin karşılaştırma yapılan ülkeden ithalatını göstermektedir. Endeks 0-1 arası değer alır. Endeks değeri yükseldikçe karşılaştırılan iki ülkenin ihraç ürünlerinin benzerliğinin arttığını göstermektedir (Yılmaz ve Ergun, 2003: 17).

2.5.12. Rekabet gücünün diğer göstergeleri

Rekabet gücünün göstergesi olarak aşağıda belirtilen göstergelerde kullanılmaktadır (Demir, 2001: 229)

a) İhracat payları

İhracatı yapılan mal/İlgili sektör; ilgili malın sektör ihracatı içindeki payını ve ilgili maldaki rekabet gücünü gösterir.

b) İhracat - ithalat oranı

İhracatın ithalatı karşılama oranıdır. Sektörel olarak dış ticarete uzmanlaşmanın derecesini göstermektedir.

$$XMR_i = (X_i / M_i) \times 100$$

X_i : i sektörü toplam ihracatı,

M_i : i sektörü toplam ithalatı.

c) İthalatın nüfuz etme oranı

İthalat/(Yurtiçi talep). İthalatın nüfuz etme oranı (*İTHNÜFO*), yurtiçi talepte ithalatın payını,

başka bir ifadeyle yurtiçi talebin ithalatla karşılanma oranını verir.

$$\dot{I}THN\ddot{U}FO_i = \frac{M_i}{Y_i + M_i - X_i} \times 100$$

Y_i : i sektöründeki toplam üretim,

X_i : i sektöründeki toplam ihracat,

M_i : i sektöründeki toplam ithalat.

d) Dış ticaret dengesi

Ülkenin herhangi bir mal grubu veya sektördeki net dış ticaret dengesini göstermektedir. Fazla vermesi ilgili ürün veya sektörde rekabet gücünün yüksekliğini, açık vermesi rekabet gücünün düşüklüğünü gösterir.

e) Uluslararası rekabete maruz kalma düzeyi

Uluslararası rekabet maruz kalma düzeyi ile yurtiçi talepte ithal payını ve ihracata yönelme düzeyini birlikte ele almakta ve yabancı rakipler karşısındaki durumu göstermektedir.

$$UR_i = \left[\frac{X_i}{Y_i} \right] + \left(1 - \left[\frac{X_i}{Y_i} \right] \right) \times \left[\frac{M_i}{Y_i + M_i - X_i} \right]$$

Y_i : i sektöründeki toplam üretim, X_i : i sektöründeki toplam ihracat, M_i : i sektöründeki toplam ithalat.

İhracat/Üretim ile yurt dışındaki rekabet düzeyini, ithalatın nüfus etme oranı ile yurt içinde yabancı rakipler ile iç pazardaki rekabet düzeyini göstermektedir.

f) Net ihracat oranı

Net ihracat oranı (NETİHR);

$$NETİHR = \frac{(X_i - M_i)}{(X_i + M_i)} * 100$$

X_i : i sektörü toplam ihracatı

M_i : i sektörü toplam ithalatı

Sonuç pozitif ise, ihracat ithalattan büyüktür ve ülke ilgili mal veya sektörde rekabet gücüne sahiptir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ; LİTERATÜR ÖZETİ VE EKONOMETRİK UYGULMA

Konunun Önemi ve Araştırmanın Amacı

Rekabet gücü ülkelerin ekonomik ve sosyal olarak gelişimlerinde tarihin her döneminde büyük önem taşımıştır. Bu durum özellikle küreselleşmeyle rekabet olgusu dünya ölçeğinde önem kazandırmış ve ülkeler küresel mal ve hizmet piyasalarından daha fazla pay almak için büyük çaba sarf etmelerine yol açmıştır. Dolayısıyla uluslararası rekabet gücünde önemi giderek artan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Rekabet gücü, bir ülkenin üretim kalitesi ve kapasitesindeki düzenli artışı ifade etmektedir. Yani, ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerindeki katma değerini artırarak ekonomik refah düzeyini yükseltmesi ve toplumsal açıdan yaşam standartlarının iyileştirilmesi anlamına gelir. Bu tanımı firma, endüstri ve uluslararası rekabet gücü olarak düzenlemek mümkündür. Rekabet gücüne sadece dış ticaret açısından bakma eksik bir bakış olacaktır. Rekabet gücü göstergesi olarak dış fazla verme önemli bir göstergedir ama bunun yanında ülkenin gelir düzeyini arttırabilmesi, işsizliği azaltması, fiyat düzeyi istikrarını koruması, yaşam kalitesini arttırabilmesi ve uluslararası pazarlarda sahip olduğu payı arttırabilmesi ulusal rekabet gücü göstergelerindendir. Çünkü dış borcun azalması, bütçe dengesinin sağlanması, Ar-Ge harcamalarının artması, mülkiyet haklarındaki iyileşmeler, DYY'lar, finansal açıdan gelişmişlik ve girişimcilik düzeyi gibi pekçok değişken doğrudan veya dolaylı olarak rekabet gücünü ve ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Rekabet gücünü etkileyen değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ise özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada rekabet gücünün belirleyicileri ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenerek rekabet gücünün ve bunu oluşturan temel belirleyicilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri tahmin edilecektir. Elde edilen sonuçların rekabet gücünü etkileyen fiziki ve sosyal altyapı değişkenlerinin, kamu ve özel sektör etkinliğinin ve genel olarak ülkenin makroekonomik performans değişkenlerinin hangilerinin etkisinin yüksek olduğunu göstermede katkı sağlayarak bu

alanlarda ülkelerin gelişme süreçlerine hız vermelerinde yol gösterici olması umulmaktadır.

3.1 REKABET GÜCÜNÜN BELİRLEYİCİLERİ VE BÜYÜME İLİŞKİLERİ

Rekabet gücünün belirleyicilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmanın bu son bölümü dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, çalışmada kullanılan ve rekabet gücünün belirleyicileri ile ilgili çalışmalar için literatür özeti verilmiştir. İkinci kısımda, çalışmada kullanılan veri seti, özellikleri ve tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir. Üçüncü kısımda ekonometrik tahminde kullanılan panel veri yöntemi hakkında teorik bilgilere değinilmiştir. Son bölüm olan ekonometrik tahmin kısmında ise rekabet gücünün belirleyicilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi etkisi analiz edilmiştir.

3.1.1. Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Literatürü

Yaşam standartlarının artırılması devletlerin temel ekonomik hedefidir. Bu ise sahip olunan kaynakları verimli şekilde üretim sürecinde kullanmayla gerçekleştirilebilir. Kaynakların verimliliğinin artırılması ise yoğun bir rekabeti gerekli kılar. Rekabet gücü konusunda çalışan birçok akademisyen, rekabet gücü ve verimlilik düzeyi üzerinde yoğunlaşmıştır. Rekabetçi üstünlük teorisi konusunda önemli çalışmalar yapan Michael E. Porter ülkelerin rekabet gücünün ancak verimlilik artışıyla sağlanabileceği hususunu vurgulamıştır. Porter ülkenin rekabet gücünü arttıracak verimlilik artışları ile elde edilen getirinin ülke vatandaşlarının yaşam standartlarının artırılması amacıyla kullanılmasının önemli olduğu belirtmiştir (Porter, 1990: 6). Bu sayede verimlilik artışlarının devamlılığı süreklilik kazanacaktır. Rekabet gücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda literatürde sınırlı çalışma olmakla birlikte rekabet gücüne doğrudan değinilmesi de rekabet gücünün belirleyicileri ve ekonomik büyüme ilişkisini ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Literatürde rekabet gücü ve büyüme ilişkisi konusundaki ilk çalışma olarak Adam Smith tarafından Ulusların Zenginliği (1776) adlı kitapta belirtilen mutlak üstünlükler teorisi ve David Ricardo (1817) tarafından geliştirilen karşılaştırmalı üstünlükler teorisidir. Her iki teori de ülkelerin teknoloji ve verimlilik farklılıklarına dayalı olarak

dış ticaretten kazanç sağlayacakları vurgulanmaktadır. Smith'e göre bu farklılığın mutlak olması, Ricardo'ya göre ise göreceli olması gereklidir. Neo-klasik model ise ülkeler arasındaki verimlilik farklılıklarını faktör donatımı teorisi ile açıklar. Faktör donatımı teorisinde ise teknoloji ülkeler için benzerdir ve emek-sermaye faktörlerinin yoğunluğu ve miktarı ülkeler arasında farklılık gösterir (Seyidoğlu, 2009). Bu kapsamda rekabet gücünün yüksek olduğu alanların ilgili emek-sermaye yoğunluğuna bağlı değişeceği ifade edilir. Ülkeler arası farklılıklar bu faktörlerin yoğunlukları ile alakalıdır. Keynesyen modelde ise Keynes (1936) klasiklerden farklı olarak piyasaya önem vermiştir. Piyasaların her zaman kendiliğinden dengeye gelmeyeceğini vurgular. Klasikler gibi emek ve sermayenin birbirinden bağımsız değil tamamlayıcı üretim faktörleri olduğunu kabul etmiştir. Rekabet gücü açısından piyasaya hükümet müdahalelerinin önemli olduğunu, piyasa aksaklıklarının bölgesel farklılıklar oluşturduğunu, sermaye yoğunluğunun artmasının verimliliği ve ekonomik büyümeyi artırdığını savunmuştur.

Kalkınma ekonomistleri ise 1950 ve 1960'larda sermaye yoğunluğunun artmasının, doğrudan yabancı yatırımların, kalkınma amaçlı fonların ve bölgenin ekonomik yapısına uygun kalkınma politikalarının rekabet gücü ve büyüme için önemli olduğu vurgulanmıştır. İçsel büyüme teorileri ise teknoloji ve beşeri sermaye faktörünün rekabet gücü ve büyümede önemli olduğunu, araştırma ve geliştirme alanlarında yapılan yatırımların rekabet gücü ve büyüme için kritik öneme sahip olduğu, dışa açık ticaretin teknoloji gelişimini ve büyümeyi destekleyici olduğunu vurgulamışlardır. Rekabet gücü kazanılması için Ar-Ge harcamaları, patent sayısı, eğitim düzeyi ve insana yapılan yatırımların önemli olduğu vurgulanmıştır. Yeni dış ticaret teorileri ise ölçek ekonomilerinin, nitelikli ve konusunda uzman işgücünün ve gelişmiş altyapının rekabet gücünü ve büyümeyi destekleyici olduğu vurgulanmıştır. Post-Keynesyen yaklaşımda ise, yukarıdaki neoklasik yaklaşıma alternatif bir yaklaşım kullanılmıştır. Buna göre sürekli hale gelen dış ticaret açıklarını gidermede gelir veya istihdam düzeyini düşürme yönünde uygulanacak politikalar sonucu ülkenin rekabet gücünde azalma meydana geleceği belirtilmiştir (Blecker, 1998: 495-498).

Rekabet gücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde doğrudan rekabet gücünün büyüme üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar oldukça sınırlıdır. Buna karşılık rekabet gücünü oluşturan

değişkenlerin ve rekabet gücünün belirleyicilerinin büyüme üzerindeki etkisini konu alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yaygın olarak kullanılan rekabet gücünün belirleyicileri ve bunların ekonomik büyüme üzerindeki olası etkileri ile ilgili temel görüşleri özetledikten sonra şimdi rekabet gücünün belirleyicileri ve bunların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini literatür kapsamında yapılan çalışmalarla gelişmiş ülkeler üzerine yapılan çalışmalar, gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmalar ve karma ülkeli çalışmalar olarak sınıflandırarak şu şekilde özetleyebiliriz;

3.1.1.1 Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Gelişmiş Ülkeler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Aschauer (1989), 1966-1985 dönemi için G7 ülkelerinde kamu yatırım harcamalarının ekonomiye katkısını incelediği çalışmada kamu yatırım harcaması göstergesi olarak ulaşım sermayesi değişkeninin kullanmıştır. Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılarak yapılan panel veri analizi sonucunda ulaşım sermayesinin ekonomik büyüme üzerindeki çıktı esnekliği 0,34 ve 0,75 arasında değişmektedir. Ulaşım sermayesi veya ulaştırma alanında yapılan altyapı harcamaları arttıkça sanayi üretimi de artmaktadır. Alexandar (1997), tarafından 20 OECD ülkesi için yapılan çalışmada 1974-1991 döneminde enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri analizi yardımıyla analiz edilmiş ve enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Hanson ve Jonung (1997), İsveç ekonomisinde 1834-1991 döneminde, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki eş-bütünleşme analizi ile 1890 öncesi, 1890-1939 savaş öncesi ve 1939 savaş sonrası dönemler için ayrı ayrı incelenmiştir. Eş-bütünleşme analiz sonuçlarına göre her dönemde ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında pozitif ilişki bulunmaktadır. Savaş sonrası dönem için yapılan analizlerde bulunan ilişki istatistiki açıdan anlamsızken, savaş öncesi dönemde bu ilişkinin en güçlü olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, ekonomik gelişme sürecinde finansal gelişmenin başlangıçta ekonomik büyüme üzerinde daha fazla etkili olduğunu göstermiştir. Pereira ve Sagales (1999) ise İspanya için kamusal ulaşım ve haberleşme yatırımlarının özel sektör üretim süreci üzerindeki etkisini 1970-1989 dönemi için VAR analiziyle incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre İspanya'nın tüm bölgelerinde bu kamusal yatırım harcamalarının özel sermaye yatırımları ile

tamamlayıcı olduğu görülmüştür. Ayrıca kamusal yatırımlar İspanya’da uzun dönemli hem ekonomik büyümeyi hem de istihdam artışını sağlamada etkilidir.

Heshmati (2001), 1970-1992 döneminde OECD ülkelerinin kişi başı sağlık harcamalarıyla ekonomik büyüme performanslarını incelemiştir. Çalışmada Solow modeli kullanılarak sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında nedensel ilişkiye bakılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre sağlık harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif etkilenmektedir. Vedder (2001), 1957-1997 döneminde ABD ekonomisinde yüksek vergilerin, ekonomik büyüme performansını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca gelir vergilerinin artmasının da tüketimi daraltması nedeniyle ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Colechia ve Schreyer (2002), 9 gelişmiş OECD ülkesinin 1980-2000 dönemi verilerin kullanarak yaptıkları çalışmalarında telekomünikasyon yatırımlarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini tespit etmişlerdir. Holtz-Eakin ve Kao (2003) girişimciliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1986-1998 dönemi verileri ile 50 ABD eyaleti için panel veri analizi yöntemi ile incelemişlerdir. Büyüme ölçüsü olarak verimlilikteki değişimi aldıkları çalışmalarında firma kuruluş ve kapanış oranlarındaki değişimlerin pozitif olması durumunda verimliliğin de pozitif olarak etkilendiğini belirtmişlerdir. ABD için girişimciliğin verimlilik artışı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu vurgulanmıştır. Karabegovic vd. (2003), Kanada ve ABD’nin eyaletlerinde 1994-1999 dönemi yıllık verileriyle yaptığı panel veri analizinde ekonomik özgürlük ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kuzey Amerika Ekonomik Özgürlük endeksinin özgürlük göstergesi olarak kullanıldığı çalışmada ekonomik özgürlüğün hem düzey hem de değişim değerlerinin büyümeyi ve gelir düzeyini pozitif olarak etkilediğini göstermişlerdir. Asheghian (2004), ABD’nde DYY ve ekonomik büyüme ilişkisini 1960-2000 dönemi için araştırmıştır. Yaptığı nedensellik analizleri DYY’ların ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Benos (2004), 16 OECD ülkesiyle ilgili 1970–1997 dönemini kapsayan çalışmasında maliye politikası uygulamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmada eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve kamu güvenliği gibi pek çok alandaki harcamaların büyüme etkileri panel veri analizi yardımıyla incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarının özellikle az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeyi daha fazla olumlu etkilediği görülmektedir, sağlık harcamaları ise özellikle ekonomik olarak yüksek gelirli

lkelerde ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkilidir. Kamu güvenliği harcamaları ise belli bir düzeyi aşması durumunda ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Ayrıca bütçe fazlalarının büyümeye pozitif katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Datta ve Agarwal (2004), 22 OECD ülkesinde 1980-1992 dönemi telekomünikasyon yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisini dinamik panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir. Modelde bağımlı değişken GSYİH, bağımsız değişkenler nüfus artışı, kamu harcamalarının gelir içindeki payı, yatırım harcamalarının gelir içindeki payı ve kişi başi telekom ana hattı kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçları telekom yatırımlarının ekonomik büyüme göstergesi olan GSYİH'yla istatistiki açıdan anlamlı ve pozitif yönlü ilişkide bulunduğu görülmüştür. Percoco (2004), 1970-1994 dönemi için İtalya'da, ulaştırma ve haberleşme altyapı yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Cobb-Douglas retim fonksiyonu modeline göre oluşturulan panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre demiryolu ve denizyolu altyapısını iyileştirme yönünde yapılan yatırımlar bölge ekonomilerinin gelişimini olumlu etkilerken, karayolu yatırımları bölgesel gelişimi negatif etkilemektedir. Acıs vd. (2006), gelişmiş 18 ülke için 1981-1998 dönemi verilerini birleştirilmiş kesitlerarası veri yöntemi kullanarak girişimcilik ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmada girişimcilik göstergesi olarak serbest meslek sahiplerinin oranı kullanılmıştır. Ülkenin Ar-Ge harcamaları, bilgi stoku, işgücü, sermaye stoku, eğitim ve kamu harcamaları faktörlerin de analiz edildiği çalışmada FGLS ve 2 aşamalı EKK analiz sonuçlarına göre yüksek girişimcilik düzeyine sahip ülkelerin daha iyi ekonomik büyüme performansı gösterdikleri tespit edilmiştir. Chang ve Ying (2006), 1980-1998 dönemi için 15 OECD ülkesine ait sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme değişkenlerini regresyon analizi kullanarak incelemişlerdir. Çalışma sonucuna göre, sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistik olarak anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Blankenau vd. (2007), 1960-2000 döneminde 23 gelişmiş ülke üzerine panel veri yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmalarında eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde olumlu bir etkisi olduğunu tespit edilmiştir. Kamu eğitim harcamalarındaki % 1'lik artışı büyümeyi %0.2 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Falk (2007), 15 OECD ülkesinin 1970-2004 dönemi için yaptığı çalışmada Ar-Ge yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini panel veri yöntemiyle araştırmıştır. Çalışma sonuçları Ar-Ge harcamaları ve

yatırımlarındaki artışlar kişi başı GSYH'yı ve işçi başı GSYH'yı uzun dönemde pozitif şekilde etkilemektedir.

Özer ve Çiftçi (2009), Ar-Ge harcamaları, araştırmacı sayıları ve patent sayılarının OECD ülkeleri GSYİH'sı üzerindeki etkisini 1990-2005 dönemi için araştırmışlardır. OECD ülkeleri için panel veri tekniği kullanılarak yapılan analizlerde, Ar-Ge harcamaları, araştırmacı sayıları ve patent sayılarının GSYİH üzerinde pozitif ve yüksek oranlı bir etkiye sahip olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir. Compton vd. (2011), ABD'nin 50 eyaleti için 1981-2004 dönemi verilerini panel veri analizi yardımıyla incelemiş ve ekonomik özgürlük ve büyüme ilişkisini araştırmışlardır. OLS tahmin sonuçlarına göre, büyüme ve ekonomik özgürlük düzeyi arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye rastlanmıştır. Umutlu vd. (2011) 29 OECD ülkesinin 2000-2007 dönemine ait yıllık verileri, Mankiw–Romer–Weil (MRW) modeli kullanılarak, panel veri regresyon analizi ile ekonometrik açıdan incelenmektedir. Analiz sonuçlarına göre, beşeri sermaye endekslerinden eğitimin ve kurumların etkinliğini belirlemede kullanılan mülkiyet hakkı değişkeninin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Gülmez ve Yardımcıoğlu (2012), 21 OECD ülkesinde 1990-2010 dönemi Ar-Ge harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi panel veri analizi ile araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre Ar-Ge harcamaları ve ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. 21 OECD ülkesinin genelinde Ar-Ge harcamalarındaki %1'lik bir artış ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde yaklaşık olarak %0,77'lik bir artış meydana getirmektedir. Güloğlu ve Tekin (2012), seçili OECD ülkelerinin Ar-Ge ve inovasyon harcamaları ile ekonomik büyüme performansları arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile 1991-2007 dönemi için araştırmıştır. Panel nedensellik testi sonuçlarına göre yüksek gelire sahip OECD ülkelerinde Ar-Ge harcamaları teknolojik değişime yol açmakta, teknolojik değişim ise ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Tablo 3.1. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Gelişmiş Ülkeler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Aschauer (1989)	G7 ülkeleri, 1966-1985	Panel veri analizi	Ulaştırma sektörü yatırım düzeyi artışı sanayi üretimini ve ekonomik büyümeyi artırmaktadır
Alexandar (1997)	20 OECD ülkesi, 1974-1991	Panel Veri Analizi	Enflasyon ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilemektedir
Hanson ve Jonung (1997)	İsveç'in 1834-1991	Zaman serisi analizi	Finansal gelişme sonucu ekonomik büyüme pozitif yönlü etkilenmektedir
Pereira ve Sagales (1999)	İspanya, 1970-1989	VAR analizi	Kamunun ulaştırma ve haberleşme yatırımları ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir
Heshmati (2001)	OECD ülkeleri, 1970-1992	Mankiw, Romer ve Weil modeli ve regresyon analizi	Sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir
Vedder (2001)	ABD, 1957-1997	Zaman serisi analizi	Vergi oranlarındaki artışın ekonomik büyümeyi negatif etkilediği görülmüştür
Colecchia ve Schreyer (2002)	9 gelişmiş OECD ülkesi, 1980-2000	Solow modeli, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu	Telekomünikasyon yatırımlarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini tespit etmişlerdir
Holtz-Eakin ve Kao (2003)	50 ABD eyaleti, 1986-1998	Panel veri analizi	Girişimciliğin verimlilik artışı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu vurgulanmıştır.
Karabegovic vd. (2003)	Kanada ve ABD eyaletleri, 1994-1999	Panel Veri Analizi	Ekonomik özgürlük düzeyi ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki
Asheghian (2004),	ABD, 1960-2000	Zaman serisi analizi	DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu görülmüştür
Datta ve Agarwal (2004)	22 OECD ülkesi için 1980-1992	Panel veri analizi	Telekom alanında ki yatırımlar arttığında ekonomik büyüme de pozitif yönlü değişmektedir
Benos (2004)	16 OECD ülkesi, 1970–1997	Panel Veri Analizi	Bütçe fazlalarının ekonomik büyümeye pozitif katkı yaptığı görülmüştür
Percoco (2004)	İtalyan bölgeleri, 1970-1994	Panel Veri Analizi	Demiryolu ve deniz yolu altyapı yatırımlarının bölgesel büyümeyi pozitif, karayolu yatırımlarının ise negatif etkilediği görülmüştür
Acs vd. (2006)	18 gelişmiş ülke, 1981-1998	Birleştirilmiş kesitlerarası veri yöntemi	Yüksek girişimcilik düzeyine sahip ülkeler daha iyi ekonomik büyüme performansı göstermektedirler
Chang ve Ying (2006)	15 OECD ülkesi, 1980-1998	Regresyon analizi	Sağlık harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir

Tablo 3.1. (Devam)

Blankenau vd. (2007)	23 gelişmiş ülke, 1960-2000	Panel Veri Analizi	Kamu eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi uzun dönemde olumlu bir şekilde etkilemektedir
Falk (2007),	15 OECD ülkesi, 1970-2004	Panel Veri Analizi	Ar-Ge harcamaları ve yatırımları ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir
Özer ve Çiftçi (2009)	OECD ülkeleri, 1990-2005	Panel veri analizi	Ar-Ge harcamaları, araştırmacı sayıları ve patent sayılarının GSYİH'yı pozitif etkilemektedir
Compton vd. (2011)	ABD'nin 50 eyalet, 1981-2004	Panel Veri Analizi	Büyüme ve ekonomik özgürlükler arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur
Umutlu vd. (2011)	29 OECD ülkesi, 2000-2007	Panel veri analizi	Eğitimin ve mülkiyet hakkı değişkenlerindeki iyileşmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır
Gülmez ve Yardımcıoğlu (2012)	21 OECD ülkesi, 1990-2010	Panel veri analizi	Ar-Ge harcamalarıyla ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir
Güloğlu ve Tekin (2012)	OECD ülkeleri, 1991-2007	Panel Veri Analizi	Ar-Ge harcamalarının teknoloji düzeyini, teknolojideki değişimin ise ekonomik büyümeyi olumlu olarak etkilediği belirtilmiştir

3.1.1.2. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Karma Ülkeli Çalışmalar

Atje ve Jovanovic (1993), 94 ülke hisse senedi piyasalarının ve banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Neoklasik büyüme modeli olan Mankiw, Romer ve Weil modeli ile 1960-1985 dönemi için araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlar hisse senetlerinde ve banka kredilerindeki artışın ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür. Easterly ve Rebelo (1993), kamusal harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1970-1988 dönemi için 119 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke panel veri analiziyle incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre kamunun mali yapısının kalkınma düzeyini etkilediği ve maliye politikası ekonomik duruma göre değişiklik gösterdiği görülmüştür. Ulaştırma ve iletişim alanında yapılan yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilediği de görülmüştür. Barro (1996), 1960-1990 arası dönemde 100 ülke için yaptığı çalışmada kişi başına GSYH ile okullaşma, yaşam beklentisi, doğurganlık oranları, kamu harcamaları, hukukun üstünlüğü, enflasyon ve

dış ticaret hadleri gibi değişkenlerin ilişkileri incelenmiştir. Elde edilen analiz sonuçları ilköğretim, yaşam beklentisi, hukukun üstünlüğü ve dış ticaret hadleri değişkenleri ile büyüme arasında pozitif bir ilişki ve doğurganlık oranı, kamu harcaması ve enflasyon ile büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Nelson ve Singh (1998), ekonomik ve politik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1970-89 dönemi için 67 gelişmekte olan ülke için incelemişlerdir. Ekonomik özgürlükler endeksi oluşturulurken, fiyat istikrarı, kamu büyüklüğü, ayrımcı vergileme ve ticaret sınırlandırmaları temel alınmıştır. Analizde kullanılan ortalama EKK yöntemi sonuçlarına göre ekonomik özgürlüklerin artması ekonomik büyümeyi anlamlı bir şekilde pozitif olarak etkilemektedir. Rajan ve Zingales (1998), firma ve endüstri temelinde Türkiye'nin de dahil olduğu 41 ülke için yaptıkları analizlerde 1980-1990 dönemi muhasebe standartları, sermaye birikimi/GDP, özel sektör yurtiçi kredileri/GDP, finansal bağımlılık ve kişi başına gelir gibi değişkenlerin kullanıldığı analizde finansal gelişmenin, ekonomik büyüme üzerinde oldukça büyük bir etkisi bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gelişmiş bir finansal yapı, dış finansmana bağlı endüstrilere rekabetçi avantaj sağlamaktadır. Bosworth ve Collins (1999), 23 gelişmiş ve 62 gelişmekte olan ülke için DYY ve ekonomik büyüme ilişkisini 1978-1995 dönemi için panel veri analiziyle araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre DYY'lardaki artış sonucu faktör verimliliği artmakta bu ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki oluşturmaktadır. Gylfason ve Herberstsson (2001), 170 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için 1960-1992 dönemi enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Panel veri analizi uygulama sonuçlarına göre enflasyonda görülen artış ekonomik büyüme performansını olumsuz etkilemektedir.

Collins ve Bosworth (2003), çalışmasında 1960-2000 döneminde dünya GSYİH'sının %95'ini ve nüfusunun %84'ünü kapsayan Türkiye'nin de bulunduğu 84 ülkede büyümenin kaynaklarını panel veri analizi yöntemi ile araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre bütün ülke gurupları içerisinde sermaye birikiminin büyüme üzerinde daha fazla etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca 1960-2000 dönemi için 84 ülkeyi kapsayan genel çalışmada ise kişi başına çıktıdaki büyümeyi %2,3 olarak hesaplayan Collins ve Bosworth bunun %1'nin kişi başına fiziki sermaye birikiminden, %0,3'ünün kişi başına beşeri sermaye birikiminden ve %0,9'unun da TFV artışlarından kaynaklandığı sonucuna ulaşmışlardır. Erdil ve Yetkiner (2004), 75 düşük, orta ve yüksek gelire sahip

ülkenin 1990-2000 dönemi sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme performansları arasındaki ilişkiyi panel VAR modeliyle analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre düşük ve orta gelire sahip ülkelerde ekonomik büyümenin sağlık harcamalarını, yüksek gelirli ülkelerde ise sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi etkileyecek şekilde nedensel ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Gyimah ve Wilson (2004) ise Solow modeli çerçevesinde sağlık harcamalarıyla gelir artışı ilişkisini seçili Afrika ve OECD ülkeleri için panel veri analizi yardımıyla incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre sağlık harcamalarındaki artış kişi başı geliri pozitif yönlü etkilemektedir. Sağlık harcamaları Afrika ve OECD ülkelerinde kişi başı gelirdeki artışa ülkeden ülkeye değişmekle birlikte %22-30 düzeyinde katkı sağlamaktadır.

Ülkü (2004), 1981-1997 döneminde 20 OECD ülkesi ve 10 OECD üyesi olmayan ülke için Ar-Ge, inovasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma sonuçlarına göre analize konu olan bütün ülkelerde Ar-Ge sektörü tarafından yaratılan inovasyon ile kişi başına düşen GSYİH arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Cheng (2005), azgelişmiş, gelişmekte olan ve OECD ülkelerini kapsayan 50 ülkeli çalışmasında 1981-2000 dönemi verilerini panel veri analizi kullanarak incelemiştir. Çalışmada ekonomik özgürlükler ile yatırım ve büyüme ilişkisi araştırılmıştır. Ekonomik özgürlükler ölçütü olarak Dünya Ekonomik Özgürlük endeksinden faydalanılmıştır. Çalışma sonucu, ekonomik özgürlüklerdeki iyileşme ve yatırımlar düzeyindeki artışın ekonomik büyümeyi hızlandırdığı görülmüştür. Ekonomik özgürlükleri artıran ve yatırımlara destek veren ülkelerin daha hızlı kalkındıkları görülmüştür. Pazarlıoğlu ve Gürler (2007), AB ülkeleri ile aday ülkelerin iletişim yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analiziyle 1990-2004 dönemi için inceledikleri çalışmalarında telekomünikasyon alanında yapılan yatırımların kişi başı milli hasılayı pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Yamak ve Koçak (2007), bilgi teknolojisi yatırım harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki olası etkilerini 1993-2005 dönemi, toplam 50 ülke için karma, gelişmiş, gelişmekte olan ve G-8 ülkeleri olarak 4 farklı şekilde sınıflandırarak incelemiştir. Panel veri analiz sonuçlarına göre bilgi teknolojisine yapılan yatırım harcamaları ekonomik büyümeyi üzerindeki etkisi, ileri düzeyde gelişmiş ülkelerde pozitiftir. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grubunda negatif veya etkisiz olduğu görülmüştür. Bu durum

söz konusu ülkelerde sosyal, kültürel ve kurumsal açıdan eksikliklerin bulunmasının etkisi olarak değerlendirilebilir.

Zahra vd. (2008), iletişim yatırımlarıyla ve ekonomik büyüme ilişkisini 24 düşük, orta ve yüksek gelirli ülkeyi 1985-2003 dönemi için panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre kişi başı GSYİH ile telekom yatırımları arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Wang ve Wong (2009), DYY'ların ekonomik büyüme ve verimlilik üzerindeki etkisini gelişmiş ve gelişmekte olan 69 ülke için 1970-1989 döneminde panel veri yöntemi ile incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre DYY'lar verimlilik üzerinde beşeri sermayenin belli bir düzeyi aşması durumunda etkili olmaktadır. DYY'nin ekonomik büyümeyi de finansal gelişmişlik düzeyinin belli bir eşik değeri aşması durumunda pozitif etkilediği görülmüştür. Genç ve Atasoy (2010), gelişmiş ve gelişmekte olan 34 ülke için Ar-Ge harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1997-2008 dönemi için panel veri analizi ile test etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre Ar-Ge harcamalarından ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç Ar-Ge yatırımlarının söz konusu ülkelerin ekonomik büyümelerini destekleyeceğini göstermektedir. Kottaridi ve Stengos (2010), DYY'ın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini OECD ülkeleri için, yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler için 1970-2004 döneminde incelemiştir. Çalışmada toplam çıktı, yurtiçi fiziki sermaye stoku, yabancı fiziki sermaye stoku, beşeri sermaye stoku ve işgücü değişkenlerini doğrusal olmayan LSDV ve GMM modeli ile analiz etmişler DYY'nin genel olarak tüm ülke grupları için toplam çıktıyı pozitif yönde etkilediğini bulmuştur. Hassan, Sanchez ve Yu (2011) gelir düzeyine göre sınıflandırılmış 168 ülke için 1980-2007 dönemi çıktı büyümesi, parasal genişleme ve yatırım düzeyindeki artış değişkenlerini panel veri analizi uygulayarak incelemişler ve orta ve alt düzey gelişmekte olan ülkelere finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki tespit etmişlerdir. Çoğu gelişmekte olan ülke için kısa dönemde iki yönlü nedenselliğin varlığı görülmüştür. Çetin (2013), ekonomik özgürlüğün gelir düzeyine etkisini gelişmiş ve gelişmekte olan 81 ülke ve 2000-2010 dönemi için panel veri yöntemi ile analiz etmiştir. Kişi başına GSYİH'nın belirleyicisi olarak ekonomik özgürlük endeksi Heritage Foundation (2011), yatırım ve nüfus artışı değişkenleri kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, ekonomik özgürlüğün düzey ve değişim değerlerindeki artışların gelir düzeyine pozitif ve anlamlı etki ettiğini

göstermiştir. Gerni vd. (2013), Orta Asya, Merkezi-Doğu Avrupa ve Kafkasya geçiş ekonomileri ile Türkiye'nin olduğu 24 ülke için girişimcilik ve ekonomik büyüme ilişkilerinin araştırıldığı çalışmada 2008-2011 dönemi GSYİH'nın büyüme oranı, toplam tasarrufların GSYİH'ye oranı, 15 yaş üstü çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı ve girişimcilik göstergesi olarak 15-64 yaş arası çalışan her 1000 kişi başına düşen yeni açılan şirket sayısı değişkenleri panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre bu ülkelerde girişimcilik düzeyindeki artışların ekonomik büyümeyi olumlu etkiliği görülmüştür. Çalışmada ayrıca ekonomik açıdan çeşitli sıkıntılar yaşayan ve kamunun ekonomideki ağırlığını azaltmayı hedefleyen geçiş ülkeleri için girişimcilik faaliyetlerinin ve girişimcilerin desteklenmesinin istikrarlı ekonomik büyümenin sağlanabilirliği açısından oldukça önemli ve gerekli bir unsur olduğu vurgulanmıştır.

Tablo 3.2. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Karma Ülkeli Çalışmalar

Atje ve Jovanovic (1993)	94 ülke, 1960-1985	Neoklasik Mankiw, Romer ve Weil modeli	Hisse senedi piyasası ve banka kredilerindeki artış ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Easterly ve Rebelo (1993)	125 ülke için 1970-1988, 28 ülke için 1870-1988	Yatay kesit ve panel veri analizi	Mali yapının kuvvetli olması ekonomik büyümeyi de olumlu etkilemektedir
Barro (1996)	100 ülkeli, 1960-1990	Panel veri analizi	Analiz sonucu ilköğretim düzeyi, yaşam beklentisi, hukukun üstünlüğü ve dış ticaret hadleri değişkenleriyle büyüme pozitif bir ilişkilidir
Nelson ve Singh (1998)	67 gelişmekte olan ülke için 1970-89 dönemi	Ortalamalı EKK	Ekonomik özgürlükler, ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Rajan ve Zingales (1998)	41 ülke, 1980-1990	Regresyon analizi	Finansal gelişmenin, ekonomik büyümeyi oldukça yüksek düzeyli etkilediği görülmüştür
Bosworth ve Collins (1999)	23'ü GÜ ve 62'si GOÜ toplam 85 ülke	Panel Veri Analizi	DYY girişlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilemektedir
Gylfason ve Herberstsson (2001)	170 ülke, 1960-1992	Panel Veri Analizi	Enflasyonun ekonomik büyüme hızını düşürücü bir etkiye sahip olduğu görülmüştür
Bosworth ve Collins (2003)	84 ülke, 1960-2000	Panel Veri Analizi	Faktör verimliliğindeki artışların büyümenin önemli bir kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Tablo 3.2. (Devam)

Erdil ve Yetkiner (2004)	19 düşük, 32 orta ve 24 yüksek gelirli ülkeler, 1990-2000	Panel Analizi	Veri	Düşük ve orta gelirli ülkelerde ekonomik büyüme sağlık harcamalarını, yüksek gelirli ülkelerde ise sağlık harcamaları ekonomik büyümeyi etkilemektedir
Gyimah ve Wilson (2004)	Sahara altı Afrika (1975-1994) ve OECD ülkeleri (1961-1995)	Panel Analizi	Veri	Sağlık harcamalarındaki artış kişi başına gelir artışını olumlu etkilemektedir
Ülkü (2004)	20 OECD ve 10 OECD üyesi olm. ülke, 1981-1997	Panel Analizi	Veri	Analize konu bütün ülkelerde Ar-Ge harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Cheng (2005)	50 azgelişmiş, gelişmekte olan ve OECD ülkeleri, 1981-2000	Panel Analizi	Veri	Ekonomik özgürlüklerin artması sonucunda, yatırım düzeyinin artmasına ve hızlı ekonomik kalkınmaya yol açmaktadır
Pazarlıoğlu ve Gürler (2007)	AB-30, 1990-2004	Panel Analizi	Veri	Telekomünikasyon yatırımları GSMH'yı pozitif etkilemektedir
Yamak ve Koçak (2007)	50 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, 1993-2005	Panel Analizi	Veri	Belli şartları sağlayan ülkelerde bilgi teknolojisi yatırımları ekonomik büyümeyi pozitif etkilerken diğer ülkelerde negatif etkilemektedir
Zahra, Azim ve Mahmood (2008)	24 düşük, orta ve yüksek gelirli ülke, 1985-2003	Panel Analizi	Veri	Kişi başına düşen altyapı yatırımları arttıkça, ekonomik büyüme de pozitif etkilenir
Wang ve Wong (2009)	69 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, 1970-1989	Panel Analizi	Veri	DYY'ın belli koşullarda ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür
Genç ve Atasoy (2010)	34 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, 1997-2008	Panel Analizi	Veri	Ar-Ge harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Kottaridi ve Stengos (2010)	25 OECD ülkesi ve 20 OECD dışı ülke, 1970-2004	Panel veri analizi, LSDV ve GMM modeli		DYY'ın toplam çıktıyı pozitif yönde etkilediği görülmüştür
Hassan, Sanchez ve Yu (2011)	168 gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş ülke, 1980-2007	Panel Analizi	Veri	Özellikle gelişmekte olan ülkelerin finans piyasalarının gelişmesi ekonomik büyümeyle pozitif ilişkilidir
Çetin (2013)	81 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, 2000-2010	Panel Analizi	Veri	Ekonomik özgürlük düzeyi yükseldikçe, kişi başına gelirden artış göstermektedir
Gerni vd. (2013)	Orta Asya, MDA ve Kafkasya geçiş ekonomileri ile Türkiye'nin olduğu 24 ülke, 2008-2011	Panel Analizi	Veri	Analiz sonuçlarına göre çalışma konusu ülkelerde girişimcilik düzeyindeki artışlar ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.

3.1.1.3. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Glasberg ve Ward (1993), dış borçlarla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 43 gelişmekte olan ülke için 1973-1985 döneminde EKK (En Küçük Kareler) yöntemiyle incelemişlerdir. GSYİH, dış borçlar, dış borç ödemeleri, ticari farklar ve DYY değişkenlerinin kullanıldığı çalışmada, dış borçların ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu görülmüştür. Borensztein vd. (1998), 69 gelişmekte olan ülke için DYY'lar ekonomik büyüme ilişkisini 1970-1989 dönemi için ilişkisiz regresyon analizi kullanarak incelemişlerdir. Analiz sonuçları belli düzeyde beşeri sermaye birikimine sahip ülkelerde DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkili olabileceğini göstermektedir. Serieux ve Samy (2001), 1970–1999 yılları arasındaki verileri kullanarak, 53 düşük ve orta gelirli ülkeye yönelik ampirik çalışmada bulunmuşlardır. Panel veri analizi tekniği kullanılan bu çalışmada, kişi başına gelirdeki büyüme hızı bağımlı değişken, yatırım/gsyih, işgücü büyüme hızı, ihracat/ithalat, OECD ülkelerinin ortalama büyüme hızı, enflasyon oranı, okuryazarlık oranı, borç servisi/ihracat ise bağımsız değişkenlerdir. Yapılan analiz sonuçlarına göre dış borçlarla ekonomik büyüme arasında anlamlı bir negatif ilişki tespit edilmiştir.

Were (2001), 1970–1995 dönemini kapsayan zaman serisi verilerini kullanarak, Kenya ekonomisine dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi test edilmiştir. Regresyon analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmanın sonucunda, Dış borçların ekonomik büyüme ve özel yatırımlar üzerinde olumsuz bir etki bıraktığı görülmüştür. Ayrıca dış borç ödemelerinin büyümeyi olumsuz etkilemediği tespit edilmiştir. Chowdhury (2002), Endonezya ekonomisinde, 1950-1997 dönemi enflasyon düzeyi ve ekonomik büyüme ilişkisini çalışmasında enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür. Ayrıca %8-15 aralığında ki enflasyonun büyümeyi etkilemediği ancak %40'ın üzerinde bir enflasyon gerçekleştiğinde büyümenin olumsuz etkilendiği görülmüştür. Basu vd. (2003), DYY ile ekonomik büyüme ilişkisini 23 gelişmekte olan ülke için 1978-1996 döneminde panel eş-bütünleşme yöntemiyle analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre değişkenler arasında eş-bütünleşme ve nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Kapalı ekonomilerde kısa dönemde DYY ile büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken, uzun dönemde ekonomik büyüme DYY'lar

üzerinde etkili olmaktadır. Dışa açık ekonomilerdeyse DYY ve ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönemli karşılıklı nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Bhattacharya ve Sivasubramanian (2003), Hindistan'da 1970-71 ve 1998-99 dönemi için finansal gelişme ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığını araştırmışlardır. Finansal gelişmişlik göstergesi olarak alınan M3'ten milli gelire doğru bir nedensellik tespit edilmiştir. Bu sonuç Hindistan'da finansal gelişme sonucu büyümenin pozitif etkilendiğinin kanıtı olarak kabul edilmiştir. Carranza vd. (2005), Peru ekonomisini inceledikleri çalışmalarında 1950-1999 dönemi GSYİH, sabit sermaye yatırımları, sermaye birikimi, işgücü stoğu ve beşeri sermaye değişkenleri ile toplam faktör verimliliği ve ekonomik büyüme ilişkisini zaman serisi analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre toplam faktör verimliliğindeki artışlar ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Clements vd. (2003), düşük gelirli ülkelerde dış borcun ekonomik büyümeye etkisini GMM (Generalized Method of Moments) metodu ve panel veri analiziyle incelemişlerdir. 1970-1999 dönemini kapsayan analizde 55 düşük gelirli ülke için kişi başına gelir düzeyi bağımlı değişken; okullaşma oranı, nüfus artışı, yatırım düzeyi, dışa açıklık, ihracatın dış borcu karşılama oranı, dış borç stoku bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre dış borcun kamu yatırımlarını olumsuz etkilediği ve azalan kamu yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde negatif etki oluşturduğudur.

Lin (2003), Tayvan için 1965-2000 dönemi reel GSYİH, reel sermaye stoku ve beşeri sermaye ölçütü olarak eğitim düzeyini aldığı çalışmada eğitim süresinin artmasının ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Musila ve Belassi (2004), Uganda için 1965-1999 dönemi işçi başına düşen kamu eğitim harcaması ve reel GSYİH değişkenlerini eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli kullanarak inceledikleri çalışmalarında işçi başına düşen eğitim harcamasındaki artışın hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür. Çalışmada, çalışan başına ortalama eğitim harcamalarının % 1'lik artış çıktı düzeyini % 0.6 oranında artırırken, yatırımlardaki % 1'lik artış çıktı düzeyini % 0.2 ve işgücündeki % 1'lik artış ise çıktı düzeyini % 0.6 oranında artırdığı gözlemlenmiştir. Chang ve Caudill (2005), Tayvan üzerinde 1962-1998 dönemini kapsayan çalışmalarında için finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini arz ve talep etkileri açısından eş-bütünleşme analiziyle incelemişlerdir. Kişi başına gelirin bağımlı, finansal gelişmişlik ölçüsü

olarak M2/GDP oranı, ithalat ve ihracat kullanılan bağımsız değişkenlerdir. Zaman serisi analizi ve Granger nedensellik test sonuçlarına göre finansal gelişme ekonomik büyüme üzerinde tek yönlü olarak etkisi bulunmaktadır.

Değer ve Emsen (2006), Sovyetlerin dağılması sonrası piyasa ekonomisine geçen 27 geçiş ülkesinde DYY ve ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analiziyle 1990-2002 dönemi için incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre DYY'lar geçiş ekonomilerinde ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı olarak etkilemekte ve ekonomik gelişme ve kalkınmada önemli bir yer tutmaktadır. Shan ve Jianhong (2006), Çin ekonomisi için finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini VAR yöntemi ve Granger nedensellik testi ile araştırmıştır. 1978-2001 dönemi için elde edilen bulgular finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensel ilişkiyi göstermektedir. Tsen (2006), Çin ekonomisinin 1952-1999 döneminde dış ticarete açıklık, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkilerini Johansen eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleriyle incelemiştir. Çalışmada reel GSYİH, ihracat ve ithalat toplamının GSYİH içindeki payı (dışa açıklık) ve ulusal okullaşma oranları (beşeri sermaye düzeyi) değişkenlerini kullanan yazar dışa açıklık, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasında 1978-1999 döneminde karşılıklı nedensellik tespit etmiştir. Bu sonuç ise dışa açıklık, beşeri sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki dinamik bir ilişkin varlığı olarak yorumlamıştır.

Lall (2007), Hindistan'da bölgesel düzeyde yapılan enerji, sulama, ulaşım ve iletişim yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1981-1996 dönemi için Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna göre oluşturduğu modelle analiz etmiştir. Kullanılan panel veri yöntemi sonuçlarına ulaşım ve iletişim yatırımlarının Hindistan'da bölgesel büyüme üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermiştir. Yapılan yatırımlar sadece bölgesel çarpan etkilerinden değil aynı zamanda yapılan yatırımların komşu bölgelerle oluşturduğu pozitif dışsallıkların bir sonucu olarak da ortaya çıkmıştır.

Wu ve Zhou (2007), Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Çin için 1953-2004 dönemi için araştırdıkları çalışmalarında uzun dönemde Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasında bir eşbütünleşme ilişkisi ve Ar-Ge harcamalarıyla ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Ar-Ge harcamalarının ekonomiyi daha rekabetçi bir hale getirdiği ve

sürdürülebilir büyümeyi olumlu etkilediği belirtilmiştir. Baldacci vd.(2004), 120 gelişmekte olan ülke üzerine 1975-2000 dönemi için yaptığı analizinde beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmada, eğitim harcamalarının beşeri sermaye birikimini etkilediği ve yüksek ekonomik büyümeyi desteklediği görülmüştür. Eğitim harcamaları/GSYİH oranındaki % 1’lik bir artışın yıllık kişi başına düşen GSYİH’yı 15 yıl içerisinde % 1.4 düzeyinde bir artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

Nasab ve Aghaei (2009), bilgi iletişim teknolojileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 11 OPEC ülkesinde 1990-2007 dönemi kişi başı GSYİH ve telekomünikasyon yatırımları değişkenlerini Dinamik Panel Veri yaklaşımı çerçevesinde analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre telekomünikasyon yatırımlarının büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri olduğunu görmüşlerdir. Omisakin vd. (2009), Nijerya için 1970-2006 dönemi verilerini kullanarak yapmış oldukları çalışmalarında Toda-Yamamoto nedensellik ve ARDL yöntemi kullanmışlardır. Elde edilen sonuçlar ticari açıklığın rekabet gücünü artırdığı bunun ise büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür. Ticari açıklık oranındaki %10’luk bir artış büyümeyi yaklaşık %7 oranında artırdığını tespit etmiştir. Jangili (2011), tasarruf, yatırım ve ekonomik büyüme ilişkisini Hindistan için 1950-2008 dönemi için eşbütünleşme ve nedensellik analizleri ile araştırdığı çalışmasında GSYİH, yurtiçi tasarruflar ve yurtiçi yatırımlar değişkenlerini kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre yüksek tasarruf ve yatırımların yüksek ekonomik büyümeyi sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Ahmadi ve Mohebbi (2012), İran için 1971-2008 döneminde dışa açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisini EKK yöntemini kullanarak araştırdıkları çalışmalarında dışa açıklığın ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir etkilediğini belirtmişlerdir.

Tablo 3.3. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri GOÜ Üzerine Yapılan Çalışmalar

Glasberg ve Ward (1993)	43 gelişmekte olan ülke, 1973-1985	EKK yöntemi	Dış borçların ekonomik büyümeyi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Borensztein vd. (1998)	69 GOÜ, 1970-1989	İlişkisiz regresyon tekniği	Ancak beşeri sermaye düzeyi belli bir eşik değerin üzerindeki ülkelerde DYY'nin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür.
Serieux ve Samy (2001)	53 düşük ve orta gelirli ülke, 1970-1999	Panel veri analizi	Dış borçlarla ekonomik büyüme arasında anlamlı bir negatif ilişki tespit edilmiştir
Were (2001)	Kenya, 1970-1995	Regresyon analizi	Dış borç birikiminin ekonomik büyümeyi ve negatif etkilediği görülmüştür
Chowdhury (2002)	Endonezya, 1950-1997	Ortalama ve serpilme diyagramları	Enflasyonla ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur
Basu vd. (2003)	23 GOÜ, 1978-1996	Panel veri analizi	DYY ve ekonomik büyüme arasında bazı ülkeler için tek bazıları için çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür
Carranza vd. (2005)	Peru, 1950-1999	Zaman serisi analizi	Toplam faktör verimliliğindeki artışlar ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Clements vd. (2003)	55 düşük gelirli ülke, 1970-1999	Panel veri analizi	Dış borçlar kamu yatırımlarını azalttığından ekonomik büyüme negatif etkilenmektedir
Lin (2003)	Tayvan için 1965-2000	Zaman serisi analizi	Eğitim düzeyindeki artış ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir
Musila ve Belassi (2004)	Uganda, 1965-1999	Zaman serisi analizi	Kamu eğitim harcamalarındaki artışın kısa ve uzun dönemde ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür
Değer ve Emsen (2006)	27 geçiş ekonomisi, 1990-2002	Panel veri analizi	DYY'lar ekonomik büyüme performansı üzerinde pozitif etkilidir
Shan ve Jianhong (2006)	Çin, 1978-2001	VAR yöntemi ve Granger nedensellik testi	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensel ilişki tespit edilmiştir
Tsen (2006)	Çin, 1952-1999	Zaman serisi analizleri	Dışa açıklık, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi görülmüştür
Lall (2007)	Hindistan eyaletleri, 1981-1996	Panel veri analizi	Ulaştırma ve haberleşme yatırımları Hindistan'da bölgesel büyümeyi pozitif yönlü etkilemektedir
Wu vd. (2007)	Çin, 1953-2004	Zaman serisi analizi	Ar-Ge harcamaları rekabet gücünü artırarak ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilemektedir

Tablo 3.3. (Devam)

Baldacci vd.(2008)	120 gelişmekte olan ülke, 1975-2000	Panel veri analizi	Eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği görülmüştür
Nasab vd. (2009)	11 OPEC ülkesi için 1990-2007	Panel veri analizi	Telekomünikasyon yatırımlarının büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olduğu görülmüştür
Omisakin vd. (2009)	Nijerya, 1970-2006	Toda-Yamamoto nedensellik ve ARDL yöntemi	Ticari açıklığın rekabet gücünü artırdığı bunun ise büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır
Jangili (2011)	Hindistan, 1950-2008	Zaman serisi analizi	Yüksek tasarruf ve yatırımlar, yüksek ekonomik büyümeyi sağlamaktadır
Ahmadi ve Mohebbi (2012)	İran, 1971-2008	Zaman serisi analizi	Dışa açıklığın ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür

3.1.1.4. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar

Karagöl (2002) tarafından Türkiye üzerine 1956-1996 dönemi dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi eş-bütünleşme analizi ile incelenmiştir. Çalışmada kullanılan milli hâsıla, sermaye ve işgücü stoku, beşeri sermaye ve dış borç değişkenleriyle yapılan eş-bütünleşme analizine göre uzun dönemde dış borçlar ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Türkmen (2002), Türkiye için yaptığı çalışmasında 1980–1999 yılları arasında, özellikle, yükseköğretim eğitiminin geri dönüşüm oranının çok yüksek olduğuna dair sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmada 1980-1999 dönem için ortalama büyümenin yaklaşık %31'inin beşeri sermaye stokundaki artıştan kaynaklandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Karaca (2003) Türkiye’de enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 1987-2002 dönemi için incelemiştir. Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre ise enflasyonunun artması ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Çalışma döneminde enflasyonun bir puan artması ekonomik büyüme oranını 0.37 puan düşürmektedir. Kar ve Taban’da (2003) Türkiye’de 1971–2000 dönemi için kamu harcamaları bileşenleri olan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve altyapı yatırım harcamalarının büyüme üzerindeki etkilerini incelenmiş ve sonuçta eğitim ve sosyal güvenlik harcamalarının

ekonomik büyümeyi pozitif, sağlık harcamalarının negatif etkilediği ve altyapı yatırımlarının ekonomik büyümeye katkısının olmadığı sonucuna varılmıştır.

Berber ve Artan (2004), Türkiye’de 1987-2003 dönemi aylık enflasyon ve ekonomik büyüme verileriyle yaptıkları çalışmalarında enflasyonun büyümeyi negatif etkilediği görülmüştür. Çalışmada enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi olduğu ve enflasyonun %10 artması ekonomik büyümeyi %1,9 oranında azalttığı görülmüştür. Onur (2005), Türkiye ekonomisi için 1980-2003 döneminde finansal serbestleşme, açıklık ve kalkınma ile ekonomik büyüme ilişkisini, Granger nedensellik testi ile araştırmıştır. Finansal kalkınma göstergesi olarak M2 para arzı, finansal açıklık göstergesi olarak dış ticaret hacmi ve finansal serbestleşme göstergesi olarak sermaye hareketleri değişkenlerinden faydalanılmıştır. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, finansal serbestleşme, finansal kalkınma ve açıklığın ekonomik büyümeyi etkilemediği ancak ekonomik büyümenin bu değişkenler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan otoregresif analiz sonuçlarına göre ise finansal serbestleşme ekonomik büyümeyi negatif etkilerken, finansal kalkınma ve açıklık ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilemektedir. Aslan ve Küçükaksoy (2006) Türkiye’de finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisi 1970-2004 dönemi verileriyle Granger nedensellik testi incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru nedensel bir ilişki bulunmaktadır. Şimşek ve Behdioğlu (2006), 1980-2002 dönemi için Türkiye’de DYY’ların ekonomik büyüme olumlu üzerindeki etkisini Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna göre oluşturulan model çerçevesinde korelasyon analizi ile incelemiştir. Sonuçlar incelendiğinde Türkiye’de DYY’ların ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Çalışmada ayrıca Türkiye’de sabit sermaye birikimi ile işgücü arasında pozitif korelasyonun olduğu da ortaya çıkmıştır. Taban ve Kar (2006) beşeri sermaye ekonomik büyüme ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında Türkiye’nin 1969-2001 dönemi beşeri sermaye indeksi, bileşik okullaşma oranı, eğitim endeksi ve yaşam süresi beklentisi ve reel GSMH değişkenlerini eşbütünleşme ve nedensellik analizleri ile incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de beşeri sermaye birikimi ve ekonomik büyümenin karşılıklı olarak birbirini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çetin ve Çetin (2007) çalışmalarında, VAR modeli kullanılarak 1988:4-2005:4 dönemlerini kapsayan üç aylık verilerle Türkiye’de uygulanan para, maliye ve kur

politikalarının başta reel GSYİH olmak üzere seçilmiş bazı makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Para politikası değişkeni olarak faiz oranı ve reel para arzını kullanmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre, para politikası değişkeni olarak faiz oranı alındığında, faiz oranının reel döviz kurunu ve enflasyon oranını pozitif, reel GSYİH'yı negatif yönde etkilemektedir. Kurt ve Terzi (2007) Türkiye için 1989-2003 dönemi üçer aylık ihracat, ithalat, imalat sanayi verimlilik endeksi ve GSYİH verilerini VAR modeli kullanarak incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre ekonomik büyüme ve verimlilik artışı arasında nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Temiz ve Korkmaz (2007), Türkiye ekonomisinde 1965-2005 döneminde sağlık alanındaki göstergeler ile ekonomik büyüme ilişkisini, Johansen eş-bütünleşme ve hata düzeltme modeli yardımıyla incelemişlerdir. Ekonomik büyüme göstergesi olarak GSMH, sağlık göstergesi olarak yaşam beklentisi ve bebek ölüm hızı verileri kullanılmıştır. Analiz sonuçları yaşam beklentisi ile ekonomik büyüme arasında pozitif, bebek ölüm hızı ile ekonomik büyüme arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bilginoğlu ve Aysu (2008) Türkiye için 1968-2005 dönemi verileri kullanılmıştır. Regresyon analizi sonuçlarına göre Türkiye'de dış borçlar ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilediğinden ekonomik büyüme performansının artması için dış borç yükü hafifletilmelidir.

Demir ve Sever (2008) Türkiye için 1980-2007 dönemi için tarımsal altyapı harcamaları, imalat sanayine dönük altyapı harcamaları, hizmetler (eğitim, sağlık sektörü), turizm ve ulaşım sektörlerinde yapılan altyapı harcama değişkenleri ile GSYİH değişkeni kullanılarak incelenmektedir. Elde edilen bulgulara göre kamu kesiminin alt yapı harcaması olarak turizm, imalat sanayi ve ulaşım sektörlerine yaptığı harcamaların üretim faktörlerinin verimliliklerini ve rekabet güçlerini artırarak, gayrisafi yurtiçi hâsıla düzeyini artırdığı tespit edilmiştir. Taban (2008), Türkiye ekonomisi için enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisini 1970-2006 dönemi için ARDL sınır testi yaklaşımıyla incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre enflasyon, ekonomik büyümeyi uzun ve kısa dönemde negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Altın ve Kaya (2009), 1990-2005 dönemi için Türkiye ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmalarında Ar-Ge harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini nedensellik analizi ve VEC modeliyle incelemişlerdir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre Türkiye'de Ar-Ge harcamalarından ekonomik büyümeye doğru uzun dönemli bir nedensellik ilişkisinin

varlığı tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise herhangi bir ilişki görülmemiştir. Vergil ve Abasız (2008) Türkiye ekonomisinde Toplam Faktör Verimliliğinin (TFV) büyüme üzerine etkisi Collins Bosworth Varyans ayrıştırması kullanılarak 1968-2006 dönemi için analiz ettikleri çalışmalarında TFV'nin büyümeyi pozitif etkilediği ve ekonomik büyümenin ortalama %30'luk bölümünün TFV artışından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Nazlıoğlu vd. (2009) Türkiye için 1987-2007 dönemi verileri ile ARDL yöntemi ve Dolado-Lutkepohl nedensellik analizini kullandıkları çalışmada altı farklı finansal gelişme göstergesi kullanmışlardır. Çalışma sonucunda sadece özel sektöre verilen krediler değişkeninin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Açıkgöz ve Çatalbaş (2010) Türkiye ekonomisinde büyüme ve toplam faktör verimliliği (TFV) ilişkisini 1968-2006 dönemi için regresyon analizi ile tahmin etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre Türkiye ekonomisinde ölçeğe göre azalan getiri vardır ve 1980 öncesi dönemde büyümenin kaynağı sermaye birikimi iken, 1980 sonrası dönemde 1991-95 yılları dışında TFV büyümesidir. Altıntaş ve Ayriçay (2010), Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 1987-2007 dönemi için üç aylık verileriyle ve ARDL yöntemini kullanarak analiz etmişlerdir. Ekonomik büyüme göstergesi olarak reel GSMH değişkenini kullanırken, finansal gelişme göstergesi olarak ta M2/Y değişkeni kullanılmıştır. Kontrol değişkeni olarak, dış açıklık oranı ($X+M/Y$) ve reel faz oranı değişkenlerinin kullanıldığı çalışmada tüm değişkenler ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir.

Çiçek vd. (2010) araştırmalarında, iç ve dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediğini ampirik olarak incelemiştir. Birim kök testi, Yapısal kırılma testi ve Regresyon analizi yardımıyla, Türkiye ekonomisi için 1990–2009 dönemi üçer aylık dönemler halinde incelenmiştir. Çalışmada büyüme değişkeni olarak reel GSYİH (2005 fiyatlarıyla), toplam iç ve dış borç stoku verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucuna göre iç borç stokundaki artışın GSYİH artışına pozitif katkı sağladığını, dış borç stokundaki artışın ise GSYİH artışına negatif katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Keskin ve Karşıyakalı (2010) Türkiye’de, 1987-2007 dönemi verilerini Engle-Granger eş-bütünleşme ve nedensellik analizi kullanarak yaptıkları çalışmalarında finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında “talep izleyici” ilişki olduğunu yani Türkiye’de ekonomik büyümenin finansal gelişmenin nedeni olduğu görülmüştür. Korkmaz (2010) Türkiye için AR-GE harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1990-2008

dönemi yıllık verileri ile Johansen eş-bütünleşme yöntemi kullanarak incelemiştir. AR-GE harcamalarının artması, işletmelerin büyümesini ve dış dünya ile daha iyi rekabet edebilir duruma gelmesini sağladığı ve GSYİH'yi pozitif etkilediği sonucuna varılmıştır. Şimşek ve Kadılar (2010) beşeri sermaye birikimi, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, ARDL sınır testi, eş-bütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli ile Türkiye için 1960-2004 dönemi reel GSYİH, reel ihracat ve yükseköğrenime kayıt miktarı serileri kullanılarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye'de uzun dönemde ihracat artışı ve beşeri sermaye birikiminin, uzun dönemde büyüme pozitif etkiledi, ekonomik büyümenin ise beşeri sermaye birikimini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Telatar ve Abiyev (2010) Türkiye için enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini istatistiksel ve zaman serisi analizi yöntemleri kullanarak 1987-2006 dönemi için araştırdıkları çalışmalarında enflasyon ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca söz konusu bu ilişkinin 2001 yılında güçlendiği görülmüştür. Karaçor vd. (2011) Türkiye'de enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında 1988:1-2007:4 dönemi çeyrek dönem verileri sınır testi yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre TÜFE'ye göre hesaplanan enflasyon oranları ile ekonomik büyüme arasında hem kısa dönemde hem de uzun dönem de negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kara ve Taş (2012) ulaşım ve iletişim alanındaki harcamaların Türkiye'de genel ve her bir Düzey-1 bölge geliri üzerindeki katkısı 2004-2008 verileriyle incelemiştir. Çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları altyapı harcamalarının genel olarak bölgesel gelir üzerinde ve her bir Düzey-1 bölgesi geliri üzerinde pozitif katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca bu tür yatırımların bölgeleri cazip kıldığı ve bölge bölgenin rekabetçi yapısını geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çelik ve Direkçi (2013), dış borç ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye ekonomisi açısından 1991-2010 dönemi için ele aldıkları çalışmalarında EKK regresyon ve Granger nedensellik analiz sonuçlarına göre Türkiye'deki dış borçların ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ekonomik büyüme için, dış kaynak kullanımının azaltılarak yurtiçi kaynak kullanımının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Mercan ve Peker (2013), finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1992-2010 dönemi aylık verileri kullanılarak Türkiye ekonomisi için araştırılmışlardır. Sınır testi ve eş-bütünleşme analizinin kullanıldığı çalışmada

değişkenlerin eş-bütünleşik olduğu ve uzun dönemde finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiki olarak anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür. Kısa dönemde ise, hata düzeltme terimi negatiftir. Bu ise modelin anlamlı olduğunu göstermekte ve değişkenler arasındaki sapmanın uzun dönem denge düzeyine yakınsadığını göstermektedir.

Tablo 3.4. Rekabet Gücü ve Büyüme İlişkileri Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalar

Karagöl (2002)	Türkiye, 1956-1996	Zaman serisi analizi	Dış borçlar ekonomik büyümeyi negatif bir şekilde etkilemektedir
Türkmen (2002)	Türkiye, 1980-1999	Zaman serisi analizi	Beşeri sermaye stokundaki artış ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Karaca (2003)	Türkiye, 1987-2002	Zaman serisi analizi	Enflasyonun büyümeyi negatif etkilediği görülmüştür
Kar ve Taban (2003)	Türkiye, 1971-2000	Zaman serisi analizi	Eğitim ve sosyal güvenlik harcamaları ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkilidir
Berber ve Artan (2004)	Türkiye, 1987-2003	Zaman serisi analizi	Enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğu görülmüştür
Onur (2005)	Türkiye, 1980-2003	Zaman serisi analizi	Finansal kalkınma ve açıklığın ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür
Aslan ve Küçükaksoy (2006)	Türkiye, 1970-2004	Zaman serisi analizi	Finansal gelişmenin ekonomik büyümeye neden olduğunu görülmüştür
Şimşek ve Behdioğlu (2006)	Türkiye, 1980-2002	Korelasyon analizi	DYY'lar GSMH'yı pozitif yönlü etkilemektedir
Taban ve Kar (2006)	Türkiye, 1969-2001	Eşbütünleşme ve nedensellik analizi	Beşeri sermaye birikimi ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunmaktadır
Çetin ve Çetin (2007)	Türkiye, 1988:4-2005:4	VAR analizi	Faiz oranlarındaki artış ekonomik büyümeyi negatif etkilenmektedir
Kurt ve Terzi (2007)	Türkiye, 1989-2003	VAR analizi	Ekonomik büyümeyle verimlilik düzeyi arasında çift yönlü bir ilişki vardır
Temiz ve Korkmaz (2007)	Türkiye, 1965-2005	Zaman serisi analizi	Sağlık göstergelerindeki iyileşmenin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür
Bilginoğlu ve Aysu (2008)	Türkiye, 1968-2005	Zaman serisi analizi	Dış borçların ekonomik büyümeyi negatif etkilediği görülmüştür
Demir ve Sever (2008)	Türkiye, 1980-2007	Zaman serisi analizi	Kamu altyapı harcamaları sektörlerin verimliliklerini artırarak, ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir

Tablo 3.4. (Devam)

Taban (2008)	Türkiye, 1970-2006	ARDL sınır testi	Enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde uzun ve kısa negatif etkili olduğu görülmüştür
Vergil ve Abasız	Türkiye, 1968-2006	Zaman serisi analizleri	Toplam faktör verimliliğindeki artışlar ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir
Altın ve Kaya (2009),	Türkiye, 1990-2005	Nedensellik analizi ve VEC modeli	Uzun dönemde Ar-Ge harcamalarından ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi görülmüştür
Nazlıoğlu vd. (2009)	Türkiye, 1987-2007	ARDL sınır testi ve nedensellik analizi	Özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği görülmüştür
Açıkgöz ve Çatalbaş (2010)	Türkiye, 1968-2006	Regresyon analizi	Ekonomik büyümenin kaynağının genel olarak TFV olduğu sonucuna ulaşılmıştır
Altıntaş ve Ayriçay (2010)	Türkiye, 1987-2007	ARDL sınır testi	Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilediği görülmüştür
Çiçek vd. (2010)	Türkiye, 1990-2009	Zaman serisi analizi	İç borç stokundaki artışın GSYİH'yi pozitif, dış borç stokundaki artış ise GSYİH'yi negatif etkilemektedir.
Keskin ve Karşıyakalı (2010)	Türkiye, 1987-2007	Engle-Granger eşbüt. ve nedensellik ana.	Türkiye'de ekonomik büyümenin finansal gelişmenin nedeni olduğu görülmüştür.
Korkmaz (2010)	Türkiye 1990-2008	Eşbütünleşme analizi	AR-GE harcamalarında meydana gelen artışın, GSYİH'yi pozitif etkilediği görülmüştür
Şimşek ve Kadılar (2010)	Türkiye, 1960-2004	ARDL sınır testi, eşbüt. analizi ve hata düzeltme modeli	İhracat artışı ve beşeri sermaye birikimi, uzun dönemli ekonomik büyümeyi desteklemektedir.
Telatar ve Abiyev (2010)	Türkiye, 1987-2006	Zaman serisi analizi	Enflasyon ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur
Karaçor vd. (2011)	Türkiye, 1988-2007	Sınır testi	Enflasyon oranları ile ekonomik büyüme arasında hem kısa dönemde hem de uzun dönem de negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür
Kara ve Taş (2012)	Türkiye, 2004-2008	Panel veri analizi	Altyapı harcamalarının bölgesel gelirin artmasında pozitif katkısı olduğu görülmüştür

Tablo 3.4. (Devam)

Çelik ve Direkçi (2013)	Türkiye, 1991–2010	Regresyon analizi ve Granger nedensellik testi	Dış borçlar ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.
Mercan ve Peker (2013)	Türkiye, 1992-2010	ARDL sınır testi	Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir

Genel olarak değerlendirildiğinde rekabet gücünün belirleyicilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelendiğinde rekabet gücünün en önemli belirleyicisi olarak literatürde yaygın olarak verimlilik kullanılmaktadır. Gerek sermaye gerekse emek verimliliğinin sağlanması ülkelerin rekabet güçlerinin artmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü verimlilik artışı sonucunda aynı miktarda üretim faktörü ile daha fazla çıktı alınabilecek bu ise dış piyasalardaki rakiplere göre maliyet avantajı kazandıracaktır. Bu ise rekabet gücü sıralamasında ülkeye büyük avantaj kazandırmaktadır. Eğitim ve sağlık göstergeleri gibi beşeri sermaye faktörünün verimliliğini artıran değişkenlerde rekabet gücü büyüme ilişkisi üretim faktörlerinden emek üzerine yoğunlaşmaktadır. Özellikle yetişmiş emeğin bilgi ve becerisinin artırılmasına yönelik olarak sunulan eğitim hizmetleri rekabet gücünü ve ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Sağlık harcamaları da benzer şekilde yetişmiş ve kalifiye emeğin korunmasında ve verimliliğinin sürdürülmesinde büyük önem taşımaktadır. Söz konusu bu iki değişken ulusal rekabet gücünün artmasına pozitif katkı sağlamakta ve ekonomik büyümeyi artırıcı etkiler oluşturmaktadır.

Ar-Ge harcamaları, patent üretimi ve teknolojik altyapıya ilişkin değerler ülkenin küresel rekabet gücünün artmasına ve yeni teknolojiler geliştirilerek daha etkin ve verimli bir rekabetçi üretim yapısı oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Yeni geliştirilen teknoloji ve sermaye yoğun ürünler, geliştirilen üretim stratejileri ve bilgi üretimi ise ülkenin ulusal rekabet gücünü artırdığı gibi ekonomik büyüme performansını da olumlu bir şekilde etkilemektedir. Ülkenin makro ekonomik göstergelerindeki (yurtiçi tasarruf-yatırım düzeyi, enflasyon oranı, döviz kurları ve faiz oranları) değişimler küresel boyutlarda gerçekleşen dış ticarete ülkenin rekabet gücü üzerinde büyük öneme sahiptir. Söz konusu makro ekonomik değişkenleri sırası ile ele alacak olursak; yurtiçi

tasarruf düzeyinin artması ve buna bağılı olarak yatırım miktarının artması üretim kapasitesini ve hacmini olumlu etkileyerek ölçek ekonomileri kapsamında üretim maliyetlerinin düşmesine, dış kaynak kullanımının ve yurtdışına kaynak transferinin azalmasına yol açarak ulusal rekabet gücüne katkı sağlamakta ve ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Enflasyon oranının makul bir seviye indirilmesi ve bu düzeyde sürdürülmesi de yerli firmaların önündeki gerek üretim maliyetleri açısından gerekse piyasa talebi noktasında fiyat istikrarsızlığı giderir ve fiyat istikrarının sağlanması üreticilerin önlerini görmelerine olanak sağlayarak uzun vadeli yatırım kararları üzerinde olumlu etki yapar bu ise ulusal rekabet gücüne katkı sağlar ve ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkiler. Döviz kurlarındaki değişim ise rekabet gücü üzerinde iki türlü etki ortaya çıkarır. Bunlardan ilki döviz kurlarının yüksek düzeyli seyretmesi ihracatçı firmaların dış piyasalardaki rekabet gücünü artırır ve ödemeler bilançosu dengesinin fazla vermesine yardımcı olur. Bir diğer etki ise ithal malların fiyatlarındaki yükseklik yoğun ithal girdi kullanan sektörlerin rekabet güçlerini düşürür, enflasyon oranlarının artmasına yol açar ve halkın refah seviyesini düşürür. Bu nedenle döviz kurlarının rekabet gücü ve ekonomik büyümeye etkisi konusunda literatürde yapılan çalışmaların kimisi ulusal rekabet gücünü ve ekonomik büyümeyi artırdığını savunurken, kimi çalışmalarda ulusal rekabet gücünün ve ekonomik büyümenin olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Makro ekonomik değişkenlerden faiz oranlarının yüksek düzeyli olması ulusal rekabet gücü ve ekonomik büyüme üzerinde negatif etkilidir. Çünkü yüksek faiz oranları üretici açısından üretim maliyetlerinin yükselmesine yol açarak rekabet gücünü düşürür ve yeni yatırım kararlarının ertelenmesine sebep olur. Bu ise üretim hacminin sınırlı kalmasına ekonomik büyümenin sektöre uğraması sonucunu doğurur. Özellikle dışarıdan sağlanan yabancı kaynaklara ödenen faiz giderleri ülkemizde de uzun yıllar boyunca bir kamu maliyesi üzerinde kambur oluşturmuş ve üretime dönük kamu yatırımlarının yapılmasını engellemiş veya geciktirmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların ulusal rekabet gücü ve ekonomik büyümeye olan katkısı konusunda literatürdeki çalışmalar incelendiğinde özellikle üretim yapısını geliştirici ve üretime yönelik sektörlerle gelen yabancı yatırımların ulusal rekabet gücü ve büyümeyi olumlu etkilediği görülmüştür. Çünkü yabancı sermaye geldiği ülkedeki mevcut avantajlarla kendi bilgi, beceri, teknoloji ve sermayesini birleştirerek küresel

piyasalara büyük avantajla mal ve hizmet sunma şansını elde etmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları sonucunda ülkenin ihracatının artmasının yanında yabancı firmanın mevcut teknoloji ve bilgi birikimini ülkeye getirmesi çeşitli yayılma etkileri ile yurtiçinde üretim yapan yerli firmalarında gelişmesine ve rekabet güçlerinin artmasına yol açmaktadır. Üretim sürecinde taşmalar veya yayılma etkileri olarak adlandırılan bu durum ekonomik büyümeyi de olumlu bir şekilde etkilemektedir. Kamu ekonomisinin ulusal rekabet gücüne etkisi konusundaki çalışmalar oldukça sınırlı olmakla birlikte bütçe dengesizliklerinin, kamu dış borç stokunun artmasının veya etkin olmayan bir kamu yönetiminin ekonominin geneli de olumsuz etkilediği bilinen bir gerçektir. Çünkü kamu kaynaklarının etkin ve yerinde kullanımı müteşebbislerin üretim sürecindeki maliyetlerinin azalmasına ve rekabet güçlerinin artmasına katkı sağlayacaktır. Kamunun yaptığı altyapı ve üstyapı yatırımları doğrudan veya dolaylı olarak üretim sürecinde maliyetlerin azalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle kamu bütçesinin ulusal faydayı maksimize edecek şekilde kullanımı büyük önem taşımaktadır. Verimsiz alanlara siyasi kaygılarla yapılan yatırımların maliyeti tüm toplumu olumsuz etkilemekte ve ulusal rekabet gücünün gelişimini sınırlamaktadır. Benzer şekilde yüksek borç stoku ve faiz ödemeleri yapılacak olan alt ve üst yatırımlarının yapılmamasına veya düşük düzeyli yapılmasına yol açarak büyüme ve kalkınma sürecini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kamu kesiminin bütçe dengesini sağlamanın ötesinde ileri de gelişip karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olacak yurtiçi endüstrileri koruması ve bunları desteklemesi de aktif bir politika izleyen devletin yapması gereken önceliklerdendir. Çünkü başlangıç şartlarının olumsuzluğu (yurtdışı rakiplerin fiyat-maliyet rekabeti açısından güçlü olması, teknolojik ve altyapı zorlukları) ülke için önemli olacak endüstrilerin kurumu engelleyebilir. Burada devletin etkin bir politika izlemesi ve gelişme potansiyeli olan sektörlerle ve girişimcilere destek olunmalıdır.

Bir ülkedeki finansal derinlik veya ülkedeki finans piyasalarının gelişmişliği de ulusal rekabet gücü ve ekonomik büyümeye açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü gelişmiş finans piyasalarına sahip olan ülkedeki yatırımcılar uygun maliyetlerle finansman desteği sağlayarak üretim, pazarlama ve dağıtım faaliyetlerini en uygun koşullarda organize edebilirler. Bu ise firmalara ve ülkeye dış piyasadaki rakipleri karşısında büyük bir avantaj sağlamaktadır. Yine finansal piyasaların gelişmişliği sonucunda toplumsal açıdan biriktirilen tasarrufların ekonomide daha verimli bir

şekilde değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki finans piyasalarının gelişmişliği ve güvenilirliği yatırımcıların yüksek getiri elde etmelerine olanak sağlamakta ve tasarrufların atıl kalmasını engellemektedir. Oysa Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalarda ise yastık altı kavramı gibi nedenlerin ortaya çıkması finans piyasalarının azgelişmişliğinin ve güvenilir olmamasının bir sonucudur. Yastık altında tutulan altın, döviz ve diğer menkul kıymetler sahiplerine hiçbir ilave getiri sağlamadığı gibi ulusal düzeyde atıl tutulduklarından bir kayıp olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle mevcut kaynaklardan en yüksek düzeyde istifade edebilmek, ulusal rekabet gücünün artırılması ve büyüme için finansal piyasaların geliştirilmesi ve güvenilirliğinin artırılması gereklidir. İş etiği, küreselleşmeye bakış açısı, girişimcilik ve toplumsal değer yargıları da rekabet gücünün sağlanması ve ekonomik büyümeye açısından önemlidir. Ülkedeki iş adamlarının verdikleri sözü yerine getirmeleri, insanların küğrselleşmenin faydalarının anlaması ve bunu desteklemesi, toplumsal değer yargılarının statüyü korumadan daha ileriye gitmeyi hedeflemesi toplumsal gelişim açısından büyük önem taşır. Tarımsal ve kentsel altyapının geliştirilmesi sonucunda özellikle tarımda artan verimler sonucunda buradaki atıl işgücü şehirlere kayacak ve üretim sürecinde ucuz girdi olarak kullanılabilir. Yine kentsel altyapının düzenlenmesi üretim maliyetleri azaltarak firmaların daha etkin faaliyette bulunmalarına olanak sağlayacaktır. Trafik, elektirik ve su altyapısı yetersiz bir kentte ve buna bağlı alanlarda üretim yapmanın ve bunu satmanın maliyeti muhakkak yüksek olur bu ise rekabet gücünde firmayı ve ülkeyi geride kalmasına yol açar. Ülkenin genel olarak işler bir enerji ve ulaştırma altyapısı oluşturması da rekabet gücü açısından önemlidir. Üretim sürecindeki temel girdilerden olan enerji ve üretilen ürünlerin düşük maliyetle yurtdışı pazarlara sunulması için gerekli ulaşım altyapısı rekabet gücünün oluşumunda büyük önem taşımaktadır. Düşük enerji ve ulaşım maliyetleri firmaların üretim maliyetlerinin de düşmesine ve rekabet güçlerinin artmasına yol açmaktadır. Bir ülkenin demografik yapısı, sosyo-kültürel açıdan gelişmişlik seviyesi ve coğrafi konumunda rekabet gücü ve ekonomik büyüme performansı üzerinde etkilidir. Genç ve dinamik işgücünü eğitebilen ve buna iş olanağı sağlayan ülkeler hızla gelişmektedirler. Nüfusun demografik yapısı hem talep açısından hemde arz yönlü politikalar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle genç ve dinamik nüfusa sahip ülkeler daha rekabetçidirler. Yine mevcut nüfusun sosyo-kültürel açıdan gelişmişliği insanların yeni

alanlarda faaliyetlerde bulunmasına yardımcı olur. Ayrıca ürün ve yönetim geliştirme becerileri açısından gelişme sosyo-kültürel yapısı yüksek toplumlarda daha fazladır. Coğrafi konum rekabet gücünde özellikle üretim maliyetleri konusunda etkilidir. Çok sıcak veya soğuk, ulaşım maliyetlerinin yüksek olduğu bölgelerde üretim yapmak firmalar açısından istenilmeyen bir durumdur. Ayrıca büyük pazarlara yakınlık da aranan bir olgudur. Çünkü bütün bu faktörler üretim maliyetini oluşturur ve bu ise rekabet gücünü azaltıcı bir öğedir.

3.2. REKABET GÜCÜ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ ORTA GELİRLİ ÜLKELER İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ VE MODEL SEÇİMİ

3.2.1. Veri Seti ve Modeller

Rekabet gücünün ülkelerin ekonomik performansları üzerindeki etkisi ile ilgili olarak yapılan çalışmada Türkiye başta olmak üzere IMF sınıflamasına göre orta gelirli ülkeler grubunda yer alan ve veri setlerine tam olarak ulaşılan Brezilya, Çin, Kolombiya, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Filipinler, Güney Afrika Cumhuriyeti, Tayland ve Venezuela olmak üzere toplam 12 ülke için 1997-2012 dönemi verileri ile dengeli panel veri analizi yapılmıştır. Uygulamada kullanılan veriler, IMD (International Management Development) Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi, Dünya Bankası (World Bank) World Development Indicators(WDI)/Global Development Finance(GDF) ve IMF'in "World Economic Outlook" (WEO) veri setlerinden derlenmiştir.

Çalışmada totolojiye düşmeme adına ve hem teorik hem de uygulamalı literatürden hareketle IMF (Uluslararası Para Fonu) ve WB (Dünya bankası) veri setlerinden yararlanılarak rekabet gücüne etki eden değişkenler bağımsız olarak belirlenmiştir. Böylece IMD rekabet gücü alt endeksleri üzerinde bu faktörlerin etkilerinin daha iyi bir şekilde analiz edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde Barro (1997), Easterly ve Levine (1997), Sachs ve Warner (1997), Bleaney ve Nishiyama (2002), Stel, Carree ve Thurik (2005), Eijffinger (2006), Escosura, Rosés ve Villarroja (2011), Amar ve Hamdi (2012) ile Baranova (2013) tarafından yapılan çalışmalarda ekonomik büyüme üzerinde rekabet gücünün veya belirleyicilerinin

etkileri tahmin edilmiştir. Uygulamada bu çalışmalar referans alınarak modeller oluşturulup analizler yapılmıştır.

Çalışmada toplam altı model oluşturarak analizler gerçekleştirilecektir. Öncelikle çalışmanın ana konusunu oluşturan rekabet gücü ve ekonomik büyüme ilişkisinin tespiti yapılacaktır. Bu kapsamda IMD genel rekabet gücü endeksi, işgücü ve sermaye birikimi bağımsız değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri analiz edilecektir. İkinci modelde rekabet gücü ana endeksini oluşturan dört alt endeks ve bu alt endeksleri oluşturan değişkenler incelenecektir. Önce altyapı endeksi, işlemleri etkinliği endeksi, kamu etkinliği endeksi ve ekonomik performans alt endeksleri üzerinde etkili olan değişkenler ve bu değişkenlerin söz konusu endeksler üzerindeki etkileri incelenecektir. Burada endekslere etki eden çok sayıda değişken bulunmasına karşılık modellerimizde sadelik katma adına ve literatür araştırmasında ulaşılan sık kullanılan değişkenler alınmıştır. Aşağıda çalışmada uygulaması yapılacak modeller ve bunlar hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Çalışmada ilk model olarak IMD endeksi, sermaye stoku ve işgücü değişkenleri ile ekonomik büyüme üzerinde rekabet gücünün, sermayenin ve emeğin etkileri analiz edilmiştir. Bu kapsamda ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başına gelir [gdpc; 2005 yılı sabit fiyatlarla kişi başı gelir (USD)], rekabet gücü göstergesi olarak IMD rekabet gücü genel endeks değeri, işgücü (L) olarak işgücüne katılım oranı, sermaye stoku (K) değişkeni olarak sabit sermaye birikiminin GSYİH'ya oranı verilmiştir.

Model 1:

Ekonomik Büyüme (g) = Rekabet Gücü End. (IMD) + Sermaye Stoku (K) + İşgücüne Katılım Oranı (L)

Çalışmadaki ikinci model olarak rekabet gücü alt endekslerinden altyapı endeksi ve bu endekse etki eden değişkenler incelenecektir. Bu kapsamda literatür çalışmalarında altyapı endeksi üzerinde etkili olan kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı, Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak alınan ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranı ve Eğitim-Sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Model 2:

$$\text{Altyapı End.} = \text{Kamu Harc. (\%GSYİH)} + \text{Ar-Ge Harc. (\%GSYİH)} + \text{Eğitim ve Sağlık Harc. (\%GSYİH)}$$

Üçüncü modelde rekabet gücü alt endekslerinden işalemi etkinliği endeksi üzerinde etkisi yüksek olan toplam faktör verimliliğindeki değişim, finansal derinlik ve gelişmişlik (borsada işlem gören hisse senetlerinin GSYİH'ya oranı) ve girişimcilik düzeyi bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Model 3:

$$\text{İşalemi Etkinliği End.} = \text{Top. Faktör Verimliliği} + \text{Finansal Derinlik ve Gel. (\% GSYİH)} + \text{Girişimcilik Düzeyi}$$

Dördüncü modelde IMD rekabet gücü genel endeksini oluşturan alt endekslerden kamu etkinliği endeksi üzerinde etkili olan bütçe dengesi/GSYİH oranı, dış borç/GSYİH'ya oranı ile mülkiyet ve güvenlik hakları bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Model 4:

$$\text{Kamu Etkinliği End.} = \text{Bütçe Dengesi (\%GSYİH)} + \text{Dış Borç Stoku (\%GSYİH)} + \text{Mülkiyet ve Güvenlik Hakları}$$

Beşinci modelde IMD rekabet gücü alt endekslerinden ekonomik performans endeksi ve üzerinde etkili olan değişkenler incelenmiştir. Bu kapsamda ekonomik performans endeksi üzerinde etkisi yüksek olan cari denge/GSYİH oranı, doğrudan yabancı yatırımlar/GSYİH'ya oranı ve enflasyon düzeyi bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Model 5:

$$\text{Ekonomik Perf. End.} = \text{Cari Denge (\% GSYİH)} + \text{Doğrudan Yab. Yat. (\% GSYİH)} + \text{Enflasyon Oranı (TÜFE)}$$

Bu çalışmanın son modeli veri setinde yer alan ülkelerde IMD rekabet gücü endeksi ana endeksi üzerinde alt endekslerin etkileri incelenmiştir. Böylece aralarında Türkiye'nin de bulunduğu orta gelirli ülkelerde ekonomik performans, kamu etkinliği, işalemi etkinliği ve altyapı alt endekslerinin genel IMD endeksi üzerindeki etkileri

görülecektir. Bu ise hangi alanda zayıf olunduğunun ve hangi alanda güçlü olunduğunu göstererek eksiklerin giderilmesinde faydalı olacaktır.

Model 6:

IMD Genel End. = Ekonomik Perf. End. + Kamu Etk. End. + İşalemi Etk. End. + Altyapı End.

3.2.2 Ekonomik Büyüme ve Rekabet Gücü İlişkisi Tanımsal Analizler

Çalışmada kullanılacak modellere ilişkin oluşturulan tanımlayıcı istatistikler aşağıda verilmiştir. Modeller Brezilya, Çin, Kolombiya, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Filipinler, Güney Afrika Cumhuriyeti, Tayland ve Venezuela olmak üzere toplam 12 ülke için 1997-2012 dönemi verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.5. Model-1 Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme

Değişken	Ortalama	St. Hata	Min.	Max.
gdpc	3938.489	2351.651	506.978	8545.382
ex	51.592	13.658	18.270	87.230
lab	58.431	8.826	38.600	74.600
gfc	22.507	6.746	9.550	51.982

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi paneli oluşturan ülkelerde ortalama kişi başına gelir (gdpc) 3938 dolar, ortalama genel rekabet gücü (ex) endeks değeri 51.59 (100 üzerinden değerlendirilmiştir), ortalama işgücüne katılım oranı (lab) %58.43 ve ortalama sabit sermaye birikimi/GSYİH (gfc) oranı %22.5'tir.

Tablo 3.6. Model-2 Altyapı Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler

Değişken	Ortalama	St. Hata	Min.	Max.
ax	23.355	10.893	1.260	54.99
a1	13.360	5.912	4.026	36.814
a2	6.839	11.304	0.017	50.530
a3	8.643	2.624	2.914	15.641

Çalışmadaki ikinci model IMD rekabet gücü alt endeksi olan altyapı endeksi (ax) ve bu endeks üzerinde etkili olan kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı (a1), Ar-Ge

harcamalarının GSYİH'ya oranı (a2) ve Eğitim-Sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı (a3) bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Paneli oluşturan ülkelerde ortalama altyapı endeksi rekabet gücü değeri 23.35'tir (100 üzerinden değerlendirilmiştir). Kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ortalama olarak %13.36, Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak alınan ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranı %6.83 ve Eğitim-Sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı ise %8.64 olarak bulunmuştur.

Tablo 3.7. Model-3 İşalemi Etkinliği Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler

Değişken	Ortalama	St. Hata	Min.	Max.
bx	35.670	16.27	0.85	76.970
b1	0.245	3.54	-17.970	13.820
b2	34.750	36.09	0.010	222.990
b3	5.780	0.722	4.000	7.680

Çalışmanın üçüncü modeli olan rekabet gücü alt endekslerinden işalemi etkinliği endeksi (bx) ve bu endeks üzerinde etkili olan toplam faktör verimliliğindeki değişim (b1), finansal derinlik ve gelişmişlik (b2) (borsada işlem gören hisse senetlerinin GSYİH'ya oranı) ve girişimcilik düzeyi (b3) değişkenleri incelendiğinde, ortalama işalemi etkinliği endeksi rekabet gücü değeri 35.67 (100 üzerinden değerlendirilmiştir), faktör verimliliğindeki değişim %0.245, finansal derinlik ve gelişmişlik (borsada işlem gören hisse senetlerinin GSYİH'ya oranı) %34.75 ve girişimcilik düzeyi ise 5.78 (10 üzerinden değerlendirilmiştir) olarak bulunmuştur.

Tablo 3.8. Model-4 Kamu Etkinliği Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler

Değişken	Ortalama	St. Hata	Min.	Max.
cx	36.390	15.400	0.980	71.480
c1	-3.610	7.200	-68.570	4.890
c2	35.100	20.940	8.330	168.170
c3	4.410	1.960	0.110	7.680

Çalışmadaki dördüncü modelde IMD rekabet gücü genel endeksini oluşturan alt endekslerden kamu etkinliği endeksi (cx) üzerinde etkili olan bütçe dengesi/GSYİH oranı (c1), dış borç/GSYİH'ya oranı (c2) ve mülkiyet ve güvenlik hakları (c3) (10

üzerinden değerlendirilmiştir) değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, paneli oluşturan ülkelerde ortalama kamu etkinliği endeksi değeri 36.39 iken, ortalama bütçe dengesi/GSYİH oranı %3.61, dış borç/GSYİH'ya oranı %35.10 ve mülkiyet ve güvenlik hakları endeks değeri 4.41'dir.

Tablo 3.9. Model-5 Ekonomik Performans Endeksi ve Üzerinde Etkili Değişkenler

Değişken	Ortalama	St. Hata	Min.	Max.
dx	39.910	18.490	2.090	89.790
d1	1.340	9.600	-33.450	45.870
d2	2.380	1.600	-2.750	7.220
d3	9.450	13.040	-1.400	85.700

Çalışmadaki beşinci model olan ve IMD rekabet gücü alt endekslerinden ekonomik performans endeksi (dx) ve üzerinde etkili olan değişkenler incelendiğinde, ortalama ekonomik performans endeks değeri 39.91 iken, ortalama cari denge/GSYİH oranı (d1) %1.34, doğrudan yabancı yatırımlar/GSYİH'ya oranı (d2) %2.38 ve enflasyon düzeyi (d3) %9.45 olarak bulunmuştur. Söz konusu ortalamalar dikkate alındığında, paneli oluşturan orta gelirli ülkelerde rekabet gücüne en fazla katkı sağlayan endeksin ekonomik performans endeksi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.10. Model-6 IMD Genel Endeksi ve Alt Endekslerinin Analizi

Değişken	Ortalama	St. Hata	Min.	Max.
ex	51.590	13.650	18.270	87.230
dx	39.910	18.490	2.090	89.790
cx	36.390	15.400	0.980	71.480
bx	35.670	16.270	0.850	76.970
ax	23.350	10.890	1.260	54.990

Çalışmadaki son modelimizde IMD ana rekabet gücü endeksi üzerinde etkili olan alt endeksler incelenecektir. IMD temel rekabet gücü endeksi (ex) ve bu endeks üzerinde etkili olan alt endeksler (altyapı (ax), işlemleri etkinliği (bx), kamu etkinliği (cx), ekonomik performans (dx) incelendiğinde, ortalama temel rekabet gücü endeksi 51.59, altyapı endeksi 23.35, işlemleri etkinliği endeksi 35.67, kamu etkinliği endeksi

36.39, ekonomik performans endeksi 39.91 olarak bulunmuştur. Buna göre paneli oluşturan ülkelerde en kötü durum altyapı endeks değerindedir.

3.3. EKONOMETRİK TAHMİN YÖNTEMİ

Çalışmada ekonometrik tahmin yöntemi olarak panel veri analizi kullanılmıştır. Aşağıda öncelikle panel veri analizi, panel veri modelleri ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra çalışmada kullanılan sabit etkili ve tesadüfi etkili regresyon analizleri, birim kök testleri, yatay kesit bağımlılığı analizleri, eş-bütünleşme testleri ve son olarak da ARDL modeli ile analizler sonlandırılmıştır.

3.3.1. Panel Veri Analizi Özellikleri

İstatistiksel analizlerde veriler, zaman kriteri dikkate alınarak üç sınıfa ayrılabilir. Bunlar; zaman serisi verileri (time series data), yatay-kesit verileri (crosssection data) ve bu iki veri türünün birleşiminden meydana gelen karma verilerdir (pooled data). Eğer aynı kesit birimi (birey, aile veya işletme) zaman içinde izleniyorsa, bu tür karma verilere panel veri (panel data) adı verilir. Zaman serisi verisi, bir zaman süreci boyunca yapılan gözlemleri içermektedir. Bir zaman serisi, günlük, haftalık, aylık, çeyrek yıllık ve yıllık gibi zaman dilimlerini kapsamaktadır. Zaman serisi verileri, genellikle, “ y_t , $t=1 \dots T$ ” şeklinde belirtilmektedir. Burada T, zaman serisi örneklem boyutunu belirtir (Gujarati, 2004: 25).

Yatay kesit verileri, her birey, şirket, ülke gibi birim için ilgilenilen değişkenin değerini bir kez gözleyen ve birçok birim üzerinde yapılan gözlemlerden oluşan veriler olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir zaman noktasında derlenen yatay kesit verileri, genellikle “ y_i , $i=1 \dots N$ ” şeklinde ifade edilir (Baltagi, 2001: 1).

Panel veri analizi yatay ve zaman boyutu olan serilerden oluşturulan veri setleri kullanılarak ilişkilerin tahmin edilmesi olarak tanımlanabilir. Analiz ile zaman serisi ile kesit seriler birleştirilerek, zaman ve kesit boyutuna birlikte sahip veri seti oluşturulur. Panel veri modeli aşağıdaki eşitlikteki gibi ifade edilmektedir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007: 37):

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + e_{it}$$

$$i = 1 \dots N$$

$$T = 1 \dots T$$

Yukarıdaki denklemde N birim, T ise zamanı göstermektedir. Burada Y bağımlı değişken olarak, birimden birime ve zamandan zamana farklı değerler aldığında, kesit boyutu i, zaman periyodu t olmak üzere iki alt indisle gösterilir. Bu modelle, sabit ve regresyon parametreleri her zaman periyodu için her bir birey için ayrılmasına izin verir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007: 37).

Günümüzde birçok çalışmada, bir zaman süresi boyunca yapılan gözlemleri içeren zaman serisi verileri ile şirket veya ülke gibi bir birimle ilgilenen değişkenlerin değerlerini gözleyen ve birçok birim üzerinden yapılan gözlemlerden oluşan yatay kesit verilerinin birleştirilmesiyle elde edilen veriler panel veri analizi ile değerlendirilmektedir. Zaman boyutuna ait tekrarlanan kesit verileri kullanarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesini sağlayan bu yöntem, birimler arası farklılıkları modellemede, kesit verilere göre daha avantajlı olmaktadır (Greene, 2003: 284). Panel veri analizinin hem zaman serilerini hem de yatay kesit verileri içermesi, kullanımda bir takım avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlardan birincisi birimler arasında heterojenliğin kontrolüne olanak tanır. Zaman serisi ve kesit veri analizlerinde birimler arasındaki bu tür farklılıklar hesaba katılmadığı halde, panel veri analizi yapılarak tahmin edilen regresyon modellerinde bu farklılıklar modele dahil edilerek hesaplanabilmektedir (Baltagi, 2001: 5-6). İkincisi, gözlem sayısı sadece zaman serisi analizinde kullanılacak gözlem sayısından ve sadece yatay kesit analizinde kullanılacak olan gözlem sayısından fazladır. Bu durum serbestlik derecesini arttırarak etkinliğin artmasını sağlamaktadır. Üçüncüsü, panel veri analizi ile daha karmaşık yapıya sahip modeller üzerinde çalışma imkânı vardır. (Gujarati, 2004: 638). Dördüncüsü, panel veri analizi ekonometrik tahmin edicilerin etkinliğini artırır. Beşincisi, panel veri sadece zaman serisiyle veya sadece yatay kesitle gözlemlenemeyen etkileri daha iyi açıklar. Bu avantajlarının yanı sıra analizde örneklemin belirlenmesi, heterojenlik eğilimi ve ölçüm zorlukları önemli sorunlardır (Yalçın, 2005: 144). Zaman ve kesit veriler uyarlamasında tahmin yöntemi olarak havuzlanmış regresyon ile tahmini iki yöntem sıklıkla kullanılır;

1. Sabit Etkiler Yöntemi (Fixed Effects Model-FEM)
2. Tesadüfi (Rassal) Etkiler Yöntemi (Random Effects Model-REM)

İki yöntem arasındaki temel fark sabit terimlerden kaynaklanmaktadır. Sabit etki tahmini yönteminde panelde yer alan her bir yatay kesit (ülke) arasındaki fark her bir yatay kesit için ayrı ayrı sabitler eklenmek suretiyle elde edilmekte iken, tesadüfi etkiler yönteminde ise yatay kesitlerin özellikleri gözlemlenemez ve tesadüfi olarak dağılmış olması sebebiyle bu tesadüfi etkiler hata terimlerinden elde edilebilmektedir. Sabit ve tesadüfi etkili modelden hangisinin kullanılacağına Hausman (1978) testi ile karar verilir. Hausman (1978) testinin Ki-kare değerinin olasılığı %1'den küçük çıkması halinde sabit etkiler modelinin doğru olduğu sonucuna varılacaktır (Çetin, 2013: 42-43).

3.3.1.1. Sabit Etkiler Yöntemi (FEM)

Sabit etki modeli birimler veya zaman periyodu boyunca sabit terimlerinde farklılık olduğunu varsayar. Bu modelde sabit terim gruba özel sabit terim olarak adlandırılır. Buradaki sabit nitelmesi katsayının birimlere göre değişebileceğini, ancak zamana göre sabit olduğunu ifade eder. Sabit etkiler modelinde gözlenemeyen bireysel etkilerin, modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olduğu kabul edilir (Greene,2003: 285). En Küçük Kareler Kukla Değişkeni Modeli (LSDV) olarak da adlandırılan bu yöntem, birimler arasındaki farklılıkların sabit terimdeki farklılıklarda yakalanabildiğini varsaymaktadır. Bu amaçla panel veri modeli kukla değişken yardımıyla da tahmin edilmektedir (Pazarlıoğlu, 2001: 7).

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + e_{it}$$

Model tahmini yapılırken havuz (pooled) modelin mi, yoksa sabit etkiler modelinin mi daha uygun olacağı F testi ile tespit edilir. Bu amaçla oluşturulacak sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotezi (H_1) aşağıdaki gibidir;

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_N$$

$$H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq \dots \neq \beta_N$$

Sıfır hipotezine göre etkin tahmin modelinin en küçük kareler modelidir. F-istatistiği tablo değerinin üstünde yer alırsa, kukla değişkenlerine ait katsayıların farklı olduğu sonucuna ulaşılır ve sıfır hipotezi reddedilir. Tahmin yöntemi olarak en küçük

kareler modeli yerine tek faktörlü sabit etkiler modeli kullanılır (Greene, 2003: 289). En küçük kareler modelindeki sabit kesişim katsayısı tek faktörlü sabit etkiler modelinde farklı değerler almaktadır. Modelin temel amacı, gruplara özgü bu farklı sabit katsayıların tahmin edilmesidir. En küçük kareler modelindeki temel varsayım gruplara özgü sabit kesişim katsayılarının değişmemesi iken, tek faktörlü sabit etkiler modelinde farklı olmasıdır.

3.3.1.2. Tesadüfi Etkili Modeller (REM)

Sabit etkiler modelinde tahmin edilmesi gereken oldukça çok parametre mevcut olduğundan serbestlik derecesi küçülür ve daha az güvenilir tahminler elde edilir. Bu sorun α_i 'lerin tesadüfi sayılmasıyla aşılabılır. Eğer büyük bir ana kütleden tesadüfi olarak N birim çekilirse model uygun olur. Tesadüfi etki modeli genellikle hane halkı çalışmaları için uygundur. Yatay kesit verilerinin çekildiği ana kütle ile ilgili çıkarımlar için bu model tercih edilir. Tesadüfi etkiler modelinde açıklayıcı değişkenlerin hem tesadüfi etkileri α_i 'lerden hem de ε_{it} 'lerden bağımsız olduğu varsayılır. Tesadüfi etkili modellerde, birimde veya zamanda meydana gelen değişiklikler, modele hata terimi bileşeni olarak dâhil edilir. Çünkü sabit etkili modellerde karşılaşılan serbestlik derecesi kaybı bu şekilde önlenmiş olur (Baltagi, 1995: 13). Tesadüfi etkiler modelinde önemli olan birime veya zamana ait katsayıların bulunması değil, birime veya zamana ait hata bileşenlerinin bulunmasıdır. Tesadüfi etkiler modeli sadece gözlenen örnekte bulunan kesit, birim ve zaman içinde meydana gelen farklılıkların etkisini değil, örnek dışında meydana gelen etkileri de dikkate almaktadır (Greene, 2003: 53-63). Tesadüfi etkiler modeli şu şekilde yazılabilir;

$$Y_{ijt} = \alpha_{ij} + \beta x_{ijt} + u_{ijt}$$

$$i, j = 1, \dots, N$$

$$t = 1, \dots, T$$

Tesadüfi etkili modelde $\alpha_{ij} = \alpha + u_{ij}$ olarak tanımlanmış ve α_{ij} , ortak sabit α ile zamandan bağımsız kesit veri u_{ij} 'nin toplamından oluşmaktadır. Tesadüfi hata, u_{ij} , tüm zaman boyunca sabittir. Bundan dolayı da $E[u^2_i|x] = \sigma^2_i$. Ayrıca, α_{ij} ile hata terimi ε_{ijt} arasında korelasyon yoktur (Yücel, 2006: 91). Bu model pooled (havuzlanmış veri) modeline benzemektedir.

3.3.2. Hausman İçsellik Testi

Panel veri analizinde sabit veya tesadüfi etki modellerinden hangisinin kullanılması gerektiği Hausman testi ile belirlenmektedir. Hausman test istatistiğiyle birim veya zaman farklılıklarını gösteren katsayıların (tesadüfi etkili modelin hata terimi bileşenlerinin) modelin bağımsız değişkenleriyle ilişkisiz olduğu varsayımı incelenmektedir (Greene,2003: 72-73). Tesadüfi etkili modelin uygun olup olmadığını ölçen Hausman testi hipotezleri:

$$H_0: \text{Cov}(\mu_i, x_{it}) = 0 \text{ İçsellik problemi yok}$$

$$H_1: \text{Cov}(\mu_i, x_{it}) \neq 0 \text{ İçsellik problemi var.}$$

Burada μ_i ; bireysel etkileri, X_{it} ise açıklayıcı değişkenleri göstermektedir. Analiz sonucunda elde edilen χ^2 ($\text{Chi}^2=\text{Kikare}$)’nin olasılık değeri önem derecesine göre %1-5-10’dan küçük olduğunda, H_0 reddedilmekte ve modelde içsellik probleminin olduğuna karar verilmektedir. İçsellik problemi olduğunda, sabit etkiler modeli kullanılır (Greene, 2003). H_0 kabul edildiğinde ise tesadüfi etkiler modeli kullanılmaktadır. Bu tahmin; etkin, sapmasız ve tutarlıdır. Hausman testi, LM testinin bir alternatifi değildir. H_0 hipotezi kabul edildiğinde, modelde içsellik sorunun olmadığına karar verilmiştir. Bu durumda, analizin tesadüfi etkiler modeliyle yapılması gerekmektedir.

3.3.3. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Analizde ilk olarak, panel birim kök testleriyle serilerin durağanlığı test edilmesi gereklidir. Birim kök testlerinden hangisinin kullanılacağına (birinci nesil mi? ikinci nesil mi?) ise yatay kesit bağımlılığının olup olmadığına göre karar verilir. Bu kapsamda panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı (cross-section dependence) varlığı reddedilirse, birinci nesil birim kök testleri kullanılır. Panel verilerinde yatay kesit bağımlı olduğu sonucuna ulaşırsa, ikinci nesil birim kök testleri daha tutarlı, etkin ve güçlü tahmin yapılmasını sağlayabilmektedir. Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını araştıran yöntemler, Breusch-Pagan (1980) CD testi ve Pesaran vd. (2004) CD_{LM2} testleri ile araştırılmıştır (Tatoğlu, 2012: 215-220). Bu testler ile $T > N$ durumunda yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını test eden tahmincilerdir.

3.3.3.1. Breusch and Pagan (1980) Lagrange Çarpan (LM)

Bireysel etkilerin ve zaman etkisinin türünün (rassal veya sabit olduğunun) belirlenmesi amacıyla, LM testi yapılmıştır.

$$CD_{LM} = \sum_{n=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij}^2$$

Burada $\hat{p}_{ij}^2$ bireysel en küçük kareler (EKK) tahmininden elde edilen artık değerler arasında bulunan yatay kesit korelasyon tahminlerini göstermektedir. “Yatay kesitler arasında ilişki yoktur” yokluk hipotezi altında geliştirilen CD_{LM} testi $N(N-1)/2$ serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımına sahiptir.

3.3.3.2. Pesaran vd. (2004) CD_{LM2} testi

Panel veri setinde yatay kesit bağımlılığını test etmek için kullanılan yöntemler Pesaran vd. (2004) CD_{LM2} testi şöyle formüle edilebilir;

$$CD_{LM2} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T\hat{p}_{ij}^2 - 1)$$

CD_{LM2} testinde, her ülke bireysel zaman etkisinden ayrı şekilde etkilendiği varsayımı altında test edilir. CD_{LM2} testi, $T \rightarrow \alpha$ ve $N \rightarrow \alpha$ asimtotik normal dağılıma göre tahminlenmekte ve yatay kesitler arasında bağımlılık olmadığı boş hipotezi altında çözümleme yapmaktadır.

Testin hipotezleri:

H_0 : Yatay kesit bağımsızdır

H_1 : Yatay kesit bağımlıdır

Yatay bağımlılık testi sonucu elde edilen olasılık değerinin 0.01’den küçük olması durumunda %1 önem seviyesinde, H_0 hipotezi reddedilir ve paneldeki değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğuna karar verilir (Pesaran, 2004; Göçer, 2013: 5093).

Yatay kesit bağımlılık testi birimler arası korelasyon olmadığı varsayımı ile yapılır. Birimler arasında yatay kesit bağımlılığını inceleyen Breush-Pagan (BP) ve Pesaran (CD_{LM2}) (Tatoğlu, 2012: 215-220). BP ve CD_{LM2} , testleri sonucu H_0 hipotezi reddedilirse, birimler arası yatay kesit bağımlılığının olduğu kabul edilir. Çalışmadaki 1997-2012 dönemini kapsayan 16 yıl (T) ile ve 12 ülke (N), Breush-Pagan CD test ve Pesaran (CD_{LM2}) testlerinin uygulanabilmesi için gerekli $T > N$ koşulunu sağlamıştır. Yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre değişkenler arasında her ülkenin bireysel zaman etkisinden ayrı şekilde etkilenebildiği varsayımı altında, tahminleme yapılmaktadır (Güloğlu ve İvrendi, 2008: 384).

3.3.4. Panel Birim Kök Testleri

Kesit ile zaman serisinin bir araya getirilmesinden oluşturulan panel veri analizi, zaman serisi özelliklerini ve zaman serilerinde görülen problemleri de beraberinde taşır. Zaman serisi analizinde olduğu gibi değişkenlerin birim kök içerip içermediği, aynı dereceden birim köke sahip değişkenler arasında eş-bütünleşme olup olmadığı incelenmelidir. Çünkü verilerin durağan olmaması durumunda elde edilecek regresyon tahminleri yanıltıcı (spurious) tahminler olur. Bu amaçla panel birim kök testleri uygulanır. Ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmeyen ve ortak varyansı iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan stokastik süreç için durağanlıktan bahsedilir (Gujarati, 2004: 804). Daha sade bir ifadeyle bir zaman serisinin ortalaması, varyansı ve ortak varyansı zaman boyunca değişmiyorsa, bu zaman serisi durağandır denir. Belirli bir zaman dilimi içinde yatay kesit verilerinin bir arada incelenmesiyle ortaya çıkan panel data analizi, zaman serileri ile ilgili sorunların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu nedenle zaman serilerinin durağan olması, değişik trendler göstermemesi önem taşır. Durağan olmayan serilerde sahte regresyon problemi ile karşılaşılmaktadır (Ertek, 2000: 379). Durağanlığın test edilmesi için, panel birim kök testleri uygulanmaktadır. Panel veriler literatüründe 10-15 senelik bir geçmişe sahip olan birim kök testleri, son yıllarda kullanım alanı bulmuş ve farklı panel birim kök testleri geliştirilmiştir.

Panel verilerde birim kök sınamalarının kullanılması 1990'lerden günümüze dayanmaktadır. Panel birim kök testleri temel olarak sabit etkili dinamik modellerin hatalarının rassal yürüyüş sergileyip sergilemediğini araştırmaktadır. Panel birim kök

sınamalarını içeren çalışmaların bir kısmı sabit etkili kalıntıları temel almaktadır. Diğer panel birim kök sınamaları ise farklı alınmış en küçük kareler kalıntıları temel almaktadır. Genel olarak panel birim kök testlerinin birçoğu yatay kesitsel birimlerin bağımsızlığı (çapraz korelasyonsuzluk) varsayımına dayansa bile özellikle son yıllarda geliştirilen testler yatay kesitsel bağımlılığı da göz önünde bulundurabilmektedir. Seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olup olmadığının dikkate alınması sonuçlar büyük oranda etkilemektedir (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004). Analize başlamadan serilerde yatay kesit bağımlılığı olup olmadığının tespiti büyük önem taşımaktadır. Çünkü birim kök testi seçiminde bu durum göz önüne alınarak uygun birim kök testi yapılmalıdır. Aksi halde analizler sonuçları yanıltıcı olabilecektir. Yatay kesit bağımlılığı incelenirken, paneldeki zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük ise Breusch-Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) ve Pesaran CD_{LM2} (2004) testlerinin kullanılması uygun olacaktır.

Panel birim kök testlerinde paneli oluşturan yatay kesitlerin bağımsızlığı ilk önemli sorundur. Birinci nesil birim kök testi, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin bağımsızlığını kabul eder ve bu birimlere gelecek bir birimlik şokun tüm birimleri aynı düzeyde etkileyeceği varsayımını kabul eder. Bu kapsamda yapılan birinci nesil birim kök testlerinde paneli oluşturan yatay kesitler homojen ya da heterojen olmalarına göre ikiye ayrılmaktadır. Hadri (2000), Levin, Lin ve Chu (2002) ve Breitung (2005) homojenlik; Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) heterojenlik varsayımını kabul eder. İkinci nesil panel birim kök testlerinde paneli oluşturan yatay kesit birimlerinden birine gelen şok, diğer birimleri üzerinde farklı düzeyli etkiler oluşturacağı kabul edilir. Bu kapsamda yatay kesit birimler arasındaki bağımlılığı göz önüne alınarak durağanlık analizi yapılır. İkinci nesil birim kök testlerinin başlıcaları Taylor ve Sarno'nun (1998) tarafından geliştirilen MADF (Multivariate Augmented Dickey Fuller), Breuer vd. (2002) geliştirdiği SURADF (Seemingly Unrelated Regression Augmented Dickey Fuller) ve Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CADF'dir (Cross-sectional Augmented Dickey Fuller). Çalışmada paneli oluşturan ülkeler arasında durağanlık testleri yatay kesit bağımlılığını göz önüne alan ikinci nesil birim kök testi CADF ile incelenmiştir. Hata terimi, CADF testinde tüm seriler için ortak ve her seri için ayrı olmak üzere iki bölümden oluştuğu varsayılmıştır (Göçer, 2013: 5094). Bu durum şöyle gösterilebilir;

$$Y_{it} = \beta_i Y_{i,t-1} + u_{it}$$

$$u_{it} = \gamma_i f_t + \varepsilon_{it}$$

Bu denklemde f_t ; gözlenemeyen ortak öğedir ve sürekli durağan olduğu kabul edilir. ε_{it} ise seriye özgüdür, bağımsızdır ve özdeş dağılmaktadır. Modelde yatay kesit bağımlılığı, gözlenemeyen ortak öğeden kaynaklandığı varsayılmaktadır. CADF testinde hipotezler şu şekildedir:

H_0 : Seri birim kök içermektedir

H_1 : Seride birim kök yoktur

CADF testinde her bir ülke için birim kök değerleri hesaplanır, sonra bu değerler Pesaran'ın (2006) hesaplamış olduğu tablo değerleri ile karşılaştırılır. Hesaplanan CADF değeri, tablodaki kritik değerden küçük ise, H_0 reddedilir. Böylece ilgili ülke veri setinde birim kök olmadığı sonucuna ulaşılır. Panelde bir bütün olarak birim kökün varlığına karar verebilmek amacıyla; her bir ülke için bulunan CADF istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak, aşağıdaki formülle CIPS istatistiği hesaplanmaktadır.

$$CIPS = \frac{\sum_i^N CADF_i}{N}$$

Hesaplanan CIPS değeri, Pesaran'ın (2006) tablo değerleri ile karşılaştırılır. Hesaplanan CIPS değerinin tablodaki kritik değerden küçük olması durumunda, H_0 reddedilir. Hesaplanan CIPS değeri, tablodaki kritik değerden büyük ise, H_0 kabul edilir. H_0 hipotezinin kabul edilmesi durumunda paneli oluşturan serilerde birim kökün varlığı kabul edilmiş olur. Bu durum ise, serilerin düzey değerinde durağan olmadığını göstermektedir (Göçer, 2013: 5094-5095).

3.3.5. Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Panel veri analizlerinde değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığına yaygın olarak eş-bütünleşme testleriyle karar verilmektedir (Pedroni, 1999; Pedroni, 2004; Westerlund 2007; Westerlund ve Edgerton, 2007; Westerlund, 2008). Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve bağımlı değişken $I(1)$ olmak şartıyla,

bağımsız değişkenlerin $I(1)$ veya $I(0)$ olmasına da izin veren eş-bütünleşme testlerinden biri olan Westerlund (2008) Durbin-H testi hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi var

Hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır. Elde edilen test istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğunda, H_0 hipotezi %1-5-10 anlamlılık düzeylerinde reddedilir ve serilerin eş-bütünleşik olduğu belirtilir (Westerlund, 2008). Westerlund (2008) Durbin-H yönteminde, eş-bütünleşme ilişkisi, grup ve panel boyutu ile ayrı ayrı incelenmektedir. Westerlund (2008) Durbin-H panel eş-bütünleşme testi, otoregresif parametrenin bütün kesitler için aynı olduğu kabul etmektedir. Buna göre, H_0 hipotezi reddedildiğinde, bütün kesitler için eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir. Westerlund (2008) Durbin-H grup testi ise otoregresif parametrenin kesitler arasında farklılaşmasına izin vermektedir. Bu teste göre, H_0 hipotezi reddedildiğinde, bazı kesitler arasında eş-bütünleşme ilişkisi olduğunu ifade etmektedir (Göçer, 2013: 5096-5097; Di Iorio ve Fachin, 2008; Bayar, Güloğlu ve Tokpunar, 2011).

3.3.6. Panel ARDL Analizi

Serilerde bağımlı değişkenin birinci farktan durağan olması ve bağımsız değişkenlerin de bir kısmının birinci farktan durağan ve bir kısmının ise seviyeden durağan olması nedeniyle, Pesaran vd. (2001: 289-326) tarafından geliştirilen sınır testleri (Autoregressive Distributed Lag; ARDL) tahmin süreçlerine dâhil edilmiştir. Sınır testi analizi ile kısa ve uzun dönemli ilişkiler ile hata düzeltme katsayısı elde edilmektedir.

Panel Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi metodu sadece uzun dönem parametrelerini tahmin etmek için geliştirilmiştir. Uzun ödnem parametrelerinin yanında kısa dönem parametrelerinin tahminleri de önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (PMGE), Ortalama Grup Tahmincisi (MGE) hata düzeltme modeli oluşturarak hem kısa hem de uzun dönem parametrelerini birlikte tahmin etmektedirler. Pesaran ve Smith (1995) tarafından önerilen MG Tahmin metodu her bir birim için oluşturulan otoregresif dağıtılmış gecikmeli modellerin (ARDL) uzun

dönem parametrelerinin ortalamalasını kullanarak uzun dönem parametresi elde eder. Böylece uzun dönem parametreleri birimlere göre değerlendirilmiş olurlar. Pesaran, Shin ve Smith (1999) tarafından önerilen PMG tahmin metodu ise hem eğim hemde sabit parametrelerinin birimlere göre değişmesine izin veren MG ile sabit parametresinin değişmesine, fakat eğim parametresinin sabit olmasını şart koşan sabit etkiler tahmincisinin karışımından oluşmaktadır. Dolayısıyla PMGE uzun dönem parametrelerini sabit tutarken, kısa dönem parametreleri ve hata varyansının birimlere göre değerlendirilmesine izin vermektedir (Tatoğlu, 2012; 243-244).

PMGE’de değişkenlerin uzun dönemde homojen olması ile bağlantılı olarak kısa dönemde değişkenlerin heterojen olmasına izin verilmektedir. Ancak, Pesaran, Shin ve Smith (1999)’in panel ARDL modelinde hangi tahmincinin seçileceği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Pesaran, Shin ve Smith (1999) uzun dönem parametrelerinin homojen olup olmadığı ile ilgili kararın Hausman testi (1978) yapılarak verilebileceğini belirterek, Hausman testini önermişlerdir. Hausman testinde yokluk hipotezi “uzun dönemde parametreler homojendir” önermesi ve alternatif hipotez ise “uzun dönemde parametreler heterojendir” önermesi sınanmaktadır. Bu doğrultuda yokluk hipotezi kabul edilirse PMGE, yokluk hipotezi ret edilirse MGE tercih edilir. Uzun dönem homojenlik varsayımı altında MGE tutarlı, PMGE tutarlı ve etkin tahmincidir (Erdem, Güloğlu ve Nazlıoğlu, 2010: 375-376). MGE ve PMGE tahmincileri için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde AIC ve BIC gibi kriterlerden faydalanılır. En küçük kritik değeri sağlayan gecikme değeri modelin gecikme uzunluğu olarak seçilir.

3.4. REKABET GÜCÜ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİLERİ: EKONOMETRİK UYGULAMA

3.4.1. Model Seçimi

Panel veri analizi çalışmalarında birimler arasında bulunan farklılıklar ya da birimler arasında zaman içinde oluşan farklılıklar sonucu meydana gelen değişimleri modele dâhil ederken, bu değişimin regresyon modelinde katsayıların bazısında veya tümünde değişime yol açtığını kabul etmektir. Sabit etkili modellerde katsayıların birimlere veya birimler ile zamana göre değiştiği kabul edilmektedir (Pazarlıoğlu, 2001). Tesadüfi etkili modeller ise birimlerde veya birimler ile zamanda meydana gelen

değişimler modele hata teriminin bir bileşeni olarak katılır. Böylece sabit etkili modellerde meydana gelen serbestlik derecesi kaybı önlenmiş olur.

Tesadüfi etkiler modelinde, gözlenen örnekteki kesit, birim ve zamanda meydana gelen farklılıklar etkisi ile birlikte, örnek dışı oluşan etkileri de dikkate alır. Bu kapsamda bu çalışmada ilk önce sabit etkili ve sonra tesadüfi etkili model yardımıyla regresyon analizleri yapılacak ve sonra da Hausman testi ile hangi sabit etkili mi yoksa tesadüfi etkili mi modelin kullanılmasının uygun olduğu sonucuna ulaşılır.

Hausman testi ile birim etki nedeniyle hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olup olmadığı, yani tesadüfi etkili modelin uygun olup olmadığı ölçülür. Eğer hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında ilişki yoksa, tesadüfi etkili model geçerlidir. H_0 hipotezi = Tesadüfi etkili model uygundur. H_0 red edilirse, sabit etkili model uygundur denir. Bu kapsamda aşağıda kurulan altı modelde regresyon modeli seçiminde sabit etkili mi, tesadüfi etkili model mi kullanımında bu kriterler dikkate alınacaktır. Çalışmada yapılan tüm analizlerde Eviews-7, Stata-12 ve Gauss-9 ekonometri programından faydalanılmıştır.

3.4.2. Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Birim kök testlerine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını araştırılması gerekmektedir. Panel veri analizinde eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmazsa birinci nesil birim kök testleri ile durağanlık analizi yapılabilecektir. Eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşırsak ikinci nesil birim kök testlerini yapmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahmin sonuçlarına ulaşmada fayda sağlayacaktır.

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD_{LM2} testi ve Breusch-Pagan (1980) LM testleri ile sınanmıştır. Yapılacak olan Hausman Testi sonucunda kullanılacak modelin tesadüfi etkili olması durumunda Breusch-Pagan (1980) LM testi yapılamayacaktır. Çünkü kullanılan STATA programı Breusch-Pagan (1980) LM testini sabit etkili modelde kullanımına izin vermektedir. Bu açıdan tesadüfi etkili model kullanılan analizlerde Breusch-Pagan (1980) LM testi yatay kesit bağımlılık analizi çerçevesinde yapılmamıştır.

3.4.3. Panel Birim Kök Testleri

Çalışmada kurulan modellere uygulanan yatay kesit bağımlılığı analizleri sonucunda yatay kesit bağımlılığı çıkması durumunda değişkenler, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran'ın CADF-CIPS (Cross-Sectionally Im-Pesaran-Shin) birim kök testi ile durağanlıkları araştırılmıştır. CADF-CIPS (Cross-Sectionally Im-Pesaran-Shin) testi, ADF birim kök testinin geliştirilmiş hali olup, serinin birinci farkı ve gecikme seviyesinin yatay kesit ortalamasıyla genişletilmiştir. Pesaran (2006)'nın bireysel CADF birim kök testi sonuçlarının ortalamalarını alarak tahminde bulunan Im vd. (2003)'ün CIPS istatistiğinin uygulandığı çalışmada elde edilen CIPS istatistikleri Pesaran (2006) tablo değerleri ile karşılaştırılarak panel verilerin bir bütün olarak durağanlığı incelenir. Panelin genelinde birim kökün varlığına karar verebilmek amacıyla; her bir ülke için bulunan CADF istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak, CIPS istatistiği hesaplanmaktadır. Bu şekilde elde edilen değerler kritik değerden büyükse, serinin durağan olduğu söylenebilir. Çalışmadaki tüm modellerde aynı birim kök analiz süreci uygulanmıştır. Her model için oluşturulan analiz sonuçlarına göre en küçük AIC ve BIC değerini veren model uygun olarak seçilmiştir. Bu kapsamda birim kök testlerinde uygun gecikme uzunluğu olarak bir gecikme alınmıştır (Göçer, 2013; 5093).

3.4.4. Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Panel veri analizinde kullanılan ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan, bağımlı değişken $I(1)$ olmak şartıyla, bağımsız değişkenlerin $I(1)$ veya $I(0)$ olmasına da izin veren eş-bütünleşme testlerinden biri olan Westerlund (2008) Durbin-H testi hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eşbütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eşbütünleşme ilişkisi var

Hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır.

Hipotezin reddine veya kabulüne, elde edilen test istatistiğinin normal dağılım tablosu kritik değerleri ile karşılaştırılması sonucu karar verilir. Elde edilen test

istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğunda, H_0 hipotezinin reddedilmesi, eş-bütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir (Göçer, 2013; 5096-5097; Di Iorio ve Fachin, 2008; Bayar, Güloğlu ve Tokpunar, 2011). Westerlund (2008) Durbin-H eşbütünleşme testleri Gauss ekonometri programı kullanılarak yapılmıştır.

3.4.5. Panel Veri Analizi

Çalışmamızda kullanacağımız temel model panel ARDL modelidir. Modelde bağımlı ve bağımsız değişkenlerinyanında Δ serinin fark değerini ve e_{it} de hata terimini ifade etmektedir. Ortalama grup tahmincisi (mean group, MGE) katsayıların bireysel yatay kesitlerine göre ağırlıklandırılmamış ortalamasını alırken, havuzlanmış ortalama grup tahmincisi (pooled mean group, PMGE) tahmin edici ise katsayıları hesaplarken, ağırlıklandırılmış tahminde bulunur (Blackburne ve Frank, 2007). Aşağıdaki matematiksel model uygulayacağımız altı model için de temel form niteliğindedir. Bu forma oluşturulurken, Pesaran vd. (1999) ile Erdem, Güloğlu ve Nazlıoğlu'nun (2010) çalışmasından faydalanılmıştır.

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \phi_i Y_{i,t-1} + \delta_i X1_{it} + \vartheta_i X2_{it} + \gamma_i X3_{it} + \sum_{j=1}^{pi-1} \beta_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{qi} \delta_{ij} \Delta X1_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{ki} \vartheta_{ij} \Delta X2_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{li} \gamma_{ij} \Delta X3_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

$i = 1, 2, 3, \dots, 12$, $t = 1997, \dots, 2012$ şeklindedir. Modelde Y bağımlı değişkeni, $X1$, $X2$ ve $X3$ ise bağımsız değişkenleri göstermektedir.

3.5. UYGULAMA SONUÇLARI

3.5.1. Model 1- Rekabet Gücü-Büyüme İlişkileri Panel ARDL Modeli

Birinci modelde kişi başı gelir üzerinde rekabet gücü endeksinin, işgücünün ve sabit sermaye birikiminin etkileri analiz edilmiştir. Bu kapsamda kullanılan değişkenler $gdpc$; 2005 yılı sabit fiyatlarla kişi başı gelir (USD), ex ; IMD rekabet gücü genel endeks değeri, lab ; işgücüne katılım oranı, gfc ; sabit sermaye birikiminin GSYİH'ya oranı şeklinde verilmiştir.

Tablo 3.11. Sabit Etkili Model (Analiz-1)

Bağımlı Değişken: GDPC	Katsayı	St. Hata	t-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
EX	24.28	3.40	7.14	0.00
LAB	-26.28	17.05	-1.54	0.125
GFC	-43.72	5.58	-7.82	0.00
C	5205.79	988.73	5.27	0.00
F(11, 177) = 495.64, Prob> F = 0.000				

Sabit etkili modelde regresyon katsayıları incelendiğinde rekabet gücündeki bir birimlik değişimin kişi başına gelir üzerinde 24.28 birimlik değişime yol açtığı görülmektedir. İşgücü ve sabit sermaye birikimindeki birer birimlik değişimler ise kişi başı gelir üzerinde sırasıyla -26.28 birim ve -43.72 birimlik etki oluşturmaktadır. Sabit etkili modeldeki bu katsayılardan işgücü dışındakiler istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. Sabit etkili model incelendiğinde F testi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3.12. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-1)

Bağımlı değişken: GDPC	Katsayı	St. Hata	z-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
EX	24.13	3.38	7.12	0.00
LAB	-30.64	16.65	-1.84	0.06
GFC	-43.67	5.56	-7.84	0.00
C	5467.32	1181.92	4.63	0.00
Wald $\chi^2(3) = 229.16$, Prob> $\chi^2 = 0.000$				

Tesadüfi etkili modeldeki regresyon katsayıları ise rekabet gücündeki bir birimlik değişimin kişi başına gelir üzerinde 24.13 birimlik değişime yol açtığı görülmektedir. İşgücü ve sabit sermaye birikimindeki birer birimlik değişimler ise kişi başı gelir üzerinde sırasıyla -30.64 birim ve -43.67 birimlik etki oluşturmaktadır. Sabit etkili modeldeki bu katsayıların tamamı %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. Tesadüfi etkili model incelendiğinde Wald testi anlamlı bulunmuştur.

Hausman test istatistiği: $\chi^2=1.61$, prob> $\chi^2= 0.6578$ şeklindedir.

Hausman test istatistiği kapsamında H_0 hipotezi kabul edilirse tesadüfi etkili model uygundur; H_0 red edilirse, sabit etkili model uygundur şeklindeki hipoteze göre çalışmada tesadüfi etkili modelin kullanılması uygun olacaktır.

Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Birim kök testlerine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını araştırılması Pesaran (2004) CD_{LM2} testi ile sınıanmıştır.

Tablo 3.13. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-1)

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (Prob.)
Pesaran CD_{LM2} (2004)	6.780	0.000

H_0 : Yatay kesit bağımsızdır

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir

Yukarıda verilen yatay kesit bağımlılığı testiyle, birimlerin bağımsız olduğunu ileri süren H_0 hipotezi % 1 önem düzeyinde reddedilmiş ve söz konusu serilerde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panel Birim Kök Testleri

Yukarıda verilen analizi sonuçlarına göre çalışmamızda yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden CADF-CIPS birim kök testi ile serilerin durağanlıkları araştırılmıştır.

Tablo 3.14. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)

Değişkenler	Model: Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Gdpc	-1.388	1.228	0.890
Ex	-1.292	1.556	0.940
Lab	-1.542	0.706	0.760
Gfc	-2.852 ^a	-3.743	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.140	%5 -2.260	%1 -2.470
Değişkenler	Model: Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Gdpc	-2.016	0.916	0.820
Ex	-1.938	1.184	0.882
Lab	-1.607	2.330	0.990
Gfc	-2.914 ^a	-2.196	0.014 ^b
Kritik değerler	%10 -2.670	%5 -2.780	%1 -3.010

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.15. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark)

Değişkenler	Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
$\Delta Gdpc$	-3.943	-7.034	0.000 ^a
ΔEx	-3.723	-6.334	0.000 ^a
ΔLab	-3.236	-4.788	0.000 ^a
ΔGfc	-3.833	-6.685	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.160	%5 -2.280	%1 -2.520
Değişkenler	Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
$\Delta Gdpc$	-4.288	-6.330	0.000 ^a
ΔEx	-3.869	-5.021	0.000 ^a
ΔLab	-3.429	-3.648	0.000 ^a
ΔGfc	-3.844	-4.944	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.680	%5 -2.820	%1 -3.070

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. Δ işareti değişkenlerin fark değerini göstermektedir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Gfc seviyeden durağan diğer değişkenler $I(1)$ düzeyinde durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda değişkenlerin bir kısmı seviyeden, bir kısmı ise farktan durağan olduklarından ARDL yöntemiyle çalışmaya devam edilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda önce Westerlund (2008) panel eş-bütünleşme analizi yapılmış ve daha sonra ise yapılan gecikme uzunluğu belirlemesi çalışmalarında ulaşılan en küçük AIC ve BIC değeri alınarak ARDL model uygulamasına geçilmiştir.

Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Çalışmada yatay kesit bağımlılığı analiz sonuçlarına göre seriler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu aşamadan sonra yapacağımız panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve bağımlı değişkenin $I(1)$ olması şartıyla, bağımsız değişkenlerin $I(1)$ veya $I(0)$ olmasına izin veren eş-bütünleşme testlerinden Westerlund (2008) Durbin-H testi kullanılmıştır. Bu testin hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eşbütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eşbütünleşme ilişkisi var

Yapılan eş-bütünleşme testi sonucunda hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır. Buna göre, elde edilen test istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğunda, H_0 hipotezi %1-5-10 anlamlılık düzeylerinde reddedilir ve eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir (Westerlund, 2008).

Tablo 3.16. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-1)

Durbin-H Testleri	Durbin-H Hes.Değer	Olasılık Değeri (Prob.)
Durbin-H Grup İstatistiği	2.305	0.011
Durbin-H Panel İstatistiği	5.097	0.000

Test sonucu elde edilen grup ve panel istatistik olasılık değerleri %1'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve paneldeki bütün ülkelerde ekonomik büyüme ile bu endeks üzerindeki etkili olan IMD rekabet gücü genel endeks değeri, işgücüne katılım oranı, sabit sermaye birikiminin GSYİH'ya oranı değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model-1 Panel Ardl Tahmini

$$\Delta GDPC_{it} = \alpha_i + \phi_i GDPC_{i,t-1} + \delta_i EX_{it} + \vartheta_i LAB_{it} + \gamma_i GFC_{it} + \sum_{j=1}^{pi-1} \beta_{ij} \Delta GDPC_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{qi} \delta_{ij} \Delta EX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{ki} \vartheta_{ij} \Delta LAB_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{li} \gamma_{ij} \Delta GFC_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

$i = 1, 2, 3, \dots, 12, t = 1997, \dots, 2012$ şeklindedir.

Modelde bağımlı değişken $gdpc$; 2005 yılı sabit fiyatlarla kişi başı geliri, bağımsız değişkenler ex ; IMD rekabet gücü genel endeks değeri, lab ; işgücüne katılım oranı, gfc ; sabit sermaye birikiminin GSYİH'ya oranını göstermektedir.

Tablo 3.17. Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-1)

	MGE			PMGE		
	Katsayı	St. Hata	P-değeri	Katsayı	St. Hata	P-değeri
Uzun Dönem Katsayılar						
Ex	81.212	36.08	0.02 ^b	11.92	3.79	0.00 ^a
Lab	818.84	883.55	0.32	252.41	30.35	0.00 ^a
Gfc	-292.68	187.67	0.12	-170.47	11.02	0.00 ^a
Hata Düzeltme Katsayısı						
EC	-0.51	0.29	0.08 ^c	-0.13	0.07	0.05 ^b
Kısa Dönem Katsayılar						
$\Delta Gdpc(-1)$	0.07	0.19	0.72	0.22	0.15	0.14
ΔEx	-9.21	7.86	0.24	0.975	2.06	0.63
$\Delta Lab(-1)$	44.54.	65.88	0.49	-19.51	22.26	0.38
$\Delta Gfc(-1)$	9.49	5.06	0.06 ^c	5.41	6.17	0.38
C	-2933.38	4272.12	0.49	-667.55	299.08	0.02 ^b
Hausman test istatistiği: $\chi^2=0.55$, prob> $\chi^2=0.9076$						

Not: Parantez içerisinde gecikme uzunluğu değerleri verilmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

Birinci model kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre Hausman test istatistiğinin değeri ki-kare değerinden büyük çıkmıştır ve “uzun dönemde parametreler homojendir” şeklindeki sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Bu kapsamda Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisinin (PMGE) geçerli olduğuna karar verilmiştir. Uzun dönem parametreleri homojendir ve birimden birime değişmemektedir.

PMGE tahmincisinin geçerli olduğu sonucuna ulaştıktan sonra bu tahminciden elde edilen sonuçlar incelendiğinde, uzun dönemde rekabet gücü endeksinin ve işgücünün istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir şekilde kişi başı gelir düzeyini etkilemektedir. Sabit sermaye birikiminin kişi başı gelir üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir şekilde etkili olduğu görülmüştür. Uzun dönemde rekabet gücündeki bir birimlik artış kişi başına gelir üzerinde 11.9 birimlik bir artış meydana getirmektedir. İşgücü ve sabit sermaye birikimi değişkenlerindeki bir birimlik artış ise sırasıyla 252 birim artış ve 170 birim azalış şeklinde bir etki ortaya çıkarmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Modelin kısa dönemli katsayıları incelendiğinde ise ekonomik büyümenin göstergesi olarak alınan kişi başına gelir üzerinde kişi başına gelirin bir dönem gecikmeli değerinin pozitif, rekabet gücünün

pozitif, işgücünün negatif ve sabit sermaye birikiminin pozitif yönlü etkide bulunduğu görülmüştür. Ancak, söz konusu katsayılar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması da modeldeki sapmaların ve değişimlerin bir dönem içinde %13 oranında dengeye ulaşacağını göstermektedir. Modeli genel olarak değerlendirildiğinde, rekabet gücündeki ve işgücündeki artışların ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesi beklenmektedir. Sabit sermaye birikiminin uzun dönemde ekonomik büyüme performansı üzerinde negatif yönlü bir etki ortaya çıkarması ise ülkenin faktör yapısına uygun olmaay sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme süreci üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir. Modeldeki paneli oluşturan ülkelerin büyük kısmının emek-yoğun ülkeler olduğunu göz önüne alındığında, bu sonuç söz konusu ülkelerde yapılan sermaye-yoğun yatırımların istenilen ekonomik faydayı getirmediği şeklinde yorumlanabilir. Bir diğer nokta da bu ülkelerde sermaye yatırımları için gerekli kaynağa ulaşmak için yapılan tasarrufların tüketim düzeyini düşürmesi ve bunun da ekonomik büyüme süreci üzerinde oluşturduğu daralma olarak ifade edilebilir. Bu iddiamıza örnek olarak Sovyet tipi büyüme modeli verilebilir. Sovyet modelinde sermaye malı üretimine büyük önem verilmesi ve halkın refah düzeyi düşünülmezsizin yapılan büyük sermaye yatırımları sonucunda ekonomi belli bir düzeyden sonra büyüme yerine küçülmeye gitmiş ve bu durum da Sovyetler Birliğinin çöküş nedenlerinden biri olmuştur.

3.5.2. Model 2- Rekabet Gücü Altyapı Endeksi ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli

İkinci modelde IMD rekabet gücü genel endeksini oluşturan alt endekslerden altyapı endeksi (ax) üzerinde etkili olan değişkenlerin endeks üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda daha önce yapılan literatür araştırması sonuçlarına göre altyapı rekabet gücünün üzerinde etkisi yüksek olan kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı (a1), Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak alınan ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranı (a2) ve eğitim-sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı (a3) bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.18. Sabit Etkili Model (Analiz-2)

Bağımlı değişken: Ax	Katsayı	St. Hata	t-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
A1	-0.27	0.12	-2.14	0.03
A2	-0.18	0.12	-0.14	0.88
A3	-1.53	0.63	-2.43	0.01
C	40.42	6.19	6.52	0.00
F(11, 177) = 17.95, Prob> F = 0.000				

Sabit etkili modelde regresyon katsayıları incelendiğinde, Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak alınan ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranı dışındaki tüm değişkenler istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Kamu harcamalarının/GSYİH'ya oranındaki bir birimlik bir değişim olduğunda altyapı endeks değeri -0.27 birim değişmekte, eğitim-sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranında bir birim değişim olduğunda altyapı endeks değeri -1.53 birim değişmektedir. Söz konusu değişkenlerden istatistiksel olarak anlamlı olan Kamu harcamalarının/GSYİH'ya oranı ile eğitim-sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı değişkenlerinin negatif etkili olması söz konusu harcamaların yeterli düzeyde rekabet gücünü artıracak verimli alanlara yapılmaması, yapılan yatırımların ve harcamaların bir kısmının atıl kalması ve özellikle eğitim-sağlık harcamaları sonucu artması beklenen beşeri sermaye oluşumdan yeteri düzeyde faydalanılamaması nedeniyle negatif etkilerin ortaya çıktığı söylenebilir. Sabit etkili model incelendiğinde, model bütünlüğü açısından F testi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3.19. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-2)

Bağımlı değişken: Ax	Katsayı	St. Hata	z-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
A1	-0.21	0.11	-1.76	0.07
A2	0.10	0.10	0.95	0.34
A3	-0.93	0.50	-1.85	0.06
C	33.53	5.30	6.32	0.00
Wald χ^2 (3) = 7.08, Prob> χ^2 = 0.069				

Tesadüfi etkili modelde regresyon katsayıları incelendiğinde, sabit etkili model ile benzer sonuçlara burada rastlanmaktadır. Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak alınan ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranı dışındaki tüm değişkenler istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Kamu harcamalarının/GSYİH'ya oranındaki bir birimlik bir değişim olduğunda, altyapı endeks değeri -0.21 birim ve eğitim-sağlık

harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranında bir birim değişim olduğunda altyapı endeks değeri -0.93 birim değişmektedir. Kamu harcamalarının/GSYİH'ya oranı ile eğitim-sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı değişkenlerinin negatif etkili olması bu harcamaların yukarıda sabit etkili modelde ifade edilenlerin dışında uzun süreli altyapı rekabet gücünü artırmaya yönelik politikaların değil, günlük çözümlerin bir sonucu olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Tesadüfi etkili model incelendiğinde, model bütünlüğü açısından Wald testi %10 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Hausman test istatistiği: $\chi^2=7.86$, $\text{prob}>\chi^2=0.048$

Hausman test istatistiği kapsamında H_0 hipotezi kabul edilirse, tesadüfi etkili model uygundur; H_0 red edilirse, sabit etkili model uygundur şeklindeki hipoteze göre çalışmada bu model için %5 önem düzeyi için red edildiğinden sabit etkili model kullanmak uygun olacaktır.

Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Birim kök testlerine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını araştırılması gerekmektedir. Panel veri analizinde eğer değişkenlerimiz arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmazsa, birinci nesil birim kök testleri ile durağanlık analizi yapılabilecektir. Eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşırsa ikinci nesil birim kök testlerini yapmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahmin sonuçlarına ulaşma da fayda sağlayacaktır.

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD_{LM2} testi, Breusch-Pagan (1980) LM testleri ile sınanmıştır. Elde edilen test sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3.20. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-2)

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (Prob.)
Breusch-Pagan (1980) LM	236.976	0.000
Pesaran CD_{LM2} (2004)	12.734	0.000

H_0 : yatay kesit bağımsızdır

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir

Yukarıda verilen yatay kesit bağımlılığı testleri sonucunda, birimlerin bağımsız olduğunu ileri süren H_0 hipotezi % 1 önem düzeyinde reddedilmiştir.

Panel Birim Kök Testleri

Yukarıda verilen analizi sonuçlarına göre çalışmada yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden CADF-CIPS birim kök testi ile serilerin durağanlıkları araştırılmıştır.

Tablo 3.21. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)

Değişkenler	Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
AX	-1.154	2.025	0.979
A1	-3.054	-4.427	0.000 ^a
A2	-2.820	-3.632	0.000 ^a
A3	-2.057	-1.043	0.148
Kritik değerler	%10 -2.140	%5 -2.260	%1 -2.470
Değişkenler	Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
AX	-1.839	1.529	0.937
A1	-2.980	-2.425	0.008 ^a
A2	-2.965	-2.372	0.009 ^a
A3	-2.362	-0.283	0.388
Kritik değerler	%10 -2.670	%5 -2.780	%1 -3.010

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.22. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark)

Değişkenler	Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Δ AX	-3.992	-7.190	0.000 ^a
Δ A1	-4.205	-7.865	0.000 ^a
Δ A2	-3.742	-6.394	0.000 ^a
Δ A3	-3.500	-5.626	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.160	%5 -2.280	%1 -2.520
Değişkenler	Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Δ AX	-4.222	-6.123	0.000 ^a
Δ A1	-4.205	-6.071	0.000 ^a
Δ A2	-3.658	-4.363	0.000 ^a
Δ A3	-3.679	-4.429	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.670	%5 -2.780	%1 -3.010

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. Δ işareti değişkenlerin fark değerini göstermektedir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

A1 ve A2 seviyeden durağan diğer değişkenler $I(1)$ düzeyinde durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda değişkenlerin bir kısmı seviyeden, bir kısmı ise farktan durağan olduklarından ARDL yöntemiyle çalışmaya devam edilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda önce Westerlund (2008) panel eş-bütünleşme analizi yapılmış ve daha sonra ise yapılan gecikme uzunluğu belirlemesi çalışmalarında ulaşılan en küçük AIC ve BIC değeri alınarak ARDL model uygulamasına geçilmiştir.

Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Çalışmada yatay kesit bağımlılığı analiz sonuçlarına göre seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu aşamadan sonra yapılacak panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve bağımlı değişken $I(1)$ olmak şartıyla, bağımsız değişkenlerin $I(1)$ veya $I(0)$ olmasına da izin veren eş-bütünleşme testlerinden biri olan Westerlund (2008) Durbin-H testi kullanılmıştır. Bu testin hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi var

Yapılan eş-bütünleşme testi sonucunda hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır. Buna göre, elde edilen test istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğunda, H_0 hipotezi %1-5-10 anlamlılık düzeylerinde reddedilir ve eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir (Westerlund, 2008).

Tablo 3.23. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-2)

Durbin-H Testleri	Durbin-H Hes.Değer	Olasılık Değeri (Prob.)
Durbin-H Grup İstatistiği	2.305	0.011
Durbin-H Panel İstatistiği	5.097	0.000

Test sonucu elde edilen grup ve panel istatistiklerinin olasılık değerleri %1'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve paneldeki bütün ülkelerde altyapı rekabet gücü endeksi ile bu endeks üzerindeki etkili olan kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı, Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak aldığımız ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranı ve Eğitim-Sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı değişkenleri arasında eş-bütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model-2 Panel Ardl Tahmini

$$\Delta AX_{it} = \alpha_i + \phi_i AX_{i,t-1} + \delta_i A1_{it} + \vartheta_i A2_{it} + \gamma_i A3_{it} + \sum_{j=1}^{pi-1} \beta_{ij} \Delta AX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{qi} \delta_{ij} \Delta A1_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{ki} \vartheta_{ij} \Delta A2_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{li} \gamma_{ij} \Delta A3_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

i = 1, 2, 3, ..., 12, t = 1997, ..., 2012 şeklindedir.

Modelde bağımlı değişken altyapı endeksi (ax), bağımsız değişkenler kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı (a1), Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak aldığımız ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranı (a2) ve eğitim-sağlık harcamalarının toplamının GSYİH'ya oranı (a3) şeklindedir.

Tablo 3.24. Altyapı Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-2)

	MGE			PMGE		
	Katsayı	St. Hata	P-değeri	Katsayı	St. Hata	P-değeri
Uzun Dönem Katsayılar						
A1	-0.496	0.801	0.535	1.421	0.144	0.000 ^a
A2	-28.447	19.366	0.142	-0.219	0.122	0.074 ^c
A3	-0.995	1.071	0.353	-0.358	0.693	0.605
Hata Düzeltme Katsayısı						
EC	-1.174	0.155	0.000 ^a	-.0541	0.132	0.000 ^a
Kısa Dönem Katsayılar						
$\Delta ax(-1)$	0.198	0.104	0.057 ^c	0.057	0.076	0.453
$\Delta a1$	-1.056	0.577	0.067 ^c	-2.052	0.482	0.000 ^a
$\Delta a2(-1)$	-7.863	13.860	0.570	-20.115	14.283	0.159
$\Delta a3(-1)$	-2.195	1.332	0.099 ^c	-0.442	1.506	0.769
C	43.193	17.957	0.016 ^b	5.247	2.081	0.012 ^b
Hausman test istatistiği: $\chi^2=4.47$, prob> $\chi^2=0.2147$						

Not: Parantez içerisinde gecikme uzunluğu değerleri verilmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

İkinci model kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre Hausman test istatistiğinin değeri ki-kare değerinden büyük çıkmıştır ve “uzun dönemde parametreler homojendir” şeklindeki sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Bu kapsamda Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisinin (PMGE) geçerli olduğuna karar verilmiştir. Uzun dönem parametreleri homojendir ve birimden birime değişmemektedir.

PMGE tahmincisinin geçerli olduğu sonucuna ulaştıktan sonra bu tahminciden elde ettiğimiz sonuçları incelendiğinde uzun dönemde kamu harcamalarının GSYİH'ya oranındaki bir birimlik değişim altyapı endeks değerini 1.421 birim değiştirmektedir. Bu durum uzun vadede kamu harcamalarının altyapı endeks değerini artırmada etkinliğinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca %10 önem düzeyinde Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak alınan ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranının altyapı endeks değeri üzerinde -0.219 birimlik bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu durum ise yapılan Ar-Ge harcamalarının göstergesi olarak alınan ileri teknoloji ürün ihracatının ülkenin faktör donatımı uygun olarak yapılan ihracat olması nedeniyle maliyet avantajı sağlamadığı yapıldığından ve küresel rekabet gücü açısından altyapı endeksinde bir iyileşme oluşturmadığı şeklinde yorumlanabilir. Kısa dönemde ise kamu harcamalarının GSYİH'ya oranındaki bir birimlik değişim altyapı endeks değerini -2.052 birim değiştirmektedir. Bu sonuç ise kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı ile kısa dönemde altyapı endeks değeri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması da modeldeki sapmaların ve değişimlerin bir dönem içinde %5.4 oranında dengeye ulaşacağını göstermektedir.

3.5.3. Model 3- Rekabet Gücü İşalemi Etkinliği Endeksi ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli

Üçüncü modelde IMD rekabet gücü genel endeksini oluşturan alt endekslerden işalemi etkinliği endeksi (bx) üzerinde etkili olan değişkenlerin endeks üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda daha önce yapılan literatür araştırması sonuçlarına göre işalemi etkinliği endeksi rekabet gücünün üzerinde etkisi yüksek olan toplam faktör verimliliğindeki değişim (b1), finansal derinlik ve gelişmişlik (borsada işlem gören hisse senetlerinin GSYİH'ya oranı- b2) ve girişimcilik düzeyi (b3) bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.25. Sabit Etkili Model (Analiz-3)

Bağımlı değişken: Bx	Katsayı	St. Hata	t-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
B1	0.585	0.219	2.67	0.008
B2	0.102	0.031	3.26	0.001
B3	10.710	1.478	7.24	0.000
C	-29.933	8.611	-3.48	0.001
F(11, 177) = 5.27, Prob> F = 0.000				

Sabit etkili modelde regresyon katsayıları incelendiğinde bağımsız değişkenlerin tümünün istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmüştür. Regresyon modeline göre toplam faktör verimliliğinde bir birimlik değişim işalemi etkinliği endeksini 0.585 birim artırırken, işalemi etkinliği endeksi üzerinde finansal derinlik ve gelişmişlik düzeyindeki bir birimlik değişim 0.102, girişimcilik düzeyi ise 10.710 birim pozitif etki oluşturmaktadır. Sabit etkili model incelendiğinde model bütünlüğü açısından F testi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3.26. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-3)

Bağımlı değişken: Bx	Katsayı	St. Hata	z-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
B1	0.597	0.217	2.74	0.006
B2	0.127	0.028	4.50	0.000
B3	11.132	1.358	8.20	0.000
C	-33.257	8.058	-4.13	0.000
Wald χ^2 (3) = 106.44, Prob> χ^2 = 0.000				

Tesadüfi etkili modelde regresyon katsayıları incelendiğinde bağımsız değişkenlerin tümünün istatistiksel olarak anlamlıdır. Regresyon modeline göre faktör verimliliğinde bir birim değişim toplam işalemi etkinliği endeksi üzerinde 0.597 birim artış oluştururken, finansal derinlik ve gelişmişlik düzeyindeki bir birimlik değişim 0.127, girişimcilik düzeyi ise 11.132 birim işalemi etkinliği üzerinde pozitif etki oluşturmaktadır. Tesadüfi etkili model incelendiğinde Wald testi anlamlı bulunmuştur.

Hausman test istatistiği: $\chi^2=4.17$, prob> $\chi^2=0.2436$

Hausman test istatistiği kapsamında H_0 hipotezi kabul edilirse, tesadüfi etkili model uygundur; H_0 red edilirse, sabit etkili model uygundur şeklindeki hipoteze göre çalışmada bu model için tesadüfi etkili model kullanmak uygun olacaktır.

Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Birim kök testlerine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını araştırılması gerekmektedir. Panel veri analizinde eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmazsa birinci nesil birim kök testleri ile durağanlık analizi yapılabilecektir. Eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşırsak ikinci nesil birim kök testlerini yapmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahmin sonuçlarına ulaşma da fayda sağlayacaktır.

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD_{LM2} testi ve Breusch-Pagan (1980) LM testleri ile sınanmıştır. Daha önce yapılan Hausman testi sonucunda modelin tesadüfi etkiler olması nedeniyle Breusch-Pagan (1980) LM testi yapılmamıştır. Kullanılan stata programı Breusch-Pagan (1980) LM testini sabit etkili modelde kullanımına izin vermektedir.

Tablo 3.27. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-3)

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (Prob.)
Pesaran CD_{LM2} (2004)	11.919	0.000

H_0 : yatay kesit bağımsızdır

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir

Yukarıda verilen yatay kesit bağımlılığı testi sonucunda, birimlerin bağımsız olduğunu ileri süren H_0 hipotezi % 1 önem düzeyinde reddedilmiş ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panel Birim Kök Testleri

Yukarıda verilen analizi sonuçlarına göre çalışmada yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden CADF-CIPS birim kök testi ile serilerin durağanlıkları araştırılmıştır.

Tablo 3.28. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)

Değişkenler	Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Bx	-1.972	-0.754	0.225
B1	-3.438	-5.734	0.000
B2	-2.143	-1.334	0.091
B3	-1.749	0.003	0.501
Kritik değerler	%10 -2.140	%5 -2.260	%1 -2.470
Değişkenler	Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Bx	-1.719	1.945	0.974
B1	-3.682	-4.858	0.000
B2	-2.276	0.014	0.505
B3	-2.663	-1.327	0.092
Kritik değerler	%10 -2.670	%5 -2.780	%1 -3.010

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3.29. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark)

Değişkenler	Model: Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔBx	-4.134	-7.640	0.000 ^a
$\Delta B1$	-5.140	-10.838	0.000 ^a
$\Delta B2$	-4.267	-8.063	0.000 ^a
$\Delta B3$	-4.447	-8.636	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.160	%5 -2.280	%1 -2.520
Değişkenler	Model: Sabitli ve trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔBx	-4.172	-5.967	0.000 ^a
$\Delta B1$	-5.379	-9.734	0.000 ^a
$\Delta B2$	-4.411	-6.713	0.000 ^a
$\Delta B3$	-4.274	-6.286	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.680	%5 -2.820	%1 -3.070

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. Δ işareti değişkenlerin fark değerini göstermektedir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

B1 seviyeden durağan, diğer değişkenler I(1) düzeyinde durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda değişkenlerin bir kısmı seviyeden, bir kısmı ise farktan durağan olduklarından ARDL yöntemiyle çalışmaya devam edilmesine karar

verilmiştir. Dolayısıyla önce Westerlund (2008) panel eş-bütünleşme analizi yapılmış daha sonra ise yapılan gecikme uzunluğu belirlemesi çalışmalarında ulaşılan en küçük AIC ve BIC değeri alınarak ARDLmodel uygulamasına geçilmiştir.

Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Çalışmada yatay kesit bağımlılığı analiz sonuçlarına göre seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Bu aşamdan sonra yapılacak panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve bağımlı değişken $I(1)$ olması şartıyla, bağımsız değişkenlerin $I(1)$ veya $I(0)$ olmasına da izin veren eş-bütünleşme testlerinden biri olan Westerlund (2008) Durbin-H testi kullanılmıştır. Bu testin hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi var

Yapılan eş-bütünleşme testi sonucunda hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır. Buna göre, elde edilen test istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğunda, H_0 hipotezi %1-5-10 anlamlılık düzeylerinde reddedilir ve eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir (Westerlund, 2008).

Tablo 3.30. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-3)

Durbin-H Testleri	Durbin-H Hes.Değer	Olasılık Değeri (Prob.)
Durbin-H Grup İstatistiği	4.349	0.000
Durbin-H Panel İstatistiği	3.598	0.000

Test sonucu elde edilen grup ve panel istatistiklerinin olasılık değerleri %1'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve paneldeki bütün ülkelerde işalemi etkinliği rekabet gücü endeksi ile bu endeks üzerindeki etkili olan faktör verimliliğindeki değişim, finansal derinlik ve gelişmişlik (borsada işlem gören hisse senetlerinin GSYİH'ya oranı) ve girişimcilik düzeyi değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model-3 Panel Ardl Tahmini

$$\Delta BX_{it} = \alpha_i + \phi_i BX_{i,t-1} + \delta_i B1_{it} + \vartheta_i B2_{it} + \gamma_i B3_{it} + \sum_{j=1}^{pi-1} \beta_{ij} \Delta BX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{qi} \delta_{ij} \Delta B1_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{ki} \vartheta_{ij} \Delta B2_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{li} \gamma_{ij} \Delta B3_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

i = 1, 2, 3, ..., 12, t = 1997, ..., 2012 şeklindedir.

Modelde bağımlı değişken işalemi etkinliği endeksi (bx), bağımsız değişkenler toplam faktör verimliliğindeki değişim (b1), finansal derinlik ve gelişmişlik (borsada işlem gören hisse senetlerinin GSYİH'ya oranı-b2) ve girişimcilik düzeyi (b3)'dir.

Tablo 3.31. İşalemi Etkinliği Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-3)

	MGE			PMGE		
	Katsayı	St. Hata	P-değeri	Katsayı	St. Hata	P-değeri
Uzun Dönem Katsayılar						
B1	1.800	1.111	0.105	0.106	0.225	0.637
B2	10.643	10.780	0.323	0.192	0.036	0.000 ^a
B3	16.283	4.936	0.001 ^a	17.508	1.554	0.000 ^a
Hata Düzeltme Katsayısı						
EC	-0.545	0.081	0.000 ^a	-0.484	0.084	0.000 ^a
Kısa Dönem Katsayılar						
Δbx(-1)	0.109	0.083	0.191	0.808	0.090	0.372
Δb1(-1)	0.731	0.310	0.018 ^b	0.552	0.328	0.092 ^c
Δb2(-1)	0.719	1.066	0.500	0.128	0.240	0.593
Δb3(-1)	-2.606	2.209	0.238	-2.017	1.952	0.301
C	-34.505	11.349	0.002 ^a	-32.548	5.755	0.000 ^a
Hausman test istatistiği: $\chi^2=4.92$, prob> $\chi^2=0.1781$						

Not: Parantez içerisinde gecikme uzunluğu değerleri verilmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

Üçüncü model kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre Hausman test istatistiğinin değeri ki-kare değerinden büyük çıkmıştır ve “uzun dönemde parametreler homojendir” şeklindeki sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Bu kapsamda Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisinin (PMGE) geçerli olduğuna karar verilmiştir. Uzun dönem parametreleri homojendir ve birimden birime değişmemektedir.

PMGE tahmincisinin geçerli olduğu sonucuna ulaştıktan sonra bu tahminden elde edilen sonuçlar incelendiğinde uzun dönemde finansal derinlik ve girişimcilik düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir şekilde işalemi etkinliği endeksini etkilediği görülürken, toplam faktör verimliliğindeki değişim istatistiksel olarak anlamlı

bulunmamıştır. Uzun dönemde finansal derinlik ve gelişmişlik değişkenindeki bir birimlik artış işalemi etkinliğini 0.192 birim artırırken, girişimcilik düzeyindeki bir birim artış ise 17.508 birim artırmaktadır. Modelin kısa dönemli katsayıları incelendiğinde ise yalnızca toplam faktör verimliliğindeki değişimin işalemi etkinliği üzerindeki etkisi %10 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Buna göre toplam faktör verimliliğindeki bir birimlik artış işalemi etkinliği endeksi üzerinde 0.552 birimlik pozitif bir etki oluşturmaktadır. Hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması da modeldeki sapmaların ve değişimlerin bir dönem içinde %48.4 oranında dengeye ulaşacağını göstermektedir.

3.5.4. Model 4- Rekabet Gücü Kamu Etkinliği Endeksi ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli

Dördüncü modelde IMD rekabet gücü genel endeksini oluşturan alt endekslerden kamu etkinliği endeksi (cx) üzerinde etkili olan değişkenlerin endeks üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda daha önce yapılan literatür araştırması sonuçlarına göre kamu etkinliği endeksi rekabet gücünün üzerinde etkisi yüksek olan toplam bütçe dengesi/GSYİH oranı (c1), dış borç/GSYİH'ya oranı (c2) ve mülkiyet ve güvenlik hakları (c3) bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.32. Sabit Etkili Model (Analiz-4)

Bağımlı değişken: Cx	Katsayı	St. Hata	t-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
C1	0.274	0.096	2.83	0.000
C2	-0.152	0.041	-3.77	0.000
C3	5.517	0.795	6.94	0.000
C	18.392	4.116	4.47	0.000
F(11, 177) = 15.60, Prob> F = 0.000				

Sabit etkili modelde regresyon katsayıları incelendiğinde, tüm bağımsız değişkenler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Modeldeki değişkenlerin katsayıları incelendiğinde bütçe dengesi/GSYİH oranındaki bir birimlik değişim kamu etkinliği endeksinin 0.274 birim, mülkiyet ve güvenlik endeksindeki bir birimlik değişimde 5.517 birim pozitif yönlü etkilemektedir. Dış borç/GSYİH oranındaki bir birimlik değişim ise kamu etkinliği endeksini -0.152 yönlü etkilemektedir. Elde edilen katsayılar

incelendiğinde, bütçe dengesindeki ve mülkiyet-güvenlik haklarındaki iyileşmenin kamu etkinliğini olumlu dış borç oranındaki artışın ise negatif yönlü etkilemsi doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Sabit etkili model bir olarak değerlendirildiğinde, F testi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3.33. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-4)

Bağımlı değişken: Cx	Katsayı	St. Hata	z-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
C1	0.305	0.095	3.19	0.001
C2	-0.154	0.039	-3.96	0.000
C3	5.317	0.671	7.92	0.000
C	19.459	4.135	4.71	0.000
Wald χ^2 (3) = 104.10, Prob> χ^2 = 0.000				

Tesadüfi etkili modeldeki regresyon katsayıları tüm bağımsız değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Modeldeki değişkenlerin katsayıları incelendiğinde bütçe dengesi/GSYİH oranındaki bir birimlik değişim kamu etkinliği endeksinin 0.305, mülkiyet ve güvenlik endeksindeki bir birimlik değişim de 5.317 birim etkilerken, Dış borç/GSYİH oranındaki bir birimlik değişim ise kamu etkinliği endeksinin -0.154 birim negatif etkilemektedir. Elde edilen katsayılar incelendiğinde, bütçe dengesindeki ve mülkiyet-güvenlik haklarındaki iyileşmenin kamu etkinliğini olumlu, dış borç oranındaki artışın ise negatif yönlü etkilemesi doğal bir sonuçtur. Tesadüfi etkili model incelendiğinde, model bir bütün olarak Wald testinde anlamlı bulunmuştur.

Hausman test istatistiği: $\chi^2=12.23$, prob> χ^2 = 0.006

Hausman test istatistiği kapsamında H_0 hipotezi kabul edilirse tesadüfi etkili model uygundur; H_0 red edilirse, sabit etkili model uygundur şeklindeki hipoteze göre çalışmada bu model için sabit etkili modeli kullanmak uygun olacaktır.

Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Birim kök testlerine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını araştırılması gerekmektedir. Panel veri analizinde eğer değişkenlerimiz arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmazsa birinci nesil birim kök testleri ile durağanlık analizi yapılabilecektir. Eğer değişkenler arasında

yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşırsa ikinci nesil birim kök testlerini yapmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahmin sonuçlarına ulaşma da fayda sağlayacaktır.

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD_{LM2} testi ve Breusch-Pagan (1980) LM testleri ile sınanmıştır.

Tablo 3.34. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-4)

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (Prob.)
Breusch-Pagan (1980) LM	240.815	0.000
Pesaran CD_{LM2} (2004)	11.968	0.000

H_0 : yatay kesit bağımsızdır

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir

Yukarıda verilen Breusch-Pagan (1980) LM ve Pesaran CD_{LM2} (2004) yatay kesit bağımlılığı testleri sonucunda, birimlerin bağımsız olduğunu ileri süren H_0 hipotezi % 1 önem düzeyinde reddedilmiş ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panel Birim Kök Testleri

Yukarıda verilen analizi sonuçlarına göre çalışmada yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden CADF-CIPS birim kök testi ile serilerin durağanlıkları araştırılmıştır.

Tablo 3.35. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)

Değişkenler Sabitli			
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
CX	-1.636	0.387	0.651
C1	-1.766	-0.054	0.478
C2	-2.647	-3.048	0.001 ^a
C3	-1.957	-0.703	0.241
Kritik değerler	%10 -2.140	%5 -2.260	%1 -2.470
Değişkenler Sabitli ve trendli			
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
CX	-1.515	2.649	0.996
C1	-2.287	-0.025	0.490
C2	-2.896	-2.134	0.016 ^b
C3	-2.331	-0.176	0.430
Kritik değerler	%10 -2.670	%5 -2.780	%1 -3.010

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.36. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark)

Değişkenler	Model: Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔCX	-3.554	-5.797	0.000 ^a
$\Delta C1$	-3.815	-6.628	0.000 ^a
$\Delta C2$	-3.862	-6.776	0.000 ^a
$\Delta C3$	-4.118	-7.590	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.160	%5 -2.280	%1 -2.520
Değişkenler	Model: Sabitli ve trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔCX	-4.009	-5.459	0.000 ^a
$\Delta C1$	-3.887	-5.078	0.000 ^a
$\Delta C2$	-4.389	-6.645	0.000 ^a
$\Delta C3$	-4.031	-5.525	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.680	%5 -2.820	%1 -3.070

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. Δ işareti değişkenlerin fark değerini göstermektedir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

C2 seviyeden durağan, diğer değişkenler I(1) düzeyinde durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda değişkenlerin bir kısmı seviyeden bir kısmı ise farktan durağan olduklarından, ARDL yöntemiyle çalışmaya devam edilmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla önce Westerlund (2008) panel eş-bütünleşme analizi yapılmış, daha sonra ise yapılan gecikme uzunluğu belirlemesi çalışmalarında ulaşılan en küçük AIC ve BIC değeri alınarak ARDL model uygulamasına geçilmiştir.

Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Çalışmada yatay kesit bağımlılığı analiz sonuçlarına göre seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra yapılacak panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve bağımlı değişken I(1) olması şartıyla, bağımsız değişkenlerin I(1) veya I(0) olmasına da izin veren eşbütünleşme testlerinden biri olan Westerlund (2008) Durbin-H testi kullanılmıştır. Bu testin hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi var

Yapılan eş-bütünleşme testi sonucunda hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır. Buna göre, elde edilen test

istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğunda, H_0 hipotezi %1-5-10 anlamlılık düzeylerinde reddedilir ve eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir (Westerlund, 2008).

Tablo 3.37. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-4)

Durbin-H Testleri	Durbin-H Hes.Değer	Olasılık Değeri (Prob.)
Durbin-H Grup İstatistiği	2.528	0.006
Durbin-H Panel İstatistiği	3.317	0.000

Test sonucu elde edilen grup ve panel istatistiklerinin olasılık değerleri %1'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve paneldeki bütün ülkelerde kamu etkinliği rekabet gücü endeksi ile bu endeks üzerindeki etkili olan toplam bütçe dengesi/GSYİH oranı, dış borç/GSYİH'ya oranı ve mülkiyet ve güvenlik hakları değişkenleri arasında eş-bütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model-4 Panel Ardl Tahmini

$$\Delta CX_{it} = \alpha_i + \phi_i CX_{i,t-1} + \delta_i C1_{it} + \vartheta_i C2_{it} + \gamma_i C3_{it} + \sum_{j=1}^{pi-1} \beta_{ij} \Delta CX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{qi} \delta_{ij} \Delta C1_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{ki} \vartheta_{ij} \Delta C2_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{li} \gamma_{ij} \Delta C3_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

$i = 1, 2, 3, \dots, 12, t = 1997, \dots, 2012$ şeklindedir.

Modelde bağımlı değişken kamu etkinliği endeksi (cx) bağımsız değişkenler; bütçe dengesi/GSYİH oranı (c1), dış borç/GSYİH'ya oranı (c2) ve mülkiyet ve güvenlik hakları (c3)'dir.

Tablo 3.38. Kamu Etkinliği Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-4)

	MGE			PMGE		
	Katsayı	St. Hata	P-değeri	Katsayı	St. Hata	P-değeri
Uzun Dönem Katsayılar						
C1	-5.203	2.157	0.016 ^b	0.392	0.092	0.000 ^a
C2	-0.590	0.406	0.147	0.009	0.082	0.905
C3	8.809	3.347	0.008 ^a	0.982	0.836	0.240
Hata Düzeltme Katsayısı						
EC	-0.850	0.112	0.000 ^a	-0.591	0.114	0.000 ^a
Kısa Dönem Katsayılar						
$\Delta cx(-1)$	0.196	0.076	0.010 ^a	0.147	0.085	0.080 ^c
$\Delta c1$	2.884	1.178	0.014 ^b	1.037	0.533	0.050 ^b
$\Delta c2$	-0.304	0.588	0.605	-0.457	0.346	0.187
$\Delta c3$	0.650	1.743	0.709	6.955	2.211	0.002 ^a
C	13.648	14.899	0.360	22.011	3.892	0.000 ^a
Hausman test istatistiği: $\chi^2=3.30$, prob> $\chi^2=0.3478$						

Not: Parantez içerisinde gecikme uzunluğu değerleri verilmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

Dördüncü model kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre Hausman test istatistiğinin değeri ki-kare değerinden büyük çıkmıştır ve “uzun dönemde parametreler homojendir” şeklindeki sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Bu kapsamda Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisinin (PMGE) geçerli olduğuna karar verilmiştir. Uzun dönem parametreleri homojendir ve birimden birime değişmemektedir.

PMGE tahmincisinin geçerli olduğu sonucuna ulaştıktan sonra bu tahminciden elde edilen sonuçlar incelendiğinde uzun dönemde bütçe dengesi/GSYİH değişkeninin kamu etkinliği endeksi üzerinde 0.392 birimlik pozitif etkisi bulunduğu görülmektedir. Uzun dönemli diğer değişkenlerin katsayıları anlamlı bulunmamıştır. Modelin hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması da modeldeki sapmaların ve değişimlerin bir dönem içinde %59.1 oranında dengeye ulaşacağını göstermektedir. Kısa dönemli katsayılar incelendiğinde ise bütçe dengesi/GSYİH ve mülkiyet-güvenlik hakları değişkenlerinin kamu etkinliği üzerinde anlamlı ve pozitif etkili oldukları görülmektedir. Kısa dönemde bütçe dengesi/GSYİH değişkenindeki bir birimlik değişim kamu etkinliği endeksini 1.037 birim, mülkiyet-güvenlik hakları değişkenindeki bir birimlik değişim ise 6.955 pozitif yönlü etkilemektedir. Bütçe dengesindeki ve mülkiyet-güvenlik haklarındaki iyileşmenin kamu etkinliği endeksini

pozitif yönlü etkilemesi beklenen bir sonuç olup teori ve literatür çalışmaları ile uygundur. Çünkü bütçe dengesindeki iyileşme ülkenin kamusal açıdan rekabet gücüne katkıda bulunurken, mülkiyet-güvenlik haklarındaki iyileşme ise gerek yerli, gerekse yabancılar için kamunun otoritesine olan güveni artırarak kamu etkinliği endeksini olumlu etkilemektedir.

3.5.5. Model 5- Ekonomik Endeks ve Tahmincileri Panel ARDL Modeli

Beşinci modelde IMD rekabet gücü genel endeksini oluşturan alt endekslerden ekonomik performans endeksi (dx) üzerinde etkili olan değişkenlerin endeks üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda daha önce yapılan literatür araştırması sonuçlarına göre ekonomik performans endeksi rekabet gücünün üzerinde etkisi yüksek olan cari denge/GSYİH oranı (d1), doğrudan yabancı yatırımlar/GSYİH'ya oranı (d2) ve enflasyon değişim oranı (d3) bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.39. Sabit Etkili Model (Analiz-5)

Bağımlı değişken: Dx	Katsayı	St. Hata	t-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
D1	0.086	0.114	0.76	0.450
D2	-0.028	0.609	-0.05	0.963
D3	-0.302	0.076	-3.97	0.000
C	42.731	1.859	22.98	0.000
F(11, 177) = 19.31, Prob> F = 0.000				

Sabit etkili model regresyon katsayıları incelendiğinde sabit etkili modeldeki bu katsayılardan enflasyon dışındakiler istatistiksel olarak da anlamlı bulunmamıştır. Enflasyon değişkenindeki bir birimlik değişim ise ekonomik performans rekabet gücünü -0.302 birim olarak negatif yönlü etkilemektedir. Bu durum enflasyonun yurtiçi malların fiyatlarını yükseltmesi sonucu dış rekabet gücünü zayıflatmasının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Sabit etkili model incelendiğinde, model bütünlüğü açısından F testi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3.40. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-4)

Bağımlı değişken: Dx	Katsayı	St. Hata	z-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
D1	0.152	0.112	1.36	0.173
D2	0.275	0.607	0.45	0.651
D3	-0.339	0.076	-4.47	0.000
C	42.266	3.574	11.82	0.000
Wald χ^2 (3) = 229.16, Prob> χ^2 = 0.000				

Tesadüfi etkili modeldeki regresyon katsayıları incelendiğinde, enflasyon dışındaki değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Enflasyon değişkenindeki bir birimlik değişim ise ekonomik performans rekabet gücünü -0.339 birim olarak negatif yönlü etkilemektedir. Bu durum enflasyonun yurtiçi malların fiyatlarını yükseltmesi sonucu dış rekabet gücünü zayıflatmasının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Tesadüfi etkili model incelendiğinde, model bütünlüğü açısından Wald testi anlamlı bulunmuştur.

Hausman test istatistiği: $\chi^2=21.21$, $\text{prob}> \chi^2= 0.0001$

Hausman test istatistiği kapsamında H_0 hipotezi kabul edilirse, tesadüfi etkili model uygundur; H_0 red edilirse, sabit etkili model uygundur şeklindeki hipoteze göre çalışmada bu model için sabit etkili modeli kullanmak uygun olacaktır.

Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Birim kök testlerine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığın olup olmadığını araştırılması gerekmektedir. Panel veri analizinde eğer değişkenlerimiz arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmazsa birinci nesil birim kök testleri ile durağanlık analizi yapılabilecektir. Eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşırsa ikinci nesil birim kök testlerini yapmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahmin sonuçlarına ulaşma da fayda sağlayacaktır.

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD_{LM2} testi ve Breusch-Pagan (1980) LM testleri ile sınanmıştır.

Tablo 3.41. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-4)

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (Prob.)
Breusch-Pagan (1980) LM	340.919	0.000
Pesaran CD_{LM2} (2004)	13.143	0.000

H_0 : yatay kesit bağımsızdır

H_1 : yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir

Yukarıda verilen Breusch-Pagan (1980) LM ve Pesaran CD_{LM2} (2004) yatay kesit bağımlılığı testleri sonucunda, birimler arasında yatay kesit bağımsızlığını ileri süren H_0 hipotezi % 1 önem düzeyinde reddedilmiş ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panel Birim Kök Testleri

Yukarıda verilen analizi sonuçlarına göre çalışmada yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden CADF-CIPS birim kök testi ile serilerin durağanlıkları araştırılmıştır.

Tablo 3.42. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Seviye)

Değişkenler	Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Dx	-1.757	-0.024	0.490
D1	-2.160	-1.394	0.082 ^c
D2	-2.094	-1.169	0.121
D3	-2.399	-2.203	0.014 ^b
Kritik değerler	%10 -2.140	%5 -2.260	%1 -2.470
Değişkenler	Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Dx	-2.591	-1.076	0.141
D1	-3.117	-2.899	0.002 ^a
D2	-2.184	0.332	0.630
D3	-2.733	-1.571	0.058 ^c
Kritik değerler	%10 -2.670	%5 -2.780	%1 -3.010

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.43. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Birinci Fark)

Değişkenler	Model: Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔD_x	-3.992	-7.188	0.000 ^a
ΔD_1	-4.064	-7.418	0.000 ^a
ΔD_2	-4.557	-8.983	0.000 ^a
ΔD_3	-4.408	-8.510	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.160	%5 -2.280	%1 -2.520
Değişkenler	Model: Sabitli ve trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔD_x	-4.023	-5.502	0.000 ^a
ΔD_1	-3.997	-5.420	0.000 ^a
ΔD_2	-4.676	-7.540	0.000 ^a
ΔD_3	-4.304	-6.380	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.680	%5 -2.820	%1 -3.070

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. Δ işareti değişkenlerin fark değerini göstermektedir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Cari dnege/GSYİH ve enflasyon oranı seviyeden durağan, diğer değişkenler I(1) düzeyinde durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda değişkenlerin bir kısmı seviyeden, bir kısmı ise farktan durağan olduklarından ARDL yöntemiyle çalışmaya devam edilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda önce Westerlund (2008) panel eş-bütünleşme analizi yapılmış daha sonra ise yapılan gecikme uzunluğu belirlemesi çalışmalarında ulaşılan en küçük AIC ve BIC değeri alınarak ARDLmodel uygulamasına geçilmiştir.

Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Çalışmada yatay kesit bağımlılığı analiz sonuçlarına göre seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra yapılacak panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve bağımlı değişken I(1) olması şartıyla, bağımsız değişkenlerin I(1) veya I(0) olmasına da izin veren eş-bütünleşme testlerinden biri olan Westerlund (2008) Durbin-H testi kullanılmıştır. Bu testin hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi var

Yapılan eşbütünleşme testi sonucunda hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır. Buna göre, elde edilen test istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğundan, H_0 hipotezi %1-5-10 anlamlılık düzeylerinde reddedilir ve eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir (Westerlund, 2008).

Tablo 3.44. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-4)

Durbin-H Testleri	Durbin-H Hes.Değer	Olasılık Değeri (Prob.)
Durbin-H Grup İstatistiği	182.982	0.000
Durbin-H Panel İstatistiği	3.968	0.000

Test sonucu elde edilen grup ve panel istatistiklerinin olasılık değerleri %1'den küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve paneldeki bütün ülkelerde ekonomik performans rekabet gücü endeksi ile bu endeks üzerindeki etkili olan cari denge/GSYİH oranı, doğrudan yabancı yatırımlar/GSYİH'ya oranı ve enflasyon düzeyi arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model-5 Panel Ardl Tahmini

$$\Delta DX_{it} = \alpha_i + \phi_i DX_{i,t-1} + \delta_i D1_{it} + \vartheta_i D2_{it} + \gamma_i D3_{it} + \sum_{j=1}^{pi-1} \beta_{ij} \Delta DX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{qi} \delta_{ij} \Delta D1_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{ki} \vartheta_{ij} \Delta D2_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{li} \gamma_{ij} \Delta D3_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

$i = 1, 2, 3, \dots, 12, t = 1997, \dots, 2012$ şeklindedir.

Modelde bağımlı değişken ekonomik performans endeksi (dx) bağımsız değişkenler cari denge/GSYİH oranı (d1), doğrudan yabancı yatırımlar/GSYİH'ya oranı (d2) ve enflasyon düzeyi (d3) olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.45. Ekonomik Performans Rekabet Gücü Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-4)

	MGE			PMGE		
	Katsayı	St. Hata	P-değeri	Katsayı	St. Hata	P-değeri
Uzun Dönem Katsayılar						
D1	0.175	0.423	0.679	0.653	0.139	0.000 ^a
D2	-3.838	1.470	0.009 ^a	-0.710	0.578	0.219
D3	-1.802	0.557	0.001 ^a	-1.856	0.253	0.000 ^a
Hata Düzeltme Katsayısı						
EC	-0.748	0.080	0.000 ^a	-0.615	0.113	0.000 ^a
Kısa Dönem Katsayılar						
$\Delta dx(-1)$	0.112	0.104	0.279	0.093	0.110	0.394
$\Delta d1$	-0.327	0.309	0.290	-0.457	0.250	0.068 ^c
$\Delta d2(-1)$	-0.543	0.631	0.390	-1.260	0.719	0.080 ^c
$\Delta d3$	1.244	0.377	0.001 ^a	0.886	0.354	0.012 ^b
C	41.397	3.581	0.000 ^a	32.578	5.385	0.000 ^a
Hausman test istatistiği: $\chi^2=1.99$, prob> $\chi^2=0.5750$						

Not: Parantez içerisinde gecikme uzunluğu değerleri verilmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

Beşinci model kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre Hausman test istatistiğinin değeri ki-kare değerinden büyük çıkmıştır ve “uzun dönemde parametreler homojendir” şeklindeki sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Bu kapsamda Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisinin (PMGE) geçerli olduğuna karar verilmiştir. Uzun dönem parametreleri homojendir ve birimden birime değişmemektedir.

PMGE tahmincisinin geçerli olduğuna sonucuna ulaşıldıktan sonra bu tahminciden elde edilen sonuçlar incelendiğinde uzun dönemde ekonomik performans endeksi cari denge/GSYİH ve enflasyon değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Bu kapsamda cari dengedeki bir birimlik iyileşmenin ekonomik performans endeksi üzerindeki etkisi 0.653 birim iken, enflasyondaki bir birimlik artış ekonomik performans endeksi üzerinde -1.856 birimlik negatif etki oluşturmaktadır.

Hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması da modeldeki sapmaların ve değişimlerin bir dönem içinde %61.5 oranında dengeye ulaşacağını göstermektedir. Modeldeki kısa dönemli katsayılar incelendiğinde de tüm bağımsız değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Bu kapsamda cari dengedeki ve doğrudan yabancı yatırımlardaki iyileşme kısa dönemde rekabet gücünü olumsuz etkilemekte, enflasyondaki artış ise ekonomik performans

rekabet gücünü olumlu etkilemektedir. Burada enflasyondaki kısa dönemli pozitif ilişki enflasyon artışına bağlı olarak yurtiçi talebin azalması ve bunun sonucunda stokların daha düşük fiyatla yurtdışına satılmasının doğurduğu pozitif yönlü bir ilişki olduğu şeklinde yorumlanabilir. Doğrudan yabancı yatırımların kısa dönemli rekabet gücü üzerinde negatif etkili olması ise araştırma konusu yapılan ülkelerde faktör donatımından ziyade iç pazar gereksinimlerine yönelik olarak ülkeye giren yabancı sermaye etkisi ile kısa süreli olarak yaşanan kur düşüşlerinin ihracatı olumsuz etkilemesi olarak değerlendirilebilir. Cari dengedeki iyileşme de kısa dönemde yurtiçinde döviz bolluğu sağladığından kurlardaki düşüş ihracatı ve ekonomik rekabet gücünü olumsuz olarak etkilediği söylenebilir.

3.5.6. Model 6- IMD Genel Endeksi ve Alt Endeksleri Panel ARDL Modeli

Altıncı modelde IMD rekabet gücü genel endeksi (ex) üzerinde etkili olan alt endekslerin ana endeks üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu model ile genel rekabet gücü endeksi değerinin oluşumunda alt endekslerden hangisi veya hangilerinin paneli oluşturan ülkelerde rekabet gücüne katkı sağladığının görülmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla IMD rekabet gücü genel endeksinin (ex) alt endeksleri olan altyapı endeksi (ax), işalemi etkinliği endeksi (bx), kamu etkinliği endeksi (cx) ve ekonomik performans alt endeksi (dx) bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.46. Sabit Etkili Model (Analiz-6)

Bağımlı değişken: Ex	Katsayı	St. Hata	t-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
Ax	0.189	0.069	2.73	0.007
Bx	0.461	0.049	9.40	0.000
Cx	0.149	0.054	2.76	0.006
Dx	0.026	0.051	0.52	0.604
C	24.176	1.577	15.32	0.000
F(11, 177) = 2.62, Prob> F = 0.004				

Sabit etkili modelde regresyon katsayıları incelendiğinde, altyapı endeksindeki bir birimlik değişim genel rekabet gücünü 0.189 birim artırmakta, işalemi etkinliği endeksindeki bir birimlik değişim 0.461, kamu etkinliği endeksindeki bir birimlik değişim 0.149, altyapı endeksindeki bir birimlik değişim 0.026 birim olacak şekilde

genel rekabet gücünü artırmaktadır. Sabit etkili modeldeki bu katsayılarından, ekonomik endeks dışındakiler istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. Sabit etkili model incelendiğinde, model bütünlüğü açısından F testi anlamlı bulunmuştur.

Tablo 3.47. Tesadüfi Etkili Model (Analiz-6)

Bağımlı değişken: Ex	Katsayı	St. Hata	z-değeri	Olasılık Değeri (Prob.)
Ax	0.215	0.046	4.69	0.000
Bx	0.309	0.034	9.06	0.000
Cx	0.225	0.040	5.55	0.000
Dx	0.211	0.030	6.84	0.000
C	18.857	1.031	18.28	0.000
Wald χ^2 (3) = 1177.46, Prob> χ^2 = 0.000				

Tesadüfi etkili modeldeki regresyon katsayıları incelendiğinde, tüm bağımsız değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Altyapı endeksindeki bir birimlik değişim genel rekabet gücünü 0.215 birim artırmakta, işlemleri etkinliği endeksindeki bir birimlik değişim 0.309, kamu etkinliği endeksindeki bir birimlik değişim 0.225, altyapı endeksindeki bir birimlik değişim 0.211 birim genel rekabet gücünü artırmaktadır. Ayrıca tesadüfi etkili modeli incelendiğinde, model bütünlüğü açısından Wald testi anlamlı bulunmuştur.

Hausman test istatistiği: $\chi^2=29.52$, prob> $\chi^2= 0.000$

Hausman test istatistiği kapsamında H_0 hipotezi kabul edilirse, tesadüfi etkili model uygundur; H_0 red edilirse, sabit etkili model uygundur şeklindeki hipoteze göre çalışmada bu model için sabit etkili model kullanmak uygun olacaktır.

Yatay Kesit Bağımlılık Testleri

Birim kök testlerine geçmeden önce modelde kullanılan değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını araştırılması gerekmektedir. Panel veri analizinde eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmazsa birinci nesil birim kök testleri ile durağanlık analizi yapılabilecektir. Eğer değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşırsa ikinci nesil birim kök testlerini yapmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahmin sonuçlarına ulaşma da fayda sağlayacaktır. Panel veri

analizinde yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD_{LM2} testi ve Breusch-Pagan (1980) LM testleri ile sınanmıştır.

Tablo 3.48. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları (Analiz-6)

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (Prob.)
Breusch-Pagan (1980) LM	750.481	0.000
Pesaran CD_{LM2} (2004)	27.249	0.000

H_0 : yatay kesit bağımsızdır

H_1 : yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir

Yukarıda verilen yatay kesit bağımlılığı testleri sonucunda, birimler arasında yatay kesit bağımsızlığını ileri süren H_0 hipotezi % 1 önem düzeyinde reddedilmiş ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panel Birim Kök Testleri

Yukarıda verilen analizi sonuçlarına göre çalışmada yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden CADF-CIPS birim kök testi ile serilerin durağanlıkları araştırılmıştır.

Tablo 3.49. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Analiz-6)

Değişkenler	Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Ex	-1.292	1.556	0.940
Dx	-1.757	-0.024	0.490
Cx	-1.636	0.387	0.651
Bx	-1.972	-0.754	0.225
Ax	-1.154	2.025	0.979
Kritik değerler	%10 -2.140	%5 -2.260	%1 -2.470
Değişkenler	Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
Ex	-1.938	1.184	0.882
Dx	-2.591	-1.076	0.141
Cx	-1.515	2.649	0.996
Bx	-1.719	1.945	0.974
Ax	-1.839	1.529	0.937
Kritik değerler	%10 -2.670	%5 -2.780	%1 -3.010

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.50. CADF-CIPS Panel Veri Birim Kök Sonuçları (Analiz-6)

Değişkenler	Sabitli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔEx	-3.723	-6.334	0.000 ^a
ΔDx	-3.992	-7.188	0.000 ^a
ΔCx	-3.554	-5.797	0.000 ^a
ΔBx	-4.134	-7.640	0.000 ^a
ΔAx	-3.992	-7.190	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.160	%5 -2.280	%1 -2.520
Değişkenler	Sabitli ve Trendli		
	CIPS değeri / t-bar	z-bar	P-değeri
ΔEx	-3.869	-5.021	0.000 ^a
ΔDx	-4.023	-5.502	0.000 ^a
ΔCx	-4.009	-5.459	0.000 ^a
ΔBx	-4.172	-5.967	0.000 ^a
ΔAx	-4.222	-6.123	0.000 ^a
Kritik değerler	%10 -2.680	%5 -2.820	%1 -3.070

Not: Gecikme uzunluğu otomatik belirlenmiştir. Δ işareti değişkenlerin fark değerini göstermektedir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için serinin durağan olduğunu göstermektedir.

Modeldeki değişkenlerin durağanlık analiz sonuçlarına göre tüm değişkenler I(1) düzeyinde durağandır. Bu kapsamda kullanılan ARDL modeli daha önceki modellerde değişkenlerin bir kısmı seviyeden bir kısmı ise farktan durağan olduklarında kullanıldığı gibi tüm değişkenlerin I(1) olması durumunda da kullanılabilir. Bu nedenle ARDL yöntemiyle çalışmaya devam edilmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla önce Westerlund (2008) panel eş-bütünleşme analizi yapılmış, daha sonra ise yapılan gecikme uzunluğu belirlemesi çalışmalarında ulaşılan en küçük AIC ve BIC değeri alınarak ARDL model uygulamasına geçilmiştir.

Westerlund (2008) Panel Eş-bütünleşme Testi

Çalışmamızda yatay kesit bağımlılığı analiz sonuçlarına göre seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra yapılacak panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı dikkate alan ve bağımlı değişken I(1) olması şartıyla, bağımsız değişkenlerin I(1) veya I(0) olmasına da izin veren eş-bütünleşme testlerinden biri olan Westerlund (2008) Durbin-H testi kullanılmıştır. Bu testin hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi yok

H_1 : Panelde eş-bütünleşme ilişkisi var

Yapılan eş-bütünleşme testi sonucunda hesaplanan Durbin H değerleri tablo değerleri ile karşılaştırılarak H_0 hipotezlerine bakılır. Buna göre, elde edilen test istatistiği tablodaki kritik değerden büyük olduğunda, H_0 hipotezi %1-5-10 anlamlılık düzeylerinde reddedilir ve eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir (Westerlund, 2008).

Tablo 3.51. Westerlund (2008) Durbin-H Testi Sonuçları (Analiz-6)

Durbin-H Testleri	Durbin-H Hes.Değer	Olasılık Değeri (Prob.)
Durbin-H Grup İstatistiği	1.688	0.049
Durbin-H Panel İstatistiği	1.729	0.044

Test sonucu elde edilen grup ve panel istatistiklerinin olasılık değerleri %5'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve paneldeki bütün ülkelerde rekabet gücü temel endeksi ile alt endeksleri olan altyapı, işleme etkinliği, kamu etkinliği ve ekonomik performans endeksleri arasında eş-bütünleşme ilişkisinin var olduğuna karar verilmiştir.

Model-6 Panel Ardl Tahmini

$$\begin{aligned} \Delta EX_{it} = & \alpha_i + \phi_i EX_{i,t-1} + \delta_i DX_{it} + \vartheta_i CX_{it} + \gamma_i BX_{it} + \varphi_i AX_{it} \\ & + \sum_{j=1}^{pi-1} \beta_{ij} \Delta EX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{qi} \delta_{ij} \Delta DX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{ki} \vartheta_{ij} \Delta CX_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{li} \gamma_{ij} \Delta BX_{i,t-j} \\ & + \sum_{j=0}^{mi} \varphi_{ij} \Delta AX_{i,t-j} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

$i = 1, 2, 3, \dots, 12, t = 1997, \dots, 2012$ şeklindedir.

Modelde bağımlı değişken IMD rekabet gücü genel endeksinin (ex) bağımsız değişkenler ise altyapı endeksi (ax), işleme etkinliği endeksi (bx), kamu etkinliği endeksi (cx) ve ekonomik performans alt endeksi (dx) şeklindedir.

Tablo 3.52. IMD Rekabet Gücü Temel Endeksi Üzerinde Etkili Olan Değ. Panel ARDL Sonuçları (Analiz-6)

	MGE			PMGE		
	Katsayı	St. Hata	P-değeri	Katsayı	St. Hata	P-değeri
Uzun Dönem Katsayılar						
Dx	-1.191	0.761	0.118	-0.527	0.097	0.000 ^a
Cx	-0.760	0.848	0.370	0.024	0.093	0.791
Bx	1.714	0.690	0.013 ^b	1.035	0.070	0.000 ^a
Ax	-0.355	0.585	0.544	-0.178	0.069	0.010 ^a
Hata Düzeltme Katsayısı						
EC	-0.665	0.234	0.005 ^a	-0.432	0.067	0.000 ^a
Kısa Dönem Katsayılar						
$\Delta ex(-1)$	-0.033	0.138	0.808	-0.085	0.100	0.396
Δdx	0.210	0.081	0.010 ^a	0.151	0.075	0.046 ^b
$\Delta cx(-1)$	0.194	0.091	0.034 ^b	0.092	0.096	0.336
$\Delta bx(-1)$	-0.106	0.117	0.366	-0.069	0.146	0.639
Δax	0.332	0.111	0.003 ^a	0.394	0.147	0.007 ^a
C	27.669	8.214	0.001 ^a	16.140	2.713	0.000 ^a
Hausman test istatistiği: $\chi^2=0.23$, prob> $\chi^2= 0.9937$						

Not: Parantez içerisinde gecikme uzunluğu değerleri verilmiştir. a: %1, b: %5 ve c: %10 önem düzeyi için değişkenin anlamlılığı göstermektedir.

Altıncı model kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre Hausman test istatistiğinin değeri ki-kare değerinden büyük çıkmıştır ve “uzun dönemde parametreler homojendir” şeklindeki sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Elde edilen sonuca göre Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisinin (PMGE) geçerli olduğuna karar verilmiştir. Uzun dönem parametreleri homojendir ve birimden birime değişmemektedir.

PMGE tahmincisinin geçerli olduğuna sonucuna ulaşıldıktan sonra bu tahminciden elde edilen sonuçlara göre uzun dönemde rekabet gücü ana endeksi üzerinde alt endekslerden ekonomik endeksin negatif, kamu etkinliği endeksinin pozitif, işalemi etkinliği endeksinin pozitif ve altyapı endeksinin ise negatif yönlü etkide bulunduğu görülmektedir. İşalemi etkinliğinin katsayısı dışındaki tüm katsayılar istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. Söz konusu sonuçlar veri setini oluşturan ve aralarında Türkiye’nin de bulunduğu orta gelirli ülkelerde ekonomik durum ve altyapı göstergelerindeki zayıflığın genel rekabet gücü üzerinde de olumsuz bir etki oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir. Özellikle işalemi endeksindeki pozitif yönlü eğilim, bu ülkelerde özel sektörün kendini geliştirmede ve küresel piyasalarda entegre

olmada daha başarılı olduğunu ve ülkelerin genel rekabet güçlerini artırmada katkı sağladığını göstermektedir. Orta gelirli ülkelerde altyapı ve ekonomik genel görünümün düzeltilmesi, genel rekabet gücü endeksini de olumlu etkileyeceği beklenmektedir.

Modeldeki kısa dönemli ilişkiler değerlendirildiğinde ise ekonomik performans alt endeksi ve altyapı alt endeksleri istatistiksel olarak anlamlıdır ve genel endeks üzerinde pozitif etkilidir. Bu durum ise ekonomiye ve altyapıya yönelik yapılan iyileştirme ve düzenlemelerin kısa süreli etkili olduğu ve bunun uzun dönemli olarak sürdürülemediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Kısa dönemde elde edilen bu sonuçlar uzun dönemde de sürdürülmesi halinde paneli oluşturan bu ülkelerin genel rekabet güçlerinin de artacağı umulmaktadır. Hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması da modeldeki sapmaların ve değişimlerin bir dönem içinde %43.2 oranında dengeye ulaşacağını göstermektedir.

SONUÇ

İktisat teorisi açısından bakıldığında ekonomik büyüme sürecinde sahip olunan üretim faktörleri ve bu faktörlerin en etkili şekilde kullanımı büyük önem taşımaktadır. Merkantilistlere göre hızlı nüfus artışı sonucu düşen ücretler sanayiciye üretim maliyetlerindeki düşüş sonucu bir rekabet gücü sağlayarak ihracat artışına ve dış fazlaya yol açacaktır. Benzer şekilde kapitalist sistemin doğasında olan rekabet olgusu ise teknolojik gelişme ve üretim faktörlerinin verimliliklerini artırarak ekonomik büyüme sürecine katkı sağlamaktadır. İktisadi açıdan üretimin bir sorun olmaktan çıkması ile birlikte talep ön plan çıkmaya başlamıştır. Bu da rekabet olgusuna yeni bir boyut kazandırmış ve sadece üretim maliyetlerinin düşüklüğü rekabet açısından yeterli olmamaya başlamıştır. Keynesyen doktrin çerçevesinde üretim maliyetlerinin düşük olmasının yanında, toplam talebi yüksek tutmak ve bu talebi gerek firma, gerekse ulusal düzeyde kendi ürettiği mallara yönleltebilme büyük önem kazanmıştır. Bu açıdan dengeli bir şekilde yatırım, üretim ve talep unsurlarının gözetilmesinin rekabet gücü ve ekonomik büyüme açısından önemi artmıştır. Buna karşılık ilerleyen teknoloji değişimi ve gelişimi ile yayılma süreçleri rekabetçilik mesafesini oldukça kısaltmıştır. Dolayısıyla yeni buluşlar ve icatlar bazı firma ve ülkeleri çok kısa sürede zirveye taşıırken, zirvedekileri ise kolayca aşağı edebilmektedir. Özellikle Ar-Ge çalışmaları, beşeri sermaye yatırımları, kamusal etkinlik ve iyi yönetim, üretim kaynaklarının verimliliklerini artırarak firmalara ve ülkelere küresel rekabette daha büyük avantaj sağlar hale gelmiştir. Bu kapsamda yeni bir üretim tekniğinin geliştirilmesi, yeni bir piyasa oluşumu, yeni hammadde ve yarı mamul kaynakların üretimi, yeni bir malın üretimi gibi yenilikler, bunları ilk keşfeden firma ve ülkelere rakipleri karşısında büyük avantajlar sağlamaktadır.

Ayrıca zaman içerisinde yaşanan değişimle birlikte gelişen rekabet olgusu küreselleşme olgusundaki genişlemeyle birlikte tüm ülkeler kendilerini ekonomik, sosyal ve siyasal bir yarışın içinde bulmuşlardır. Bu kapsamda hemen hemen her ülke kendini bu yarışta bir adım öne çıkarmak için yoğun bir çaba sarfetmektedir. Çünkü küreselleşme ülkelerin ve toplumların refahlarının artırılmasında büyük önem taşımaktadır. Bunun için de her ülke kendinin avantajlı olduğu alanları daha iyi belirlemekte ve gerek firma düzeyinde, gerekse ulusal düzeyde rekabet gücünü

artırmakta ve böylece refah toplumuna ulaşabilmektedirler. Bu açıdan üretilen malların gerek iç, gerekse dış piyasada satılması çok önemli bir konu haline gelmektedir. Üretilen ürünlere iç ve dış piyasada talep görmesi rekabet gücünün artırılabilmesine ve rakiplere karşı üstünlük sağlanmasına bağlıdır. Bu ise firma ve ulusal düzeyde yenilik geliştirebilmeye, uluslararası fiyat ve standartlarda mal üretilip satmasıyla ilişkilidir. Rekabet gücü olgusu değerlendirildiğinde, rekabet gücünün sadece ekonomik açıdan değil, sosyal ve siyasal açıdan da diğer toplumlarla rekabet edebilir olması gerekliliğine bağlıdır. Günümüzün küresel dünyasında ülkelerin makroekonomik göstergeleri, kamunun yapısı, büyüklüğü ve etkinliği, dış ticaret politikası, finansal sistemin gelişmişliği, enerji, ulaştırma ve üretim altyapısının durumu, beşeri sermaye göstergeleri, coğrafi konum, demografik ve sosyo-kültürel yapı gibi pekçok değişken rekabet gücünü etkilemektedir. Bu kapsamda oluşturulacak bir planlamayla ancak refah toplumu oluşturulabilir. Literatürdeki çalışmaları incelendiğinde de rekabet gücü ve ekonomik büyüme ilişkisi bağlamında yukarıda sayılan ve ıalve pek çok değişkenin ülkelerin rekabet güçleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmada teorik ve literatürdeki araştırmaların sonucu olarak rekabet gücü ve ekonomik büyüme ilişkileri, rekabet gücüne etki eden faktörlerce oluşturulan altı model ile detaylı bir şekilde analiz edilmiş ve uygulamadan elde edilen sonuçlar özet olarak aşağıda sıralanmıştır:

1) Çalışmadaki ilk modelde uzun dönemde rekabet gücü endeksinin ve işgücünün kişi başı gelir düzeyini pozitif yönlü, sabit sermaye birikiminin ise negatif bir şekilde etkilediği görülmektedir. Uzun dönemde rekabet gücündeki bir birimlik artış kişi başına gelir üzerinde 11.9 birimlik bir artış meydana getirirken, işgücü ve sabit sermaye birikimi değişkenlerindeki bir birimlik artış ise sırasıyla 252 birim artış ve 170 birim azalış şeklinde bir etki ortaya çıkarmaktadır. Rekabet gücündeki ve işgücündeki artışların ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkilemesi beklenen bir sonuç iken, sabit sermaye birikiminin negatif yönlü etkide bulunması özellikle ülkenin faktör donanımına uygun olmayan yatırımların uzun vadede negatif etkiler doğurmaktadır. Ayrıca sermaye yatırımları için gerekli kaynak birikimi için yapılan tasarrufların tüketim düzeyini düşürmesi ve bunun da ekonomik büyüme süreci üzerinde oluşturduğu daralma da bu etkinin ortaya çıkmasında etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak tasarruf ve dolayısıyla sermaye birikiminin çok daha uzun dönemde ülke rekabet gücüne katkıda

bulunacağı bilinmektedir. Dolayısıyla yüksek tasarruf ve yatırım olgusunun cari nesile değil, gelecek nesillere refah olarak geri döneceği söylenebilir. Modeldeki kısa dönemli katsayılar incelendiğinde tüm bağımsız değişkenlerin ekonomik büyüme göstergesi olan kişi başına gelir düzeyi üzerinde pozitif etkili oldukları görülmektedir. Ancak elde edilen katsayılar istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır.

2) Çalışmanın ikinci modelinde altyapı rekabet gücü endeksi üzerinde uzun dönemde kamu harcamalarının GSYİH'ya oranındaki bir birimlik değişimin endeks değerini 1.421 birim etkilerken, ileri teknoloji ürün ihracatının GSYİH'ya oranının altyapı endeks değeri üzerinde -0.219 birimlik bir etkisi olduğu görülmektedir. Kamusal harcamaların altyapı olanaklarını iyileştirerek rekabet gücüne katkı sağlaması beklenen bir sonuç iken, ileri teknoloji ürün ihracatının altyapı rekabet gücünü negatif yönlü etkilemesi ülkenin faktör donatımına uygun olmayan ihracat dezavantajı nedeniyle rekabet gücü açısından bir katma değer yaratmadığı şeklinde yorumlanabilir. Hatta kaynakların etkinsizliğine yol açtığı ancak bebek endüstri tezi bağlamında bu olgunun değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülebilir. Kısa dönemli katsayılar incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı yalnızca kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı değişkeni bulunmuştur. Kısa dönemli analizde altyapı endeks değerini -2.052 birim değiştirmektedir. Bu sonuç ise kamu harcamalarının altyapı üzerinde kısa vadede olumsuz, uzun vadede ise olumlu etkili olduğunu göstermektedir. Kamusal altyapı harcamalarının dinamik etkilerinin uzun vadeli olarak ortaya çıkması bu sonucu destekler niteliktedir.

3) Çalışmadaki üçüncü modelde uzun dönemde finansal derinlik ve girişimcilik düzeyi işalemi etkinliği endeksini pozitif yönlü etkilemektedir. Uzun dönemde finansal derinlik ve gelişmişlik değişkenindeki bir birimlik artışın işalemi etkinliğini 0.192 birim, girişimcilik düzeyindeki bir birim artış ise 17.508 birim artırmaktadır. Bu sonuçlar sermaye piyasalarındaki gelişmenin ve girişimcilik faaliyetlerinde artışın işalemi etkinliği rekabet gücü endeksini olumlu etkilediğini göstermektedir. Finansal derinliğin artması sermayenin tabana yayılmasını kolaylaştırarak daha fazla kaynak toplamaya yardımcı olurken, girişimcilik düzeyinin artması ise daha yeni ve özgün iş alanları oluşturulmasına olanak sağlamasına paralel olarak rekabet gücü üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Modelde kısa dönemli katsayılar incelendiğinde, toplam faktör verimliliğindeki bir birimlik değişim, işalemi etkinliği endeksi üzerinde 0.552 birim

etkide bulunmaktadır. Faktör verimliliğinde kısa dönemli anlamlı olan bu sonuç, verimliliğin uzun dönemli olarak sağlanamadığını, kısa dönemde etkili olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

4) Çalışmadaki dördüncü modelde ise uzun dönemde bütçe dengesi/GSYİH değişkeninin kamu etkinliği endeksi üzerinde 0.392 birimlik etkisi varken, kısa dönemde bütçe dengesi/GSYİH değişkenindeki bir birimlik değişim kamu etkinliği endeksini 1.037 birim, mülkiyet-güvenlik hakları değişkenindeki bir birimlik değişim ise 6.955 birim etkilemektedir. Bütçe dengesindeki ve mülkiyet-güvenlik haklarındaki iyileşme, kamunun istikrarı için pozitif katkı sağlayarak kamusal rekabet gücünü olumlu etkilemektedir. Kamu endeksi üzerinde hem kısa hem de uzun dönemde etkili olan bütçe dengesi/GSYİH değişkeni, özellikle gelişme sürecinde olan ülkelerde kamu etkinliğinin ve ekonomik istikrarın bir göstergesi olarak kabul edildiğinden değişkenin pozitif ve anlamlı çıkması rekabet gücünü artırmada önemli ve dikkat edilmesi gerekli bir gösterge olduğunu göstermektedir.

5) Çalışmada beşinci modelde uzun dönemde ekonomik performans endeksi üzerinde etkili olan cari denge/GSYİH değişkeninin ekonomik performans endeksi üzerindeki etkisi 0.653 birim iken, enflasyondaki bir birimlik artışın ise ekonomik performans endeksi üzerinde -1.856 birimlik negatif etki oluşturduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlar cari dengeki iyileşmenin, rekabet gücündeki artışın bir sonucu olduğunu ve bu sonucun da kendini endeks değeri üzerinde gösterdiğinin kanıtı olarak yorumlanabilir. Enflasyon oranındaki artış ise rekabet gücünü negatif etkilemiştir. Bu sonuç ise artan fiyat düzeyinin arz ve talep yönlü olarak rekabet gücünü olumsuz etkilediğini göstermektedir. Modeldeki kısa dönemli katsayılar incelendiğinde, tüm değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Cari denge ve doğrudan yabancı yatırımlar rekabet gücü üzerinde negatif yönlü etkili iken, enflasyondaki artış ise ekonomik performans rekabet gücünü olumlu etkilemektedir. Kısa dönemde verilen cari fazla ve doğrudan yabancı yatırımların kurlar üzerinde baskı yapması ve düşen kurun ülkenin rekabet gücü üzerinde oluşturduğu bir olumsuzluktan ileri geldiği söylenebilir. Enflasyondaki artışın rekabet gücü üzerindeki kısa dönemli pozitif yönlü etkisi ise artan enflasyonun ekonomideki kısa dönemli canlanmadan kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

6) Altıncı ve son modelde uzun dönemde rekabet gücü ana endeksi üzerinde alt endekslerden ekonomik endeksin negatif, kamu etkinliği endeksinin pozitif, işalemi etkinliği endeksinin pozitif ve altyapı endeksinin ise negatif yönlü etkide bulunduğu görülmektedir. Bu durum paneli oluşturan ve Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu orta gelirli ülkelerde ekonomik durum ve altyapı göstergelerindeki zayıflığın genel rekabet gücü üzerinde de olumsuz bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Bu ülkelerde 4-5 yılda bir tekrarlanan ekonomik krizler, yüksek işsizlik oranları ve altyapının yetersizliği, rekabet gücünü olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Kamu etkinliği ve işalemi endeksindeki pozitif değer ise bu ülkelerde kamusal alanda yapılan reformlara paralel olarak kamu etkinliğindeki artışın ve işaleminin küresel piyasalarla olan etkileşiminin rekabet gücü üzerindeki olumlu etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. Modeldeki kısa dönemli ilişkiler değerlendirildiğinde ise ekonomik performans alt endeksi ve altyapı alt endeksleri istatistiksel olarak anlamlıdır ve rekabet gücü ana endeksinin pozitif etkilemektedir. Modeldeki kısa ve uzun dönemli katsayıların birbirinin ters işaretli olması ekonomiye ve altyapıya yönelik yapılan düzenlemelerin kısa vadeli etkili olduğunu ve bunun uzun dönemli olarak sürdürülemediğini göstermektedir. Kısa dönemde elde edilen bu sonuçların uzun dönemde de sürdürülmesi halinde, paneli oluşturan bu ülkelerin genel rekabet güçlerinin de artacağı umulmaktadır.

Çalışma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, paneli oluşturan ülkelerde ana model olarak rekabet gücünün ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği açık bir şekilde görülmüştür. Teorik ve uygulamadaki durum göz önüne alındığında, dünyada rekabet gücünü artıran ülkelerin konumlarını sürekli daha iyiye taşıdıkları bilinen bir gerçektir. Rekabet gücünün gelişiminde bazı ülkeler sadece ekonomik performanslarını veya altyapı düzenlemelerini, işalemi etkinliklerini ve kamu etkinliklerini geliştirirken; bazı ülkeler ise bu alt endekslerden birkaçında veya hepsinde ilerleme sağlamaktadırlar. Özellikle Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün öncülüğünde başlayan rekabet gücünü artırmaya yönelik adımlar, kamu kesimi tarafından sağlanan destekle daha uzun vadede sonuç vermesi beklenen ekonomik performans ve altyapı endekslerini de güçlendirecektir. Bu endeklerdeki zayıflığın giderilmesi ise orta gelirli ülkelerin üst gelir grubuna geçişte büyük avantaj elde edecekleri umulmaktadır. Aksi takdirde, yerinde sayacakları ve son

dönem moda tanımlamasıyla orta gelir tuzağından kurtulamayacakları ileri sürülebilir. Dolayısıyla,

- (i) kamu etkinliğini sağlayıp enflasyonu dizginleyen,
- (ii) bütçe dengesine dikkat eden,
- (iii) beşeri sermaye oluşturup etkin kullanımını sağlayan,
- (iv) gerçekçi kur politikaları uygulayan,
- (v) finansal piyasalarını geliştirip etkinleştiren,
- (vi) spekülatif ve rant amaçlı değil üretim ekonomisini besleyen girişimcilik unsurlarını yaratan ekonomilerin bir üst sınıfa geçmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Tüm bunlar göstermektedir ki, rekabet gücünün artırılması ve bu durumun sürekli korunması her ülke için ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan yaşamsal bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson J. and Taicharoen, Y. (2003). “Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms, Volatility, Crises and Growth”. *Journal of Monetary Economics*, 89 (September), 49-123.
- Acemoğlu, D. and Johnson, S. and Robinson, J. (2004). “Institutions as The Fundamental Cause of Long-Run Growth”. *NBER Working Paper*, No. W10481, 1-92.
- Acemoğlu, D., Johnson, S. and Robinson, J. A. (2002). “Reversal of Fortune: Geography and Institutions in The Making of the Modern World Income Distribution,” *Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1231–1294
- Acemoğlu, D., Johnson, S. and Robinson, J.A. (2001). "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation." *American Economic Review*, 91(5), 1369-1401.
- Acs, Z., Audretsch, D., Braunerhjelm, P. and Carlsson, B. (2006). “Growth and Entrepreneurship: An Empirical Assessment”. *Centre for Economic Policy Research*, Discussion Paper 5409.
- Açıkgöz, Ş. ve Karpat Çatalbaş, G. (2010). “Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları: Parametrik Olmayan Bir Yaklaşım”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 1-22
- Aghion, P., Howitt, P. ve Foulkes, D.M. (2005). “The Effect of Financial Development on Convergence: Theory and Evidence”. *The Quarterly Journal of Economics*, 120(1), 173-222.
- Ahmadi, R. and Mohebbi, N. (2012). “Trade Openness and Economic Growth in Iran” *J. Basic. Appl. Sci. Res.*, 2(1), 885-890.
- Aiginger, K. (2006). “Competitiveness: From a Dangerous Obsession to a Welfare Creating Ability with Positive Externaties”. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6, 161-177.

- Akinbobola, T.O. ve Oyetayo, O.C., (2010). “Econometric Analysis of Real Exchange Rate and Domestic Output Growth in Nigeria” *International Journal of Academic Research*, 2(5), 339-344.
- Akkaya, Y. ve Gürbüz, R. (2006). “Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerine”. (Editör: Bilin Neyaptı). *Ekonomik Büyümenin Dinamikleri ve İstihdam: Kaynaklar ve Etkiler*. Ankara.
- Aktan, C. C.ve Vural, İ. (2004). “Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri” *TİSK Yayını Rekabet Dizisi*, 2, Ankara.
- Alcala, F. and Ciccone, A. (2004). “Trade and Productivity”. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol: 199, No: 2, 2004, 613-646.
- Alexander, W. R. (1997). “Inflation and Economic Growth: Evidence From A Growth Equation”. *Applied Economics*, 29, 233-238.
- Altın, O. ve Kaya, A. A. (2009). "Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi". *Ege Akademik Bakış*, 9(1), 251-259.
- Altıntaş, H. ve Ayriçay, Y. (2010). “Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987–2007”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 71-98
- Amar, M. and Hamdi, M. T. (2012). “Global Competitiveness and Economic Growth: Empirical Verification for African Countries” *International Journal of Economics and Finance*, 4(6), 125-131.
- Ang, J.B. (2008). “A Survey of Recent Developments in the Literature of Finance and Growth”. *Journal of Economic Surveys*, 22(3), 536-576.
- Arezki, R. and Van Der Ploeg, F. (2007). "Can the Natural Resource Curse Be Turned Into a Blessing? The Role of Trade Policies and Institutions," CEPR Discussion Papers 6225, C.E.P.R. Discussion Papers.
- Arıkan, Z. ve Akdeniz, A. (2004). “Küreselleşen Dünyada Vergi Cennetlerinin Ekonomik Analizi”. *Review of Social Economic & Business Studies*, Vol 5/6, 285-338.

- Arrow, K. J. (1962). "The Economic Implications of Learning by Doing". *The Review of Economic Studies*, 29(3).
- Aschauer, A. D. (1989). "Is Public Expenditure Productive?" *Journal of Monetary Economics*, 23, 177-200.
- Asheghian, P. (2004). "Determinants of economic growth in the United States: The role of foreign investments" *The International Trade Journal*, 18(1), 63-83.
- Aslan, Ö. ve Küçükaksoy, İ. (2006). "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, No 4, 25-38.
- Ateş, S. (1998). *Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atik H. (2005). *Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü*, Ankara, DetayYayınevi.
- Atik, Hayriye (2006) *Beşeri Sermaye, DışTicaret ve Ekonomik Büyüme*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Atje, R.and Jovanovic, B. (1993). "Stock Markets and Development". *European Economic Review*, 37(2-3), 635–637.
- Aydemir, Z. C. (2002). *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak Kullanım Görece Verimlilikleri Veri Zarflama Analizi Uygulaması*, Ankara: DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT 2664.
- Aydın, M. (2000), *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Vadi Yayıncılık.
- Aydın, N. (2008). *Türkiye’de Ekonomik Büyüme (1968-2005): Solow Büyüme Muhasebesi ve Regresyon Modeli*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Ayres, R. U. and Warr, B. (2005). "Accounting for Growth: The Role of Physical Work". *Structural Change and Economic Dynamics*, 16, 181-209.
- Bağçe, H.E. (1999). "Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi". *Amme İdaresi Dergisi*, 32(4),

- Bairoch, P. (1989). *European trade policy, 1815-1914*, in P. Mathias and S. Pollard (eds), *The Cambridge Economic History of Europe*, Vol. VIII, 1-160.
- Bal, H., Ildırar, M. ve Özmen, M. (2001). “Bilim ve Teknoloji Politikaları, Rekabet Gücü ve Kobi’ler: Doğu Akdeniz Bölgesinde Faaliyet Gösteren Kobi’ler Kapsamında Bir Araştırma”. *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı: 20.
- Baldacci, E., Clements, B., Gupta, S. and Cui, Q. (2004). “Social Spending, Human Capital and Growth in Developing Countries: Implications for Achieving the MDGs”. *IMF Working Paper*, WP/04/217.
- Baltagi, B. H. (2001). *Econometrics Analysis of Panel Data*, Chichester, John Wiley and Sons Pres.
- Baltagi, B.H. (1995). *Econometric Analysis of PanelData*, England, John Wiley and Sons Pres.
- Baranová, V., (2013). "The Impact of Price-Cost Competitiveness Factors on Economic Growth," *Review of Economic Perspectives, De Gruyter Open*, 13(2), 63-76.
- Barro, R. J. (2002). *Education as a Determinant of Economic Growth*, Ed. Edward P. Lazear, *Education in the Twenty-first Century*, 9-24.
- Barro, R.J. (1990). “Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth”. *Journal of Political Economy*, 98, 103-125.
- Barro, R.J. (1996). “Determinants Of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study”. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, (5698).
- Barro, R.J. (1997). *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Basu, P., Chakraborty, C. and Reagle, D. (2003). “Liberalization, FDI and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach”. *Economic Inquiry*, 41 (3), 510-516.
- Başkılıç, E. (2006). *Türkiye’nin Uluslararası Rekabet Gücü; Bazı AB Ülkeleri Kiyaslaması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*. (Çev.: Ü. Öktem). İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Bayar, G., Güloğlu, B. ve Tokpunar, S. (Aralık 2011), “*Türkiye Ekonomisi’nin Dinamikleri: Politika Arayışları*”. Ekonomik Yaklaşım Kongresi.
- Bayraktutan, Y. (2003). *Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Bedir, A. (2009). *Uluslararası Ticarete Fiyata Dayalı Rekabet Gücü İle Endüstri-İç Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayii Örneği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi,
- Benos, N. (2004). “*Fiscal Policy and Economic Growth: Empirical Evidence from OECD Countries*,” University of Cyprus.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Berber, M. ve Artan, S. (2004). “Türkiye’de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: (Teori-Literatür ve Uygulama)”. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (3-4), 103-117.
- Berkman, A. N. (2011) “Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2), 259-282.
- Berksoy, T. (2005). “Küreselleşmede İki Dönem: Benzerlikler, Farklılıklar, Sonuçlar”. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi İktisat Tarihi Söyleşileri, http://www.obarsiv.com/guncel_vct_0405_tanerberksoy.html
- Bhagwati, J. N. (2004) *In Defense of Globalization*, Oxford University Press, New York.
- Bilginoğlu, M. A. ve Aysu, A. (2008). “Dış Borçların Ekonomik Büyüme üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”. *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, 1-23.
- Blackburne, E.F. and Frank, M. W (2007). “Estimation of Nonstationary Heterogeneous Panels” *The Stata Journal*, 7(2), 197-208

- Blankenau, W. F., Simpson, N. B. ve Tomljanovich, M. (2007). "Public Education Expenditures, Taxation and Growth: Linking data to theory". *American Economic Review*, 97(2), 393–397.
- Bleaney, M. and Nishiyama, A. (2002). "Explaining growth: a contest between models" *Journal of Economic Growth*, 7, 43-56.
- Blecker, R. A. (1998), International Competitiveness, Relative Wages and The Balance of Payments Constraint, *Journal of Post Keynesian Economics*, 20(4).
- Borensztein, E., Gregorio, J. D. and Lee, J. W. (1998) "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?". *Journal of International Economics*, Vol. 45, 115-135,
- Bosworth, B. and Collins, S. M. (1999). "Capital Inflows, Investment and Growth". Tokyo Club Papers, Vol: 12, 35-74.
- Bosworth, B. ve Collins, S. M. (2003). "The Empirics of Growth: An Update " *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 113-206.
- Boulhol, H., Serres, A. and Molnar, M. (2008). "The contribution of economic geography to GDP per capita" *OECD Journal Economic Studies*, 287-323
- Breitung, J. (2005), "A Parametric Approach to the Estimation of Cointegrating Vectors in Panel Data". *Econometric Reviews*, 24(2), 151-173.
- Bretschger, L. ve Frank, H. (2002). "Globalisation, Capital Mobility and Tax Competition: Theory and Evidence for OECD Countries" *European Journal of Political Economy*, 18, 695-716
- Breuer, J. B., McNown, R. and Wallace, M. (2002). "Series specific unit root test with panel data". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64, 527–546.
- Breusch, T. and Pagan, A. R. (1980). "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics," *Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.

- Busso, M., Gregory, J. and Kline, P. M. (2013). "Assessing the Incidence and Efficiency of a Prominent Place Based Policy" *American Economic Review*, 103(2), 897-947.
- Büyükçoban, Z. (2006) *Rekabet ve Hakim Durumdaki Kamu Teşebbüsleri Türk Telekom Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Calderon, C. and Serven, L. (2004). "The Effects of Infrastructure Development on Growth and Income Distribution" *World Bank Policy Research Working Paper* No.3400. World Bank, Washington, DC.
- Carranza, E., Fernandez-Baca, J. and Moron, E. (2005). "Peru: Markets, Government and the Sources of Growth" "In Fernandez-Arias, E., R. Manuelli, y J. Blyde (eds.), Sources of growth in Latin America: What is missing? *Inter-American Development Bank*, Washington, D.C.
- Chang, K. and Ying, Y. H. (2006). "Economic growth, Human Capital Investment and health expenditure: A study of OECD countries" *Hitotsubashi Journal of Economics*, 47, 1-16
- Charemza, W. W. and Deadman D. F. (1997). *New Directions in Econometric Practise*, Cheltenham, Edvard Elgar Publishing.
- Cho, D. S. and H. C. Moon (2000). *From Adam Smith to Michael Porter Evolution of Competitiveness Theory*, New Jersey, World Scientific Press.
- Choi, I. (2001). "Unit Root Tests for Panel Data," *Journal of International Money and Finance*, 20, 249–272.
- Chowdhury, A. (2002). "Does Inflation Affect Economic Growth? The Relevance of the Debate for Indonesia" *Journal of Asia Pacific Economy*, 7(1), 20-34.
- Clements, B., Bhattacharya, R. and Nguyen, T. Q. (2003). "External Debt, Public Investment, and Growth in Low-Income Countries". *IMF Working Paper*, WP/03/249.

- Colecchia, A. and Schreyer, P. (2002). "The Contribution of Information and Communications Technologies to Economic Growth in Nine Countries". *OECD Economic Studies*, No. 34, OECD, Paris, 153-171,
- Commission of The European Communities, (2003). *Some Key Issues in Europe's Competitiveness-Towards an Integrated Approach*. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Bruxelles.
- Commission Of The European Communities, (2006), "Economic reforms and competitiveness: Key measures from the European Competitiveness Report 2006" *Communication from the Commission*, Bruxelles.
- Compton, R.A., Giedeman, D.C. and Hoover, G. A. (2011). "Panel Evidence on Economic Freedom and Growth in the United States". *European Journal of Political Economy*, 27, 423-435.
- Crafts, N. (1996). "The First Industrial Revolution: A Guided Tour for Growth" *American Economic Review*, 86(2), 197-201.
- Çakır, N. (2001). "İktisadın Dama Taşları: Neoklasik İktisat". *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti İktisat Dergisi*, Eğitim Serisi.1.
- Çelik, S. ve Başkonuş Direkçi, T. (2013). "Türkiye" de 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi (1991–2010)" *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/3, 111-135
- Çetin, A. ve Çetin, B. (2007). "Alternatif Para Politikası Değişkenlerinde Maliye Politikası, Döviz Kuru ve Enflasyonun Büyüme Üzerindeki Etkisi" *İktisat İşletme ve Finans*, 22(252), 123-134.
- Çetin, R. (2013). "Ekonomik Özgürlüğün Gelir Düzeyi Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi Yöntemiyle İncelenmesi" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 37- 47.
- Çiçek, H., Gözegir, S. ve Çevik, E. (2010). "Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990–2009), *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 141-156.

- Çivi, E. (2001). “Rekabet Gücü: Literatür Araştırması”. *Yönetim ve Ekonomi*, 8(2), 21-38
- Çivi, E., Erol, İ., İnanlı, T. ve Erol, E. D. (2008). "Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 1-22.
- Çoban, S. ve O. Çoban (2006). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme Açısından Teknolojik Gelisme, Rekabet ve Verimlilik İlişkisi (1990-2005)” *Bilgi, Yönetim ve Ekonomi Kongresi Bildirileri*, Sakarya.
- Datta, A. and Agarwal, S. (2004). “Telecommunications and Economic Growth: A Panel Data Approach” *Applied Economics*, 36(15), 1649 – 1654
- De Soto, H. (2000). *The Mystery of Capital. Why Capitalism Triumph in the West and Fails Everywhere Else*, Basic Books, New York.
- Değer, K. M. ve Emsen, S. Ö. (2006). “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990–2002)”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 121–137.
- Demetriades, P. O. (2008). “New Perspectives on Finance and Growth”. *University of Liecester Working Paper* No: 08/14, April, 1-21.
- Demir, M. ve Sever, E. (2008). “Kamu Altyapı Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme (1980-2007)”. *"Marmara Üniv. İkt. ve İdr. Bil. Fak. Dergisi*, 25, 99-118
- Demir, R. (2001), *Türkiye Beyaz Eşya Sanayisinin Rekabet Gücü ve Geleceği*, Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT.2571.
- Di Iorio, F. and Fachin, S. (2008). “A Note on the Estimation of Long-run Relationships in Dependent Cointegrated Panels” *MPRA Paper*, 12053, University Library of Munich, Germany.
- Dinçer, B. (2007) *Kayıt Dışı Ekonomi ve Rekabetçi Piyasalar Üzerine Etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı.
- Dinler, Z. (2005). *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi.

- Dollar, D. and A. Kraay (2003). "Institutions, Trade, and Growth," *Journal of Monetary Economics*, 50, 133-162.
- Domar, E. (1946). "Capital Expansion, Rate of Growth and Employment". *Econometrica*, 140-144.
- Dong-Sung, C. (1998), "From National Competitiveness to Bloc and Global Competitiveness" *Competitiveness Review*, 8 (1).
- Dornbusch, R. and Fischer, S. (1998). *Makroekonomi*. (Çev: E . Yıldırım, S. Ak, M. Fisunoğlu, R. Yıldırım). İstanbul: Akademi Yayınları.
- Dulupçu, M. A. (2001). *Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Duman, M. (1992). *Sınai Rekabet Gücü Türkiye ve Avrupa Toplulukları Arasında Bir Karşılaştırma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dunning, J. H. (1992). "The Competitive Advantage of Countries and The Activities of Transnational Corporations". *Transnational Corporations*, 1(1), 135-168.
- Düzgün, R. (2007). "Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Çok Değişkenli İstatistiksel Bir Analiz" *Erciyes Üniversitesi Sosyal Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 421-440.
- Easterly, W. and Levine, R. (1997). "Africa's growth tragedy: politics and ethnic divisions" *Quarterly Journal of Economics*, 112, 1203-1250.
- Easterly, W. and Rebelo, S. (1993). "Fiscal Policy And Economic Growth: An Empirical Investigation," *NBER Working Paper* No.4499.
- Eatwell, J. (1996). "International Financial Liberalization: The Impact on World Development". *UNDP Office of Development Studies Discussion Paper*, No 12.
- Edwards, C. ve Rugy, V. (2002). "International Tax Competition: A 21st-Century Restraints on Government". *Policy Analysis*, No: 431.

- Eijffinger, S. and Rossi, A. (2006) "Structural Reforms and Growth: Product and Labor Market Deregulations," Discussion Paper 2006-112, *Tilburg University Center for Economic Research*.
- Engels, F. (1997) *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, (Çeviren: Yurdakul Fincancı), Sol: Ankara.
- Ercan, N. Y. (2002) "İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış" *Planlama Dergisi Özel Sayı DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı*, 129- 138.
- Erdem, E., Güloğlu, B., Nazlıoğlu, S. (2010). "The Macroeconomy and Turkish Agricultural Trade Balance With the EU Countries: Panel ARDL Analysis". *International Journal of Economic Perspectives*, 4(1), 371-379.
- Erdil, E. ve Yetkiner, H. (2004). "Theory and Evidence on Income-Health Causality" *3rd International Conference on Health Economics Management & Policy*. Athens.
- Eroğlu, Ö. and Özdamar, G. (2006). "Türk İmalat Sanayiinin Rekabet Gücü ve Beyaz Eşya Sektörü Üzerine Bir İnceleme". *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(11).
- Ertek, T. (2000). *Ekonometriye Giriş*, İstanbul, Beta Basım Yayın.
- Escosura, P., Rosés, L., Joan R. and Sanz-Villarroya, I. (2011). "Economic reforms and growth in Franco's Spain". *Revista de Historia Económica/Journal of Iberian and Latin American Economic History*.
- Fagerberg, J. (1988), "International Competitiveness". *The Economic Journal*, No. 391, (June), 355-374.
- Fagerberg, J., Srholec M., Knell, M. (2007). "The Competitiveness of Nations: Why Some Countries Prosper While Others Fall Behind". *World Development*, 35, 1595-1620.
- Falk, M. (2007). "R&D Spending in the High-Tech Sector and Economic Growth". *Research in Economics*, 61, 140-147.

- Fertő, I. ve Hubbard, L. J. (2003). "Revealed Comparative Advantage and Competitiveness in Hungarian Agri-Food Sectors". *The World Economy*, 26(2), 247-59.
- Findlay, R. and K. H. O'Rourke (2003). "Commodity market integration, 1500-2000" Globalization in historical perspective, *University of Chicago Press*, 13-64.
- Fischer, S. (1993). "The Role of Macroeconomic Factors in Growth". *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 485-512
- Frankel, J. A. and Romer, D. H. (1999). "Does Trade Cause Growth?" *American Economic Review*, 89(3), 379-399.
- Furman J.L., Porter M.E. and Stern S. (2002). "The Determinants of National Innovative Capacity" *Research Policy*, 31(6), 899-933
- Galindo, A. ve Micco A. ve Ordonez G. (2002). "Financial Liberalization and Growth: Empirical Evidence". *Inter-American Development Bank*, 1-35.
- Gallup, John Luke, Radelet, Steven, and Warner, Andrew. (1998). "Economic Growth and the Income of the Poor" *Harvard Institute for International Development*.
- Galor, O. (2010). "The 2008 Lawrence R. Klein Lecture Comparative Economic Development: Insights from Unied Growth Theory" *International Economic Review*, 51(1), 1-44.
- Galor, O. and Moav, O. (2002). "Natural selection and the origin of economic growth". *Quarterly Journal of Economics*, 117, 1133–1192
- Galor, O. and Weil, D. N. (1999). "From Malthusian Stagnation to Modern Growth" *American Economic Review*, 89(2), 150-154.
- Galor, Oded and Weil, David N. (2000). "Population, Technology, and Growth: From Malthusian Stagnation to the Demographic Transition and Beyond" *The American Economic Review*, 90(4), 806-828.
- Garcia-Mila, T., McGuire, T. and Porter, R. H., (1996). "The effect of public capital in state level production functions reconsidered" *The Review of Economics and Statistics*, 78, 177-180.

- Genç, M. C. ve Atasoy, Y. (2010). “Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi” *The Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management*, 5(2), 27-34.
- Gennaioli, N., Porta, R. L., Lopez-de-Silanes, F., and Shleifer, A. (2011). “Human Capital and regional Development”. *National Bureau of Economic Research*, No: 17158, 105-164.
- Glasberg, D. S. and K. B. Ward. (1993). “Foreign Debt and Economic Growth in the World System”. *Social Science Quarterly*, 74(4), 703-719.
- Goodfriend, M. (2007). “How the World Achieved Consensus on Monetary Policy” *Journal of Economic Perspectives*, 21(4), 47-68.
- Göçer, İ. (2013). "Seçilmiş OECD Ülkelerinde Bütçe Açıklarının Sürdürülebilirliği: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Eş-Bütünleşme Analizi". *Journal of Yasar University*, 30(8), 5086-5104.
- Gramlich, E.M. (1994). “Infrastructure Investment: A Review Essay”. *Journal of Economic Literature*, 32, 1176-1196
- Greene, W. H. (2003). *Econometric Analysis*, Fifth Edition, New Jersey, Pearson Education, Inc.
- Grossman, G. M. and Helpman E. (1990). “Trade, Knowledge Spillovers, and Growth”. *European Economic Review*, 35(2-3), 517-526.
- Grossman, G. M. and Helpman, E. (1989). “Quality Ladder and Product Cycles”. *NBER Working Paper Series*, No:3201, Cambridge.
- Grossman, G.M., Helpman, E. (1994). “Neoclassical Economic Growth Theory”. *Journal of Economic Perspective*, 8(1), 37-39.
- Gujarati, N.D. (2004), *Basic Econometrics*, Newyork: McGraw-Hill Inc.
- Gülmez, A. ve Yardımcıoğlu, F. (2012). “OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi (1990-2010)”. *Maliye Dergisi*, 163, 335-353.

- Güloğlu, B. and İvrendi, M., (2008). "Output fluctuations: transitory or permanent? the case of Latin America". *Applied Economic Letters*, 17(4), 381-386.
- Güloğlu, B. ve Tekin, R.B. (2012). "A Panel Causality Analysis of the Relationship Among Research and Development, Innovation and Economic Growth in High-Income OECD Countries". *Eurasian Economic Review*, 2(1), 32-47.
- Gültekin, S. ve Savcı, M (2008). *Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi*, Trabzon, Murathan Yayınevi.
- Gyimah-Brempong, K. and Wilson, M. (2004) "Health Human Capital and Economic Growth in Sub-Saharan African and OECD Countries". *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 44(2), 296-320.
- Gylfason, T. and Zoega, G. (2002). "Natural Resources and Economic Growth: The Role of Investment". *Central Bank of Chile Working Paper*, No.142.
- Gylfason, T. ve Herberstsson, T. T. (2001). "Does Inflation Matter for Growth". *Elsevier Japon and the World Economy*, 13, 405-428
- Gylfason, T., Herbertsson, T.T., Zoega, G., (1999). "A mixed blessing: Natural resources and economic growth" *Macroeconomic Dynamics*, 3, 204-225
- Hadri, K. (2000). "Testing for Stationarity in Heterogenous Panels". *Econometrics Journal*, 3, 148-161.
- Hall, R. E. and Jones, C. I. (1999). "Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others?". *The Quarterly Journal of Economics*, 114(1), 83-116.
- Hallak, J. C. (2006). "A product-quality view of the Linder hypothesis". *National Bureau of Economic Research*, No: 12712, 453-466.
- Hansen, G. D. and Prescott, E. C. (2002). "Malthus to Solow". *American Economic Review*, 92, 1205–1217
- Hansson, P. and Jonung, L. (1997). "Finance and Economic Growth: the Case of Sweden, 1834- 1991". *Research in Economics*, Vol: 51.

- Haque, I., Bell, M., Dahlman, C., Lall, S. and Keith P. (1995). "Trade, Technology, and International Competitiveness" *EDI Development Studies, Economic Development Institute*, World Bank, Washington DC.
- Harrod, R. F., (1939). "An Essay in Dynamic Theory". *The Economic Journal*, Vol. 49, No. 193, 14-33.
- Hassan, M. K., Sanchez, B. and Yu, J.-S. (2011). "Financial Development and Economic Growth: New Evidence From Panel Data". *The Quartely Rewiev of Economics and Finance*, 51(1), 88-104.
- Hausman, J.A. (1978). "Specification Test in Econometrics". *Econometrica*, 46(6), 1251-1271.
- Heshmati, A. (2001). "On the Causality Between GDP and Health Care Expenditure in Augmented Solow Growth Model". *SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance*, 423, 1-19.
- Hiç, Mükerrerem (1994). *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Hinloopen, J., and van Marrewijk, J. G. M. (2004). "Dynamics of Chinese comparative advantage" *Tinbergen Institute Discussion Paper Series*, No. TI 04-034/2.
- Holtz-Eakin, Douglas and Kao, Chihwa (2003). "Entrepreneurship and Economic Growth: The Proof is in the Productivity". *Syracuse University Center for Policy Research*.
- Im, K. S., Pesaran, M.H. and Shin, Y. (2003), "Testing for unit root s in heterogeneous panels". *Journal of Econometrics*, 115, 53–74.
- IMD, *World Competitiveness Yearbook 2014, 2013, 2012, 2011, 2010*, Institute for Management Development Geneva and Lausanne.
- IMF, *World Economic Outlook Databases, 2012, 2013, 2014*.
- Jangili, R. (2011). "Causal relationship between saving, investment and economic growth for India-what does the relation imply?" *Reserve Bank of India Occasional Papers*, 32(1), 25-39.

- Kar, M. ve Ağır, H. (2003). “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi”. *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi, 17-18 Mayıs, Derbent-İzmit.
- Kar, M. ve Taban, S. (2003). “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3).
- Kara, M. A. ve Taş, S. (2012). "Ulaştırma ve Haberleşme Altyapısının Bölgesel Kalkınmaya Katkısı ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama". *Maliye Dergisi*, 163, 468-480.
- Karabegovic, A., Samida, D., Schlegel, C. M. ve McMahon, F. (2003). “North American Economic Freedom: An Index of 10 Canadian Provinces and 50 US States”. *European Journal of Political Economy*, 19, 431-452.
- Karaca, O. (2003), “Türkiye’de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2), 257-255.
- Karaçor, Z. (2003), *Küreselleşme Süreci ve İstikrar Arayışındaki Türkiye Ekonomisi*, Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi, Editör: Akif Çukurçayır, Konya, Birinci Basım, Çizgi Kitabevi.
- Karaçor, Z., Özer, H. ve Saraç, T. B. (2011). “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1988-2007)” *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 29-44.
- Karagül, M. (2003). “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı” *Akdeniz Üniversitesi İ. İ.B.F. Dergisi*, 5, 79–90.
- Katırcıoğlu, E. (2000). “İktisatta Güç Kavramı Üzerine,” Perşembe Konferansları, *Rekabet Kurumu Yayını*, Ankara.
- Kaufmann, D., Kraay, A. and Mastruzzi, M. (2008). “Governance Matters VII:Aggregateand Individual Governance Indicators 1996-2007, *The World Bank, Policy Research Working Paper*, WPS4654, 1-103.
- Kazıcı, S. (1993). “Vergi Kaçakçılığına Teorik YaklaşımTürkiye'de Vergi Denetimi ve Vergi İstihbarat Arşivi Uygulaması”. *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 146

- Keskin, N. ve Karşıyakalı, B. (2010). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 47(548).
- Kılıçbay, A. (1997) *Türkiye’nin Ekonomi Politikaları (1930-1996 ve Sonrası)*, İstanbul, Der Yayınları.
- Kıraçlar, F. (2005). *Ekonomik Büyüme Modellerinde Beşeri Sermaye: İçsel Büyüme Modelini Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kısacık, S. (2005). *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin İzledikleri Rekabet Stratejileri: Adana’daki Kobiler Üzerinde Bir Çalışma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Kibritçiöğlu, A. (1996). *Uluslararası Rekabet Gücüne Kavramsal Bir Yaklaşım*, Uluslararası (Makro) İktisat-Okumalar, TDFOB Yayıncılık, Ankara.
- Kibritçiöğlu, A. (1998) “Porter’ın Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı ve İktisat Kuramı”. *Future’s Technologies Dergisi*, 66-71.
- Kibritçiöğlu, Aykut (1998).”İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 53(1-4), 207-230.
- King, R. G., and Levine, R. (1993). “Finance, entrepreneurship and growth” *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 513-542.
- King, R. G., and Rebelo, S. (1990) “Public Policy and Economic Growth: Developing Neoclassical Implications” *National Bureau of Economic Research*, No: 3338.
- Knack, S. and Keefer, P. (1997). "Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation." *The Quarterly journal of economics* 1251-1288.
- Kocatepe, H. (2007). *Devlet Yardımlarının Firmaların Rekabet Gücü Üzerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı.

- Koç, H. ve Değer, M.K., (2010) “Döviz Kuru Belirsizliği ve Yurtiçi Yatırımlar: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri (1988-2007)”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 79-93.
- Kogut, B. M. (1993). *Country Competitiveness: Technology and The Organizing of Work*, Oxford: Oxford University Press.
- Korkmaz, S. (2010). “Türkiye’de Ar-Ge Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi”. *Journal of Yasar University*, 20(5), 3320-3330
- Kotan, Z. (2002). *Uluslararası Rekabet Gücü Göstergeleri ve Türkiye Örneği*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 1-21, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper53.pdf>
- Kottaridi, C. and Stengos, T. (2010). “Foreign Direct Investment, Human Capital and Non-linearities in Economic Growth”. *Journal of Macroeconomics*, 32(3), 858-871.
- Krueger, A. and Lindahl, M. (2001). “Education and Growth: Why and for Whom?”. *Journal of Economic Literature*, 39, 1101-1136.
- Krugman, P. (1994). “Competitiveness: A Dangerous Obsession”. *Foreign Affairs*, March/April, Vol.73., No.2, 28-44.
- Krugman, P. (1995). “Growing World Trade: Causes and Consequences”. *Brookings Papers on Economic Activity*, Vol.26, No.1, 327-377.
- Kumar, R. and Chadee, D., (2002). “International Competitiveness of Asian Firms: An Analytical Framework”. *ERD Working Paper Series No.4*, Asian Development Bank.
- Kumral, N., Akgüngör, S. ve Lenger, A., (2001). “National Industry Clusters: The Case of Turkey” Regional Transitions: European Regions and the Challenges of Development, *Integration and Enlargement, Regional Studies Association International Conference*, Gdansk.
- Kumral, Neşe, and Değer, Çağaçan (2012). “Sanayi Rekabet Performansı Endeksi: Türkiye NUTS1 Bölgeleri Örneği” No: 2012/65. TEK, *Turkish Economic Association Discussion Paper*, 277-296.

- Kurt, S. ve Berber, M. (2008). “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57-79
- Kurt, S. ve Terzi, H. (2007). “İmalat Sanayi ve Dış Ticaret i Verimlilik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi” , *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(1), 25-46.
- Kurtulmuş, N. (2001). *Sanayi Ötesi Dönüşüm*. İstanbul: İz Yayınları.
- Kuştepelı, Y. ve Akgüngör, S. (2010). “Bölgesel Sanayi Üretimi ve Karayolları Altyapı Harcamaları” *İşletme Fakültesi Dergisi*, 11(1), 21-33.
- Lagerlöf, N. P. (2003). “Gender Equality and long-run Growth”. *Journal of Economic Growth*, 8, 403–426
- Lall, S. V. (2007). “Infratsructure and Regional Growth, Growth Dynamics and Policy Relevance for India” *The Annals of Regional Science*, 41(3), 581-599.
- Landau, R. (1992). “Technology, Capital Formation and U.S. Competitiveness”. in Hickman B.G. (ed.), *International Productivity and Competitiveness*, (ss. 299-328), Oxford: Oxford University Press.
- LaPorta, Rafael, Lopez-de-Silanes, Florencio, Shleifer, Andrei and Vishny, R.W. (1998). “Law and Finance,” *Journal of Political Economy*, 106, 1113-1155.
- Levin, A., Lin, C.F. ve Chu, C.S.J. (2002). “Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties”. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Levine, Ross, and David Renelt (1992). “A sensitivity analysis of cross-country growth regressions” *The American Economic Review*, p. 942-963.
- Liesner, H.H. (1958). “The European Common Market and British Industry”. *Economic Journal*, 68, 302-316.
- Lin, T. C. (2003). “Education, technical progress, and economic growth: the case of Taiwan” *Economics of Education Review*, 22(2), 213-220
- Lucas, R. (1988), “On the Mechanics of Economic Development”. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.

- Maddala, G.S. ve, Wu, S. (1999). "Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data and a New Simple Test". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Special Issue, 61, 631-652.
- Maddison, A. (2001). *The World Economy: A Millennial Perspective*, Paris, OECD.
- Markusen, J. R. (1992). *Productivity, Competitiveness, Trade Performance and Real Income: The Nexus Among Four Concepts*, Canada Communication Group, Ottawa.
- Marx, K. (1867) *Capital, A Critical Analysis of Capitalist Productuon* (Lawrence and Wishart, London, 1971) (Türkçeye Çeviri: A. Bilgi) (1986) Kapital, Kapital, Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili, Birinci Cilt, Ankara: Sol Yayınları.
- Mauro, P. (1995) "Corruption and Growth" *Quarterly Journal of Economics*, 109, 681-712.
- Megginson, W. and Netter, J. (2001). "From State To Market: A Survey Of Empirical Studies On Privatization" *Journal of Economic Literature*, 39, 321-389.
- Mercan, M. ve Peker, O. (2013). "Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1): 93-120.
- Musila, J. and Belassi, W. (2004). "The Impact of Education Expenditures on Economic Growth in Uganda: Evidence from Time Series Data" *The Journal of Developing Areas*, 38(1), 123-133
- Nasab, E. H. and Aghaei, M. (2009). "The Effect of ICT on Economic Growth: Further Evidence". *International Bulletin of Business Administration*, Issue 5, 46-56
- Nazlıoğlu, Şaban., Ege, İlhan and Bayrakdaroğlu, Ali (2009). "Financial Development and Economic Growth: Cointegration and Causality Analysis for Turkey". *Banking and Finance Letters*, 1(2), 59-66.
- Nelson, M. and Singh, R. D. (1998). "Democracy, Economic Freedom, Fiscal Policy and Growth in LDCs: A Fresh Look" *Economic Development and Cultural Change Univ. of Chicago Press*, 46(4), 677-696.

- Nickell, S. and Layard, R.(1999). “Labor market institutions and economic performance” *Handbook of Labor Economics*, Elsevier Pub. 1(3), Ch. 46, 3029-3084
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press.
- OECD, (1996). “Globalisation and Competitiveness: Relevant Indicators”. *STI Working Papers* 1996/5.
- Oksay, S. (1998). “Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi”. *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı: 8, Yıl: 3.
- Omisakin, O., Adeniyi, O., ve Omojolaibi, A. (2009). “Foreign Direct Investment, Trade Openness and Growth in Nigeria”. *Journal of Economic Theory*, 3(2), 13-18.
- Onur, S. (2005). “Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki”. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 127-152
- Öcal, M.F. (2013) “İktisadi ve Parasal Krizlerin İktisadi Büyümeye Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama” Kamu-İş Sendikası İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 13(1), 115-139.
- Özer, M. ve Çiftçi, N. (2009), “Ar-Ge Harcamaları ve İhracat İlişkisi: OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 39-49
- Özgüven, A. (1988). *İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Özsağır, A. (2008). “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği” *KMU İİBF Dergisi*, 10(14), 332-347.
- Papyrakis, E. and Reyer G. (2004). “The Resource Curse Hypothesis and Its Transmission Channels” *Journal of Comparative Economics*, 32(1), 181-193.
- Parasız, İ. (1997) *Modern Büyüme Teorileri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Pazarlıoğlu, M.V. (2001) “1980-1990 Döneminde Türkiye’de İç Göç Üzerine Ekonometrik Model Çalışması” *V.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, 19-22 Eylül 2001, Adana.
- Pazarlıoğlu, V. M. ve Gürler, Ö.K. (2007). “Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı”. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(508), 35-43.
- Pedroni, P. (2004) ”Panel Cointegration, Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series tests with an Application to the PPP hypothesis” *Econometric Theory*, 20, 597-625.
- Percoco, M. (2004), “Infrastructure and Economic Efficiency in Italian Regions”. *Networks and Spatial Economics*, 4(4), 361-78.
- Pereira, A.M. and Sagales, O.R. (1999), “Public Capital Formation and Regional Development in Spain”. *Review of Development Economics*, 3(3), 281-294.
- Pesaran, M. H. (2006). “A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence” *Cambridge Working Papers in Economics Working Paper*, 346.
- Pesaran, M. H. and Smith, R. (1995). “Estimating long-run relationships from dynamic heterogeneous panels” *Journal of Econometrics*, 68(1), 79-113.
- Pesaran, M. H., (2004), “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”. *CEsifo Working Paper Series 1229*, Munich.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., and Smith R. J. (1999). “Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels”. *Journal of the American Statistical Association*, 94, 621–634.
- Peterson, W. C. (1994). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*, (Çev.: Talat Güllap), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Porter, M. E. (1990). *Competitive Advantage of Nations*, Macmillian Inc., New York, USA.
- Porter, M. E. (1998). “Clusters and the New Economics Of Competition,” *Harvard Business Review*, 76(6), 77-90.

- Porter, M.E. (2004). "Building the Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Business Competitiveness Index". *Global Competitiveness Report 2003-2004*, World Economic Forum, 39-56.
- Rajan, R. G. ve Zingales, L. (2003). "The Great Reversals: The Politics of Financial Development in the Twentieth Centurt". *Journal of Financial Economics*, 69, 5-50.
- Rajan, R. R. and Zingales, L.(1998). "Financial Dependence and Growth". *The American Economic Review*, 88 (3), 559-586.
- Rebelo, S. (1991). "Longrun Policy Analysis and Longrun growth". *Journal of Political Economy*, 99(3), 500-521.
- Reinhart, C. M. and Rogoff K. S. (2010). "Growth in a Time of Debt" *American Economic Review*, American Economic Association, 100(2), 573-78.
- Rekabet Forumu (2006). *Rekabet Postası*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi. www.ref.sabanciuniv.edu/
- Rekabet Forumu (2011). *Türkiye'nin Küresel Rekabet Düzeyi 2011*, http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/rapor_2011_kuresel_rekabet_duzeyi_2011.pdf.
- Rodrik, D. (2000). "Savings Transitions," *The World Bank Economic Review*, 14, 482-501.
- Rodrik, Dani (2006). "What is so special about China's exports?" *China and World Economy*, 14(5), 1-19.
- Romer, P.M. (1986). "Increasing Returns and Long Run Growth". *Journal of Political Economy*, 94 (5). 1002-1037.
- Rosselet-McCauley, S. (2008). "Methodology and principles of analysis". *IMD World Competitiveness Yearbook 2008*, 472-476.
- Sabır, H. (2002). *Dünya Siyasetinde Küresel Rekabet Sistemi ve Politikaları*. İstanbul: Derin Yayınları.

- Sachs, J. (2005). *The end of Poverty: How we Can Make it Happen in our Lifetime*. UK: Penguin Publisher.
- Sachs, J. D. and Warner, A. M. (1995). "Economic Reform and the Process of Economic Integration". *Brookings Papers of Economic*, 1-118.
- Sachs, J. D. and Warner, A. M. (1997) "Sources of slow growth in African economies" *Journal of African Economies*, 6, 335-376.
- Sachs, J. D. and Warner, A. M. (2001). "The curse of natural resources" *European Economic Review*, 45(4), 827-838.
- Salai-Martin, X. (1990). Lecture Notes on Economic Growth (I): Introduction to the Literature and NeoClassical Models, *NBER Working paper*, No.3563.
- Salvatore, D. (1998). *International Economics*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- Sarno, Lucio and Taylor, Mark P. (1998). "Real Exchange Rates Under the Recent Float: Unequivocal Evidence of Mean Reversion" *Economics Letters*, 60, 131-137
- Savaş, V. (1999). *İktisatın Tarihi*. (3. Baskı). Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Schumpeter, J. (1978). *The Theory of Economic Development*, Oxford University Press.
- Serdengeçti, S. (2003). *Enflasyonla Büyüme Olmaz*. Ankara: Asomedia.
- Serieux, J. ve Samy, Y. (2001). "The Debt Service Burden and Growth: Evidence From Low Income Countries". *The North-South Institute*, Canada.
- Seyidoğlu, Halil, (2009). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*. (Geliştirilmiş 17. Baskı), İstanbul.
- Seyrek, İ. (2002) "Küreselleşme Sürecinde İktisat Politikaları ve Yakınsama Tezi" *G.Ü. İİBF, Özel Sayısı*, 167-187.
- Sezen, S. (1999). *Türkiye'de Planlama*, TODAIE Yayınları, Yayın No: 293, Ankara.
- Shan, J. ve Jianhong, Q. (2006). "Does Financial Development 'Lead' Economic Growth? The Case of China", *Annals of Economics and Finance*, 1, 231-250.

- Shaw, G.K, (1992). "Policy Implications of Endogenous Growth". *The Economic Journal*, 102(5). 611–621.
- Shleifer, A. and Vishny, R. W. (1993). "Corruption". *The Quarterly Journal of Economics*, Vol.108, No.3, 599-617.
- Skaggs, N. T. (1999) "Adam Smith on Growth and Credit-too Weak a Connection?". *Journal of Economic Studies*, 26(6), 481 – 496.
- Skousen, M. (2005). *İktisadi Düşünce Tarihi*. (2. Baskı), Ankara: Adres Yayınları.
- Smith, A. (2008). *Milletlerin Zenginliği*. (Çev.: Haldun Derin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Snowdon, Brian and Stonehouse, George (2006). "Competitiveness in a Globalised World: Michael Porter on The Microeconomic Foundations Of The Competitiveness of Nations, Regions, And Firms". Interview with Professor Michael Porter, *Journal of International Business Studies*, Vol. 37, 163-175
- Solow, R. M. (1956). "A Contribution to the Theory of Economic Growth". *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1). 65-94.
- Stel, A. V., Carree, M. and Thurik, R. (2005). "The effect of entrepreneurial activity on national economic growth" *Small Business Economics*, 24(3). 311-321
- Stiglitz, J. E. (2002). *Küresellesme Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev.: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural). İstanbul: Plan B Yayınları.
- Şentürk, C. (2007). *Dış-Ticaret Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Testi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, M. ve Behdioğlu, S. (2006). "Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma". *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(2). 47-63.

- Şimşek, M. ve Kadılar, C. (2010). “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1). 115-140.
- Taban, S. (2004). “Döviz Kuru Rejimleri Türkiye’de Bir İstikrar Politikası Aracı Olarak Kullanılabilir mi?” *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1). 129-146.
- Taban, S. (2008). “Türkiye’de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”. *TİSK Akademi Dergisi*, Sayı:Şubat 2008/1, 145-167
- Taban, S. ve Kar, M. (2006). “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi 1969-2001”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 159-181.
- Tamura, R. (2002). “Human capital and the switch from agriculture to industry” *Journal of Economic Dynamics and Control*, 27, 207-242.
- Tansel, A. ve Güngör, N. D. (1997). “The Educational Attainment of Turkey’s Labor Force: A Comparison Across Provinces and Over Time”. *METU Studies in Development*, 24(4), 531-547.
- Tatoğlu Yerdelen, F. (2012). *İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım, Yayım, Dağıtım.
- Taylor, M.P. and Sarno, L. (1998). “The Behavior of Real Exchange Rates During the Post-Bretton Woods Period,” *Journal of International Economics*, Vol. 46, 281–312.
- Telatar, F. ve Abiyev, V. (2010). “Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve Üretim Değişkenliği Değiş-Tokuş İlişkisinin Dinamik Analizi”, *TİSK Akademi*, 5(9). 82-111
- Temiz, D. ve Korkmaz, S. (2007). “Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik büyüme İlişkisi: 1965-2005Dönemi”.*TÜİK, 16. İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 266-278.
- Temple, J. (2000). “Inflation and Growth: Stories Short and Tall”. *Journal of Economic Surveys*, 14(4). 395-426.

- Tharakan, P.K.M. (1985) *Empirical Analysis of the Commodity Composition of Trade*, Current Issues in International Trade: Theory and Policy. (ed. D. Greenaway), London: Macmillan.
- Thurow, L. (1997). *Kapitalizmin Geleceği*, (Çev.: Serpil Demirtaş, Nebil İlseven). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Tokathoğlu, İ. (1999). “İktisat Kuramında Rekabet Kavramının Gelişimi” *Ekonomik Yaklaşım*, 10(33). 5-26.
- Töre, N. (1995). “Rekabet Gücü ve Ölçülmesi” *Anadolu Sanayinin Rekabet Gücü ve Üniversite-Sanayi İşbirliği, İkinci Ulusal İktisat Sempozyumu*, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını.
- Tsen, W. H. (2006) “Granger Causality Tests Among Openness to International Trade, Human Capital Accumulation and Economic Growth in China: 1952-1999,” *International Economic Journal*, 20 (3), 285-302.
- Türkmen, F. (2002). *Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması*. (DPT Uzmanlık Tezleri). Yayın No.2655, Eylül, Ankara.
- Umutlu, G., Yılmaz, F. A. ve Günel, S. (2011). “Ekonomik Büyüme Farklılıklarının İncelenmesi: OECD Ülkeleri İçin Bir Uygulama”. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (22), Konya, 351-372.
- Ülengin, F., Önsel, Ş.ve Karaata, S. (2011). *Türkiye’nin Küresel Rekabet Düzeyi, Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Raporu’na Göre Bir Değerlendirme*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu.
- Ülkü, H. (2004). “R&D, Innovation, and Economic Growth: An Empirical Analysis”. *IMF Working Paper*, No:04/185.
- Ünsal, M. E. (2005). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Van Den Berg, H. A. (2013) “Adding Value to the Problem-Solving Perspective” *Strategic Management Review*, 7(1), 17-27.

- Vedder, R. (2001) *Taxes and Economic Growth*, Ohio University.
- Ventura, Jaume (2005). "A Global View of Economic Growth", *Handbook of Economic Growth*, in: Philippe Aghion & Steven Durlauf (ed.), *Handbook of Economic Growth*, Edition 1, Volume 1, Chapter 22, Elsevier, 1419-1497.
- Vergil, H. ve Abasız, T. (2008). "Toplam Faktör Verimliliği, Hesaplanması ve Büyüme İlişkisi: Collins Bosworth Varyans Ayırıştırması" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 160-188
- Wang, M. and Wong, S. (2009). "Foreign Direct Investment and Economic Growth: the Growth Accounting Perspective". *Economic Inquiry*, 47(4), 701-710
- Weil, D. N. (2006). "Accounting For The Effect of Health on Economic Growth". *NBER Working Paper*, 11455, 1-58.
- Were, M. (2001) "The impact of external debt on economic growth and private investment in Kenya: An empirical assessment" *A paper presented at the Wider Development Conference*, Helsinki, 2001.
- Westerlund, J. (2007). "Testing for Error Correction in Panel Data". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69, 709-748.
- Westerlund, J. (2008). "Panel cointegration tests of the Fisher effect" *Journal of Applied Econometrics*, 23(2). 193-233.
- Westerlund, J. and Edgerton, D. L. (2007) "A Panel Bootstrap Cointegration Test" *Economics Letters*, 97, 185-190.
- Wignaraja, G., and Joiner, D. (2004). "Measuring Competitiveness in the World's Smallest Economies: Introducing the SSMECI". *Economics and Research Department (ERD) No. 60*, 38.
- Wu, Y.M., Zhou, L. and Li, J.X. (2007). "Cointegration and causality between R&D expenditure and economic growth in China: 1953-2004" *Academic Committee of 2007 International Conference on Public Administration (ICPA). Proceedings of 2007 International Conference on Public Administration.*

- Yalçın, E. (2005). *İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Amprik Bir Çalışma*. (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Yamak, R. ve Koçak, N. A. (2007). “Bilgi Teknolojisi Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: 1993-2005” *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Yazmacioğlu, S. (2006). *Türk Ayakkabı Sektörünün Avrupa Birliği Karşısında Rekabet Gücü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Yentürk, N. (2003). *Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, B. (2003). “Turkey’s Competitiveness in the European Union: A Comparison with Five Candidate Countries and the EU15”. *Ezoneplus Working Paper*, No. 12, Berlin: Freie Universität.
- Yılmaz, B. ve Ergun, S. (2003). “The Foreign Trade pattern and Foreign Trade Specialization of Candidates of the European Union”. *Ezoneplus Working Paper* No: 19.
- Yücel, F. (2006). *Türkiye ve Seçilmiş AB Üyesi Ülkeler Arasındaki Dış Ticaret Akımları Üzerine Analitik Bir Yaklaşım: Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrası*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.
- Zahra, K., Pervez A. and Afzal M. (2008). “Telecommunication Infrastructure Development and Economic Growth: A Panel Data Approach”. *The Pakistan Development Review*, 47(4), 711-726.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı ve Soyadı	Ziya Çağlar YURTTANÇIKMAZ
Doğum Yeri ve Tarihi	ERZURUM/08.01.1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Hacettepe Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, 2007 yılı mezunu
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, 2010 mezunu
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Çalışmalar	
GERNİ, Cevat, KABADAYI, Burhan, YURTTANÇIKMAZ, Ziya Çağlar, EMSEN, Ömer Selçuk (2013). The Analysis of Competitiveness and Economic Growth: A Case Study of Transition Countries. International Business Research, 6(5). 117-122.	
YURTTANÇIKMAZ, Ziya Çağlar (2013). TÜRKİYE’NİN AB PAZARINDA ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARET AÇISINDAN AVANTAJLI OLDUĞU ÜRÜNLERİN BELİRLENMESİ. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1). 1-22.	
GERNİ, Mine, NİŞANCI, Murat, ÇELİK, Ahmet Alkan, YURTTANÇIKMAZ, Ziya Çağlar Geçiş Ekonomilerinde Girişimciliğin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES 2013, 2013(1)	
YURTTANÇIKMAZ, Ziya Çağlar, AALI ,Amin, EMSEN, Ömer Selçuk (2012). ASKERİ HARCAMALAR VE AMBARGONUN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: İRAN ÜZERİNE BİR UYGULAMA. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26(2). 171-190.	
YAPRAKLI, Sevda, YURTTANÇIKMAZ, Ziya Çağlar (2012). ELEKTRİK TÜKETİMİ İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK: TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ. CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ İİBF DERGİSİ, 13(2). 195-215.	
YAPRAKLI, Sevda, YURTTANÇIKMAZ, Ziya Çağlar (2010). TÜRKİYE’DE GIBSON ÇELİŞKİSİNİN GEÇERLİLİĞİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ (1970-2009). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(3). 23-39	
İş Deneyimi	
Araştırma Görevlisi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2007-Devam etmekte)